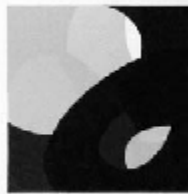

Ághegy

SKANDINÁVIAI MAGYAR IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI LAPFOLYAM

Szerkeszti:
Tar Károly

Munkatársak:
**Balázs Viktória, Benczédi Ilona, Békássy N. Albert, Kónya Balázs,
Kovács Ferenc (szerkesztőhelyettes), Lázár Ervin Járkáló,
Maros Miklós, Ortman Mária, Sulyok Vince, Sente Imre,
Ungváry Tamás**

3-4. szám (247-486. oldal) ● 2003.

TARTALOM

KERTÉSZ IMRE DICSÉRETE	250
Magunkban mondott beszéd	251
Le a ... tollakkal!	253
Lépésről lépésre. Beszélgetés Ortman Mária Klára fordítóval	256
A Klein házaspár előszava	260
Riport	261
Debreczeni Éva: Csak holokauszt?	265
IRODALOM	
Sall László versesokra	269
Gulyás Miklós regényrészlete	276
Kovács katáng Ferenc novellája	286
Barthal Klári írásai	294
ÉSZAK HÍRNÖKEI	
Karl Michael Bellman	298
Két finn költő	308
Werner Aspeström versei	310
Tar Károly: A jeges álmodozó	319
Henrik Nordbrandt versei	326
Sulyok Vince Henrik Nordbrandtról	332
Pia Tafdrup versei	334
Sulyok Vince Pia Tafdrupról	339
Kovács katáng Ferenc: Dán költők antológiája	341
Hjalmar Söderberg: Jézus Barabbás - Szenté Imre fordítása	351
RÜGYEK	
Gergely Edit	370
Szilágyi László	380
Sebestyén Éva	380
ZENE/SZÓ	
Beszélgetés Maros Miklós zeneszerzővel	381
Részlet Tálás Ernő operaénekes önéletrajzi könyvéből	398
PÁHOLY	
Ibsen Fesztivál 2002	404
KÉPFÉNY	
Szalóky Melinda-Kovács Ferenc: Magyar film kurzus	412
KÉPTÁR	
Messziség csinálta mester (A stockholmi EMKES története)	415
Lapszámunk képzőművészei: Csíki Levente, Dániel Éva, Kasza Imre, Szabó Magdolna	433

JÁRKÁLÓ

Lázár Ervin Járkáló palackpostája 438

AKIK MELLETÜNK JÁRNAK

Bárány Anders 466

KÖNYVEK

Bartal Klári könyve 471

Böök Frederik: Utazásom Magyarországon 472

Tar Károly: Magyar dolgok 474

VENDÉGOLDAL

A csíkszeredai Harmónia kamarakórus 475

A kolozsvári bábosok 475

A marosvásárhelyi színészek 476

MEGJEGYZÉSEK 477

PRÓBÁLKOZÁS

A skandináv országokban élő magyar irodalmi és művészeti alkotók 478

KÉPTÁR MELLÉKLET 479

A lapcímet Pusztai Péter (Montreal) készítette.

Az első oldalon Szabó Magdolna (Lund) munkája (szitanyomat, 40x50 cm)

E számunkat Dániel Éva (Hyltebruk), Csíki Levente (Malmö), Kasza Imre (Stockholm), Szabó Magdolna (Lund) műveivel és a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület tagjainak munkáival díszítettük.

Fogadás a Magyar Követségen

A Nobel- díjasoknak kijáró többnapos ünnepségek végén Kertész Imre tiszteletére fogadást adott a Magyar Köztársaság stockholmi nagykövete, Dr. Szőke László és felesége, Szőke Judit. A meghívottak meleg ünnepségben részesítették az ünnepeltet. „...

*Nem a díjtól lettünk gazdagabbak, ám-
bár a díjnak hála
tudjuk végre és tud-
ja más is, hogy mi-
lyen gazdagok va-
gyunk. Kertész Im-
rének mást köszö-
nünk. Azt, hogy el-
mondta az igazat.
Még akkor is, ha
igencsak fájdalmas.
Köszönjük, hogy
leírta a tüneteket.
Mert jó, ha mi is
rögtön észleljük, ha
betegség fenyeget*

minket. Köszönjük, hogy újra beleégette elménkbe mi az, amit nem szabad. Amit soha többé nem szabad megengednünk. Köszönjük azt is, hogy október óta jobb magyarnak lenni. Itt Svédországban, de otthon és világban másutt is. És végül köszönjük azt is, hogy vállalta, hogy ma este stílszerűen, itt a Nobel utca sarkán feleségével együtt osztozik mindannyiunk büszke és őszinte örömeiben.” – mondta többek között Szőke László.

A nagykövet úr rövid angol majd magyar nyelvű köszöntője után, a „hazai pályán” kialakult közvetlen hangulatban, aki tehette szót váltott az íróval, apró ajándékkal kedveskedett neki. A skandináviai magyarok egyetlen irodalmi és művészeti lapját ajánlottam szíves figyelmébe és a magam köszöntőjét, amelynek kitüntető helyen, az író kedves élettársának táskájában jutott hely. Közben jóleső érzéssel nyugtáztam, hogy Nobel-díjas írónk ismeri egyik kedvenc erdélyi íróm, az Auschwitzban elpusztult Karácsony Benő könyveit is.

Kár, hogy nem akadt vállalkozó, aki a dedikálásra számító közönség könyvéhségét kielégítette volna Egyesek szerint az újabb magyar író ilyen magas kitüntetésére legalább évszázadot kell majd várnunk. Addig is reménykedhetünk, hogy Kertész Imre külföldi sikerétől felbuzdulva hű magyarjaink is kedvet kapnak számukra jórészt még ismeretlen könyveinek olvasására.

Magunkban mondott beszéd

Szívesen sütkérezünk a Nobel-díj fényében.

Ha tagadjuk is, mindannyian dicsőségre vágyunk, amint azt a jó Apáczai Csere János uram is megmondta kincses városom iskoláját köszöntő beszédében, de fel-

emelt ujjá ellenére időnk nagy részét elfecséreljük, mit sem törődve azzal, hogy a világból akaratunk ellenére, olykor megmagyarázhatatlanul, az emberiség elembertelenedett részének tudtával és sanda együttműködésével, barmok gyanánt kell ebből a világból kimúlnunk. Most az irodalmi Nobel-díj kitüntetettjének dicsőségéből reánk eső sziporkák özönében fürdetem

magam is magam. Rosszakaróim szerint csakis azért jöttem Svédországba, hogy közelebb legyek a Nobel-díjhoz. És most, amikor kezet rázhatok az első Nobel-díjas magyar íróval, tudom, hogy ennél közelebb ehhez a díjhoz én már nem juthatok ... De azért kihúzom magam, és a büszkeség érzése tesz még egészségesebben dagadtabbá, hiszen az, akinek zsebében ott lapul az aranyérem, bankszámláját pedig kövér összegben, kerek hasú számok feszítik, nos, ez az ember velem azonos nyelven ír, s ha a nyelv az a bizonyos kalap, amely egyformán a fejünkre illik, tudom, hogy ami belőlünk a kalapba kerül koránt sem azonos, hiszen az ő teljesítményét a legmagasabb irodalmi díjra taksálta a fölöttünk álló, a bizonyára mindent tudó tiszteletet érdemlő bizottság.

Önteltség érzése környékez? Habzsolni szeretnék valamennyit az ünnepelt fejé köré csavart glóriából? Könnyen meglehet, hiszen magam sem vagyok jobb a Déákné vásznánál. Olykor az én fejembe sem lehet csak lékeléssel behatolni. Talán annyira utálok-szeretem már a saját szövegeimet, hogy azt csak mások elismerésbe mártott szövege szoríthatja ki fejemből, ahelyett, hogy türelmesen kivárnám, amikor génjeimből kiindulva kitüremkednek belőlem...

Nem tudom, mi végre vagyok itt. Éppen úgy, ahogyan azt sem tudom, miért vagyok a világon, amikor nem vagyok otthon benne.

Talán azért utaztam költségeket nem kímélve a kétezres vonat sivitásának halálában hatszáz kilométernyit, mert volt egy sápadt padtársam az óvári iskola harmadik elemi osztályában, aki nagyszünetben naponta megosztotta velem sonkás-vajas zsemlejét. Együtt szenvedtük és faltuk az agyunkba hasogató tudást és a zsbongással bennünk apránként szétterpeszkedő nyiladozó életet... És azokat a felejthetetlenül finom tízóraikat nem tudtam megköszönni, mert valami, addig csak a mesékből ismert irtózatoss fenevad kiragadta mellőlem a velem egyformán vézna és ezért csupán első padba való társamat, hogy sárgacsillagos billogával együtt a tüzes kemencébe lökje.

Aztán volt egy nagyon jó, életet példamutatással tanító tanárom, aki az eljövendő szocializmus nevében üldözött szocialista vezetőként úgy ragasztotta rám a lelkesedés gyógyíthatatlan betegségét és mindentudása reánk szikrázó aranyát, hogy a padok tetején ugrálva ordítva biztatta osztályunkat a lankadatlan küzdelemre. Goldner Endrének a bőre alatt továbbra is viselnie kellett az irigység-sárga csillagát, míg végül, jobb híján, szülőföldjéről kiebrudaltan, egykori ismeretlen őseinek földjére kitántorgott elmúlni... Öt éves osztálytalálkozónkon már nem volt kinek megköszönnünk, hogy megtanított a társadalom zürzavaraiban a nyitott szemű tisztánlátásra.

Talán azért vagyok itt, mert volt a szülővárosomban, ebben a különös emberekben mindig kincses és sokféle nemzetiségeitől is gazdag városban, ahol őseim hatszáz esztendőnél is több ideje éltek, szóval volt ott egy Gyulafehérvárról betelepült ügyvéd, egy szegény és naiv szabó fia, akitől ismeretlenül is biztatásnál többet, újra és újra kedvet kaptam az életre. Könyveiből tanultam meg nem lelombozódni, nem kibicsaklani, nem félreállni, hanem élvezni az élet tücsök-bogár szépségeit, a tarka rétek apró csodáit, és anyanyelvem ízeit úgy csodálni, ahogyan ezt ő számtalanszor megtette, amikor patinás főterünket egy-egy költött kifejezésével körülloholta és valamelyik irodalmi kávéházunk ad hoc zsűriző asztaltársaságával minőség-ellenőriztette. Nekem találkoznom kellett volna ezzel az emberrel, akit Karácsony Benőnek tisztelünk a Nobel-díjasnak eddig még nem érdemesített magyar irodalomban. Tanítványának kellett volna lennem, de nem lehettem, mert az irtózatoss embertelenségek láttán, a pénzzel-csellettel megmentésére sietőknek is csak legyintett, és Klärmann Bernát néven, de magyar-ként, a néppel sorsát vállaló íróként önként osztozott zsidó társai embertelen sorstalanságra ítélt sorsában. Azóta is ott ballag olvasói tudatában a *Megnyugvás ösvényein*, a csendes élet nosztalgiáiból kiemelkedő, az életörömeiket hirdető utolsó könyvével az auschwitz-i krematórium még mindig eszünkbe gomolygó füstjén át búcsút intve. Neki sem tudtam megköszönni, hogy nyomait keresve, a nyomába lépést próbálva, magam is író lehettem.

És ilyenformán összeszededgetve emlékmorzsákból összeálló múltam, rá kellett döbbernem, azért utaztam ide, mert úgy érzem, hogy elmaradt köszöneteimet elmondhatom annak, aki a mellőlem és belőlem kiparancsolt jókat túlélve, fogszorított tehetségét összekapva emlékeim embereinek sorsát a világ figyelmébe állította.

Kertész Imre köszönöm a vajjas kenyeret.

Köszönöm Kertész tanár úr a madáchi ösztönzést.

Köszönöm Kertész Imre az életre, az írásra biztatást, az önismeret bennünk végtelenül tekeredő lajtorjája létének bizonyosságát.

Köszönöm Kertész Imre, hogy emlékeidből emlékeimnek a világon legfigyelemreméltóbb emléket állítottál könyveiddel.

Azért jöttem tehát, hogy megnyugvást találjak az erőszakosak által mindig feltúrt ösvényeinken. Az emlékezetemben kitörölhetetlenül ma is élő jó emberek nevében köszönöm, hogy emléküket a jövő figyelmébe emelve szóltál róluk, a sors-talanokról. Kiérdemelt Nobel-díjad aranyozó fénye cirógatja - holnap is jóságot mutató – füstbement arcuk.

Tar Károly

Le a ... tollakkal!

Mint az irodalmat méltánylók egyike, nagyot ugrottam örömben, amikor meghallottam, hogy a Svéd Akadémia Kertész Imrének ítélte a 2002-es évi irodalmi Nobel-díjat. Micsoda dicsőség gondoltam, és rögvést én-centrikus hullám fogott el. Juj! Hiszen akkor itt az alkalom, hogy kezet rázhassak a Nobel-díjassal! Mert a Követség bizonyára díszes fogadást rendez a tiszteletére, és hát csak meghívnak engem is! Hát persze, persze. Na de mi lesz, ha mégsem? Erre a gondolatra már nem ugrottam akkorát...

A televízió kített magáért és nívós interjú készített Kertész Imrével. Ez még a díjkiosztás előtt volt néhány nappal. Büszkeségtől feszülő kebellem és picinyke jóindulatú irigységgel néztem a Mestert, élvezettel hallgattam tiszta, szabatos magyar beszédét, azt, amit én már régen elfelejtettem.

Másnap, mert úgy látszik valaki szemmel tart onnan föntről és valaki a Követségről is: a postás jegyet hozott az Akadémiára, ahol ünnepeltünk majdnem háromnegyed órás gyönyörű beszédet mondott. Akik hallgatták – voltunk vagy kétszázan - nem tudták levenni a szemüket róla. Egy más, egy magasabb szféra zenéje csengett ki szavaiból, amely elgondolkoztatott. Mielőtt ez a nagy megtiszteltetés érte, író volt csupán, „egyszerű” író. Jó tollú író az igaz, a tollforgatók felső tízezeréhez tartozott már akkor is, de mégiscsak egy író, aligha több. Akkor. De most hirtelen több lett. Sokkal több. Nobel-díjas. Olyan valaki lett, akiből évente csak egyet szül a világ.

Végül is nem mentem oda hozzá gratulálni. Maga a gondolat is feszélyeztetett, na meg aztán amúgy is tolongott már körülötte a sok gratuláló. Ha eggyel kevesebben vannak észre sem veszi – gondoltam és kimaradtam a sorból.

Aznap délelőtt a postás már meghozta a Követség aranycímeres meghívóját. Gondolatban megköszöntem a Nagykövet úrnak, hogy gondolt rám és miközben a gratulálók rohamosan növekvő tömegében a Mester eltűnt a szemem elől, már azon gondolkoztam, miként üdvözölöm majd őt ott a Követségen. Hiszen mikor fogok még egy magyar irodalmi Nobel-díjassal kezét fogni! Valami ajándékot is kellene neki adnom. De mit? *Ahol a földek sírtak* című svédül írt könyvem egy példányát? Nem olvas svédül, de talán jobb is. Elővettem egy darab papírt és miután szétrágtam a ceruza végét, beírtam könyvembe az ajánlást. Elfogott a kétely. Szóval ez lesz az ajándék? Egy svéd nyelven írt könyv? Hát nagyon jó, azt mondhatom. Az első magyar Nobel-díjas közelébe kerülve, az elmakogott gratuláción kívül csak egy olyan könyvet nyújtok át neki, amelynek még a címét sem érti.

Bekapcsoltam a tévét. Mindig bekapcsolom, ha gondolkozni akarok. Észrevettem, hogy a készülékből áradó süket duma legtöbbször eltorlaszolja agyamnak bizonyos idegpályáit, így a nyitva maradtakon sokszor meglepően jó gondolatok iramlanak Így történt most is. Miközben a negyvenharmadik nyilvános vita folyt arról, hogy vajon helyes lenne-e belépni az Unió monetáris rendszerébe vagy sem, eszembe jutott, hogy a princetoni egyetem számos hagyománya között van egy, ami nagyon megtetszett. Ha ott valamelyik tanárt nagyobb dicséret éri és ezzel az intézet hírnevét öregbíti, a kollégák nagyabecülésük jeléül neki ajándékozzák kedvenc tollukat. Eléje járulnak, gratulálnak és leteszik eléje az asztalra. Mi lenne, gondoltam, hogyha én is hasonlóképpen mutatnám ki elismerésemet a Mesternek? Hiszen van egy kedvenc tollam. És nem is akármilyen. Egy Mont Blanc töltött toll, az első, amit itt vettem, még valamikor a hatvanas évek elején. Azóta a filcpennák és a golyóstollak kiszorították régi patinás kedvencet, de én rendszeresen feltöltöm és ellenőrzöm, hogy működik-e? Mégis csak több mint egy könyv!

Igen, de mit mondjak hozzá? Gyorsan elhadarni valamilyen gratulációt és aztán eltűnni a sokaságban, ezzel még megbirkóznék valahogy, de magyarázni, beszédet tartani? Egy Nobel-díjasnak!? Mesélni neki Princetonnól meg tollakról, meg hagyományokról? Miközben, aki hallja, azt gondolja rólam, hogy nagyzási mániában szenvedek, vagy sétálni jár az eszem? És mi lesz, ha elakadok? Mi lesz, ha elfelejtem a mondókámat, mint valaha az elemiben, amikor kihívtak felelni? Neki nem mondhatom ártatlan szemekkel „Tanár úr, én készültem”. Mert Ő, aki átlát az egész emberiség szítáján, át fog látni rajtam is és meg lesz rólam a véleménye. Az is előfordulhat, hogy a díjkiosztásra, a díszes vacsorára és a díj hatalmas összegére is rossz szájjal emlékszik majd énmiattam! Azért, mert én ott a Követségen makogtam neki tollakról, meg kollégákról és a princetoni egyetemről. Már láttam, amint ott állok előtte kétrét görnyedve, miközben a kitör a nyavaja, kiver a hideg veríték, szívem százhuszat rúg percenként és kinyögöm: „Tanár úr, én készültem”. És akkor mi lesz? Nem merek majd a tükörbe nézni, az unokáimnak sem merek erről mesélni, soha könyvet, tollat a kezembe venni nem fogok anélkül, hogy ismét ki ne verne a hideg veríték. Hát milyen élet lesz az? Olyan, mint Jónásé volt, miközben a sivatagban Ninive pusztulását várta? Jobb volna kikeresztelkedni, csuhát ölteni, kolostorba vonulni, vagy valami más, még keményebb módon vezetelni. Például a televízió elé kötözni magam, amikor a Robinson sorozat vagy a Bingo Lottó megy. Mitévő legyek. Kínomban Bánk áriájának egyik sora jutott eszembe: „...s míg itt töprenkedem, Hazám borítja szemfödél...” Pont így érzem magam én is! Na, de mindegy. „A kocka el van vetve!” Aki mer, az nyer! Madarat tolláról, Iránt ajatoláról! Engem meg az én tollamról. Ha...ha...ha... Kezdtem magam jobban érezni.

És a végül minden jól ment. Világsoda! Nem akadtam el, nem kellett makogva bocsánatot kérnem. A Mester mosolyogva fogadta szavaimat, elismerően bólintott, amikor hagyományról szóltam, szívesen fogadta ajándékom. Kitüntető kézfogása után mélyet lélegeztem, homlokomról lopva letörültem a verejtéket és beálltam a másik sorba, hogy a bőséggel terített svéd asztal ingyencégeiből megjutalmazzam magam.

Mert van, akit Nobel-díjjal jutalmaznak, aztán vannak olyanok is, akiknek házikolbással és túrós bélessel kell beérniük ...

Stockholm, 2002. decemberében

Neufeld Róbert

Lépésről lépésre

**Beszélgetés Ortman Máriaival, a Svéd Írószövetség tagjával,
Kertész Imre *Sorstalanság* című regényének fordítójával**

– *Bizonyára hosszú utat tett meg fordítói pályáján, amíg lefordíthatta Kertész Imre könyvét svéd nyelvre. Hogyan kezdődött? Először is, nemcsak meg kellett őriznie anyanyelvét, hanem az irodalmi nyelv szintjére kellett emelnie tudását. Úgy tudom, családja régóta Svédországban él. Édesapja, Hornyánszky István már a múlt század közepén Lund város híres építésze volt.*

Nevéhez fűződik többek között a város nagy kórházának építése.

– Szüleim pozsonyi magyarok, édesanyám kolozsvári születésű. Pozsonyban születtem. 1939-ben két hónapos koromban jöttünk Svédországba. Akkor olyan idők voltak, hogy apámnak nem volt munkája. Előbb Észtországban keresett munkát, aztán átkerült ide Svédországba, ahova még a világháború kitörése előtt követték őt. Húgom már itt született.

– *Tehát idegen környezetben tanulta anyanyelvét?*

– A családban mi mindig magyarul beszéltünk. A szüleim nem úgy tervezték, hogy itt maradnak, de jött a háború és nem volt más választásuk. Anyámnak sokat köszönhetek, ő foglalkozott velünk, szerette az irodalmat, választékosan, szépen beszélt magyarul, amit fontosnak tartott és tőlünk is megkövetelt. Persze később, az iskola és általában a svéd nyelvi környezet hatására, kissé kevertük a nyelvet, de nem túlzottan. Aztán már tudatosan műveltem az anyai örökségem. Az egyik nyáron itt Skåneban nyaralt és nálunk is járt az uppsalai egyetem finnugor tanszékének professzora, aki bátorított, és így lettem a szokásos vizsgákat nála is. Különböen művészettörténetet, vallástörténetet és német nyelvet hallgattam a lundi egyetemen. Magyarul a legtöbbet akkor tanultam, amikor az első könyvet lefordítottam svéd nyelvre.

– *Pozsonyban abban az időben sokan beszéltek németül.*

– Édesanyám német gimnáziumba járt.

– *Mi volt az első fordítói munkája?*

– Fejes Endre Rozsdatemető című könyve. Abban az időben ez a könyv nemcsak Magyarországon volt szenzáció. A kiadó küldte ezt a munkát nekem. Így kerültem kapcsolatba a híres Bonniers Kiadóval 1967-ben.

– *A Kertész Imre könyvét is ők rendelték meg?*

– Nem. A hetvenes évek végén volt egy kis kiadó, azt hiszem tíz évig élt, a Fripress. Az első könyve Gergely Ágnesnek a dán-svéd ellenállásról szóló könyve volt, amit én fordítottam. Ennek a könyvnek nagy sikere volt. Akkor a kiadó érdeklődött Gergely Ágnestől, hogy mi volna még, amit a jelenkori magyar irodalomból be kellene mutatniuk. Ő ajánlotta Kertész Imre, Nádas Péter és Galgóczi Erzsébet munkáit. Kertész könyve 1985-ben jelent meg. Akkor kisgyerekem volt, nagyon elfoglalt voltam, nehezen ment a munka.

– *Mi volt a nehéz Kertész szövegének a fordításában?*

– Ha jól emlékszem nem volt különösebben nehéz. Egyszerű, közérthető nyelven ír.

– *A Sydsvenska Dagbladetben megjelent nyilatkozatából tudom, hogy egy tizenéves fiú iskolai dolgozatának hangvételéhez hasonlította az író stílusát, és élvezettel fordította regényét.*

– Az azonban gondot okozott, hogy miképpen tudom egyensúlyban tartani a könyv nyelvezetét. Nehéz volt megoldani a sokféle visszatérő töltelék szó fordítását, a *természetesen*, a *tulajdonképpen*, *mindenképpen* és a többi efféle megfelelő helyét meg kellett találnom a svéd szövegben.

– *Találkozott az íróval?*

– A Nobel-díj átadási ünnepségeken többször is rövid ideig beszélhettem vele, de tavaly novemberben is találkoztam vele Berlinben. A fordítás ideje alatt nem volt alkalmam beszélni vele, de úgy emlékszem, hogy munkám különösebb okot nem adott arra, hogy hozzá forduljak tanácsért. A könyv címének hű fordítása nem volt lehetséges, mert a *sorstalanság* nem adható vissza, nem szerencsés és svédül csúnya az „ödeslös” összetétel. Ezért a *Steg för steg* címet választottuk, amit Lépésről lépésre jelentéssel fordíthatunk vissza magyarra. Később Pesten találkoztam Kertész Imrével, akinek tetszett ez a cím. De a Pan Kiadó 1995-ben az újrakiadásakor megváltoztatta ezt, és a *Mannen utan öde* (A sors nélküli ember) címmel jelentette meg nemrég Kertész Imre általam fordított első könyvét.

– *Azt írja az író, hogy a Sorstalanságban a tizenkétfokú hangsor, a szeriális zene egyértelműen meghatározta a kompozícióját. „Megszüntetni a véletlenszerű, narratív, anekdotikus kitérőket – ez volt a célom. Szigorú elv szerint kellett szerkesztenem, amelynek meg kellett felelnie az ábrázolt világnak, vagyis a totalitarizmus működési elvének.” Felfigyelt ezekre a szerkesztési elvekre?*

– Egy jó írónál gyakran jelen van a zene a szövegben, a mondatok dallamában ez tetten érhető. Tulajdonképpen az az izgalmas a fordításban, hogy meg kell találni ezt a dallamot és visszaadni egy másik nyelv törvényei szerint. De olyan mélységében, ahogyan ezt az író később a *Gályanapló* című könyvében leírja, tudatosan nem követhettem.

– *És a holokauszt témájának újszerű ábrázolását, a haláltáborban történetek tényszerű, már-már érzelemmentes leírását sikerült-e visszaadnia svédül?*

– Azt hiszem igen. Legalábbis azok, akik svédül és magyarul is olvasták a könyvet, azt mondják, hogy sikerült. A holokauszt témájával számos könyv foglalkozik. Kertész könyvét összevetve más hasonló témájú művekkel, ezek nyilvánvalóan pesszimiztikusabbak, reménytelenebbek. Kertésznél az emberség, az ember sorsának reményteliessége világlik ki a regény történetének tényszerű felmondásából. Az ő pesszimizmusa egészen más.

– *Igen. Itt ismét idézhetjük az író: „A pesszimizmus etika, a pesszimizmus kultúrája pedig az eltökélt megismerés, az igazság előtti meg nem hátrálás magatartása. A pesszimizmus: bátorság.” Ugyancsak a Gályanaplóban áll a következő is: „ A pesszimista etika alapján a mostani zsidóság a holocaust élményével kapcsolatban egy olyan tudást birtookol, ami szerintem világlélmény. És mint világlélményt azok, akik éppen hordozni akarják, de*

nekik nem feltétlenül kell zsidónak lenniük.” Akárcsak az Auschwitzban elpusztult Karácsony Benő erdélyi író Pjotruskájának vidám hangú intelmei. „Nem letérni az útszélére, az óvatosok, a köszvényesek, az igásállatoktól félők, a befellegzettek és mankósok bogáncsárnyékolta ösvényére; nem tanakodni, és nem ajkbiggyeszteni; nem morzsolódní, nem öregedni, tisztelt Kibicsaklotti. Kis horzsolásokat nem fájlalni. Éjjeli tücskön nem elmélázni. Hosszú szakállt nem eresztetni. Préselt kakukkfűvet nem szaglászni. Bankjegyet garasra nem váltani, és nem meghalni, barátom. Hanem 1. Nekirugaszkodni. 2. Kitavaszkodni. 3. Friss hajnalokból nagyot lélegzeni. 4. A hangszalagokat kacajra stimulálni. 5. És nem félni. 6. És nem megállni, csak menni, menni, menni. 7. És újra megpróbálni ...” Kertész Imre olvasta Karácsony Benő könyveit. Pesszimista bátorságuk egy töről fakadt.

– Az emberbe vetett hit reménységét érezhetjük ki a Sorstalanság soraiból is.

– *Az új kiadáshoz a Klein házaspár írt szép, veretes svéd nyelven előszót. Klein György magyar származású világhírű rákkutató, tudományos tárgyú könyveket, de esszéisztikus szépirodalmat is ír.*

– A Kiadó kérte erre fel erre. Így került a új kiadásban megjelent regény elé a házaspár írása.

– *A kiadók rendelésére dolgozik?*

– Igen itt ez a szokás. Legutóbb két Márai könyvet fordítottam. *A gyertyák csonkig égnek*-et előbb. Aztán a másik Márai könyvet, amely az *Esters arv* (*Eszter hagyatéka*) címmel jelent meg. Az elsőnek óriási sikere volt Svédországban is.

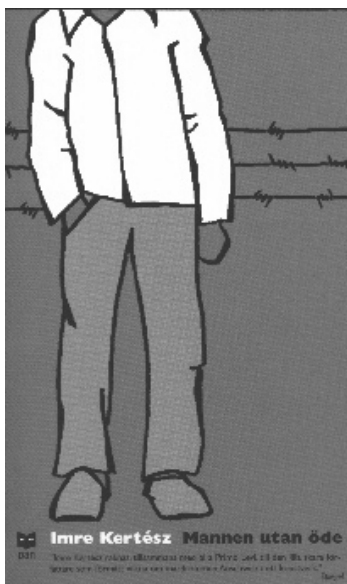
– Kik fordítanak még magyar nyelvű műveket Svédországban?

– Vannak néhányan. Ismertem például Thinsz Gézát is, de ő már rég eltávozott az élők sorából. De itt van Rosenberg Ervin. Nyugdíjas ugyan, de még dolgozik. Stockholmban él. Aztán van egy orvos, aki könyvet is jelentetett meg, a neve most nem jut eszembe. Most fordítja Eszterházy egyik könyvét.

– *Lehetne úgy is, hogy fordító véleményét és ajánlásait is figyelembe veszik a kiadók, hiszen talán inkább ismeri az adott ország irodalmát, mint a kiadó szerkesztői vagy tanácsadói.*

– A kiadók érdeke itt is, mint bárhol máshol a világon, megkívánja, hogy elsősorban az anyagi haszon függvényében dolgoztassák a fordítókat. Ezért a sikeres műveket részesítik előnyben, ez csak természetes. Persze vannak kivételek is. *A 20. század művészei* rendkívül érdekes sorozatát is fordítottam, de nem hinném, hogy az izmusokról szóló művészeti könyvek olyan nagy példányszámot érnének meg, hogy anyagi sikerükről beszélhetnénk. Fordítottam verseket, színdarabot is. Persze, mindig első volt a család. Három fiam és egy nevelt fiam van. Gondot viseltem rájuk. Már mind révbe jutottak. Egyik filmrendező, a másik zenész, a harmadik több mindennel, többek között filmmel is foglalkozik, a negyedik tibeti kutatásokat végez. Most talán éppen Körösi Csoma Sándor nyomában jár...

Tar Károly

Klein György és Éva

Előszó*

Adorno (Theodor W., 1903-1969, a társadalom- és a zeneelmélet tudósa, bölcsező és zeneszerző) egyik gyakran idézett mondata meghatározó - miszerint Auschwitz után már lehetetlenség verset írni -, ám lehetetlen. Hatalmasat lehet alkotni nem csak Auschwitz *után*, hanem éppen *Auschwitzról*. Célan Paul *Halálfüge* című verse például évszázadunk egyik legnagyobb költeménye. Kertész Imre gyakran idézi őt könyveiben. Prózájának visszatérő árnyalata ilyen hangulatú – egyfajta orgonahang.

Lehetséges-e továbbra is prózát alkotni Auschwitzról? Megírtak-e már mindent és vajon az olvasó elérte-e már a fájdalom küszöbét? A kimondhatatlant ismét és újra kimondták, az érthetlent megmagyarázták, az elfogadhatatlant úgy besulykolták, hogy annak jelentőségét üzenetfelfogód kénytelen netán elfojtani, vagy a további tájékoztatás süket fülekre talál, csupán azért, hogy visszavonhatatlanul meg ne változtasd tudatod, belső éned egy részét.

Valóban, már mindent kimondtak. De akit – e sorok szerzőivel együtt – elbűvöl Kertész összehasonlíthatatlan prózája – az a kísértés érheti, hogy olyan következtetést von le belőle, miszerint a leglényegesebbet - legalább is nem e könyv megjelenése előtt - senki sem mondta ki.

Csak a legnagyobb írók szövege éli sérülésmentesen túl a fordítást. Kertész írásművészete kiváló példa erre. Stílusa szükségszerű, ám aligha előfeltétele az olvasóra gyakorolt szöveg hatásának. Van itt valami más, aminek a közelébe – talán Primo Levi kivételével - egyetlen holokauszt – szerző sem jutott el.

A tizenöt éves én – kezdetben közönséges autóbusz utazásnak induló – útját ecseteli a Sorstalanságban lépésről lépésre, le a pokol legmélyére. A szörnyűségeket a könyörtelen még rosszabb sorozata követi. A makacs erőszak olyannyira marcangolja az elbeszélőt, annyira próbára teszi ellenálló képességét, hogy végül az ún. muzulmán stádiumba kerül, abba a végső közömbösségbe és depresszióba, amelyből csak igen kevesen képesek felépülni. De a regénybeli én megmarad nyugodtnak és szenvedésmentesnek. A végsőkéig megóvja önérzetét és embertiszteletét. Halk elbeszélő a hangja, mintha a világ legtermészetesebb dolgát adná elő. Igen, így van. Valóban. Várható volt. Így lehetett teljesen érthető. Másképp nem is történhetett, mondja minden beletörődés vagy harag nélkül, mialatt egyre mélyebbre süllyed a könyörtelen pokolban.

Vajon a kiábrándulás erőt adó, túlélési eszköz-e? Így is felfogható. Mert akik erős hittel rendelkeztek, a koncentrációs táborok képtelenségét a maguk számára értelmes összhangba helyezték és kimutathatóan jobban jártak, mint a többiek. Példaként említhetők itt Jehova tanúi, akik az ember történelmét jelenések sorozatában látják; az ortodox zsidók, akik „Isten kifürkészhetetlen akaratát”

felvállalják még akkor is, ha ez üldöztetéssel jár és az ortodox komuniták, akik bebörtönzésüket az Utópia felé vezető természetes útnak vélik. A regénybeli én nem használhatja ezeket a szerkezeteket. A holokauszt alatt magunk is megtapasztaltuk, amint a „közönségesek”, a többnyire „hitetlenek” gyorsan letörték a szolgatábor valóságában.

A regénybeli én legfőbb védekezése a teljes ábrándmentesség. A hitetlen egyedüli hatásos túlélési eszköze volna ez? Vajon belátása jelentené a legjobb védelmet belső széthullása ellen? Valóban úgy tűnik. Az elbeszélő – a pokol utasa – bátorsága meglepi az olvasót. A szokásos kérdés „ez hogyan történhetett” elmarad. Csak ismétli, a regénybeli én életütemére mozduló ajkakkal mondja: Persze, így volt. Várható volt. Másképpen nem is történhetett.

Kertész nem vádol. Az olvasóra bízva a következtetést. S ki ellen fordulna az olvasó, ha nem saját maga ellen, legbensője ellen, ahol nem a gonoszság, hanem a jóság a fehér holló. A jóság, az a felfoghatatlan csoda, amire nincs miért várni.

Svédből fordította: **Békássy N. Albert**

* Kertész Imre Sorstalanság című regénye svéd kiadásának (Mannen utan öde, 2002) – előszava.

Riport

Október 10-én pontban 13.00- kor Horace Engdahl, a Svéd Akadémia állandó titkára a média összegyűlt képviselői előtt bejelentette: „... írói munkásságért, amely az egyén sérülékeny tapasztalatának szószólója a történelem barbár önkényével szemben... a Svéd Akadémia az irodalmi Nobel-díjat 2002-ben Kertész Imre magyar írónak ítéli.”

– Na végre!!! – üvöltött fel valaki. A rekedt hang tulajdonosa az ágyékhumoráról hírhedt Gerd Fylking, a vásári pojacából lett „média-kolléga”, aki a tök ismeretlen nevek hallatán kiált fel, és kelt ezzel évről évre derűtséget. Hiába béreltek biztonsági őrköt, a mesterien álcázott Gerd megint kijátszotta az éberségüket.

Letöltöm az Internetről a Gályanaplót: „Életrajzomban az a legönéletrajzibb, hogy a Sorstalanságban semmi önéletrajzi nincs. Ami önéletrajzi benne, az az, hogy hogyan hagytam el belőle minden önéletrajzit a magasabb hűség kedvéért.

Ahhoz, hogy valaki megírja életét, nagy eredetiség kell; vagy nagy köznapiság.

Folyton az életre panaszkodom. Holott pedig még meg is kell majd halni.”

„A halálfélelem olyan érzés, amely jóindulatúan arra figyelmeztet, hogy nem gondolsz eleget a halálra. ...az alkotás – úgymond – legyőzi a halált. Ennek az ellenkezője legalább biztosan igaz.

Depresszióik érdekében az emberek különféle hazugságokhoz folyamodnak. Az én depressziómhoz az igazság is teljesen elegendő”.

November közepén értesítettek, hogy megkaptam az akkreditálást a Nobel-hét eseményeire. A díjátadáson és a banketten kötelező a frakk. – Odaadom az enyémet. – mondta a nálam húsz kilóval nehezebb Gunnar. – Vagy béreلسz inkább? – Felhívtam a frakk-kölcsönzőt. Olasz akcentus. Igen, van frakkjuk. December tizedikére. – Mennyibe kerül? 1200 korona. Tetőtől talpig? Lakkcipő is? Rendszerben van, holnap benézek.

Frakkpróba. Nagyjából jó, csak a nadrágszárát kell felhajtani. – Hogy kell leülni? – nézegettem a tükörben a törött szárnyaimat. – Így, mutatja Giuliano. – Frakkal nem hordanak karórát. – kopogtatja meg a rozsdamentes acélt. – Kitüntetés van? – kérdi. Kinyújtom a nyelvem. – Miért, úgy néz ki? – Válasz helyett a térdét csapkodja.

Telefon a Nobel alapítványhoz, Kertész attaséjának, a külügyhöz, és a követségre. A válasz ugyanaz: A zsúfolt programra való tekintettel Kertész Imre nem ad interjút. Be kell érnem a Digitális Akadémia honlapján talált művekkkel.

„... félő, hogy én már mindent csak így tudok leírni, szarkazmusba mártott tollal, gúnyosan, talán kicsit mulatságosan is (ezt nem az én dolgom megítélni), de bizonyos tekintetben bénán, mintha valaki mindig visszalökdösné a tollamat, amikor az bizonyos szavakat készül leírni, úgyhogy végül a kezem más szavakat ír le helyettük, amely szavakból egyszerűen sosem kerekedik ki a szeretetteljes ábrázolás, egyszerűen talán mert félő, hogy bennem nincs szeretet, de – uram isten! – ugyan kit is szerethetnék én, és ugyan miért.”

(Kaddis a meg nem született gyermekért)

Hogyan készülnek a nagy könyvesboltok az ünnepre? Egy héttel a díjátadás előtt az elegáns Hedengrens könyvesboltban Kertész könyvei az eladó pultján, az óriási Akadémia-könyvesboltban pedig egy rosszul elhelyezett standon állnak. De az elegáns NK – egyesek szerint a „sznob-áruház” – harmadik emeletén levő könyvesboltban két, mennyezetig érő polcon Kertész Imre svédre fordított regényei, és egy diszkrét felirat tudatja, hogy Kertész Imre pénteken dedikál. A dedikálás nem szerepel a sajtónak kiosztott hivatalos programban. Ezzel magyarázható, hogy pénteken csak a magyar TV készít riportot. Nyugodtan nézelődöm, fényképezek, nem zavarok senkit.

A sajtó Kertész Imrén kívül a japán Shimadzu cég fiatal mérnökével, Koichi Tanakával foglalkozik a legtöbbet. Tanaka elsőként használt lézersugarat a proteinek elpárologtatására, ezzel lehetővé tette azt, hogy a nagy molekulájú fehérjéket tömegspektrográffal elemezzék. Sikere egész Japánt meghihlette: „Ha Tanaka megkapta, akkor talán nekem is van rá esélyem! Hátha én is csináltam valami fontosat.” Tudományos körökben enyhe megbotrányozást keltett azzal, hogy csupán kismérnököt végzett, és nincs doktorátusa. (Peter Roepstorff dán professzor, tiltakozásból visszamondta a meghívást.)

December 10. Délelőtt főpróba a Hangversenyteremben. A nemzetközi sajtót harmincan képviseljük. Az első sorba, egy öszülő olasz férfi mellé ülök. Biztonsági ellenőrzés miatt felállítanak, és kiterelnek a teremből. (Vajon meg szabad simogatni egy szolgálatban levő bombaszimatoló spanielt?) Tükörrel nézegetik a székek alját. Tíz perc múlva szólnak, hogy visszaülhetünk.

A színpadon, az előtérben 12 vörös bársonnyal bevont, üres szék. Fél tizenegykor megjelennek a geriátriai férfiklub tagjai. Az öreg szivarok között tejfölös szá-júnak számít a 43 éves Tanaka. A próbát vezető, sötét öltönyös hivatalnok türelmesen magyarázza a délutáni tortúra főbb mozzanatait. A díjazottak feszülten figyelnek, időnként bólogatnak, avagy meg-megrázzák a fejüket. Kertész Imre szelíden mosolyog.

„Különös, mennyire nem érdekelt soha és nem tud érdekelni egyáltalán az úgynevezett „halhatatlanság”. Mindenki valami nyomot akar hagyni az életen, az életben. Én inkább nyomtalanul eltűnni. – Hogy a leirtakat úgy gondolom, ahogyan leírtam, azért szavatolok. Viszont miért írom le őket egyáltalán, ha így van, ahogy leírtam (s amiért szavatolok), akkor miért írok? Megint felteszem a kérdést: hol követem el az ábulást? És mi a valóság?” (Gályanapló.)

A 75 éves Sydney Brenner nem adja vissza a diplomát. Derűtlenség. A király szerepét játszó svéd leroskad az egyik trónusra. Hárman is integetnek. – „Wrong chair! Rossz szék!” – Szó nélkül átül a középső székbe. Kertész Imre csak kétszer hajol meg, senki sem szólja meg érte. Vége. Kitéssékelnek. A lépcsőházban megállítanak. – Bodor Attila. Én is hegedús vagyok. – mondja a nevem hallatán. – 1969 óta játszom a zenekarban.

Délután a díjátadáson aztán minden a legnagyobb rendben folyt. Csak Madeleine hercegnő volt durcás, bizonyára az akadémikusokból toborzott „pingvinhegy” pacemaker-ketyegése idegesítette. Károly Gusztáv ellenben formában volt. A megilletődéstől lebévult Davis professzorhoz sétált, és a kezébe nyomta a csomagot. Masatoshi jobban emlékezett a leckére, a padlószőnyegbe hímzett nagy „N” betűig ment, ott átvette a díjat, és szépen meghajolt. A legnagyobb tapsot Kertész Imre kapta. Himnusz, utána rohanás a ruhatárhoz. Nem érdemes taxiba szállni, toronyiránt hamarabb odaérek a Városházához.

A frakkomat igazgatva lassan haladok az 1200 vendégből gyűrt tömeggel. A sajtó asztala a legjobb helyen, a Svéd Akadémia asztala mellett van. Mi lesz vacsorára? A mindedig titokban tartott, francia nyelvű menü szerint - előzetesen csak annyit árultak el, hogy a nyersanyagok között nincs sem allergiát okozó dió, sem pedig „valláskorlátozott” disznóhús – az előétel kecskesajt és rák szarvasgomba öntettel.

Harsonaszó közepette megérkezett a királyi család és a vendégeik. Az ültetés két nyertese, a magyar és a svéd miniszterelnök, a szépséges Madeleine hercegnő mellé került. Tósztt tószttot követett - tíz éves Dom Pérignon pezsgővel – majd a vállukon roskadási rakott tálcákkal bevonult a százhuszonöt fős pincérhadserg.

Az előétel után aranyruhas fiatalok vad táncot lejtettek az égő gyertyák fényénél, miközben a huszonöt méter magas Kék terem mennyezetéről völegénynek és menyasszonynak öltözött akrobaták csüngtek-pörögtek.

A főfogás "cerf", ami szarvast jelent. Ezt a harmadik pincéértől tudtuk meg, az első kettő a vállát vonta. (Vajon milyen alapon válogatták ki őket a több száz jelentkező közül?) A cirkuszi artistákból, beatzenészekből és operakóristákból verbuvált együttes műanyag léggömbben előadott Rómeó és Júliája kisléggömbbel végződött.

A fagyaltkreációkkal elkényeztetett törzsvendégek számára a körtelikkorrel locsolt, krémesszerű desszert maga volt a csalódás, amelyre sem a kávé, sem pedig a konyak nem jelentett vigaszt. (A hivatalos közlemény szerint a 450 liter kávé 5 óra alatt főzték meg. Ezek szerint a többség állott kávé szürcsölt...)

Sydney Brenner, orvosi Nobel-díjas beszéde:

– Levelet kaptam egy kínai diáktól: „Kedves Dr. Brenner, én is szeretnék Nobel díjat nyerni. Árulja el nekem, mit kell tennem?” Arra gondoltam, hogy valami ilyesmit válaszolok neki: Először találj egy jó munkahelyet és egy bőkezű szponzort. Cambridge és az Orvosi Kutatás Tanácsa megteszi. Aztán szükséged lesz egy kísérleti állatra, például egy gilisztára. Válassz két kitűnő kollegát, akik a munkádban segítenek. Mit szólnak például kezdetnek John Sulstonhoz és Robert Horvitzhoz? (A kikkel Brenner a Nobel-díjat osztotta.) Azt is meg kell oldanod, hogy nekik is kitűnő kollegáik legyenek, na meg diákjaik. És mindenki keményen dolgozzon. Végül, ami a legfontosabb, válassz ki egy felvilágosult és eredményeidet méltányoló Nobel-bizottságot, melynek kitűnő elnöke megkérdőjelezhetetlen ítélőképességgel rendelkezik. Mindez szükséges ahhoz, hogy idáig juss és, hogy a kollegák nevében mindenkinek megköszönd az a lehetőséget, hogy itt lehetsz és elmondhatod ezt a beszédet.

Péntek reggel, a Grand Hotelben. Reggel hét óra múlt, a lobbyban félhomály, kávé rendelék. Fent, a hagyományos Lucia menet járja a szobákat, ébreszti a Nobel díjasokat. Karikás szemmel jönnek reggelizni. Pár perc múlva fején égő gyertyakoszorúval, talpig érő hófehér lepelben megjelent – nyomában a nyoszolyólányokkal – „Sankta Lucia”.

Kint már világosodik. A bejárat előtt álló limuzinok csomagtartójába egyenruhás sofőrök hordják a vendégek bőröndjeit.

H. Zsolt

Csak holokauszt?*

Megérdemelte-e Kertész az irodalmi Nobel-díjat? Erről ugye lehet vitatkozni, irodalmároknak, gondolom, de mivel én nem vagyok az, hát nem teszem, tegyék, akik értenek hozzá. Én mint egyszerű, „mezei” olvasó, annyit mondhatok, hogy olvastam már érdekfeszítőbb könyvet is, mint ez. Az első négy-öt fejezet kifejezetten untatott, és a körülményeskedő stílus sem nyerte meg a tetszésemet. Na de hát én nem vagyok hozzáértő, én sajnos még Nádaszt is untam néha, olykor pedig még Esterházyt is, bár őt ritkábban, és persze nekik sem olvastam az összes írásukat, mint ahogy Kertésznek is csak most ezt az egy regényét. Abban is egyetérték, hogy Esterházy nyelvezete és gyönyörű hosszú, tekervényesen találékony mondatai a magyar irodalomnak inkább lehetnek gyöngyszemei, mintsem Kertész néhol modoros, szerintem akarattalagos szóismétlései, amivel, gondolom, a történet líraiságát óhajtotta fáradtságos úton elérni, refrénszerű szófüzerek segítségével. A könyv vége felé már kifejezetten élvezetes volt, mert megszoktam és vártam, mikor jön egy-egy *nagyjában-egészében valójában-összességében igencsak*. Mint az egyik liceumi tanárunk „hogyhát”-jai, amelyeket két osztálytársam rovátkák húzásával számolgotott a füzetében a fizikaóra végeztéig.

Azzal is egyetérték, hogy talán Esterházy inkább érdemelt volna irodalmi Nobel-díjat. Ha én osztottam volna ki, akkor viszont nem ő kapja, hanem Kukorelly Endre, akinek talán nem annyira kiműveltek a szövegei, őt viszont még sohasem untam... De mindez irodalom.

T. K. A. álláspontja sokkal inkább azt próbálja meg bizonygatni, hogy *Kertész NEM ÉRDEMELTE meg a Nobel-díjat*, nem pedig azt, hogy *Kertész nem érdemelte meg A NOBEL-DÍJAT*.

Mármost hogy ki mit érdemel és mit nem, ez nem irodalomkritikai kérdés, talán inkább jogi. Vagy tévednék?

(Egyébként is, riaszt, ha valaki halálbiztos abban, hogy az ő véleménye a helyes. Én többnyire kétkedek mindenben, önmagamban is.)

T. K. A. írásából az tűnik ki, hogy egy ILYEN ember (meg is indokolja, milyen...) MEGÉRDEMELTE-E, hogy díjat kapjon? A szerző gondolatmenetét követve, kérdések sorozata jönne: MEGÉRDEMELTE-E egyáltalán, hogy megszülessen? MEGÉRDEMELTE-E, hogy magyarnak szülessen? MEGÉRDEMELTE-E, hogy túlélje a holokausztot? MEGÉRDEMELTE-E, hogy író váljék belőle?

Az az egy kérdés furamód nem tevődik fel – illetve T. K. A.-nál csak ellentételen –, hogy MEGÉRDEMELTE-E, hogy elvigyék Auschwitzba, ami ugye tény...? Merthogy mindjárt megmagyarázódik, hogy bár a szerző saját bevallása szerint nem zsidóellenes semmiképpen, mégis azt tartja, hogy Auschwitz nem olyan nagy bűn, főként nem a magyarok bűne vagy nem kizárólag az. Illetve aki ezt állítja, az magyarellenes.

Látjuk tehát a szöveget a zsákból kibújni, hogy bizony már nem is egy Nobel-díjról van szó, hanem a holokausztról, és arról, hogy ki mint vélekedik róla. T. K. A. szerint a holokauszt ugyanolyan sajnálatra méltó tragédia, mint a gulagba, a Duna-csatornához hurcoltaké, vagy az Etiópiában már születésükkor éhhalálra ítélt szerencsétleneké, vagy mint a terrorista akciók során elhunytaké, mint egy, az utcán elkövetett értelmetlen gyilkosság vagy egyéb eszement ámokfutó véletlenszerű áldozataivá váló embereké. Ezzel már sajnos nem érthetek egyet.

Vitázzunk tehát a holokausztról, ne KertésZRől, de akkor nyíltan és bevallottan. Mert a regény, melyet analizál, s melyért díjat kapott, az bizony erről szól, az elejétől a végéig, erről és csupán erről. A holokausztról én magam személy szerint elég korán tudomást szereztem az iskolai tanulmányaimból, de aztán később hozzáolvastam még pár nevezetesebb regényt is, tehát nem mondhatnám, hogy elment a fülem mellett. Azt soha nem értettem, hogy miért pont a zsidókat kellett táborokba hurcolni, elgázósítani, kiirtani, és mi baja volt velük Hitlernek, a náciknak vagy akárkiknek. Mikor még a bőrük színe se más, mint például a négereké, cigányoké, kínaiaké vagy araboké. Még ma sem tudom a választ erre a gyerekes kérdésre. Egyszerűen NEM TUDOM, mi a különbség zsidó és nem zsidó között (körülmétéléstől eltekintve, bár abban sem értem, mi a kunszt). Egy idő óta – régebben soha, de aki tudja, hol élek, az érti, miért nem olvashattam -, a rendszerváltozás után azonban egyre több olyan cikk, írás került a szemem elé, amelyben valakik lekicsinyelik a holokauszt nagyságát, jelentőségét, „pokoliságát”.

Ennek sem értem okát, bár már érteni VÉLEM – ők viszont TUDNI vélik, hogy miért. Nohát, ezek az emberek azt mondják: nem is haltak meg annyian a koncentrációs táborokban, mint amennyit utólag összeszámoltak! Nem milliókról, talán százazrekről lehet szó. És nem is lehetett olyan borzalmas, amikor annyian és annyian visszatértek! Mert ha tényleg, valóban ki akarták volna irtani a zsidókat, akkor nem maradt volna hírmondó sem belőlük, hisz megvolt a lehetőség a táborokban a teljes megsemmisítésükre. Talán csak nem volt elegendő idő. Mások még ezt is tagadják, mesének tartják az egész haláltáborosdit, a dokumentumok, bizonyítékok és helyszíni felvételek ellenére sem. Megint mások úgy vélik, igenis jó volt ez az ötlet a haláltáborokkal, és igenis, folytatni kéne. Ha nem is a zsidókkal, akkor a cigányokkal, a homokosokkal, az életre nem valókkal, a koldusokkal, a zavargókkal, akárkikkal, akik egy kalap alá tartoznak valamilyen szempontból és akik valakiknek útban vannak, vagy egyszerűen csak valaki hatalmasok utátlják őket.

No és most jutottunk el – szerintem – a lényeghez: törvényesen kiirtani ártatlantokat, és erre még indokot is találni, ez itt a bökkenő!

Ezért a világon a letragikusabb esemény egymaga a holokauszt. Mert ártatlan embereket mások is irtottak ki máskor, máshol, ÉSZ NÉLKÜL, ÖSZTÖNÖSEN vagy pusztá GYŰLŐLET ÁLTAL. Hálnak meg ártatlanok ma is háborúban, terrorakciókban, természeti katasztrófákban, balesetekben.

De a holokausztban azok, akik kiirtották a zsidókat, esetenként még csak nem is gyűlölték őket. Egy IDEOLÓGIA, egy eszme, egy törvény alapján, kötelességből, munkából, szolgálatból, részint „jóhiszeműen” tették, amit tettek, utólag sokan bizonygatva, hogy CSAK parancsra cselekedtek.

Kertész a Sorstalanságban diákcsinnyhez hasonlónak nevezi az egész haláltábor-ötletet, ami T. K. A.-t felháborítja. Pedig nagyon találó észrevétel ez, csak fortissimóban kell gondolkodni. Mintha tényleg csak gigantikusan eltúlzott diákcsinny lett volna az egész, olyan gusztustalan, bárgyú és eszement kitaláció. Maguk a diákcsinnyek miniatűrben valójában mind apró szadista kinzások: a társunk feneké alá tett rajzszög, a ragasztóval bekent uzsonna, az összegöbözött ujjú pulóver vagy kabát és hasonló kisebb-nagyobb durvaságok, amelyeken az egész osztály röhög, kivéve a kárvallottat. Igaz, a diákcsinny elkövetője olykor talán csupán csak egyetlen gyerek, vagy legfeljebb ketten-hárman az osztályból. Na de Karinthyval élve: „Röhög az egész osztály...”! És ilyenkor a felelősségre vonásnál, bár nem bűnösök, azoknak is szégyenkezniük kell, akik nem vettek részt a tényleges kivitelezésben! Talán csak azért, mert nézték. Talán mert ők is elmosolyodtak. Hát még, ha élvezték is a társuk kínjait! (Ezért nem szeretem például a kandi kamera típusú tévéműsorokat sem.)

A magyarságot nem akarja senki tettesnek kikiáltani a holokauszt bűnében. Legfeljebb cinkos padtársai - még találóbban: kukkolló szemlélői - voltak az egésznek. Főleg a ma élők, akik már szinte csak leszármazottai ezeknek a kukkolló „osztálytársaknak” – azoknak, akik mindebben részt is vettek, látták, vagy kortársként éltek a holokauszt éveiben. Ezeknek az embereknek a gyerekei bizonyára csupán a szüleik vagy tanítóik beállítottságának köszönhetően, neveltetésük függvényében, hallomásból, elmondásból „emlékeznek” és formálnak véleményt az egészről.

Visszatérve a könyvre: a Sorstalanság látszólagos szenvtelensége folytán szerintem tragikusan gunyoros. Viszont nem fogja megérteni vagy értékelni egyetlen olyan olvasója SEM, aki élete során SOHA nem került megalázott, kiszolgáltatott helyzetbe, embertelen körülmények közé, értelmetlen szenvedésre kárhozattva, kilátástalan, halálközeli állapotba, amikor már az öngyilkosság gondolata a legmengetőbb érzés, amikor a néha nem is akaratlan kinzók, a nem is börtönörök, a nem is ellenségek miatt létük, testi-lelki épségük kerül veszélybe, és néha választaniuk kell más halála vagy az ő saját haláluk között, csekélyke visszás örömet érezni életben maradásukért, miközben mindenki más körülöttük elpusztul. Az ilyesmiken ÁT NEM MENT emberek mindig is unni fogják elejétől végéig a holokausztos történeteket, mindig is vitatni fogják, hogy mindez valóban megtörtént-e. Mindig is csodabogaraknak tartják azokat, akik nincsenek övelük egy véleményen, és elmebetegeknek azokat, akik vádaskodnak, gyűlölik a többieket, akikért ártatlanul, tehetetlenül sínylődtek valahol, valamilyen módon, valameddig.

A mindenki ellen forduló gyűlölet a haláltáborot megjárta ember részéről nem-hogy érthető, hanem egyenesen kötelező. Egy helyen EZT, más helyen meg épp

AZT róják fel Kertésznek, hogy közömbös és NEM GYŰLÖLI azokat, akik őt a táborban fogva tartották, megalázták, kínozták, megpróbálták lassan, de biztosan hozzásegíteni a halálhoz.

Mínthogy T. K. A. is állandóan a Kertész szövegeiből vett idézetekkel támasztja alá vélt igazát, én is egy idézettel próbálom illusztrálni azt, aminek nyilvánvalóságával egyetértek a vitát indító szöveg, majd a regény elolvasása után. Az idézet az utolsó fejezetből van. A hazatérésekor, a jóindulatúnak tűnő újságíró bárgyú „milyen volt a haláltábor?” kérdéseire állapítja meg az író: „...kezdtem lassan belátni: egy s más dolgról sosem vitázhatunk, úgy látszik, idegenekkel, tudatlanokkal, bizonyos értelemben véve gyerekekkel, hogy így mondjam.”

Ami engem illet, én a holokauszt megtörténte miatt nem a magyarságomért érzek szégyent. Nem vélem, hogy a magyarok hibásabbak volnának bármely más nemzetnél mindebben azokhoz képest, akiknek országából mondjuk nem hurcoltak el éppen annyi zsidót a légerekbe. Nem érzem magam bűnösnek a zsidók lágerbe hurcolásában és elpusztításában, bárki állítaná is ezt, sem szüleim, sem nagyszüleim, sem semmilyen felmenőm miatt, akik éppenséggel történetesen mind magyarok voltak.

Én csak egy dolgot érzek: a szégyent - amiatt, hogy EMBER vagyok - és mert ezt a tettet emberek követték el emberek ellen. Ha állat lennék, növény vagy tárgy, netalán Isten, nem kellene szégyenkeznem. Egyedül EZÉRT szégyenkezem, s nem azért, mert magyar vagyok. Lehet, hogy van sok fontosabb tragédia, mint a holokauszt. De szégyenteljesebb nincsen. Elég sok magyar van, aki mind ezt nem érti. És ezért újfent CSAK szégyent érzek, s nem büntudatot.

Debreczeni Éva

* A szerkesztő hosszas vívódás után adja közre a Debreczeni Éva írását. A szatmárnémeti szerző írása a sok közül az egyik felelet a Stockholmban megjelenő Új Kéve tavaly decemberi számában megjelent irodalmi elemzésnek álcázott, a folyóirat terjedelmének csaknem felét érdemtelenül elfoglaló írásra, amelyben a szerző többek között hazugnak, ostobának és magyarellenesnek nevezi a Nobel-díjas író. Az nyilvánvaló, hogy a folyóirat két szerkesztője közül legalább az egyik visszaélt helyzetével: a szeretet ünnepe előtti hetekben a maga szerkesztette egyházi folyóirat palástja mögé bújva, és engedve a kivagyiskodás bűnének – gyűlöletet prédikál. Ezzel nemcsak a szerzővel azonos helyen született Debreczeni Éva rosszállását vívta ki, hanem sok más svédországi magyar olvasóéét is, akik felháborodásukat írásban, illetőleg elhatárolódásukat mutató nyilatkozatban óhajtották kifejezni. A szóban forgó írás hangneme olyan, hogy vitát nem érdemel, ezért azokat, akik ilyen céllal szerkesztőségünkhez fordultak – igyekeztünk lebeszélni. A Debreczeni Éva írása viszont magyarazatot ad arra, hogy a lekcisinylők lényegében milyen kérdésekkel nem számolnak. Azokat pedig, akikben fölhorgadt a kétely az első magyar irodalmi Nobel-díjas érdemeit illetően, megnyugtatójuk, hogy megkérdőjelezni az odaitélők hozzáértését (számos más díjat, többek között Kossuth-díjat is kapott) csakis a nagyképűség mellényében ideig-óraig feszítve lehet.

Sall László**A megismételt lélekzetvétel****avagy a totalitás elve az információ-elméletben**

- 1.) tétel Az információ a tudat feltételeinek összessége
- 2.) tétel A vers meghalt a költészet (tovább) él
- 3.) tétel Minden remekmű 9 évre veti vissza a művészetet
- 4.) tétel A művészet a lét formatorzulása

A vers csapda. Egy mondat szerkezeti lehetőségeinek összes csapdjához hasonlón. A vers mondat.

A költészet a szubjektivitás feladása (mivel a szubjektivitás: a választás lehetőségeiben nyilvánul meg) a vers pedig a megvalósult objektivitás: a forma. A forma általánosításával válik realizmussá, vagy pedig a történelmet mitizálva* alakítjuk formává a történetet. A történések gátat szabnak cselekvéseinknek, illetve azokat egy előre kijelölt, de számunkra még ismeretlen mederbe terelik. És ez a még, ez a vers (az objektivitás vagy forma). Még, de amikor már tudjuk, mit nem fogunk csinálni. Erre mondta a költő néhány évvel ezelőtt: "Csináld azt, amit később megbánnál, hogy nem tetted meg !" Talán ezért, illetve éppen ezért a vers lehetetlensége ma már a korlátok egyidejű felmutatása nélkül is, önmaga által igazolódik.

Ezért olyan mindegy, hogy a vers most vagy 9 év múlva történik.

kezdetben
vala
az
ige
VOLT

*a történelem csak a megtörténtek illusztrációja

Nagyvárad, 1984. II. 19.

Itt, de mást

Bretter György emlékének

felkiáltó gondolatjelek a szavak/

szél

fűj

büdös

keleti/

osztályzatot

az osztályellenségnek

a hasonlat

olyan ez most

mintha valaki

aki ismeri a morse jeleket

egy napsütéses napon

leülne egy fa alá / mint petőfi

és verset írna

a levelek közt

átszűrődő fényből

másolat

világ szabadság

világ szabadságvilág szabadság

világ szabadságvilág szabadságvilág szabadság

várakozás

kurvák az égen

és kurvák vagyunk mi

már a földön is

végszó

– halott költő-barátom hagyatékából – Spiró Györgynek, tisztelettel

Azért mondom, csakhogy legyenek fordultak.
Mondta Kalmár Béla s az árokba (be, le) fordult (fel).
Így aztán reggel a rendőrök és legyenek holtan találták.

a megismételt vers

elképzелhető minden
valami
más kerül
a látszat helyébe

látom
az elme elévül
míg kínok közt a test
agyagból elég
s hül

miért húszévesek a lányok

1./ a lányok húszévesek

időlagút
Marathón
legyőzhetetlenek vagyunk
párhuzamosan öregsünk

2./ kényelem

ott kezdődik
hogymérem
belátom
a cél elérhetetlen
– az út megváltoztatja az elérendő célt –

3./ **a valóság megismétlődik**

bennünk
igazsággá válik
bűntudatunk lesz
és szeretünk
szeretünk
szeretünk
/feledni/

4./ **"Taníts úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk !"**

Zsoltárok könyve 90.12.

valami most is
úgy van /jól/ ahogy
volt
nem döbönt kárhozatra
a remény
most elég
a várakozás
a csend
hiánytalanul a boldogság
kiegészítem létemmel
a -tudatot
mint magány
a csendet
emlékezés a rendet-
szeretőt ki elment

5./ **egy isten**

van
és egy aki
szeret

Szabó Magdolna: Samspel (Összjáték)
(betoninstalláció a lundí Kulturen (városi múzeum)
kertjében

dal

igaz
az időpont konkrét meghatározása nélkül
mégis közlöm
bántottak
ennek ideje valamikor az érettségi idejére
tehető szóval könyvet kaptam
bodor pál műfordítások parafrázisok
kommentárok
versben és prózában add magad
hozzá a világhoz dacia
könyvkiadó és mindjárt a második oldalon a
magyarázat mindenre sall lászló
XII. c. oszt. tanulónak irodalmi tevékenységéért
Nv. 1980. VI.hó 14-én Oszt. főnök Orbán Teréz
s mindez egy pecséttel hitelesítve amelyre én
már akkor mondtam nem helyes mert szerintem
az kellene legyen a címe legalábbis az én esetemben
vonják ki
a világot belőlem
de ez nem hatotta meg sem Oszt. főnökömet sem
bodor pál
-t mert könyve címe jelenleg is ugyanaz s aki
könyvét a negyedik oldalon így ajánlja
AZ OLVASÓNAK, AKI A SZÉPSÉGBEN KERESI MAGÁT
hát ez a beszéd
már tetszett nekem
tehát az olvasó keresi magát s arra gondoltam
hogy a dolgok egyidejűsége nem kizáró ok
tehát ha az olvasó keresi magát ettől
még illetve ugyanakkor hozzá is adhatja magát
a világhoz
de mint említettem
s említem most is
engem bántottak
s ez is helyesbítést igényel
mert engem most is
igaz
időpont konkrét meghatározása nélkül

„Tündér változatok műhelye a világ”

(Berzsenyi Dániel: Az igazi poézis dicsérete)

Az emberek szeretik elkötelezni magukat, akár tetteik, akár gondolataik – vágyaik által (erre, sok érv felsorolása nélkül is, a legmegfelelőbb a színház). A választási lehetőség boldoggá teszi ugyan az embert, de nem készíti egyértelműen cselekvésre s nem a még számára is legmegfelelőbb cselekvésre sem. A költő kötelessége az írás, és becsületbeli kötelessége, hogy (tisztességesen) mit ír.

A vers utolsó lehetőség. Az utolsó lehetőség, a körülmények összességének hiánya. A már megélt vágyak történelmi rátekintést nyújtanak a jelenre. A jövő: tévút: – lehetetlen lehetőségeink tárháza. A vers utolsó lehetőség. A vers jövő. A jövő felnagyítja ugyan a lehetőségeket, de valószerűbbé, a jelennél is valószerűbbé nem teheti. A vers az a tárgy, mely leesett s egyszerre két ember nyúl érte, de természetsszerűleg c s a k az egyik veheti fel. Hogy ki (___) emeli fel, a tárgynak mindegy. A versnek, hogy ki írja, mindegy. A vers rögzített törekvés. A vers végső állapot. A szerelem is megalkuvás. A vers utolsó lehetőség, melyet h e l y e t t ü n k, magányában él meg.

A szerelem a hiány értelmezése.

Sall László önmagáról

1961-ben születtem. 1990-ben érkeztem Göteborgba, s azóta is itt élek. Nős vagyok. Három gyermekem van. Szülővárosomban, Nagyváradon, egy ideig az Ady Endre Irodalmi Kört vezettem. Szintén ott rendeztem két előadást a Kortárs színpad '71 amatőr színjátszó-együttesnél.

Verseim antológiákban és magánkiadványokban jelentek meg. A Kőrösi Csoma Sándor Művelődési Kör alapító tagja vagyok. Szerkeszttem a 2000 őszén indult Két évszak című CD-lemezen megjelenő svédországi művészeti kiadványt.

Gulyás Miklós

Viszonyok és vonzalmak

(Könyvemnek négy főhőse van. A svéd újságíró, Anders Lindeberg, aki 1840-ben egy sziléziai gyógyintézetben megismerte báró Wesselényi Miklóst, majd Széchenyi Istvánnal a Galathea gőzösön Bécsből Pestre hajókozott. Megismerkedett a reformkor több jeles alakjával, meglátogatta az Akadémiát, a Nemzeti Kaszinót. Bölöni Farkas Sándor, a magányos székely kutató, a könyv negyedik hőse, akit elkísérünk Amerikába is. Az itt közölt fejezetek a négy főszereplő szerelmeinek és a reformkor előítéleteinek állít emléket. - A szerző.)

Szerelem és szeretkezések nélkül egy irodalmi mű olvasatlan marad. Kazinczy Ferenc írta találóan, hogy nem várhatunk „közönséges csudáltatást”, ha nincs benne szerelem, „mely nélkül íróink olvasóikat nem reménylik érdekelhetni”. Nincs kizárva, hogy Széchenyi, Wesselényi, Lindeberg és Farkas heteroszexuálisak voltak. Ebből az időből homoszexuális személyiségekről nem is nagyon hallottunk.

A királyok megengedhettek maguknak olyasmit, amit alattvalóiknak megtiltottak. III. Gusztáv történetírói nem tartják valószínűtlennek, hogy a nagy király buzi volt.

V. Gusztáv, a teniszező király bizonyíthatóan meleg volt. A katolikussá kitért Krisztina királynő – több nem svéd történetírója szerint – leszbikus. A Zilahot és Kolozsvárt is megjárt XII. Károlyt – a bőrféjük kedvencét (akik nemcsak a negeket, hanem a buzikat is, enyhén szólva, macerálják) – a nők nem érdekelték. A magyar királyokat kizárólag a fehérnép érdekelte.

Mind a négy hősrünk férfi. Mert abban az időben nők – szégyen-nyalázat a mi történetünkben is – mintha nem is egzisztáltak volna. Néhány nő azért felbukkan nálam is, mint fűszer. Cserei Heléna például. Vagy Kölcsey Antónia, aki a maga úrkisasszony módján európai látókörrel bírt. Nagybátyját, Feri bácsit, akit a hálátlan utókor csak egy verséért őrzött meg emlékezetében, nem ok nélkül istenítette. A kisasszony Wesselényibe szerelmes is volt. De Antónia vonzalmát a báró észre sem vette. A liberálisok unokatestvérei, menyasszonyai, szomszédai, feleségei álljanak itt mint példák az egyenjogúságért munkálkodó nőkre.

A női emancipációt a két polgár, Farkas és Lindeberg tartotta fontosnak. Farkas New-Lebanonban a lebegők istentiszteletére ment. Látta, hogy e felekezetben „férfiak és asszonyok egyenlők minden jussokban”. Az istentisztelet egy része táncból állt. Az istent nem csak nyelvvel, hanem egész testtel kell tisztelni. Így fejezi be gondolatait a székely: „Előítéletekkel telve jöttünk e falu felé, s a külsők után ítélve tisztelettel kezdettem gondolkodni e felekezet felett.” A vallást egy

manchesteri kovács lánya, Anna Lee alapította, híveinek száma nőtt és a nyugalom fenntartásáért megtiltották ábrándozásait, s kénytelen volt 1774-ben családjával és néhány zajos követőjével Amerikába „általköltözni”. „Ha talán csalatás e hiedelmök? De e csalatás őket boldoggá teszi. S ki felelhet, hogy önnön hiedelme nem csalatás?”

Még nagyobb lelkesedéssel ír Farkas a saint-simonistákról. A vallás elvei közé tartozik a nők teljes emancipációja. Az asszonyok jogai ugyan olyan nagyok, mint a férfiaké és mindenre, amire egy férfi alkalmas arra a nő is az. Gyűléseiken mindig voltak a felszólalók között asszonyok. A saint-simonisták vallása terjedni fog, főleg Franciaországban és Olaszországban, ahol a nők befolyása mindig nagy volt. Ott sok tudósnot lehet találni. Angliában ritkaság ez, a színészkedésen kívül másban nő híres alig lehet.

A hideg és lenéző bánásmód kiöli a nőből a szebbnek csíráját. Farkas Sándor London egyik szegény negyedében meglátogatott egy lányiskolát. Leányiskola Kolozsváron is volt, de ott csak klavírozni és varrni tanítottak. Londonban írás- és olvasástudást tanítottak a szegénylányoknak.

Angliában megdöbbenette, hogy a törvénykönyvben benne van, hogyan kell az asszonyokat szabályozni, fenýíteni, dorgálni, sőt még verni is. „Ily mívelt, ily nagy nemzet még törvényt hozhasson az asszonyok dorgálásáról?” A polgári jogban a férj és a feleség is különálló személyként szerepel. A házasság felbomlásának néhány okát is megemlíti, „köztük egészen súlyosokat”: például ha a feleség férje tudta és beleegyezése nélkül színházba ment. Az angol polgári jog megengedi a férjnek, hogy bizonyos vétségek esetében ostorral és husánggal verje meg asszonyát. Más esetben csekélyebb feddést ír elő.

Lindeberg a női egyenjogúságért nagyon sokat tett, bár erre már csak én emlékezem. Őt, mint személyt elfelejtette a svéd történelem, természetesen cselekedeteinek emléke vele veszték. Mint újságíró kereste, felfedezte és támogatta kora női tollforgatóit. A híres svéd feminista író nő Lindeberget – okkal, de mégis igazságtalanul – pozórnek és rátartinak tartotta. Az éles elméjű hölgy nevét meg sem említenénk, ha nem ő írta volna a svédek nagy Amerika útleírását és ha egyik regényét nem Anders Lindeberg dramatizálta volna. Fredrika Bremernek hívták. 1825. augusztus 26-án Lindeberg újságjában, a Stockholmspostenben cikket írt a nők helyzetéről.

A törvénynek vagy vallásnak az embert emberként kell kezelnie és nem portékának. A tiszta kereszténység lényege az egyszerűség. De a legtöbb vallás nem elégszik meg kizárólag az emberi erkölccsel való foglalkozással. Az ember teljes életét akarja birtokolni.

Az állam szerint a házasság szent és fontos. De egy szót sem szól a két fél jogairól és kötelességeiről. A törvények a durvaság és tudatlanság idejéből származnak, amikor még az erő adta a szabályt. A nőt, aki a gyöngébb, nemcsak, hogy megfosztja a jog által való védelemtől, de nem is érdekli. A férfi lehetőségei tágasak, sőt gyakran határtalanok. Szenvedélyei kielégülése a lényeg.

A törvényhozók a hajadonoknak megengedik az érzékiséget. Könyörületből? Kedvezményből? Miért fosztják meg a házas asszonyt az önállóságtól? A nemek közötti kapcsolat korunk legnagyobb silánysága.

A régi idők asszonyai durva, megvetett, de szükséges tudással bírtak. Tudtak sütni, sört főzni, fonní és szőni. Manapság ezeket még a cselédlányok se tudják. A lányiskolákat az emberi jogok követelik. Számolni és női kézimunkát kell ott tanítani. Az új generációk így lesznek jobbak. A nő majd mindenhol rabszolga volt, a legtöbb népnél ma is az. A rabszolgaság kötelező velejárója a tudatlanság, hogy a nő a lehető legalacsonyabb fokon helyezkedjen el. Valamiféle háziállatnak tartják őt. Reméljük, nem kell külön kihangsúlyoznunk, hogy az ilyen kapcsolat mennyire sérti a természetet és káromolja Teremtőjét. Amikor kijelentjük, hogy a nő a férfivel egyenrangú, akkor a férfivel egyenlő elbírálást és képzettséget is kívánunk kell. A nő neveléséért az állam éppúgy felelős, mint a férfiéért. Miért kell az asszonynak férje tudása és képzettsége mögött maradnia? Jóllehet a férfi nagyobb lelki erőt kapott, de azért nem indokolt, hogy a nő messze mögöttes toporogjon. Ez csak lenézést szül. A nőben meg irigységet és a megaláztatás érzését. Nagyon sok mesterséggel foglalkozhatna a nő, erkölcsi és politikai szempontból is jobb helyzetben lehetne. Rosszabb anya vagy háziasszony lenne? Az elnyomás okozza az elégedetlenséget és az intrikákat. A szabad ember nagyra értékeli önállóságát és tudja élvezni ezt. Minél több a szabad nő annál kevesebb lesz a ringyó. A férfinék nehezebb lenne kurvát találni magának, de könnyebb olyan feleséget, aki értelemben és lelkiezőben hozzá hasonlót. Akit a férje becsben tart és nem valamiféle gyámoltalan selejtes árúnak. Ez a feleség okos és aktív háziasszony, részt vesz férje gondjaiban és örömeiben, akinek társa, nem pedig egész életre tartó gondja.

Nővéreivel, Mariával, gyakran beszélt effélékről. Maria nem házasodott meg, öccsét gyakran segítette.

1823-ban a stockholmi Opera Maria Lindeberg fordításában mutatta be Carl Maria Weber Bűvös vadászát. Továbbá „*A tőkéletes cukrász, avagy alapos megtanulása a mindenfajta édességek, pástétomok, fagyaltok, meleg és hideg ételek, befőzések és glazúrral bevont gyümölcsök, viasszal való bevonások, a víz desztillálása, a csokoládé gyártása és főzése elkészítésének művészete*” című könyvet Maria fordította – valamilyen nyelvről – svédre. 1841-ben jelent meg.

Amikor Anders Lindeberget halálra ítélték, Maria belekezdett öccse összes műveinek kiadásába, hogy anyagilag támogassa a három kiskorú gyerek ellátását.

Maria egyetlen önálló művet írt, amelyet Anders Lindeberg újságja folytatásban közölt. 1827-ben könyv alakban és több kiadásban is megjelent a „*Párizsi levelek egy utazó nőszemélytől*” címen. Az egyik levélben az áll, hogy a svédek semmibe se veszik azt a nőt, aki már elérte a felnőtt kort. Párizsban a hatvanéves nőnek éppolyan a becse, mint a harmincévesnek. Franciaországban a hajadonok is emberszámba mennek. Az ötven éven felüliek nyilvános helyeken táncolnak

és senki sem űz csúfot ebből. Svédországban ezzel szemben néhány száz év múlva már oda is eljuthatunk, hogy huszonéves jó termetű szépségeink is öregnek fognak számítani. Elgyengült, sajnálatra méltó egyének lesznek, maguknak is, meg az egész világnak. Vegyünk példának egy huszonöt éves svéd nőt a legnyilvánvalóbb értelemmel és nagy lelkerővel. Abban a korban van, amikor körültekint, és a dolgok érdekeseeknek kezdenek mutatkozni számára. De már elkésett.

„Te már túl öreg vagy! Te már semmit sem érsz, ne játszd meg magad, senki sem hallgat rád.” Amikor még tizennégy vagy tizenöt éves volt a kisasszony a világ csodájának tartották, ma már csak neveltség tárgya. És egy lángész – aki a társadalom öröme és dísze lehetett volna – örök időkre kiégett. Képzeljünk el egy természetfölötti lényt, aki iránt Linné, Newton, Corneille és Racine bizalommal viseltetett, és aki ily módon szólt volna hozzájuk: ti már kivénhedtetek, lejárt az időtök, és ezentúl fuvarozni fogtok, nehéz terheket fogtok cipelni, fát fogtok hasábolni. Micsoda veszteség lenne ez a világ számára! Itt Párizsban úgy tűnik, mindkét nem embernek született. Amikor a lányok – a fiúkhoz hasonlóan – betöltenek néhány évet, a szülők már azon törők a fejüket, hogy miből fognak majd élni, hogyan lesznek az állam hasznára és mi kívánatos ahhoz, hogy ne legyenek a társadalom terhére. Svédországban a hölgyek olyanok, mint a kártyajáték dámai, néhány másodpercig élvezetet nyújtanak, aztán kidobják őket.

A házasságok boldogabbak lennének, ha a lány várni merne, de kénytelen sajnos férjhez menni ahhoz, aki történetesen felbukkan, különben pártában marad. Franciaországban a nők írók és művészek. A svédek majmolják a francia frakkot és a párizsi divatot. De a nők helyzete tekintetében nem akarnak a franciákhoz hasonlítani. Magyarországon a nők egyenjogúságát a svédekhez mérten összehasonlíthatatlanul kevesebbet vitatták. A magyar nőnek férje keresztnevét is fel kellett vennie és híresek akkor lettek, ha Egernél vizet öntöttek a törökre, vagy mint Pffiffer Paulina, aki a tihucai ütközetben Bem seregében tűnt ki Ligethy Kálmán néven. Pffiffer Paulina férfi akart lenni, Haynau pozsonyi laktanyájában/börtönében férfiruhában járkált, szivarozva, dalolva, pipázva, sokszor sírva és panaszkodva.

A magyar nők legjobb esetben honleányok voltak. Széchenyi „Honunk szebb-lelkű asszonyinak ...” ajánlotta a Hitelt, Wesselényi „Erdély nemes lelkű leányhoz” fordult 1833-ban a nagy éhínség enyhítésének céljából szervezett pénzgyűjtő akció elindításakor. Wesselényi haragudott is a hölgyekre, idegenmajmolásukért, és, mert szégyellték anyanyelvüket, és franciául vagy németül pletykáztak. De azért sokan voltak már, főleg a radikálisok menyasszonyai és nejei, akik már családi körben vagy társaságokban politizáltak. A polgári felszabadulási törekvés még csak öntudatlanul volt meg bennük. A felvilágosult hölgyek sokkal csinosabbak és kívánatosabbak voltak, mint a maradiak!

Pozsony. Diéta. A túlterhelt karzatok nagy részét a kíváncsi szépnem hármassora töltötte be. A nőekkel a házak karzatai mindig tömve voltak. Az országgyűlé-

si tárgyalások után a radikálisok a maguk kaszinójában találkoztak. A nők honleányi buzgalmukban a haladás ügye árulásának tartották volna társasági termeikben fogadni a konzervatív párt tagjait. Ez természetesen a radikálisok előnyére vált, akik Mihály atya szerint a legszebb és szellemdúsabb hölgyekkel dicsekedhettek (Mert hogy a tagok jobbára fiatalok voltak). Még a hölgykoszorú legszebb gyöngyeinek nevét is megemlíti a pap: Batthány Lajosné és Károlyi Györgyné. „... ki e fiatal, szintoly bájos, mint lelkes hölgykoszorú társalgási köréből kizártni nem akart, a reformpárttal kénytelenített szavazni.”

Csúnyácska hölgyek a konzervatívoknál voltak, akik főleg idősebb hivatalnokokból és egyházi személyekből álltak.

Wesselényi és Széchenyi nem féltek az Úristen haragjától, mert hosszú aglegénykorukat végigszerelmeskedték. Biztosak vagyunk abban, hogy nem kevés erdélyi és magyarországi honleány buja álmaiban e két daliás főnemes felfelbukkant. Farkas megmaradt aglegénynek és tegyük hozzá, regényünk fontos mellékszereplői, Kölcsey és Deák Ferenc sem házasodtak meg. Mihály atyáról nem is beszélve. Lindeberg kétszer vált el.

Széchenyi szeretkezéseit gyónásaiból tudjuk. Haragszunk Tasner Antalra, titkárára, aki eltüntette a gróf naplójának legpikánsabb részleteit. A gróf egyik krónikása siratja a szeretet és gyűlölet, irigység és lelkesedés, csapongó becsvágy és kétségbeesett csüggedés kivágott vagy kínai tollal olvashatatlaná vált sorait, oldalait. Ötven év elmúltával már nem lett volna semmi kompromittáló, mondja báró Hatvany Lajos.

Wesselényiről jegyzeteinkben sokkal több áll. Szeretői között minden rendű és rangú megtalálható: főispánné és a zsidói kovács szépséges felesége, kocsmáros- és jobbagylányok. 1832 tavaszán párbajt vívott egy színésznő miatt. Törvénytelen gyerekei számát nem is tudjuk. Egy valaki azt állította, hogy tizenhárom aljas nő szült tizenhárom fattyút. Ez illik egy török pasához, de a keresztény hit és erkölcsi felfogás szerint vastag állatiság. Wesselényi naplójában gyakran ír egy budai Z. Marieről (Egy krónikás a Z. mögött Zichyt gyanít.), Pozsonyban egy polgárlány a szeretője. Teleki Blanka egyik fiának anyja.

A házasság másnak megfelelhethet, de Wesselényi nem tudta volna elviselni, hogy menyasszonya megköveteli, rajta kívül mást ne szeressen. És, hogy ehhez becsületsszavát adja.

Majdnem ötven éves volt a megvakult báró, amikor elvette a tizenéves polgárlányt, Lux Annát, aki akkor nyolcadik hónapos várandós volt. Ez a meszalianz példátlan eset a magyar főnemesi körökben. Anna, a freywaldau-i takács lánya a világtalan báró ápolónője volt a gräfenbergi gyógyintézetben. Amikor a frigy a felvilágosult Kölcsey Antónia tudomására jutott, aki érzékenyen szimpatizált a zsidókkal és cigányokkal, felháborodottan panaszkolta, hogy Wesselényi egy cseleklánnyal kötött frigyot.

Antónia dühe a feudális gondolkodás és a női féltékenység vegyülete. Wesselényi erdélyi barátjának, Újfalvi Sándornak reagálása kizárólag nemesi és patriarkális gőg volt. Ő ugyanis megdöbbsent, amikor megtudta kivel házasodott meg Wesselényi, annak a Zsibónak ura, amelyre mindig áhítattal nézett, mint a hívő moszlim Mekka felé. Újfalvi úr nem említi, hogy hála Wesselényi Lux Annával kötött törvényes házasságának a két fiú, Béla és Miklós továbbvitte az erdélyi Wesselényi ágat.

Wesselényi Gräfenbergben franciára kezdte tanítani Annát. Megkért egy szintén ott betegeskedő fürdővendéget, akit Mocsáry Lajosnak hívtak és "a franciát nagy könnyúséggel beszélte, hogy üres óráiban tanítgassa nejét". Ez a Mocsáry – Újfalvi szerint – kihasználta a menyecske könnyelműségét.

A jelentéktelen özvegy éretlensége nem sokkal férje – Wesselényi Miklósunk – halála után kitört, táncvigadalmakra kezdte a szomszédokat meghívni. Amikor Újfalvi ezt meghallotta, sietve Annához ment és komolyan megintette. Mire a dáridók meg is szüntettek.

Rövid idővel férje halála után özvegy Wesselényiné, született Lux Anna, házasonni készült Mocsáryval és Wesselényi történelmi nagy nevét fel akata cserélni, cserbenhagyva a vagyont és fiait, mondta Újfalvi, akinek úgy látszik a szerelemről fogalma se volt. (Mivel Mocsáry nevét többet szóba nem hozzuk, megemlítjük, hogy avval a Jászi Oszkárral volt jó viszonyban, aki három hónappal azután, hogy e sorok írója elhagyta Magyarországot búcsút mondott a földi létnek. Mocsáryról életrajzírója megállapította, hogy „egész életművével bizonyította, hogy a nemzetiségi elnyomás minden formája torz és ellenszenves, mert elhomályosítja az emberek tudatát, és eltéríti a mindenkori többségi nemzetet hivatásától...”. 1947-ben Mocsáryról népi kollégiumot neveztek el Budapesten, amelynek megnyitóján részt vett Petru Groza román miniszterelnök is, akit Kodály Zoltán vezetett végig a Mocsáry-kiállításon.)

Széchenyi és Wesselényi a testi élvezetek irigylésemre méltó örömeit élték. Tóth Tihamér atya bizonyára Isten büntetésének tartotta az eretnek báró vérbaját és világtalanságát, és a gróf szemérmetlen életét (és vérbaját) se tudta volna nagyon megbocsátani. Mi ezzel szemben máshogy vélekedünk, mint a püspök úr, és mélyen a földig hajolunk, mert a báró és a gróf összehasonlíthatatlanul a legerkölcsösebbek voltak a magyar parlagon. A közönségek szüneteiben sokat tettek – senki, de senki nem tett annyit! – a társadalom erkölcsi felemelkedéséért. Együtt vagy külön-külön. Részt vettek gőzhajó-társaságok szervezésében, gyűjtöttek az éhező erdélyi szegény népnek, megakadályozták a legények erőszakos toborzásait, embereket mentettek, amikor kiáradt a Duna, a Tisza szabályozásán dolgoztak és hidat terveztek a Clark Ádám tér és az Akadémia közé. Na meg a lovak!

Farkas és Lindeberg sem haltak meg ártatlanul, de társadalmi helyzetük nem adta meg nekik a váltakozó szeretkezések mágnási lehetőségeit. Farkas említi

egy helyen, hogy a kolozsvári nők a városhoz kötötték és a bécsi tanulmányai ezért várattak magukra. Farkas romantikus volt – tulajdonképpen mind a három magyar a maga módján –, akkoriban ugyanis a nagy szenvedélyek divatban voltak. Farkas nagy romantikus szerelme, Polz Jozefa álljon itt.

A tüdőbeteges Farkas Sándor szégyenlős lehetett, nem volt daliás vagy tehetős, mint Wesselényi Miklós. Társadalmi helyzetében és méginkább gondolkodásában polgárnak minősíthetjük, és Polz Jozefa polgárlány volt. De amíg Sándor az Egyesült Államokban időzött Jozefa férjhez ment egy amerikai polgárhoz és Philadelphiába követte férjét. (Micsoda hollywoodi filmbe illene, ha Farkas Sándor szerelmével találkozott volna egy kisváros utcájában az Egyesült Államokban.) Sándor hazaérkezte után az Erdélyi Híradóban olvasta, hogy „Josephina a tengeren túl gyermekágyi lázban ... szerencsés szülés után tíz nappal közbejött betegség miatt múlt ki”. És Sándorunk elsiratta.

Lindeberg nem írt naplót, mint a három magyar. Az írásból élt, luxus lett volna önön szórakozására alkotni. Anders katona korában – 1810-ben egy kisvárosi tanácsos lányát vette el. A két fiúgyerekből egy megérte az érett kort. Lindeberg 1820-ban vált el. A válást ő akarta. 1819-ben névtelenül megírta Vonzalom című könyvecskéjét, amelyben való és kitalált szerelmeket és egy jómódú polgárfiú gondolatait a viszonyokról mesélte el. Második házasságát egy híres stockholmi operaénekesnővel kötötte 1826-ban. Három gyerekük lett. Felesége hűtlensége miatt történt az 1833-as válás. Szerelmeiről többet nem tudunk. Esetleg annyit még mondhatunk, hogy Lindeberg fogadásokat rendezett és gyakran volt hivatalos stockholmi társaságokba, ahol az új idők liberális eszméit tárgyalták és gúnyolták a lovagokat, annak ellenére, hogy a fogadások nem kevés vendége nemesekből állt. Itt találkozhatott nőkkel, de szociális jellegű cikkeiből is tudjuk, hogy a stockholmi bordélyházak a publicista Lindeberg számára nem voltak ismeretlenek.

Lindeberg Vonzalom című kisregényét a múlt században rajtam kívül életrajzíró unokája olvasta. De Hjalmar Lindeberg már közel félévszázada halott. Tehát a világ hat milliárd ma élő embere közül e könyv tartalmát csak én ismerem. A svéd nem olyan gátlásos vagy romantikus, mint Farkas Sándor. De a féktelen magyar főnemesekhez mérten tejfelesszájúnak minősíthetem. Lindeberg története részben kiagyalt, az „igazságot” mindenki a maga módján tudja kihámozni.

Egy tehetős svéd polgárfiú szerelmei és házasságai

Adva van egy gazdag polgárfiú, akit egy húszéves varrónő behálózott, kihasználta és megcsalt. Három év után elváltak. Szerelme pedig, amelyet az enyém után ítéltem meg, nem volt más, csak a vagyon utáni szégyenletes spekuláció. Az osztálykülönbség tragédiája.

A következő feleséget a fiú anyja kerítette. Rangban és műveltségben egyenlők voltak. Felesége igazán sosem akarta megbántani, de magát férjénél különbnek tartotta. Talán volt is rá oka. Van-e egyetlen egy férfi, akinek kedve telik abban, hogy felesége különb nála? - kérdezi a férj, aki nem volt boldogtalan, de boldog se. Két éves házasság után Julie meghalt gyerekágyban, egy kislányt hagyott maga után, aki hamarosan követte anyját. A férj hiányolta feleségét, de a gyásza nem volt heves.

Huszonhét éves korára tehát már kétszer volt házas. Felbukkant egy kacér szépség, amely első feleségére emlékeztette. De édelgései túl átlátszóak voltak. Utána az értelmes, erkölcsös és vallásos Elise következett. A fiatalember esze és kis tapasztalata figyelmeztette, hogy óvatos legyen. S a többi ...

Carolin kisasszony már túljutott virágzóbb korán, de még szépnek volt mondható. Apja államellenes törvénytelen viselkedése miatt elmenekült Svédországból és kegyetlen szegénységben halt meg Amerikában. Carolina szegény rokonai a kutyabőrös előkelők mindenfajta előítéletével bírtak. Valamiféle tisztességadást mutattak a tehetős polgár előtt, de a gyakorlatlan szem is észrevehette, hogy ebben nem volt meggyőződés, hanem csak számítás. Carolina rokonsága rendkívül nagyszámú volt, vagyis gazdagsága hiányát a fiú – és lánytestvérek, nagybácsik, nagynénik és unokatestvérek sokasága kárpótolta.

Ebben a nemesi családban szolgál leszel! Nemcsak feleséged akarataé és kívánságaié. A rokonoké is. Talán még avval a drága dicsőséggel is megajándékoznak téged, hogy csödbe juttatnak, mert támogatást, kölcsönt vagy kezeskedést kérnek. Egy barátja tanácsára külföldre ment és szinte egy csapásra elfelejtette a kisasszonyt.

Végül felbukkant a nagy szerelem, Wilhelmina. Természetes gondolkodással, egyszerűséggel, szociális érzékenységgel. Papája vidéki pap, nagybácsija üzletember. Anders atyja Wilhelmina társaságában szembetűnően jól érezte magát, de anyjáról, és unokatestvéréről nem mondható el ugyanez. Wilhelminában hiányolták a tapintatot és a fogékonyságot. Sok hibát fedeztek fel vagy gyanítottak nála: a kacérságot, a fecsegési kedvet, a jó hangnem hiányát. Kis keveset összekapart a viselkedési tudnivalókról Stockholmban, eldicsekszik, hogy olvasott valamit, de valójában hiányzik belőle a jó izlés, a képzettség, hogy csapdát emeljen minden fiatal férfinek. Stb, stb. Hősünk újra külföldre utazott, hogy felejtessen. Sok nővel találkozott, sokkal szebbekkel, műveltebbekkel és tehetségesebbekkel, mint addig. De Wilhelmina arcát a távolság csak megszépítette, és minden más benyomást visszafojtott.

Wilhelmina a felesége lett és azóta öt év telt el. Minden nap felfedez egy új szeretetreméltó tulajdonságot, új vonást Wilhelmina szép lelkében, jóra való értelmében. Később anyja is nagyra értékelte választását. Pedig ugyanaz a személy, mint akivel először találkozott. Wilhelmina társaságokban sosem mutat gyöngédséget, és ritkán simogat vagy mond gyengéd szavakat, de jobban szereti férjét – ha ez

egyáltalán lehetséges, mint a férje. „Talán majd egyszer a síri túloldalon fogom felérni ésszel értékét és, hogy milyen kincs volt a tulajdonomban”. Szerelem a kölcsönös megértés jegyében. Happy end.

A Mindenható nézete a házasság intézményéről

A Felső Táblán ültek a katolikus főpapok, akiknek nem volt ínyére, hogy nem kevesen ki akartak térni, vagy pedig saját fejük segedelmével kívánták eldönteni, hogy milyen hitben nőjön fel a gyerekek. Ezért gyakran házasságkötéskor előírták a tisztelendő urak az új generációk vallási hovatartozását. Svédországban ez a probléma nem állt fenn, mindenki evangélikus volt, vagyis csak egy templom volt a faluban. A magyar Alsó Tábla kidolgozott egy szabadelvű törvényjavaslatot, mely szerint teljes lett volna a jogegyenlőség a (bevett) vallások között, de a főrend (ahova a katolikus főpapság tartozott) nem volt hajlandó elfogadni ezt. Végülis a rendek belátták, hogy minden hiába és kedvezőbb időkre vártak. Ne higgyük, hogy a vita elsősorban a protestánsok és a katolikusok között folyt, hanem inkább a felvilágosult világi katolikusok és papjaik között. Krisztus után 1839-et írtunk.

A megyei közhatóságok általában liberálisak voltak, akik a püspökök tiltakozása ellenére megengedték az apáknak, hogy dacolhatnak, mert a templomban tett ígéretük a polgári jog szerint érvénytelen. A reverzális nélküli vegyes házasságok száma egyre nőtt.

Egy Lajcsák nevű nagyváradi katolikus püspök 1839 márciusában pásztorlevelet küldött ki – a kölni érseket utánozva –, amelyben a megye lelkészeinek utasítást adott, hogy ezentúl semminemű vegyes házasságot ne áldjanak meg, mielőtt a felek el nem kötelezik magukat, hogy a születendő gyerekek kivétel nélkül a katolikus vallásban fognak neveltetni. (Tulajdonképpen azt akarta – ellenkező előjellel – ami Svédországban már réges-régen megvalósult.) A világi megye tiltakozott a királynál, Lajcsák püspök úr meg körlevélben hívta fel a többi egyházmegyét, hogy kövesse példáját.

Lajcsák esetét a szarvasi iskolával már csak odavaló barátaim kedvéért is el kell mondanom. 1834-ben az evangélikus vezetés alatt álló iskola levéllel fordult a nagyváradi püspökhöz, az ottani kerületi iskolák főigazgatójához. A levélben hittantanárt kértek a szarvasi iskola leendő katolikus tanulói számára. Lehetségesnek vélték a kérés teljesítését, mert az iskolát nem elsősorban felekezeti intézménynek, hanem olyan közintézetnek tekintették, melyből vallása miatt senkit sem szabad kizárni. Lajcsák Ferenc ez elleni munkálkodásában a Helytartótanácsot és magát a kancellárt is megkereste, 1834. december 6-án pedig elutasító levelet írt.

A protestánsok tiltakoztak, a szabadelvű katolikusok szégyellték a főpap viselkedését, sőt több alsórendű pap is megpróbált ellenállni. A bécsi kormány, kivételesen, megleckéztette a katolikus püspök urat és követelte a polgári törvények betartását. Lajcsák az eretnekektől óvta híveit, a nemzetiségek iskoláit, ha katolikusok voltak, jelentős összegekkel támogatta.

Feltehető a kérdés, hogy mire jó az Isten előtti egybekelés? Jól tudjuk, hogy a mennyeknek az őszinte szerelem és nem a templomi ceremóniák a fontosak: ha valaki szerelmes, hallgasson csak érzelmeire és papok segedelme nélkül, költözzön – minden hercehurca nélkül – össze avval, akit szíve, lelke és teste annyira kíván.

Lajcsák püspök úr pásztorlevele előtti évben jelent meg Svédországban Carl Jonas Love Almquist regénye az *Így is lehet*. Az igazi szerelem nem ismer konvenciót, a házasság a szerelemnek nem szükséglete. A praktikus és önálló nő Sára és a romantikus őrmester Albert egy hajóúton egymásba szeretnek és elhatározzák, hogy házasság nélkül összeköltöznek. Ez a könyv a házasság intézménye ellen és a női nagykorúság mellett szól. Az írot elbocsátották iskolaigazgatói állásából és a konzervatív meg az egyházi körök támadták, de a könyv ma már kötelező olvasmány.

Almquist és Lindeberg ugyanannál az újságnál dolgoztak az 1840-es években, Stockholm Óvárosában. Nem szerették egymást. Almquistben volt valami cinikus, Lindebergben talán valami unalmasat és rátartit látott. A világról való képük hasonló volt, de Lindebergből hiányzott az igazi művész, az elegancia. Lindeberg, ami a kevésbé tehetséges művészekre jellemző, becsületes is volt.

Almquistot gyilkossági kísérlettel vádolták (szerintem okkal) és Amerikába menekült.

Gulyás Miklós önmagáról

1938-ban születtem Budapesten. 1956 decembere óta Svédországban élek. Nyugdíjas könyvtáros vagyok. *Hazatérés* című könyvemet a marosvásárhelyi Mentor Kiadó adta ki 1998-ban.

Kovács katáng Ferenc

Apa és fia

K.I. -nek tisztelettel

I. Az apa

Apám falujában élt egy buta orvos. Nem is buta, inkább lassú gondolkodású. Azért, ha tanulmányaiban nem is remekelt, de hosszú és változatos praxisa alatt a legfontosabb gyakorlati tudnivalókat összeszedte, még többet is talán, mint egy városi körorvos. Buta is volt, meg nem is. Ha sokat beszélt, akkor még az egyszerű emberek is furcsállották, de jobbára hallgatott. Titkot őrzött. Az apám, mondta különös hangsúllyal, az apám kötötte a lelkemre halálos ágyn, amikor kezdő orvosként kezeltem. Az orvostudományra fűtyölt, az orvosságot ellökte magától, de a diagnózisomra büszke volt. Ő erőltette, hogy orvos legyek.

Apja amerikás volt. Falujukból sokan mentek el, s volt, aki visszajött, a többség viszont nem. Akik letelepedtek, vagy kivitették családjukat, vagy itt hagyták. S akik itt maradtak, azok vagy kaptak támogatást odaátrol, vagy nem. Ők szerencsések voltak, mert apjuk visszajött, hozott haza egy kis pénzt, meg valamiféle tudományt is. Így mondta mindenütt a faluban, hogy tudományt szerzett. Amiből másoknak nem sokat árult el. De aki figyelmes volt, s persze türelmes is, kifigyelte az öregot, rendre leutánozta szokásait, cselekedeteit. Idővel bebizonyosodott, hogy bizony nem járt rosszul. Kérdezték ők is, na, milyen volt? Semmilyen. Ott sincs kolbászból a kerítés. Megfizettek? Nem. De hoztál egy zsák pénzt. Kevés az. Mire kevés? Hogy a tudományomat fiaztassam. Ennél többet soha nem mondott. Vagy ha igen, másképp, de ahogy se érthetőbben.

A hazatértek gyakran tervezgettek, pusingáltak, főleg amerikás nyelven. De az öreg inkább csak hallgatott, aztán mindent másképp csinált, mint a többiek. Például mindössze néhány hold földet vett, amit az asszonyával közösen művelt. Néha napszámost fogadott, de fiát nem engedte a földre. Egy gyerek lett, arra is majdnem ráment az asszony, ez az egy tanuljon inkább, szabadkozott, ha szóba hozták a templom mögötti téren összetákolts kuglipályán. S valóban, a fiát városban taníttatta előbb tanítónak, azután meg orvosnak. Oda kellett az amerikás pénz. Lovai kiöregedtek, vakok, sánták lettek, házuk a nyomába sem lépett a többi amerikásnak, de azt a kevés földet szépen művelték, lett ami kellett a konyhára, az állatoknak. A többiek földszerzési, jószágvásárlási láza is alább hagyott. Vagy, mert figyelték az öreg óvatosságára, vagy, mert nem bírták már a strapát a nyakukra nőtt földeken. A nagy portálokról elszivárogtak a fiatalok. A téeszbe elsőnek jelentkezett, de méltatlankodva elutasították, apró parcellákkal, gebékkal, néhány sovány tehénnel ne szégyenítse a közösséget. Ekkorra fia gyakorló orvosnak visszakerült a faluba, így hát beteljesedni látszott amerikás álma, s halni készült.

Ami még maradt a tudományából, azt apránként el kellett mesélnie fiának. Ideje bőven volt, az ágyát szükség esetén sem tudta elhagyni.

Volt a hajón, mondta fiának az elején kezdve, kifelé menet egy elrongyolódott, keszeg kis ember. Munkácsról Triesztbe gyalog, alkalmi járműveken érkezett. Semmije sem maradt, mire befizette a hajójegyét. Bár azt sem egészen, így nap-hosszat takarítania kellett a fedélzeten, s csak esténként jött közénk magyar szót hallani, bámulni szalonnázásainkat. Egyszer ettünk naponta, lefekvés előtt, hogy ne kelljen a magunk és a mások gyomorkorgását hallgatni. Engem kiszemelt magának, hogy kössünk egyezséget, kiokosit, ha nem hagyom éhen veszni a hajóúton. Meg nem mondom, mi vett rá, hogy belemenjek. A tanulással gyorsabban teltek az esték, s a tanulságot mindig másnapra hagyta a kis keszeg ember, hogy legyen kedvem a folytatáshoz. Lassan, de kifogyhatatlanul beszélt. Beosztotta, hogy a hajóút alatt kiteljen a tudományom. Mesélt a földről, amiről azt hittem, hogy mindent kikapasztaltam nagyapád mellett, hajnaltól napestig a verejtékünk árán. Na persze hittem is, meg nem is a tanítómnak, de gondoltam, ennyi szalonnavendéglést nem hagyok veszni, jól eszembe véstem minden szavát, éjszaka fektemben is jól megrágtam, aztán ha visszajövök – gondoltam –, bizony kipróbálom. Még ilyet, kóstoljam meg a földet, izlelgessem, járjam a határt egy ősszel és egy tavasszal, majd nyáron is gyűjtsek földmintákat innen-onnan uborkásüvegekbe, tegyek rájuk ezt, azt, de fontos, hogy mikor és mit, ami az asszony konyhájában amúgy megtalálható - de ezt most nekem nincs érzésem mind elmondani.

Csiki Levente: Torzó (40x30 cm, olaj)

Nem szóltam én erről a hajón senkinek, mert ott vízbe hajítják az ilyen bolondot. De fiam, ezt előre hozom a sorban, az a néhány hold, amit itt-ott e praktikával megszereztem, az mind többet, szebbet termett a többiekénél. Volt, hogy ezt vagy azt nem bírtam kihozni a földből, akkor megint előszedtem az üvegeket, meg anyád fűszereit, és az megmutatta, mit vessek, mit termeljek.

Más alkalommal az orvoslásról beszélt. A keszeg ember előbb az állatokon végezhető gyógymódokat sorolta, majd áttért az embereken alkalmazhatókra. Itt már könnyebb dolga volt, mert mutogatott ezt-azt magán, rajtam, s a mellettünk ülőkön. Aztán egyre többet gyakoroltatta a sebtiben tanultakat. Nem gyógyíthatok – mondta, s úgy nézett végig magán, hogy belássam, ki hinne egy rongyosnak, ki engedné magához közel, még akkora nagy bajában is. Így hát engem tuszkolt, érdeklődjek, kell-e segítség. Előre megmondta azt is, hogy mi lesz a panaza a kiszemeltnek, és hogy mit feleljek, mit tegyek. Egyre gyakrabban hagyott magamra, döntsek én. De megállapodtunk, ha nem bírom ésszel, hívom őt egy vödör vízzel segíteni, s akkor titokban kiigazít engem. Apróságokat kaptunk érte, amiknek hasznát vettük az úton. Ugrok az időben, fiam, ez az ember Amerikában is végig mellettem volt. Napközben a farmergazdával végeztem minden szükséges munkát, este gyógyítottuk a lesérült állatokat. A rongyost magam mellé kértem segítségnek, mert a többiek nemigen állhatták. Bár rendesebben öltözött, evett is, úgyhogy nem volt már halálmadár képe, kerülték loboncos haja, szakállja, pajesze, de főleg szúrós tekintete miatt. Igyekezett elkerülni, mégis óhatatlanul összeakadt a szeme másokéval. Tartózkodtak tőle, ő is tartotta a szükséges távolságot. Késő estén engem okosított, olvasott.

Rongyosnak magamban hívtam, de őt nem szólítottam sehogy. Pillantást váltottunk, ebből tudta, hogy jöjjön, vagy menjen, hozza ezt, vagy azt. A szavak a tudományomhoz kellettek. Tanultuk a nyelvet. Elöttem járt, amit már tudott, nekem is magyarázta. Az egyik fülembe, a másikon meg ki. Nem úgy az, amit a masinákról hallottak. Mondta, hogy mi mitől működik, én meg láttam később, amint szétszedtük a farmergazdával, és hamar helyrekerült bennem a tudomány és a szerkezet. De a nyelvem nem állt az amerikásra, s akkor kifacsart magyar szavakat talált ki nekem, hogy azokra gondoljak, azokat mondjam, majd csiszolódik. Nevetett beszédemen a farmer, de végül szót érthettünk egymással. A pénzről kellett már a tudomány nekem, mert gyűlt is, fogyott is. Hogy legyen az arány? – kérdeztem a rongyost. Itt gyűjtsem, küldjem haza, vagy vegyek ezt-azt? Kiterő válaszokat adott. Akár a lónyavalyával, ezzel is nagyot lehet tévedni, mondta kényszeredetten. Pénzről tudományt kiadni kockázatos. A pénz megváltoztatja az embereket, gyűlöletet kelt. Erősködtem, adjon leckét, majd meglátom, mikor kicsit már gyűlölöm, akkor abbahagyjuk. A kölcsönig s kamatig jutottunk, s a példáig. Az indián munkásnak adtunk két dollárt, hogy adósságát törleszthesse. Fizetésnap meg hármat vettünk vissza tőle. A leckét megtanultam, el nem felejtettem, de soha többé nem kívántam élni vele. Akkortól úgy volt, hogy én elmondtam, mit tennék a pénzzel, s ő rábólintott, vagy felhúzta

a vállát, gyakran megcsóválta a fejét.

Hazajövök, mondtam, rábólintott. Ránéztem. Nemet intett. Adnék pár tanácsot, mondta. Otthon lehet már gyűlölni, ha balul sülnek el a dolgok. Annyi földet szerezzen az ember, amit maga megművelhet. Ne csináljunk rabszolgát se magunkból, se családukból. A ház leéghet, ha tűzszobás is. A földekre kapzsi szemek lesnek. A kevés több, együtttérzést kelt. A szomszéd lovát nem gyógyítjuk, csak célzunk arra, hogy mit tenne egy kuruzsló. A pénzzel csinján kell bánni, a gyerekre költeni. Tanuljon, ne gürcöljön, mint az apja. Ott gyarapodjon, ahova vetődik, ne kösse ház, se föld. Az arany, az ékszer érték tartó. De festményeket, jó olajképeket kell gyűjteni. Nem olyat, amit kínálnak, meg ami tetszetős, hanem nehezen elérhető, s ez idővel megsokszorozza az árát.

Az öreg még sokat beszélt odaátról, de azzal sem mondott többet. A rongyos útravaló tanácsait sem ismételte el többször. Utolsó napjaiban egyre szaggatottabb lett a beszéde. Orvos fia ült mellette, fogta csuklóját, a pulzusát mérte. Így ment el az apa félálmában Amerikán is túla.

II. A fiú

Az a bizonyos orvos Apám falujából, aki nem volt sem okos, sem buta, csak kicsit nehézkes észjárású, sokat köszönhetett az apjának. Kitanított, jó tanácsait örökbe ráhagyta. Festményeket vegyél fiam, de ne olyat, amit kínálnak, se nem olyat, ami kedvedre való volna, hallotta most is apja intelmeit.

A közeli kisvárosban próbálkozott legelőbb. Suttogták a fogorvosról, hogy képekbe fekteti a pénzét. Zsugori és kapzsi. Egy betegen nem dolgozik húsz percnél tovább, hogy visszarendelhesse, s az újra fizessen. Ez az illető, egy másik orvos beajánlására fogadta egy este a falusi orvost. Nyájaskodott, kellemedett, mint azt a fizető betegeivel tette. Végigjárták az utcai szobákat, a falak zsúfolásig voltak mindenféle festménnyel. Tetszik, kérdezte a fogász, s vállon fogva a rendelőbe is bevezette vendégét. Ott, sem tájékoztató plakátok, hanem többnyire aranyozott, cifra keretben képek lógtak a falon. Némelyik üveg mögött, mások üvegezetlenül. Ezeket egyenként kis lámpácskák világították meg. Tetszik, válaszolta kis idő után a vendég. Valóban tetszettek neki a képek. Nem volt szakértő, de iskolás korában Pesten, Debrecenben, kisebb vidéki helyeken is meglátogattak képgyűjteményeket. Ismerte a nagyokat, akiket illet, de azon soha nem gondolkodott el, hogy mi végre, milyen csillagzat alatt készülhetnek a remekművek. Tetszett itt neki a kisvárosi fogásznál. A lakás elegáns bútorai, a szőnyegek, s igazán a képek a falon. A csendéletek, a tájak hegyekkel, másokon állatokkal, megint másokon a pusztá egyetlen fával, vagy apró házikóval. Az előszoba falán csupa sötét, szinte fekete festményt látott, alig kivehető szárnyas állatokat, vagy csak állatfejeket, virágos csendéleteket. Házi készítésű meggylikört ittak. Ez annyira illet a fogászékhöz, hogy a látogató elfeledkezett tiltakozni, hogy ő csak borral él, abból is mértékkel. Ami nagyjából érthető, hiszen a homokon termett nyíri

vinkóból kevéssel beérte az ember. A fogorvos babaarcú, kövérkés, de élénk tekintetű felesége kínálta a vendéget.

Ő kezdett végtelennek tűnő történetekbe. Mindegyik képről volt mondandója. Az ismert festők műveinél elidőztek. Többnyire a pikáns és vaskos pletykák végett. A vendégnek felajánlották, hogy bevezetik a művész körökbe, amit – apja szavaira emlékezve – gyorsan, de udvariasan visszautasított. Nem sürgős, ez a dolog még nem érett be nálam. Búcsúzáskor azért megkérdezte vendéglátóit, hogy olyan festőt ismernek-e, aki nem akar eladni. Olyan bolond nincs, válaszoltak egyszerre, mosolyogva, de némi döbbenettel a szemükben. Jönnek kéretlenül. Maguk, vagy ügynökeik mutogatják a képeket. Régieket pedig a Bizományiból. Elővásárlási joggal a törzsvevők. Nyitás előtt, vagy zárás után, amikor nyugodtan lehet, mert senki nem zavar.

Az orvos legközelebbi városi útja a Bizományiba vezetett. Itt is csak olyan képeket látott, amik tetszettek neki, vagyis hát olyat nem talált, ami egyáltalán nem tetszett. Eladók, nyilvánvalóan, ha áruk s címük kis kartonlapon melléjük tűzve állt a falon. Egy eladó követte diszkrét távolságból, s amint elbizonytalanodott a keresésben, biztató arccal nézett vissza rá. Tessék kérem, folytassa a nézelődést, áradt a tekintetéből. Tessék bátran, nézni ingyen van, szólalt meg kissé később. Mintha közelebb is került volna a vevő holdudvarához. Nem volt már fiatal. Gombolatlan köpenye alatt kopottas zakót, mellényt, felgombolt inget viselt. Igen, és csokornyakkendőt. Természetesen csokornyakkendő, gondolta magában az orvos. A cipőjét is meg kellene néznie, biztosan gojzerverrott, bárha kopott, de makulátlan fényesre suvickolt. Restellt megfordulni, s a padlóra nézni. A képek szemmagasságban, vagy egy-két sorral feljebb is összerúszólva lógtak az üzlet hol tágas, hol egészen szűk labirintusaiban. Már elfeledkezett az eladó cipőjéről, amikor a földre állított, falnak támasztott képek között egyszer csak megpillantott két pipaszár lábat. Díszes tükörben, köpeny alatt fényesre vasalt, kinőttnek tűnt, magas szárú cipőben végződött, békebeli szövetnadrágot látott. Valóban nagyon kopottak voltak a lábbelik, de a finom, puha bőrön meglátszott a napi bokszolás, a gondos fényezés nyoma. Az a *kép* nem eladó, szólalt meg immár másodszer az eladó. Mint akit rajtakaptak, az orvos villámgyorsan megpördült tengelye körül. Mondani akart valami mentegetőzés félét, de az eladó halvány mosolya visszafogta. A sokat tapasztalt kereskedő minden tolkodást nélkülöző, ugyanakkor bátorító mosolya volt ez. Bizalmat árasztó, bátorító tekintet, bármelyik pillanatban megszólalásra, vagy elhallgatásra készenlétben álló ajkakkal. Nem tetszenek a képeink? – szólalt meg egy lépést hátrálva, hogy utat engedjen az esetleg távozni óhajtó vásárlónak. Ellenkezőleg, szolt az orvos. Sajnos tetszenek. Eladók? – kérdezte, s már vont a szálát is vissza.

Igen, kivéve azt a tükröt, amiben a képek hátulját mutatják, az igazoló pecsétet, szignókat, esetleg elrontott vázlatokat. Egyeseket jobban érdeklí a fonákja, mint az eleje.

Némán álltak egymással szemben, de ez sem volt hiábavaló időtöltés. Az orvos azon tűnődött, elárulhatja-e az ismeretlen, bár bizalmat sugárzó kereskedőnek apja intelmeit. A vézna öregember szemében pedig mintha megcsillant volna valami apró fény. Szakállát ádámsutkája felől, kézfonákkal kicsinyt előre toltta. Ez mindig a születendő gondolatokat világra segítő mozdulat volt nála, szemben az ügyeket lezárni óhajtó, gondterhelt, marokra fogott szakállhúzogatóssal. A doktor úr netalán kevésbé szép, és nem eladó képeket keres? – kérdezte halkan. Az orvos önkéntelenül végigpillantott magán. Elmosolyodott és kissé meglendítette jobb kezében lógó orvosi táskáját.

Az öreggel legközelebb egy füstös presszóban találkoztak. Itt már valódi presszókávét főznek, és még valódi, leheletkönnyű porcelánban szolgálják fel, magyarázkodott az öreg a füstöt hessegetve. Kérek két szokásost, betétet, rendelt mosolyogva, a felszolgáló szemébe nézve. Jól megtömik a lefőző szűrőt, magyarázta, de el is várják a betétet, vagyis némi borralalót a kistányér aprócska szalvétája alá. A kávé mellé még egy verseit áruló középkorú férfi, később egy virágáros öregasszony is érkezett. Mindkettőt elhessegették maguktól, bár a verseket az öreg javaslatára elolvasták. Ki tudja, talán egy József Attila, érvelt az öreg. Olvastak. Tetszik? – kérdezte. Hát nem rosszak, rímelnek a sorok, értem, hogy mit akar mondani. Na, akkor visszaadjuk, somolygott az öreg fehér szakállá felett.

Képekről még a második, sőt a harmadik találkozásuk alatt sem esett szó. Az orvos felírt pár receptet, az öreg hajdani könyves- és régiségboltjáról mesélt. S arról a tizenkét hónapról, amit boltja apró pincéjében töltött a háború befejeztéig. A pult alatt volt a lejárát. Lehúzta a rolókat, a keskeny lépcsőn lecipelt egy ócska matracot, kannában petrórt a lámpába, konzerveket, s a könyvek nagy részét. A látszólag értékesebb tárgyakat, régi órákat, porcelánokat, csecsebecskéket a boltban hagyta. Esténként kisurrant a hátsó udvarba elvégezni a dolgát, s visszafelé bevitte magával az ajtó mellől a mintegy otffelejített csavaros tetejű befőttes üveget. A boltot takarító asszonyt kérte meg, ha már nincs mit seperi, legalább napjában egyszer valami főttet készítsen ki oda. Hogy aztán sejtette-e ez asszony, hogy hol bujkálok és miért, sosem tudom már meg, révedezett gondolataiba az öreg.

Kávéztak, és halkan beszélgettek. Időnként jött Iduka mókás kis fityulával a fején, dereka körül tenyérnyi kötényke alatt a térd alá érő szűk, sötétkék szoknyában, nejlonharisnyásan, magasított sarkú könnyű papucscipőben. Kérdés nélkül hozta a szokásost, két betétes kávé, s kétszer egy deci szódavizet. A virágos és a verseit áruló elkerülte őket. Az öreg hamiskás mosolya sejtette, hogy a történet fordulatosabb része még hátra van. A legszebb hónapjait élte a pincében, mondta. Kedvenc könyveit olvashatta újra, vagy végre kézbe vehette azokat, amik már évek óta vártak sorukra. Lassan csökkent ugyan a készlete, de mire az olaj kifogyott volna a lámpából, nem várt események zajlottak le a feje

felett. Valakik, talán egy kibombázott család, talán valami csavargó emberek fel-törték a boltját, kidobáltak minden lakhatáshoz szükségtelennek vélt kacatot az utcára, s beköltöztek. Még szerencse, hogy a pincelejáróra szalmazsák vagy matrac került, így nem fedezték fel a búvóhelyet. Ettől kezdve egyre kellemetlenebbé vált az öreg helyzete. Konzervei elfogytak, innivalója egyáltalán nem maradt. Valami véletlen szerencse folytán a lépcső alatt üvegekkel teli ládára lelt. Inkább a ritka üvegforma miatt vehette be a boltjába, mint a számára ismeretlen és értékte-len tartalma miatt. Az öreg emlékezete szerint öt éves korában ivott utoljára alkoholt. Krónikus szorulására szülei általában ricinussal itatták, s azután gyűszűnyi likőrrel tompították az olaj borzalmas ízét. Szája kisebesedett, nyelni sem bírt, felbontott egy üveget, és belekóstolt. Nagyot sóhajtott, ezt is meg kellett érnem, mondta. Nem tudhattam, hogy meddig leszek foglya saját pincémnek. Reggelente megtöltöttem egy poharat, s abból nyalogattam estig. Savanyú volt, kesernyés, és nem oltotta a szomjám. Álmosított, s amíg meg nem szoktam, szinte egész nap aludtam tőle – mesélt tovább. Mást se tehettem zajtalanul a sötétben. A napokat úgy számoltam, hogy egy-egy könyvet raktam át az üres oldalra. S ha nagyon un-tam magam, mellé telepedtem, és megszámláltam. Meglepett, hogy milyen hamar végére érek a számolásnak. Mennyivel könnyebb húszvalahány könyvet át pako-lni, mint ugyanannyi napot eltékozolni. Az igazi gond az volt – mondta még job-ban halkítva hangját –, hogy nem volt hova kimenni. Hallgattak, lötyögtették a csésze alján maradt kávé. Nem néztek egymás szemébe, pedig egyikükjűnknek sem volt különösebb szégyellnivalója.

Az orvos hirtelen elhatározással nyúlt táskájába, felírt egy injekciókúrát. For-gatta ujjai között a papírlapot, majd gombóccá gyúrta, és zsebre vágta. Csak fiatal-loknak, munkaképeseknek jár, szabadkozott mintegy magának. Az öreg megint elmosolyodott, s mielőtt az orvos félreérthette volna, tovább mesélt. A betolakodók úgy tűntek el, ahogy jöttek. Nagy zajjal, csörömpöléssel, zúzással, töréssel. Sokáig csend volt utánuk, majd jöttek mások. Turkáltak a majdnem semmiben. Amikor a padlódeszkát kezdték fessegetni és elhordani a fejem fölül, cseleked-nem kellett. Éjszaka a maradék deszkákkal eltorlaszoltam a bejáratot, s valami festékkal kiírtam, hogy eladó. Érthették, ha akarták, ha nem, itt van gazda. Éjsza-kánként egyre messzebbre merészkedtem a bolttól. Többször bekopogtam a taka-rító asszonyhoz, de senki nem felelt. Bementem, ettem valamit a spájzában. A nappalokat továbbra is a pincében töltöttem, végül beköltöztem az asszony szegé-nyes, megüresedett lakásába. Azóta kiutalták nekem, de nem írtam alá semmit. Nem az enyém. Rendben tartom, s ha visszatér, megfizetem az elmaradt bért s azt a kis ennivalót, amit feléltem a spájzból. Itt elhallgatott, mert érezte, hogy az or-vos nagyon szeretne kérdezni valamit.

Szaporodtak, és elhúzódtak a presszólatogatások. A doktor kölesön kapott könyveket, később beszélgettek is róluk. Hosszú sétákat tettek a Károlyi-kertben. A vén platánok alatt meg-megpihentek egy padon. Méltóságteljes léptekkel rótták köreiket a park északi végétől, a kissé romos színházépülettől le egészen a

leánygimnáziumig. A filozófusokon gyakran hajba kaptak, mintha nem egy ke-
rékre járt volna az eszük. Bölcsen áttértek semleges vizekre, magyar és külhoni
irodalmi munkák megtárgyalására.

Az orvosnak nem volt családja, s előrehaladott veseelégtelensége nem is biz-
tatta sok jóval. Nem volt szíve magához kötni senkit. Apja tanácsai az anyagi
gyarapodásra is okafogyottá váltak. Hacsak! Nézett szinte egyszerre, egyazon
lelki állapotban egymásra az öreg és az orvos. Egy emlékházat látogattak éppen,
múlt századi író otthonát. A gondosan őrzött terek árasztották magukból a letűnt
kor hangulatát. A bútorok, a használati eszközök érzékletesen meséltek az elpor-
ladni kész múltról. Mindketten feloldódtak elődjeik meséiben, emlékeiben, s
mintegy varázsütésre repültek hozzájuk a korábbi századok. Egymásra néztek,
kezet nyújtottak egymásnak, mintegy pecsétet téve paktumukra. A jövőnek
megőriznek valamit a mából. Az orvos beköltözött a városba. Egy kisebb erőfe-
szítést igénylő SZTK rendelői állást vállalt. Megszaporodott sétáik során beké-
rezkedtek egy-egy külön festő műtermébe. Némelyikkel összeharátkoztak, má-
sokkal feszült, haragos beszélgetésekbe bonyolódtak. Gyűjtötték, vásárolták a
nekik nemigen tetsző képeket, főleg azoktól, akik húzódoztak műveiket áruba
bocsátani. Az öreg inkább érezte, mintsem értette, hogy egyes absztrakt táblák,
számukra még megfújhatetlen motívumrendszerükkel, provokáló színviláguk-
kal, polgárpukkasztó pókhendiségükkel egyetemes értéket rejtenek magukban.
Könyveik, berendezési tárgyaik is szaporodtak. Gondosan válogattak. Az idő
nekik dolgozott.

Kijárták, hogy az asszony lakásáról új papírt írjanak. Életük végéig lakhatják,
utánuk könyvtár-galéria lesz, s neveik kezdőbetűiből KERT-re keresztelik. A
betévedők használhatják a berendezéseket, olvashatnak, kényelmesen nézeget-
hetik a falon lógó képeket, vagy lapozgathatják a festménymagazinok ajtónagy-
ságú szárnyait. De már életükben elterjedt, hogy bárki betérhet hozzájuk.

A kisváros felett sápadozik a lemenő nap. A platánok rozsdás levelei lepik el
a sétautakat, hol a járókelők finom főhajtással, kalaplevéve üdvözlik egymást.
Varjak felhőnyi serege csapatokba rendeződve húz a kiserdő lombtalan fái közé.
Károgásuk elnyomja az utca zaját. A parkra szálló köd lassan elnyeli a két
halványuló alakot.

Bartal Klári**Pilátus ébresztése**

Ébredj, Pilátus, emeld fel fejed,
Villanjon szemed halott sugára,
Mozduljon a láb, mely bénán nyugszik,
Roppanjon halkan a merev gerinc
S a kéz, az átkos, tisztára mosott
Rebbszen végre s lásd rajta a vért.
Állj fel s jér elő! Sírod homálya
Nem rejteth immár. El kell számolnod,
Mert nem egyedül tettéért felel
Csupán az ember. Vétkes mulasztás
Terheli lelked. Te lusta voltál
Az Ember Fiát végighallgatni
S könnyen hajlottál a gyűlölettől
Fröcskölő papok bujtó szavára.
Népszerűséget hajhásztál, gyáván
Kezedet mosva, halált kiáltva.
Pulpitusodról le nem taszított
A vértől gőzös, őrzöngő népség
S hitted, rád nem száll a vétek átka.
Nem tudtad, vajon, a csöcselékben
Több lator ordít, kik a keresztet
Önbűnük ellen kívánják másnak?
Rossz gyengeséged hozta gyümölcsét
S iszonyú hangját dörgő viharok.
Megrendült egét félte sok ember
S házad asszonya kerülte ágyad,
Gyászolván szívből Jézus halálát
Csakúgy, mint szavad, amelytől borzadt.
Te rest a jóra, felelj most nekünk:
Mire ítéljük téged, utólag,
Ki reánk hoztad borzasztó sorsát
A bűnbe mindig visszaesőknek?

Székesfehérvár, 2002. szeptember 23.

Dal a lappokról

Kóta körül virág virít,
Messzi mező megrészegít.
Hej-hó, száll a szó,
Lapp testvér, te vándorló.

Csodarének csordájától
Kölcsön kapott világról
Hej-hó, száll a szó,
Lapp testvér, te vándorló.

Téli ruhád tőlük nyered,
Húsuk üzi éhségedet.
Kék kötényed szemük színe,
Piros vérük a szegélye.
Hej-hó, száll a szó,
Lapp testvér, te vándorló.

Lápvidéken termett tintád.
Hjotronnal írt sárga mintád
Motívumát honnan hoztad?
Pásztorbotját vén Somogynak
Ki faragta? Sámánkezed?
Tág szita az emlékezet.
Hej-hó, száll a szó,
Lapp testvér, te vándorló.

Cserény mellett magyar virág,
Volt valaha közös világ,
Hej-hó, száll a szó,
Lapp testvér, te vándorló.

Norrköping, 2002. június

Bartal Klári

Jázminvirágzás

Svéd földön most virágzik a jázmin. Édes illata elszomorít. Öreg párkányi nagyanyám juttatja eszembe, ahogy roskatagon ül a plébánia udvarán a konyha mellett, a jázminbokor alatt. Kendője mélyen a homlokába húzva, reszketeg kezével krumplit hámoz. „Králikám – sóhajtja – hozz már le a kertből egy kis petrezselyemzöldjét!” aztán pilledten fordul fia házvezetőnője felé: „Elfáradtam, Ilonkám, megyek lepihenni.” És tipeg, görnyedten cipelve tizenkét szüléstől meggyötört testét. S én nézek utána, hat évesen értetlenül állva a szomorú tény előtt: a Mama öreg. Öregebbnek tűnik Tatánál, aki hajnalban már behozta a kamrába a friss földiepreit s aki most újságot olvas a kerti székben. Pedig Tata már nyolcvan is elmúlt s tudom, az én szememben idősnek tűnő pap nagybátyám is az ő fia. De a Mamát valahogy nem értem. Hiszen a zombolyai Mamuka olyan fürge, fiatal és játszik, hancúrozik velem. Igaz, sírni is láttam, többször, mint a Mamát. Aki rendszerint csak sóhajtozik, panaszra is fáradtan. S akinek örökké párás szeme már az öregbetűket sem látja s az avitt imakönyvből az én tisztem estefelé a könyörgéseket felolvasni. Mamuka pedig köt, horgol fáradhatatlanul s közben meséket mond az ő furcsa, kacagni valóan keverék sváb-magyar nyelvén. Hát inkább hozzá vonzodom.

A palóc Mamát inkább sajnálom, kissé távolságtartó tisztelettel. És tudom, hogy a templom védőszentje is miatta szent Katalin. Hiszen ő nem csupán az én mamám, de a plébános édesanyja is – és aki ilyen beteg és öreg, az csak szent lehet. Tudom, de erről senkinek sem beszélek, mert ez az én titkom. Ahogy azt sem közlöm senkivel sem, hogy az ezüstoffenyőn lakó vadgalamb a pokolba fog kerülni. Mert hazudik. Az iskolából este hazatérő édesanyám füle hallatára kiabálja le nekem, hogy „megállj csak, megállj csak” – pedig nem is rosszalkodtam. Sajnálom is kicsit első haragom elmúltával. Csöndben meg is siratom – de ez is az én titkaim közé tartozik. Azaz, hogy tartozott, mert Tata kiszedte belőlem a minap. Sodort egyet hosszú bajuszán, aztán kézen fogott: „A galamb megérdemli a sorsát, te meg jér vélem a kertbe, ott füttyülnek a sárgarigók s az nem olyan haszontalan népség.” „De, ugye nem mondja el Tata senkinek?” – riadoztam, mert a barna szemek mélyén leplezetlen derűt láttam megcsillanni. „Sok bajom is lenne, főleg öreganyáddal – nyugtatott meg – ha mindent, amit hallok, az orrukra kötnék.” És vitt a kertbe, külön uzsonnára, ami örökké korgó gyomromnak nagy öröm volt. „Egyél – sercentett a pipája mellől – a mai ebéd után nem árt.” A mai ebéd ... No, olyan sem volt még. Ilonka néni nagymosást rendezett, így aztán a főzés – takarítás édesanyámra maradt. Kelkáposzta főzelék került kilencedmagunk asztalára, száraz rántással, mert a zsír elfogyott. Kenyér viszont jutott hozzá. Rajtam kívül mindenki keveset kért s anyám kisírt szemekkel ürítette a bősé-

ges maradékot a Bodri tányérjába. Úgy látszik, az sem volt éhes, mert beleszagol-
ván, a hátsó felét mutatta az edénynek. Tata ráhunyorított a menyére: „Látja, még
a kutyának sem köll a Maga főztje!” Az áldott jó Mama fölemelte köszvénytől
kifordult ujjú kezét, úgy fenyegette meg a gallérjába vihogó fiatal káplánt s Tatát
csöndesen leállította: „Amihez a férfi nem ért, abba szeret leginkább beleszólni.”
S felállt, lassan vetve a keresztet: „Köszönjük a Úr Istennek!”

A temetésére nem vittek el. Akkor már az ország másik felében laktunk és egy
merőben más korridorban. Határsáv volt a szörnyű intézmény neve, s a nyugati és
déli részekben élők nehezen látogathatták egymást. A hatalom birtokosai féltek
az esetleges „hírvivőktől”. Még a családi temetésekre is csak külön rendőrségi
engedélyek birtokában lehetett eljutni. S akkor épp csak apámnak kegyeskedtek
azt megadni...

Az idő pedig pörgött, megállíthatatlanul. Nagy lány voltam már, amikor először
jutott eszembe: a saját szempontjából milyen jó időben is halt meg a Mama. Mert
ami ezek után jött, abba szegénynek úgylis beleszakadt volna a szíve. Nem látta
büszkesége, pap fia elhurcolását, megaláztatását és a pribékek okozta sebeit. Nem
hallott rajongva szeretett tengerészkapitány fia tököli éveiről. Szenvedett ő anél-
kül is ő eleget. A hajdani katonavirtussal vagyont és nemességet szerzett nagy
család, amely alispánt, gvárgyánokat, perjeleket adott a hazának, lassanként el-
szegényedett. A délcegjárású, Erzsébet királynő-frizurás nemespani Bartal Kata-
linnak már csak a kutyabőr maradt a stafirung mellé. No, meg annyi, hogy esküvő
előtt egy évre Pozsonyba utazzon „német szóra” – ahogy akkor mondták. (A vő-
legénynek ezalatt kellett bizonyítania „mester” – voltát: saját kezűleg felépíteni
az Ipolyon a vízimalmot, amelyben majd dolgozni fog.) És jöttek a gyerekek sor-
ban.

Szült a Mama, szült és temetett. Öt kicsiny fejfa után ifiasszony lánya kereszt-
je szomorította szegényt. S aztán odaveszett szülőföldjét siratta... Mire három fiát
kitanítottatta, másik lányát férjhez adta, a rosszul választott vő adósságait rendezte,
kisegítette megszorult rokonait, teljesen fillér nélkül maradt. A negyedik fiút a
legidősebb testvér segítette a tengerészethez, maga is a Duna-hajózás tisztje lé-
vén. Hogy apám, a legkisebb, hogy szerezte diplomáját, az kész regény. Tata és
Mama akkor már Jóska bátyám plébániáján éltek. A plébánián, ahol sok volt a
rózsa. És volt jázminbokor.

Tavaly rózsákat vittem a szőregi temetőbe, ahol együtt nyugszik Mama, Tata
és Jóska bátyám. A jázmin pedig most virágzik svéd földön. S én szomorú va-
gyok. Lesem a híreket és várom az októbert, amikor végre átballaghatok a Mária
Valéria hídon és rég halott, párkányi nagyanyámra gondolok. Talán velem lesz,
talán elsuhan mellettem az Öreg utca felé, vagy bekukkant a Szent István utca
házaiba, számba véve a még élőket, a még magyarokat.

Gunnar Hillbom**CARL MICHAEL BELLMAN**

*Jajha barátim! volna csak
Torkunk java, dézsa magyar bor!*

Tandori Dezső fordítása

Ez a dal nem Budapesten, hanem Stockholmban íródott, ahol a vágyalom megfényesedik a távolságtól. Vajon minek a jelképe Bellman dalában a magyar bor? A különlegesnek? Az egzotikusnak? Alighanem inkább egy jó dézsányi felszabadító dionüszoszi öserőnek.

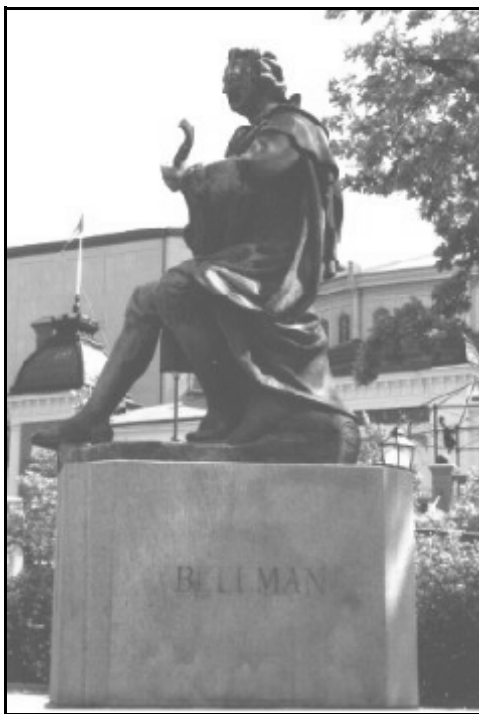
Most 200 év elmúltával végre eljut a magyar borról szóló dal Magyarországra. Mintegy bacchusi-poétai cserekereskedelem láncszemeként - elkészült Bellman dalainak magyar fordítása. Vajon hogyan fogadja őket a magyar közönség? Különlegesnek találja majd? Isten őrizz! Egzotikusnak? Svédországban, ahol Bellmant a romantikus hagyományoknak megfelelően a nemzeti jellem hordozójának tekintik, talán sokan ilyenfajta reakciót várnának, ám én kételkedem. Abban viszont biztos vagyok, hogy a magyar énekes éppoly zamatosnak találja majd dalait, mint Bellman a magyar bort, és hogy dalai magyarul is ugyanazt a dionüszoszi öserőt közvetítik minden jó és rossz oldalával, mint az eredetiek.

Bellman dalait mai magyar nyelvre fordítani persze sokkal bonyolultabb ügy, mint bort importálni. A legyőzendő nehézségek: a nyelv, az idő és a kultúrkör távolsága. A nyelvi távolság – legalábbis a laikus szemszögéből – olyan abszolútum, amelyet csak azok a nyelvművelő tudósok és tudós nyelvművészek képesek áthidalni, akiket mi gyarló szakszóval fordítóknak nevezünk. Munkájukat én megítélni nem tudom, ez nem is feladatom, annyit mégis szeretnék elmondani: meggyőződésem, hogy a dalok magyarul is ugyanolyan erővel közvetítik majd eredeti mondanivalójukat, mint svédül. Az időbeli távolság relatív, és elsősorban Bellman saját problémája. Ahogy Fredman, Bellman remekművének, a Fredman episztoláinak főszereplője „arról volt közismert... hogy játszi könnyedséggel fojtja az időt egy kis kupica bundapálinkába”, Bellman ugyanolyan közismert módon állította meg azt az időt, melyet a népszerű dalköltészet divatjának változásai jeleznek. Megállapíthatjuk, hogy Bellman hatalmas életművét megrostálta az idő, de a túlélő dalok számára az idő nem létezik. Azok ugyanolyan frissek ma is, mint kétszáz éve, előadásuk ugyanolyan ingerlő feladat lehet a mai rockzenészeknek, mint annak idején az akkori társasági „trubadúroknak” és a múlt század férfi-kvartettjeinek volt.

A kultúrkörök távolságán nem változtathatunk; maradjon meg az olvasó és a dalt hallgató közönség számára izgalmas kihívásnak: ez ad majd lehetőséget az

útra keléshez. Az, ami most itt következik, szolgáljon rövid útikalauzul.

A kultúrtáját az utazó többé-kevésbé idegennek érezheti, de mindig magában rejt valamit belőlünk, saját történetünkből. Nem igaz, hogy a modern közlekedés – amely technikailag valóban megrövidítette a távolságokat – a világot nemzetközibbé tette volna. Túl a bécsi kongresszuson és a napóleoni háborúkon volt egy Európa, sok tekintetben nyitottabb, mint korunk Európája.

A költő szobra Stockholmban (Hesselbacken)

Kereskedővárosok, egyetemi városok és kultúrközpontok – a vidéktől erősen elkülönülve – közös európai kultúrflórát alkottak, amelyen belül az árúk és valuták, a tudás és az eszmék, az ízlés és a stílusideálok cseréje eleven volt. A mondán kultúrközpontokban, még olyan regionális központban is, mint Stockholm, a francia volt a világnyelv, s a XVIII. század legnagyobb részében a divat, a művészet, a költészet és a zene területén is a francia ízlés uralkodott. Legerősebben természetesen a városi kultúra népszerű megnyilvánulásaira jellemző ez a tendencia: a napi sláger többnyire egy francia chanson vagy kuplé – eredeti nyelven vagy fordításban.

Gazdasági szempontból ezt az európai tájat a harmadik rend emancipációja jellemezte. A polgárság egyre nagyobb teret nyert a közéletben, lassabb vagy gyorsabb ütemben, aszerint, hogy milyen erős volt a feudális hatalom, amelyet emancipációjuk elsősorban fenyegetett. Svédországban közép-európai típusú feudalizmus soha nem létezett. A svéd polgárság hatalma és öntudata erőteljesen és korán kifejlődött, gyakran egyetértésben a királyi hatalommal, a régi hivatali nemesség riválisával.

Az 1760-as évek második fele és az azt követő évtized kezdete rendkívül mozgalmas időszaka volt a svéd politikának. XII. Károly kalandos háborúi után új államforma alakult ki, amelyben az ún. Szabadságkorszak alatt a királyi hatalom lassacskán teljesen átadta helyét a tanácsuraknak és az országgyűlésnek. Ez a rendszer Bellman ifjúsága idejében egyfajta parlamentáris despotizmussá alakult, amelyben a hatalmat egymást gyakran váltó, ellentétes politikájú kormányok gyakorolták. Mind a gazdaságpolitika, mind a külpolitika a kormányváltozások függvénye volt. Sokan aggodalommal figyelték, mi történik Lengyelországban – és pesszimista párhuzamokat állítottak fel. A hatalmat gyakran korrumpálta a külföldi pénz, s a svéd gazdaság pusztító inflációtól s annak közismert katasztrofális következményeitől szenvedett egy szociális biztonság nélküli társadalomban. Könnyű volt elszegényedni, nehéz elkerülni az eladósodást, de a pálinkát olcsón mérték.

Stockholm megtelt egyszerű kiskocsmákkal, amelyek gyakran csak egy mocskos szobából, sőt néha csupán egy ablakból állottak, ahonnan utcán át árulták a pálinkát. A kocsmák egyre inkább a gazdaság, az erkölcs és a társadalom kivetettjeivel népesedtek be. A városnak, Bellman városának nyomornegyedei egyre nagyobb területeket foglaltak el, de Stockholm, a vizek városa varázslatosan szép, még ha időnként le is züllik. Ragyogását sosem győzi le egészen a sikátorok sötétsége.

Bellman – 250 évvel születése után – különös kettős életet él a svéd köztudatban. Egyrészt - a romantikus XIX. század óta – ő a nemzeti költő*, másrészt főszereplője egy gazdag népi és ma is élő anekdotakincsnek: néha mosdatlan szájú, néha talpraesett betyár, egy svéd Eulenspiegel. De a romantikus értelmezés (a népből jött humoros természetfilozófus) csakúgy, mint a népszerű hagyomány (az az ember, aki azt teszi, ami az eszébe jut), olyan belemagyarázás, amely zavarja a dalok közvetlen átélését és ösztönös megértését, ezenkívül pedig teljesen történelmietlen is. A fordítás, az új közönséggel való találkozást lehetővé teszi a dalnak és az énekesnek, hogy lerázza magáról ezt a terhes értelmezési tradíciót. Ez nagyon sokat jelent.

Bellman életrajzához nagyon kevés dokumentum áll rendelkezésünkre. Nem vezetett naplót, és szorgalmas levélíró sem volt. Dalainak hatalmas tömege a legkiadósabb forrás életének vizsgálatához, amelyet még egyetlen életrajzíró sem

dolgozott fel tudományosan.

A Bellman család története egy abban az időben egyedülálló szociális felemelkedés története. A nagypapa nagypája még Bréma környéki német jobbágy volt, a nagypapa apja Svédországba* költözött és szabómester lett Stockholmban. A nagypapa az uppsalai egyetemen a latin ékesszólás professzora, és ez a tetőpont. Az ő fiának már csak egy fantáziátlan tisztviselő-karrierre futotta, és Carl Michaelnek bizonyára még rosszabbul ment volna a sora, ha – mint ahogy elvárták volna tőle – ezen a pályán marad.

Carl Michael Bellman 1740. február 4-én született és 1795. február 12-én halt meg. Tudomásunk szerint egész élete folyamán háromszor hagyta el nagyobb távolságra Stockholmot: Először, mikor 19 éves korában meghívták egy a kikötőben horgonyzó vitorlásra – a bor jó volt, a hullámok kellemesen csacsogtak. Mikor Bellman felébredt, a Mälár-tó egyik parti városában találta magát, kb. 80 kilométerre Stockholmtól. Másodszor, amikor 23 évesen kénytelen volt hitelezői elől menekülni, hogy az adósok börtönét elkerülje: ekkor egészen Norvégiáig jutott, ahonnan pár hónap múltán királyi menlevéllel tért vissza. Harmadszor, mikor a szülők, néhány évvel az előbbi botrány után, elhagyták a várost, hogy olcsóbb és egészségesebb vidéki környezetet találjanak a családnak – egy jó napi távolságra a városi csábításoktól. Bellman néhány hónap elmúltával lerázta a szülői tekintély láncait, állást keresett magának és egyedül tért vissza a városba. Életének hátralevő harminc évében kisebb kirándulásoktól eltekintve soha nem hagyta el Stockholmot.

Amikor Bellman 24 évesen saját lábára állt, két pálya várta: a tisztviselőé és a társasági énekesé. Ez utóbbi hamarosan felülkerekedett, sőt társasági énekesi karrierje nemsokára „független” énekművészi karrierré alakult, amelyben mind a pozíciót, mind a szakmát saját maga találta ki. A függetlenség természetesen, mint mindig, viszonylagos volt.

A vége felé közeledő Szabadságkorszak pártharcainak királyi államcsíny vetett véget: III. Gusztáv fellázadt, magához ragadta a hatalmat, s ezzel belépett a XVIII. század végének felvilágosult uralkodói sorába. A forradalom napján a tengerészlet lojalis tisztikara Bellman dicshimnuszával köszöntötte az uralkodót. Másnap – jegyzi fel naplójában Carl Tersmeden tengernagy – a király megkérdezte, ki írta a dicsőtő éneket. „Legkegyelmesebb uram – válaszol Tersmeden –, a város híres poétája, Bellman.” Így lett Bellman verse királyi propaganda, ő pedig a király embere. III. Gusztáv meg, ha nem is túl bőkezűen, lehetővé tette számára,

* Ezt a minősítést egy későbbi romantikus generációtól kapta. Maga Bellman bizonyára idegenkedett volna műveinek ilyen értelmzésétől. Ma nem jelent többet, mint: „műfajának legjobb svéd költője”. A svédek a XIX. századi szabadságharcokat nem mint a nemzeti identitás harcait élték át, és ezért olyan nemzeti költőnk, mint Petőfi Sándor vagy Adam Mickiewicz, sose volt.

hogyművészetének élhessen. Hivatalosan akkoriban még nem élhetett meg senki mint független művész; Bellman is az állami sorsjáték terhére és a király magánpénztárából húzott fizetést, ami együtt járt a semmire nem kötelező Királyi titkár címével. Így lett végül a dal Bellman kenyere, amelyből azonban csak annyira futotta, hogy a legnagyobb szegénységben halt meg és nincstelen családot hagyott maga után.

A királyhoz írott dalok ugyan szerény lehetőséget nyújtottak Bellmannak, hogy művészként éljen tovább, de halhatatlanságot régebben írt dalaival szerzett, mint „a város híres poétája”. Nyolcvankét dalból álló gyűjteményével, melynek a Fredman episztolái címet adta, mind a mai napig ő a város legkülönb. énekese. Nagy részük a Szabadságkorszak utolsó éveiben keletkezett, Stockholmot éneкли meg minden nyomorával és buja szépségeivel.

A stílus, a műfaj, sőt magának a versnek és a zenének a kapcsolata egészen új volt ezekben a dalokban. Az összehasonlító kutatás kénytelen volt letenni a fegyvert (genezisük szempontjából a Fredman episztolái kétségkívül „mutációknak” tekinthetők); a korabeli kritika pedig tipikus tanácsalansággal reagált, hol zseninek, hol csípős kommentárok közepette kocsmai és bordélyénekesnek kiáltva ki a szerzőt. A dalok azonban az énekeskönyvek és ponyvafüzetek segítségével minden társadalmi rétegben gyorsan és sikerrel terjedtek. Természetes, hogy az értelmezők különböző iskolái – a romantikus metafizikusoktól és a carlyle-i moralistáktól a marxistákig – mind a maguk módján magyarázták Bellman művészetét: természetfilozófia, dekadencia, társadalomkritika. Mindegyikük közös hibája, hogy Bellman dalait az intellektuális analízis módszerével közelítik meg. Bellman énekes volt – nem gondolkozó.

Egyik kiindulópontja egyedülálló utánzótehetsége volt: az utcán, a politikai klubokban, a szalonokban, a prédikációkban röptében elcsípni és reprodukálni egy-egy jellegzetes nyelvi fordulatot. Elcsípni és reprodukálni egy-egy tipikus dallamot a táncparkettről, a konyhalányok énekéből, a koncertteremből, színházból, templomból vagy katonai parádéről. Elcsípni és reprodukálni egy hangszer egyéni zengését, a templomi harangok kongását. Az érzékek világából vett hasonlattal: Bellman megragadta és koloratúriákban adta vissza környezetének, sőt magának a nyomornak a színpompáját is. Utánzatai mindig a közvetlen jelent ábrázolják. Az a könnyedség, amellyel költőnk megragadja és reprodukálja közvetlen benyomásait, talán visszavezethető az énekes természet adta tehetségére. Ám Bellman jó tanárokat is kapott ambiciózus szüleitől, így aztán nem csak Stockholmban, hanem a könyvek világában is élt, és itt nyitva állt előtte az út. (A latinon kívül állítólag németül, franciául, angolul és olaszul is tudott.) A könyvekből szerzett benyomásainak a maga módján adott kifejezést. Kora Stockholmjának leírása tele van utalásokkal. Amikor arról énekel, hogy Ulla Winblad, a Fredman episztoláinak könyvnyűvérű múzsája kirándul egy Stockholm környéki kocsmába rákot ebédelni és végül felhúzott szoknyával egy káplár társaságában a kocsmá

padlóján köt ki, az episztola indításában - a burleszk ellentét kedvéért – Boileau L'art poétique-jének második énekét parodizálja, mely a pásztor dal műfajáról szól:

Mint nyáron a pásztorlány, ki szép
Ruhába felöltözik,
S virágot a pázsitról ha letép,
Meglelte a smukkjait,
A dísz bükköny s meggyfavirág,
Hisz fénylő gyöngyöket sose lát,
Midőn kiválogatni jó
Pártája virágait ő,

(Ep. No 80)

Baka István fordítása

Az utalások mindenekelőtt az ógörög kör mitológiai világába, a biblia világába, és a zenei paródián keresztül – „a világot jelentő deszkákra” vezetnek. Fredman episztoláinak már a címe is parodisztikus utalás Pál apostol leveleire.

Fiatalkorában, az 1760-as években Bellman láthatta Fredmant, és hallhatott „a híres-neves órásról, akinek se órája, se műhelye, se raktára”. (bár hajdan udvari órásmester és a város toronyóráinak ellenőre volt, de már réges-rég elitta mindezt). 1767-beli temetését is megéneklé egy dalban, amely Fredmant mint bacchusi hőst állítja elének; egy másik dalban csak úgy mellékesen „szent Fredmannak”, az iszákosság apostolának nevezi. 1770 elején keletkezik az első Fredman-episztola, Szent Fredman apostoli levele gyülekezetéhez, az ivócimborákhoz:

Fel, drága barátim a borban, igyunk!
Míg itt, e rossz földi világba vagyunk!

(Jelenleg Ep. No 5)

Rakovszky Zsuzsa fordítása

Az ötlet termékenynek bizonyult - egy egész ciklus lehetőségeit tartogatta. Hét hónap alatt 25 levél született, ezenkívül egy 100 dalból álló gyűjtemény tervezete, amelyet Bellman kottával együtt szándékozott kiadni. A gúnyosan vallásos tematika azonban hamarosan kimerült.

Jót vedelni,
Leányt ölelni
Ídves Szent Fredman szerint

(Ep. No 2)

Csordás Gábor fordítása

Igehirdetésnek ez előbb-utóbb unalmassá válik, de az alapanyagból – a holnapra egyáltalán nem gondoló tisztavirágélet, amelyet Fredman és barátai éltek – akár-mennyi dal kitelik. A dalok csakhamar elveszítik bibliai értelemben vett episzto-lai jellegüket, ehelyett a város vizeit és sikátorait, kocsmáit és parkjait, kézműve-seit, katonáit és matrózait, muzsikusait, kocsmárosait, csaplárosnéit és utcalányait éneklik meg festőien. Az emberek minden élethelyzetben megjelennek – a fogan-tatástól és a szüléstől a halálig és a temetésig. Nyomorúságos világ ez, szegény és piszkos: alkoholizmus, erőszak és szifilisz melegágya, de átvilágítja az élni aka-rás szépsége, az a felszabadító dionüszoszi őserő, amely a borban, a szerelemben, a természetben és a zenében találja meg táplálékát.

Hej! kiabálja Fredman, ahányszor hallja: kürt rikongat
 Kürt. És zeng a dal;
 S azt hiszi menten, tán ez a föld sem annyira ronda,
 Kürt. Nem bőszi vihar,
 De csengő lánykacaj,
 S minden szép szem lángra lobban;
 Sör van elég s a snapsz se kevés,
 S a kocsmá is zenés.

(Ep. No 11)

Baka István fordítása

A festmény sötét hátterét a valóság nyomora szolgáltatja. Amikor a hegedű és a kürt elnémul, és a pálinka elfogy, amikor még messze a holnap és a kocsmá sem nyitott ki, akkor már nem gyönyör az élet és a szépség elillan:

Ó, anyám! vajon téged ki küldött
 Apám ágyába? mondd!
 Szíttóttál bennem életre egy üszköt;
 Ó én árva csont!

Pfuj, cipóm bomlott,
 Kabátom rongyok,
 Ingem szén-kazán!
 Nézd nyakkendőmet,
 S a birka prémet,
 Szétvetett bokám.
 A testem viszketeg,
 Végy föl engemet.
 Végy föl engemet.

(Ep. No 23)

Weöres Sándor fordítása

(Árokban fekszem
 lábbelim bomlott
 Pfuj! Bőre omlott!
 Kabátom rongyok!
 Ingem már koszos!
 A sálam látod,
 parókám szánod,
 és lábam pókos!
 Viszket a testem,
 segíts fel engem,
 segíts fel engem.

Tar Károly fordítása)

Bellman dalai gyakran közvetlenül hozzánk, a hallgatókhoz fordulnak, hogy azt lássuk, halljuk, amit ő sokszor csupán gyors, utalásszerű ecsetvonásokkal megfest. Mi pedig költött világa részeseivé leszünk:

Hej, ifjak, lányok, testvéreim, ti,
 Lám, Berg apó már húzza feszti
 Húrjait hangszerének,
 A vonót máris fogja.
 Szeme lehúnyva, orra kitágul:
 Jön-e már hang a szárazfából?
 A söröskancsó áll a széken;
 S már zendül is a nóta.

(Ep. No 9) **Szelényi-Szentjóni Annamária** fordítása

Jelen idő és felszólító mód uralják a leírást, a hangszerek hangját maga az énekes szólaltatja meg képességei szerint. A közvetlenség érzése szoros kapcsolatban áll a közvetlen utánzással, az effajta éneklés utánzó jellegével: az énekest érő pillanatnyi benyomás és a reprodukálás közötti távolság soha nem nagy.

Bellmant már saját korától kezdve rögtönző művésznek tartották. A költő Kjellgren, aki Fredman episztoláinak első kiadásához az előszót írta, így jellemzi a dalokat: „igaz sugallat szüleményei..., melyek készen pattantak ki egy lángelme kebeléből”. Bellman maga árulja el egy, kiadóihoz írt levelében: „A zenés Poéziának oly természete vagyon, amely sokkal többet követel, mint azt magának képzelnők”. Ha elolvassuk sokszor húszsoros vagy még ennél is hosszabb strófáit, ekvilibrisztikus rímfonataikkal, könnyen megérthetjük sóhaját.

Tulajdonképpen nemcsak a verselés technikája az, ami miatt alig hihető, hogy

Fredman episztolái rögtönzések. A dalokban megbúvó utalások is átgondolt megmunkálásról tanúskodnak: a mitológiai és bibliai utalásokat is könnyen megértjük, de sok minden egyéb, ami a népszerű dalkincshez tartozik, már kívül esik ismeretünkön. ...

Nemrégiben mégis támaszra talált az a korábbi nézet, mely szerint Bellman rögtönző művész volt. Egy egészen új kéziratot lelet, a legrégebb 50 episztola nagyrészt keltezett másolata arra vall, hogy rendkívül gyorsan dolgozott. Az 1771-es év végén alig négy hónap alatt 19 levelet írt meg, amelyek együttesen a dalköltészet 1389 leggyönyörűbb verssorát foglalják magukban. Alig hihető, hogy ezek rögtönzések, de el kell ismernünk, hogy a bonyolult strófák és verssorok határtalan könnyedséggel kerültek ki tolla alól. Hát igen: az igazat megvallva, a strófák felépítése nem olyan bonyolult, mint vizuális képükből gondolnánk, és a csodálatra méltóan találékony rímek sem valamilyen bonyodalmas verstan törvényei szerint helyezkednek el. A szótagszám, a hangsúlyelosztás és a rímképlet ahhoz a dallamhoz igazodik, melynek szimmetriája, ismétlései és kadenciái Bellman tudatát a dal keletkezése közben foglalkoztatták. Ezt a formai alapot aztán úgy építette ki, mint egy rögtönző muzsikus. Zenészként Bellman azt az egész Európában igen elterjedt, ún. parodikus hagyományt követte, amely a slágertől a zoltárig a népszerű zene minden területén egészen az ő koráig uralkodott. A paródia mint zenetudományi kifejezés azt a zeneszerzési technikát jelenti, amely más összefüggésben újból felhasznál egy már meglévő dallamot; semmi köze tehát magának a zenének az ethoszához. Ez a forma még ma is él, de virágzásának ideje a XVII. századra és a XVIII. század első felére tehető. Bellman korára már túlélte önmagát, és nem felelt meg a kor zenei expresszivitást követelő igényének. Klopstock és Gluck idejében Közép-Európában új éneklési stílus jelent meg, amelynek ideálja a lírai jellegű szöveget hajlékonyan követő megzenésítés volt. Svédországban sokáig igen erős volt a francia kulturális befolyás. Bellman ezért magától értetődően a parodikus hagyományból indult ki, de megújította és egyedülálló utóvirágzását teremtette meg. Dalainak zenei alapját nem közismertségük, hanem kifejező erejük alapján válogatta össze, s ez különösen áll Fredman episztoláira. A dalok költői megformálása kisebb-nagyobb mértékben mindig visszahatott az eredeti zenei indíttatásra és ez változatokhoz, nemritkán átfogó újraszerkesztéshez, és részben új kompozícióhoz is vezetett. Ezért nem használta ki Bellman soha az „ad notam” utalást Fredman episztoláiban, ezért tartotta a kottanyomatos kiadást elengedhetetlennek. Az a követelése, hogy minden dal teljes egészében a kottákkal együtt jelenjen meg, keresztülhúzta Bellman eredetileg 100 episztolára méretezett tervét, amikor két év elteltével még csak 50 készült el. Gazdasági okok miatt a munka csak 18 év múlva folytatódott. Ezalatt sok minden megváltozott: Stockholm, Bellman és a közönség ízlése is. A késői levelekben a Szabadságkorszak sikátorai és kocsmái helyét a királyi kastélyok angolparkjai veszik át. Még ha a szereplők ugyanazok is, mint régen, Fredman,

Ulla Winblad stb. - burleszk vérbőségükből sokat veszítettek. A dallamok sem paródiák már, hanem Bellman saját szerzeményei, a versekhez. Fredman nem az a részeges és tönkrement órásmester többé, aki feltámadt, hogy híveinek ivászeit és verekedéseit dirigálja, hanem elvont fogalom, a szépség szimbóluma:

Fredman hangszere, jó bor, lányka
Éjt megédesít.

(Ep. No 63)

Csordás Gábor fordítása

És amikor eljön az Ullától való végleges búcsú ideje, azt nem a kocsmái zenészek hangszerei kísérik, hanem egy operafinálé nagy, de láthatatlan zenekara:

Ég áldjon, Ulla, szépem,
Kísér minden hangszer szava.

(Ep. No 82)

Tótfalusi István fordítása

Stockholm Svédország fővárosa – s egyben Észak-Európa tengerparti kereskedővárosa. Bellman Stockholmjának utcáin és kocsmáiban a svédén kívül még hét nyelv folytat párbeszédet a helyi idiomával. Amikor Fredman episztoláinak nagy része íródott, Stockholm nem annyira svéd nemzeti kultúrcentrum, mint inkább az európai kultúra befolyásának behozatali központja. Bellman mint a francia iskola nagyon önálló ízlésű tanítványa kezdi dalköltői pályafutását, a végén pedig megjelennek művein az új német lied-költészet hatásának nyomai is. Amikor saját kora jellemezni akarta, külföldi párhuzamokat keresett. Rendkívül félrevezetően svéd Anakreonnak (Bellman sokkal dionüszoszibb), svéd Pindarosznak, vagy kisépésen svéd Vadénak nevezték. Ő maga szívesen hasonlította saját városképeit Hogarthéhoz.

Dolgozatom alcíme korrekt – bár általában a külföldre exportált árucikkekre alkalmazzák. Itt az ideje, hogy Bellman dalai, a kora romantikus, Napóleon előtti, nyitott európai kultúrkör szülöttei végre eljussanak Európába.

Szelényi-Szentjóni Annamária fordítása

RABBE ENCKELL**DALLAMOK**

1

A nap
elnyújtózik az ablakdeszkán.
A madár
dallamdíszeket aggat
a sötét fenyves ág-bogára.
Az esőcseppeket egyetlen öltés tartja
a párás lég selyemszövetén.
Fényfoltok gyúlnak a semmiből.
Dacosan fel-felcsap a csicsergés.

2

Madártrilla röppen
forgócsaliként a hullámok fölé.
Hajnal aranyfüstje fröccsen
a mámoros kavargásba,
s behígul az enyészet
vékonyul-tűnő rostjaiba.

3

Less be a füttykoncertek
kupolája alá,
ahol fények keresztüzében
szövődik egybe minden,
s oszlik-foszlik ismét önmagává a csendben.

4

Akárha fémcső szárnyak
villannának a könnyű esőbe,
mikor felmegy a nap függönye.
Minden fa zsolozsmás sugárkoszorúban. Fénybóbitáját
dallamok lengik át,
melyek itt születnek, élnek, halnak a susogás ketrecében.

5

Egy megkésett madárdal
belecsurran az alkony hűvösének korsajába,
felparázslis, s kihuny. Finom ékszer
a múlás küszöbén.
S elsötétül a susogás.

RABBE ENCKELL (1903-1974)

Finnországi svéd költő, festőművész, esszéíró. A modernizmus egyik vezéralakja volt. 1923-ban debütált; tizennégy versgyűjteménye és öt prózakötete jelent meg. E verse a *Hangtábla* (Tonbrädet) c. gyűjteményből való.

HELMER DIKTONIUS**GYERMEK, CSILLAGFÉNYBEN**

Gyermek,
újszülött
rózsás arcú, újszülött gyermek.
Nyöszörög
így tesz mindenik.
Anyja melléhez emeli:
akkor elcsitul.
Akkor elcsitul minden embergyerek.
Lyukas a tető. Némelyik nem ép
s a csillag bekukucska a résen,
megcirógatja az apróság arcát:
ahogy a csillagok szokták.
Az anya felnéz a hunyorgó fényre
s megéri
mert megéri minden anya
és riadtan mellére szorítja gyermekét.
A pici nyugton szopik tovább a csillagezüstben:
ahogy bármely újszülött.
Fogalma sincs még a keresztről:
egyetlen gyermeknek sincs a földön.

ELMER DIKTONIUS (1896-1961)

Finnországi svéd költő, prózaíró, zeneszerző. 1921-ben jelent meg első önálló verseskötete. Svéd és finn nyelven írt. Összesen tizenegy versgyűjteményt és hét prózakötetet adtak ki tőle. Fordított magyar népdalokat is. Fenti verse a *Föld és felhők* című gyűjteményből való.

Mervel Ferenc fordításai

Werner Aspenström**A HOMOKOZÓBAN***I sandlådan*

Halandók között ülök, akik gyermekek,
merítem vedrük a homokba,

borítják edényeiket és fordítják,
és hangosan kiáltják: Nézd! Nézd!

váraikért dicséretet érdemelnek
akkor is, ha döntik romokba

és elsietnek háromkerekűjökön
a hintához, a mászó-fához,

és maradok az éjszakai látvánnyal.
Nem víz, tűz hömpölygött minden folyóban.

(Elcsörömpölnek a rácskerítés előtt
halandókkal telt villamosok.)

Tűz, nem víz hömpölygött minden folyóban
az aranyfüst-csillogású tengerbe.

Változhatatlan szépségű maga járó
tar szigetek, véresre nyúzott állatok

Kis vadócok, korosodva is gyermekek,
mászkálás után újra csak homokoznak.

Segítek, építünk újabb homokvárat.
Segítenek, hogy felejtsem éji álmom.

(És egész idő alatt csörömpölnek a
halandókkal telt villamosok.)

VÁLASZ EGY MEGKÖZELÍTŐ KÉRDÉSRE

Svar på en närgående fråga

A tárgyak között, amelyek felkészítettek a világra
és megakadályozták, hogy szellemi lényé érjek
megemlítem a kisiskolások különleges sárga ceruzáját,
a félig teleírt keményfedelű kék füzetet,
egy csermelyt, aminek csilingelnie kell,
egy sajnálatot, hogy ki kell fejezni
mindent, ami morajlott.

Morajlik.

RÖFÖGÉSEK ÉS A SZAVAK

Grymtningar och ord

Kéjesen dörgölődzik a fekete disznó
a csizmámhoz.
Kövéren is szerencsés, a szalmaalomra
a kis fekete disznó lehuppant,
amikor megvakartam.
Jó volt gyerekkorom óljában,
jók voltak a tréfás kert iszapjában
a tavasz előtti röfögések és a szavak
És abban a pillanatban?
És abban a pillanatban nagy fájdal-
mat okoztam,
itt ezen a böbeszedű helyen

Megjelent az Ister Kiadónál Bu-
dapest, 1999-ben Tar Károly fordí-
tásában és utószavával.

HAJDAN ÁLOMTERHES VIDÉK*Förr i sömntunga trakter*

Rövid, sűrű fekete haj.
 Szem, más mint az övé.
 Bojtossapka szegélyezte játékos arc.
 Sárgaréz spiráldíszes bőröv.
 A lábfej körül csengettyük.
 Tűzből nyert élet.
 Forrongásnak indult viszketegség.
 Összecsukható kések nyitják szárnyaikat.
 Sok minden közbejött mielőtt
 a hó lehullott a szunnyadozó kertekre,
 az álomterhes plébániákra,
 ott minden fickónak szalmasárga
 sörénye volt.
 Honnan tudom ezt?
Olyan vagyok akár a hó.

VILÁGIAS RECEPT NEHEZEN GYÓGYULÓKNAK*Världsligt recept för svlrbotade*

(amikor Hildegard av Bigen* sem segít)

1 kg valami
 1/2 kg valami más
 100 gr sóhajtás
 50 gr vaskos kacaj
 (vagy 25 gr finomra őrölve)
 1 kiskanál kakukkfűpor

Kerek vagy négyszögletes sütemények alakíthatók
 ehetőek vagy csupáncsak meggondolandók

* A név lehetséges fordítása Halmazott Hildegard. A szerző megjegyzése szerint Hildegard av Bigen *Így segít Isten című* orvosságos - és receptkönyvéről van szó. (A ford. megj.)

GIACOMETTIAD**Giacomettiad*

Egész éjjel ébren feküdtem.
Meglátszott az ábrázatomon
később is, amikor Párizsba kerültem
a háború után!
Ébren feküdtem egész életemben.
Ezért dicsőíteni soha
nem kell engem!

* Alberto Giacometti (1901-66) olasz-svájci szobrász *Palota reggel négy óraker című* drótvázszerű plasztikájára utal a vers címe. (Ford.megj.)

A TUSKÓ*Huggkubben*

A lefejezett tyúk körbevergődik a fáskamra padlóján.
Fejéből vér csöpög a tuskóra,
magába szívja
és vörös lesz.
Így változnak a záporosó színei
fatuskóvá, fafaragvánnyá.
Nyúlj el messzevágakozóan kék virág!
Somj oda a fejszével! Kéken világít a tuskó
a fáskamrában!
A hold sárga, hasadt sajt
vagy szent napkorong,
amit az ember tűzifává hasít! Csapj oda,
fejezd le, nyakazd! Kamelonná
változott a mészárosőke.

Fekete is! Fektess gyászszalagot
és fekete karszalagot
a tőkére, fogd, markold,
két kézzel ragadd meg a fejszenyelet és
hasítsd, verd szét, nyakazd
a fekete tyúkot, a fehéret!

KEDVES MÓKUS*Kära Ekorre*

„A saját farkával árnyékolja magát”
 Tudod milyen félszegen vakarózom hódolatot neked.
 Szeretnék kölcsönkérni tőled valamit
 Biztosítékként felajánlok egy mogyoróbokrot,
 magasabb és terjedelmesebb mint Yggdrasil.*
 A feleségemmel ültem egy padon
 a Klara** tónál.
 Szótlan, mint, akit nem embernek teremtettek,
 egy kékfényes kajakban siklott a vízen az, aki embernek született.
 A kajajos ember, ott szemben a torkolattal,
 felvont evezőlapátokkal hagyta a csónakot a parthoz simulni,
 és az átalakult repülőgéppé,
 amely a városháza, a kastély, a város fölé emelkedett
 távol a hatalmas mogyoróbokortól, ahol
 körbemotoztál és télire gyűjtötted a mogyorót.
 Bizony, elfogy az mind a télen.
 Kölcsönkérjem néhány napra a farkod,
 hogy a sötétség ellen beárnyékoljam magam?

Kedves Mókus?

* A skandináv mítoszok gigászi világfája, amelynek örökzöld koronája a felhőkbe rejtőzik, beárnyékolja az egész földet, gyökere az alvilágba nyúlik le, és feltételezhetően az uppsalai szentély mellett áll. Odin, a viharisten és a költők legfőbb védnöke, amikor egyszer megsebesült, kilenc napig tartózkodott a fán, amely minden jóval ellátta. Az istenség innen kapta a második névként az Ygg „ijesztő” nevet. (A ford. megj.)

** Egyik az ezernél több svédországi tó közül (A ford. megj.)

JÉGJELENTÉS*Israport*

Ha Ekelöf * él és Sigtunaban** ablakánál áll
ez év február 19-én délután
egy embert látott volna
kinn a tengeröbölben amint tábori székén
ülve villantóját csapkodja
és egy másik embert, aki perzsa gyapjúsapkában közeledik.
Délelőtt Ekelöf egy új könyvben lapozott,
1452-ben született az a toszkániai ember,
aki azon buzgólkodott, hogy leírja
és ábrázolja mindazt amit ő mondott.
„Írd le az esetlen tacsskót és a krokodilpofát”
Fázékonyágát tekintve a perzsa gyapjúsapkás ember
tudni akarta milyen vastag a jég.
Vágyakozott az olvadás és a langyos hónapok után,
amikor a tyúktaréj virága beborítja a város romjait
és fedetlen fejű hangyák ujjonganak az erdőben.
A tábori széken ülő ember nem válaszolt,
mert elfoglalt volt, megfejteni akarta a halak szavát.
A harangtorony négy óraütése emlékezetébe idézte a kávéillatot.
Mindkét ember eltűnt.
Ekelöf magára maradt a tengerszorosban.

Amikor behunyjuk a szemünk vagy már nem
vagyunk képesek hosszan nézni valamit
önmagát felejtve játszik,
magát írja a szél.

* Gunnar, Ekelöf (1907-1968) svéd író (A ford. megj.)

** Helység Stockholm és Uppsala között, ahol a szerző a népfőiskolára járt. (A ford. megj.)

VÉGTELENSÉG ÉS KENYÉR*Oändligheten och brödet*

Ágyban, kipányvázva két infúziós csővel,
 megpróbálom elképzelni a végtelent.
 Felemelkedem a kórterem mennyezetéig,
 és miként a csillagvizsgálók éjszaka,
 felnyitom az obszervatórium kupoláját.
 Az örökkévalóság nem sokat változott
 azután sem, hogy ez járt az eszembe:
 se férfi, se nő, fehérhajú, ránctalan.
 Látja azután az asztronómus, hogy kinn
 a végtelen jégvidék távolából közeledik valaki.
 A felesége az, csendesen lélegzik.
 Mint frissen sült, fekete mazsolás kenyeret,
 leheletét tenyerében elbírja még.

*Déli Kórház, 1966. 4. 28.***SÓVÁRGÁS***Längtan*

Új holdat tükröz a földi pocsolya.
 Az éjszakai nővér az ágy fölé hajol,
 egy agg párnáját igazítja, aki
 meghal a következő napon.
 Milyen fürge, milyen finoman friss!
 Egy elaggot kar kinyúl a csinos felé,
 Karjalából* való, elérhetetlen.
 Kéz és arc közötti ilyen távolságra
 van egy elkoptatott szó
 és a szem emlékezete asztrachán alma
 a messzi magasban.

* Finn mondák színhelye Finnország keleti részén (A ford. megj.)

A FÁJDALOM*Smärtan*

Az M/S* FÁJDALOM hajóján senki sem panaszkodhat a koztra:
fehér és fekete tabletták, citromsárga és murokszínű drazsék,
jótékony ital kis műanyag kehelyben.

Pótadag éjszakára.

Azok, akik mégsem tudnak elaludni összegyűlnek
a fedélzeten,

hogya a holdra vagy a bolygó ügyeletesre üvöltsenek.

Az utóbbi ott marad a kajütben,

nevelőhelyzetbe helyezkedik

és suttog magában: „Te nem vagy itt...

te nem vagy itt... te nem vagy.”

Gyötrelmeit Altamira barlangja ** elé parkolja

az egyik ember

és a bölények meg a lovak felé indul,

ahogyan húszezer éve, amikor körbevágta

itt az utakon.

Anyai nagyanyjával ment egy nő

azon a remegő hídon

a vad uppsalái zuhatag felett, a péksüteményes bolt közelében

a székesegyház felé,

ahol Krisztus és a csókák laktak.

Eltűnik csörömpölve a folyóson a gyógyszeres kocsi.

Közel a szép pillanat,

mikor nyugszik aránylag a tudat.

Citerája fölé hajolva ült a szomszédban a lány.

Becsúsztam oda és kioldoztam a hajszalagát,

hogya fűrtjei az arcára, a citerára és az asztalra omoljanak.

Egykori első szerelem sátra zengett,

magas volt mint a Mount Everest, a Mont Blank, a Kilimandzsáró,

a Stedjan*** és más hegyek, melyeket a tankönyv megnevezett.

De az M/S FÁJDALOM tovább úszik.

Elmerülni vonakodik a hajó!

SOS

Mentsétek meg lelkeinket!

* M/S a Svéd Tengerészet betűjele a svéd hajókon (A ford. megj.)

** A spanyolországi Altamira barlangrajzaira utal a szerző (A ford. megj.)

*** A Stedjan (Foglaló) hegy. (A ford. megj.)

REGGELI KÁVÉ

Morgonkaffe

A virradat megtekintette az orosz szovjetköztársaságot
és az európai egyesüléshez közelít.
A svédországi peremvárosi buszok
és az ingázó vonatok felszerkennek.
A reggeli repülő Brüsszelbe száll.
Kastélyban és kunyhóban kész a nemzeti ital.
A kormány megerősíti magát egy nagy csésze Gevaliával*
és megkezdi napi aggódását.
A pénzügyminiszter a rádióban az üzleti körökhöz fordul.
A miniszterelnök a tévében közvetlenül a néphez szól.
Hogy megy ez?
Albert divatárus bezárja butikját
„végeladás”.
Egyre kevesebb a dankasirály.
Az Öreg Városban a Vágy Asszonyánál pénzéhez jut az ember
névértékben 5 frank a jelmondat:
LIBERTÉ, EGALITÉ, FRATERNITÉ.
Csokoládéból van az érme, a fénypapírba belenyomva
a szöveg, ahogyan mindig is tetszett a gyermekeknek.
Előbb-utóbb egy és más jobban vagy másként lesz
és a nemzeti ital olcsóbb.
A Brüsszelbe tartó délelőtti repülő kifutópályára gördül.
A nap elhagyja Egyesült Európát
és folytatja riportútját az élemedett
és az újjászületett birodalmak fölött.

* Kedvelt kávé márka Svédországban. (A ford.megj.)

Fordította: **Tar Károly**

A jeges álmodozó

A véletlen vezetett Werner Aspenström-höz. Az egyik stockholmi könyvtárban csupán tájékozódni szerettem volna a mai svéd irodalomról, csupán beleszippantani az elképzelésem szerint sajátos északi irodalmi alkotások levegőjébe. Belelapoztam a Bonniers névvel fémjelzett egyik irodalmi folyóiratba, és megakadt a szemem egy rövidebb íráson. A rovat címét *Debatt* helyett futólag *Debut*-nak olvastam és így Werner Aspenström később *Az utolsó álom* címmel fordított írását egy fiatalember alkotásának véltem. A fantasztikus álom rusztikus levegőjét méltányoltam benne és erdélyiségemből eredően a kisebbségben élőkkel, a megkülönböztetettekkel való együttérzését. És akkor a költő képzeletében eljön hozzájuk a tenger, fantasztikus uszályokon hozza az emberi lét minden terhét. A költői képzelet rakétáján érkező sűrítve kapjuk életünk szimbólumokba csomagolt keresztkérdéseit, és magunk is száguldhatunk ezen a rakétán képzettársításos galaxisokba, sejtelmes ködökbe, gondolat-spirálokba. Később, miután gyarapodó svéd tudással sikerült lefordítanom az írást, a tévé könyvajánlásai között felfigyeltem a szerző frissen megjelent kötetére, amelynek a *Jégjelentés* címet adta. Amint a könyvtárba érkezett a verses kötet, barátóm másolatban megszerezte a könyv szövegét, és kiderült, hogy a kötet utolsó írása *Az utolsó álom*, egy mindhalálig fiatalos költő írása, a szerző pedig már nincs az élők sorában.

Werner Aspenström 1997-ben halt meg 79 éves korában. A negyvenes években induló modernista irányzatú alkotók kiemelkedő egyénisége, sajátos látomásos és többértelműen gazdag képnyelvet művelő svéd költő volt.

Karl Werner Aspenström 1918. november 13-án született az észak-svédországi Kopparsberg megyei Norrbärke faluban. Az első világháború pusztító lehelete a semleges Svédországban is megmutatkozott. A svédek akkor már jó évszázada elkerülték a háborút, de az európai népeket különösen megviselő világégés és az utána következő nincstelenség, a nyomor az északi országokban is érezhető volt. És Svédországon is átviharzott az akkor spanyolnáthának nevezett influenzajárvány. Áldozatai között volt Aspenström apja is. „*Olyan voltam, mint, aki hüvelykujj nélkül születik, bizonyos dolgokat képtelen voltam megragadni.*” Távol a világtól, a lucfenyő-rengeteg homályában, villanyvilágítás nélkül, de legendák és titokzatos mesevilág fantáziát mozgató jótékony közegében nevelkedett és itt indult költői képzeletekben gazdag alkotókedve. A kilencvenes évek elején, amikor először jártam a stockholmi skanzenben, felfigyeltem az elmúlt évszázad végén

induló svéd szocialista mozgalomnak szentelt helyen, egy vidéki gyülekezés céljából emelt, tágasabb, könyvtárral is felszerelt faházban, a korabeli svéd életmódot bemutató fényképsorozatra. A mostani erdélyi hegyvidéki lakosság színvonalán éltek. A nehéz gyapjúruhák, a térdig sárban járáshoz otromba lábbelik, a kezdetleges tűzhelyek, a szegényes gazdasági felszerelések és a sokféle nélkülözéstől meggyötört arcok tették hasonlóvá az általam évtizedekkel ezelőtt alaposabban megismert elhanyagolt erdélyi hegyvidéki falvak népéhez a svédek múlt század végi világát. A mostoha életkörülmények miatt magas gyermekhalandóság, sokféle népbetegség tizedelte a svéd lakosságot. Ezekből a képekből értettem meg, hogy abban az időben miért hajózott át Amerikába milliónál több svéd polgár. Ma már ezek a képek nem láthatók a skanzenben. Valamelyik döntésre jogosult vezetőnek túlságosan nagynak tűnt az akkori és a mai svéd élet közötti különbség. Valóban összehasonlíthatatlan a két világ. Az előbbi bizonyítékait szemlélve döbbenen állunk, de a jelenkori életvitelt megszokva, naponta egyre több jobbitani valót fedezünk fel benne. Aspenström eszmélése a mai jólétnek a kezdetekre esik. A Dalarnától délre eső vidék népiskolájába hat évet járt. Neve szerint ez a vidék a valamikori rézbányák helye. A század elején nem itt, hanem a nagyobb városokban, Stockholmban, Göteborgban, Malmöben indult az ipari fejlődés. Azok a kicsi, inkább Norvégiához, mint a tengerhez közeli, isten háta mögötti hegyvidéki tanyák nem sok jót ígértek a fiataloknak, ezért rendre behúzódtak a fővárosba vagy annak környékére. Az író később számos versében és a *Csermely* című, 1958-ban megjelent prózai kötetében vall megkülönböztetett melegséggel szülőföldjéről.

Aspenström sokféle mesterséget, számos foglalkozás próbált – egyebek között volt írásos is – mielőtt bekerült a sigtunai népfőiskolára. Akkor, a 20-as és 30-as években, a továbbtanulás megszokott útja volt azoknak a fiataloknak, akiket a korszerűsödő Svédország, a civilizáltabb élet kialakítása vonzott/küldött az oktatás különféle új létesítményeibe. Aspenström pályáján meghatározó szerepet kapott a véletlen, amely Lars Ahlin íróhoz hozta útjába. Tőle kaphatott indíttatást arra, hogy tanulmányait a fővárosban folytassa. Három évig kemény küzdelmet vívott, mindenféle munkát vállalva önállósodott, míg 1941-ben magántanulóként bejutott a stockholmi egyetemre. A második világháború eseményei, a pusztító világhégés, az ebből csodával határos módon kimaradó Svédországban is érezte az életet keserítő hatását. A borúlátás eluralkodott az irodalomban is. Werner Aspenström ebben az időszakban kerül kapcsolatba a szerkesztőségek világával, különféle fővárosi lapoknak dolgozik és életre szóló barátságot köt Karl Vennberg, Erik Lindegren és több más fiatal íróval és haladó értelmiségivel. Abban az időben a svéd fővárosban kialakult fiatal írói csoportosulás jótékony és frissítő hatása a korszerűbb, az avantgard irodalom megerősödését eredményezte a svéd irodalomban. Az atombombák okozta megdöbbenés, a hitleri birodalom erőltetett tündöklése és lerombolása után pislákoló élet, az emberi bölcsesség

sebezhetősége, az újrakezdés gyötrelmei fenyegetően tornyosultak az életet továbbgondoló értelmiségi gondolatvilágában. A *negyvenesek* alkotásaiban mindez megrázó erővel tükröződik. „*Ember üvölt félelmében az éjben / Farkas üvölt éhen hómezőben / Patkány üvölt fészken a fűben.*” – írja Aspenström *Üvöltés és csend* című, 1946-ban megjelent, a kritika által is időszerűnek mondott verskötetében. Ekkor már túl van filológia kandidátusi vizsgáján és első könyvén (*Előkészítés*), amelyben szimpatikus, fiatalkori idealizmusát, részben pedig Birger Sjöberg múlt századi svéd költő, metrikus költeményeinek hatását mutató versei elismerő fogadtatásban részesültek. Sajátos ritmikával kidolgozott verseiben a metrikus verselést elegyíti a szabad verssel, Karl Vennberg hatására a hivatali szóhasználatot alkalmazza, ezt csípősen nevetségessé teszi, de ugyanakkor szóképekben gazdag alkotásaiban kiemelkedően magas fokú költői nyelven szól. Idealizmusától önirónikusan búcsúzik: „*Dalomnak a szabadság dalát akarom*” – írja miközben egyre inkább meggyőződik az emberi szabadság korlátozottságáról. Két-három évenként rendszeresen megjelenik egy-egy verses kötete, a magyarra fordítható címek szerint: *Hólegenda* (1949), *Sírám* (1952), *A kutyák* (1954). Az Új lírikusok sorozatban pedig *Versek* címmel válogatás 1946-1954 között írt költeményeiből. Jelen van a különféle napilapokban és az AT, Clarté, BLM, Aftonbladet valamint más folyóiratokban.

Korábban, még a fővárosi irodalmi élettel való ismerkedése idején kedvet kap a színjátszásra. Megelőzve más európai országot, a svédek már a negyvenes években meghonosították és közkedvelték a klubszerű pincészínházakat. Aspenström több költőhöz hasonlóan (a magyarok közül most csak Petőfit, Aranyt és Kányádit említem) megpróbálkozott színpadi szerepléssel, de idejében belátta, hogy nem odavaló. De azért mindörökké hú maradt a színházhoz: kisebb jeleneteket és rengeteg rádiójátékot írt, 1945-ben pedig *A nagy utazás* címmel első színdarabja is megjelent. *A tűz* című rádiójátékáért díjat kapott. Sivar Arnér és Björn Erik Höijer voltak társai abban a csoportban, akik rádió- és tévéjátékkal megújították és meghatározták a műfaj színvonalát Svédországban. Aspenström drámai alkotásai időben negyedévszázad alatt keletkeztek, 1959-től őt, sorrendben kiadott kötetében sorakoznak. Összegezsük mutatja, hogy írójuk a színpadi alkotások műfajában a rövid darabokat kedvelte, és elsősorban a kis színházak, a kis létszámú színjátszó csoportok számára többnyire jelenkori társadalmi tematikájú műveket alkotott.

A férfikorba érve *Hólegenda* címmel fordítható (Snölegend) kötetével hívta fel magára a figyelmet, amelyet a kritika kemény szavakkal, idegenkedéssel fogadott. „*A tiszta októberi éjszakákon / amikor északról érkeznek a leopárdok / és áttörnek a látóhatáron / az emberek imádkozni a térre gyűlnek / vagy csöndben levegőzve szemlélődnek. / A külvárosi utcákat mi végre zárjátok? / Nem megy át a külvároson az, akit ti vártok.*” A vers címe hangsúlyozottan megegyezik a vers utolsó sorával: *Nem megy át a külvároson, akit ti vártok.* A kritika felszisszent a

gúnyos hangra és értetlenséget mutatott az azonosíthatatlan „északi leopárd” szimbolikájával szemben. Pedig máshol már jóval azelőtt lezajlottak az ehhez hasonló viták. A magyar irodalomban például már rég napirendre tértek Ady „fekete zongoráját” és Kassák „nikkelszamovárját” zagyvaságnak minősítő vélemények felett. A svéd irodalomkritika Aspenström új kötetét boncolgatva feltette keresztkérdéseit: Mi az, hogy „lezárják a külvárosi utcákat”? Kire várnak az emberek? Fenyegtetést fejez ki a vers vagy reményt kíván ébreszteni? Vallásos ihletésű? Az Úr jön leopárd képében vagy valaki/valami más? Nehezményezték, hogy a vers mindezekre nem ad választ. A sokféle okból és sokféle éllel föltett ilyen és hasonló kérdésre maga a sokrétű élet adott választ. Aspenström egyre gazdagodó szimbolikus költői világában és sajátos szóhasználatában képzelőerejének, költői látomásainak javarésze a jelen emberében mutatkozó többirányultságot, a türelmetlen útkeresést jelzi nemcsak azzal, hogy jól kivehetően társadalmi részvételre biztat, de azzal is, hogy másokhoz mérten szelíd lázadásával, a konvencionális formák és kifejezőmód tagadásával biztat a változtatásra, mert világunkat érdemes mindig másként, különféle módon megközelítve szemlélni, és örökösen gyötrő kérdéseit, a lehető legmerészebb emberi képzelőerővel mintegy kitágítva, folyamatos gazdagítását igenelve szemlélnünk. Az értelmezhetőségen túl minden valamirevaló mai költői alkotás a hangulatával is hat az olvasóra. Aspenström verseinek hangulata mélyen emberi és merészen mai érzéseket gerjesztenek a befogadóban. Ezópusi mesék hangulatát hordozzák az emberi tulajdonságokkal felruházott madarak, kutyák, csigák, sündisznók, amelyek hasonlatok képében bolyonganak verseiben. A tradicionálistól a korszerűig ingázik merész képzeletvilága. A hagyományt tisztelve jut el a modern igeneléséig és alakul fokozatosan, vallomása szerint is olyan alkotóvá, aki „*költő, nem szögharapó*”. Szabadgondolkodása a sigtunai népfőiskola vallásos nevelésére alapozva fokozatosan érik, stockholmi diák korában a templom és a kereszténység hiábavalósága ellen tüzel a tekintélyes országos napilap, a Dagens Nyheter hasábjain. *Ellentmondás* című esszékötetében többek között arról ír, hogy a megváltást a mával-gyógyítással képzelel el, az egyházat pedig nem olyan segílyt nyújtó intézménynek, amely a megtört szíveknek hoz könnyebbülést sűrű allelujázással. Verseiben észrevehetően elkülönítve jelenik meg a vallás és a tudás. Egészséges mindenben kételkedéssel hirdeti az emberi ész feltétlen tekintélyét, az észokok keresésének híve.

Az 1950-ben induló koreai háború és a Svédországban is keményedő politikai légkörben Sivar Arnér, Artur Lundkvist és Karl Venneberg mellé áll, *Harmadik szempont* címmel megjelent könyvükkel vállalják a népszerűtlenséget a kelet és nyugat között létrejött ellentétet értelmező vitában. A DN akkori harcias főszerkesztője fél-kommunistának minősíti Aspenströmöt. Ebből annyi az igaz, hogy fiatalkorában valóban hatottak rá a szocialista eszmék. A 1960-as években pedig ő is gyakran ott található a vietnami háború ellen tiltakozók tüntetők között. De

kimondottan politikai költeményeket soha sem írt, tartózkodott attól, hogy műveiben a napi politika szövevényeibe bonyolódjék. Hitt abban, hogy a föld lakossága túléli a világ urait. „*Lábát útjára engedi, / hogy bocsánatot kérjen a kezéért, / amely mással gyűjt*” - írja az amerikai nagyhatalom túlkapasai ellen írt *Részvétel* című versében. Sokféleképpen leülepedett életszemléletét tükrözi számos más verssora is. Az 1952-ben megjelent *Sírám* című kötetében ilyen tipikus sorait találjuk: „*Kifeszítem magam a saját cseresznyelevelen, / szemlélődöm szemben az örökkévalósággal, / és az örökkévalóság rendkívül nagy a mában / rendkívüli, mert két és ezermillió / Azt hiszem állok a magam cseresznyelevelén / és felmérem a magam zöld cseresznyelevelét*”. A vers címe: *Araszolólepké*. Apró megfigyelés, makroszkopikus felnagyítás, önarckép, életcél lebeg ebben a néhány, sor-sor érlelő gondolattól terhes sorban. A költő a földi lét egyszerűségében és nem Ikarosz szárnyalásában találta meg hivatását, önmaga életét kívánja élni a neki kiszabott cseresznyelevelé zöldjében. Évtizeddel később *Éjjel nappal* című kötetéből is kitetszik: „*Hangosan sír valaki odafenn / gyászol ott fenn vigasztalan / Mindnyájunkra permetez könnye ideleln*” , hogy önállósodása közérzelmű, az élet számára nemcsak a maga életét jelenti, hanem a mai ember vívódásainak megfogalmazójaként cselekvően óhajt részt venni a mindenkori jelen kialakításában. Erről tanúskodnak *A versek a fák alól* kötetében a *Gránit fiú és Ikarosz* című vers alábbi sorai: „*hódot a talpnak / lefelé fordított lélek, művészet állni rajta / és bírni a terhet*”. A *Bensőben*, amely 1969-ben jelent meg folytatja az öt évvel azelőtt *A lépcső* címmel kiadott kötetében alkalmazott költői képgazdagságra kevésbé figyelő, de az olvasók által "szébbnek" ítélt alkotási módszerét. „*A zene a megművelt idő / Az idő nem gyógyítja az idő sebet*”. A svéd líra sorozatban 1966-ban megjelent *Versék* megannyi „*susogás a benső fáján*”. Könnyed iróniája, komoly embersége, mély líraisága szabják meg költészetének erejét, tisztaságát.

Utolsó kötete, amelyet felesége halála után (élettársa fordítói munkájában is hű társa volt) és később saját betegsége, majd kórházi kezeltetése idején írt, költői képzeletvilágának rendkívüli erejét mutatják. Prózában írt szövegei a kötet negyedik fejezetében egy lírikus letisztult életszemléletének dokumentumai, vers sűrítettségű felemelő olvasmányok

Novelláskötetét 1945-ben, elbeszéléseit pedig 1953-ban jelentette meg. 1968-ban adta ki *Nyár* című prózai kötetét, amelyben természetleírásai megkapóak. Sokrétű és gazdag művet hagyott hátra. Tizenöt színjátéka közül egyik másikat mindig felújítja valamelyik svéd színház. Fordításai közül a Majakovszkij átültetése ismert. Örömmel fedeztem fel, hogy Thinsz Géza korán elhunyt svédországi magyar költő biztatására magyar szerzők műveiből is fordított. A *Hat magyar költő* címmel 1968-ban kiadott kötetben Weöres Sándor, Szabó Lőrinc és Nagy László egy-egy versét Aspenström fordította.

Werner Aspenström 1967-ben a De Nios Társaság Nagydíjával és 1991-ben a

Pilot-díjjal tüntették ki. 1976-tól a Stockholmi Egyetem filológus-doktora, 1981-től a Svéd Akadémia Tagja.

A véletlenek sokféleségéből most a szükségszerűekre hivatkozom. Találkozássom Aspenströmmel ilyen természetű. Az európai országok irodalmának alaposabb megismerése nemcsak valamivel időszerűbb mint eddig, hanem a felfedezés örömeivel járó, kellemességénél fogva hálás feladat.

Tar Károly

Könyvészet:

- Svenskt litteraturllexikon, CWK GLEERUP, Bonniers Förlag, Lund, 1970, 26-27 old.
- Sex ungerska poeter, Modern ungersk lyrik i urval av Géza Thinsz, Svalans Lyrikklubb, Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Sten Lindroth: Werner Aspenström beajánló beszéd a Svéd Akadémián, 1981.
- *Werner Aspenström művei*

WERNER ASPENSTRÖM MŰVEI

Förberedelse 1943, (*Előkézület*) versek.

Oädligt är vårt äventyr, 1945, (*Határtalan kalandunk*) novellák.

Skriket och tystnaden, 1946, (*Üvöltés és csend*) versek.

Kritiska 40-tal, 1948, (*A 40-esek bírálata*) kritika.

Snölegend, 1949, (*Hólegenda*) versek.

Tredje ståndpunkten, 1951, (Sivar Arné, Artur Lundkvist, Karl Vennberg és Werner Aspenström *Harmadik szempont* című közös könyve, amelyben állást foglalnak a koreai háború idején keletkezett kelet-nyugat vitában)

Litania, 1952, (*Sírá*m) versek.

Förebud, 1953, (*Előjel*) versek.

Hundarna, 1954, (*A kutyák*) versek.

Dikter 1946-1954, 1955, (*Versek 1946-1954*)

Dikter under träden, 1956, (*Versek a fák alól*)

Bäcken, 1958, (*Csermely*) novellák.

Teater I, 1959, (*Színjátékok I*)

Om dagen om natten, 1961, (*Éjjel, nappal*) versek.

Motsägelser, 1961, (*Ellentmondás*) cikkek, jegyzetek.

Teater II, 1963, (*Színjátékok II*)

Trappan, 1964, (*A lépcső*) versek.

66 dikter, 1964, (*66 vers*)

- Gula tassen, 1965, (*Sárga mancs*) esszék.
Dikter, 1966, (*Versek*)
Teater III, 1966, (*Színjátékok III*)
Sommar, 1968, (*Nyár*), próza. Singe Aspenström rajzaival.
Inre, 1969, (*Benső*) versek.
Under tiden, 1972, (*Az idő alatt*)
Ordbok, 1976, (*Szótár*), versek.
Dikter, 1978, (*Versek*)
Teater IV, 1978, (*Színjátékok IV*)
Vissa sidor och ovissa, 1979 (*Biztos és bizonytalan*) cikkek és esszék.
Tidigt en morgon sent på jorden, 1980, (*Késő a földön a korán reggel*) versek
Ögonvittnen, 1980, (*A szemtanú*) versek.
Sorl, 1983, (*Moraj*) versek.
Teater V, 1985, (*Színház V*)
Det röda molnet, 1986, (*A vörös felhő*) versek. – Álmodok a Fekete könyvből.
Dikter, 1986, (*Versek*)
Varelser, 1988, (*Teremtmények*) versek.
Oas is öken, 1988, (*Oázis a sivatagban*) Anna Aspenströmmel, Josif Brodskij
verseinek svéd nyelvű tolmácsolása
Sidoľjus, 1990, (*Oldalfény*), prózaválogatás.
Enskilt och allmänt, 1991, (*Személyes és közös*) versek.
Ty, 1993, (*Mert*) versek.
Dikter i urval, 1994, (*Válogatott versek*)
Dikter, 1997, (*Versek*)
Israpport, 1997, (*Jégjelentés*) versek.

Henrik Nordbrandt**1991 KÉSŐ NYARA***Sensommer 1991*

A víz az asztal fehér lapján
még tükrözi a sodródó felhőket
órákkal az eső után is.
Letörlöm az asztalt egy régi ronggyal,
egyik blúzod
darabkájával, gondolom.
Az alátét ezzel rendben is lenne.
Kezdenek már hullni a levelek,
későre jár már,
s eléggé be is szürkült ehhez.
Földcsuszamlásként bukik le a nyár
bele a földbe.
S föld van maradékain annak a
virágos mintás blúznak is, amit
egy tavaszon Algecirasban hordtál.

EGY ÉLET*Et liv*

Gyufát gyújtottál s a lángja olyannyira elvakított,
hogy nem lelted, amit a sötétben kerestél,
mielőtt a gyufa kialudt ujjaid közt
s a fájás elfeledtette veled, hogy mit kerestél.

GESZTUS*Gestus*

Eladtam volna a hazámat
legszebb rózsaszáláért
s maradék életemre bujdosó lettem volna,
csak hogy láthassam a kezében
egy ilyen tavaszi esten, mint ez a mai,
amint reá hajolsz
és tépdesed le sorra szirmait,
csak hogy ne kelljen rám pillantanod.

VERS*Digt*

Verset ígértem néked
s gondoltam minden másra,
hogy ne kelljen megírnom.

Három évvel s kilenc hónappal később
virágban állnak mind a mandulák

s az esteli homályban is
szemüvegem se teszem fel, de látom
mindegyikét a sok fehér szíromnak.

Noha saját írásom
sejtem csak inkább, semmint látom.

Vajon rám ismernél-e
szemüvegesen s így,
ahogy e verset írom?

NEW HAVEN*New Haven*

Nem hinném, hogy New Havenbe még visszatérnék valaha.
Egészen biztos persze nem lehetek ebben se.
Egy vagy más ügyből kifolyólag esetleg visszajövök mégis,
noha, mint mondtam, nem tudok hinni ebben.
Ha akarnám, könnyedén megtehetném.
Lenne rá pénzem. S vízumom és útlevelem rendben van.
Csodálkoznék mégis azon, ha visszatérnék.
Ilyen New Haven. És ezzel már mindent megmondtam.
Rengeteg helyre bőven lenne kedvem visszatérni.
De mihelyt fontolgatnám bármelyiküket is,
New Havenre gondolok és abbahagyom.
Mindenkinek ajánlom hát: találjon magának szintén
egy ilyen helyet.

TELEFONFÜLKE*Telefonboxen*

a telefonfülke a sarkon
örökzölden
mindig rozsdásan
áll most ott a szélben
éspedig sűrűbb
sötétben mint máskor

igen ez szeptember már
s a házak
világlanak tisztán
nagyon az éjszakának

világítótorny
a telefonfülke
az arcok sora közt
zöldre mázolt vasa
és üvege mögött
fölfénylenek a hangok

egy férfi áll ott
hozzádölve
az esthez
az őszhöz
s gyerekkorához

BÁRHOVA UTAZUNK IS*Hvor vi end rejser hen*

Bárhova utazunk is, elkésve érkezünk csak
hogy megtaláljuk azt, amiért útra keltünk.
S legyen bármelyik város, amelyben elidőzünk,
vannak házai, mikbe késő már visszatérnünk,
kertjei, hol késő már holdas éjekre várni
s asszonyai, kiket késő lenne szeretni,
bárhogy kínozzanak megejtő közelükkel.

És bármelyik utcájuk tűnjön is ismerősnek,
a keresett virágtengerhez nem vezet,
ámbar a nehéz illat ott terjeng a negyedben.
S bármelyik ház is lenne, amibe visszatérünk,
túl későn érkezünk, hogy ránk ismerjenek.
És bármelyik folyóban nézzük is tükörképünk,
neki hátat fordítva látjuk csak önmagunk.

Henrik Nordbrandt (1945)

Koppenhágában született. A mai dán líra egyik legmarkánsabb hangú, vezető egyéniségének számít. Így nem véletlen az sem, hogy ez év elején éppen ő volt az, aki átvehette a nagytekintélyű Északi Díjat, amellyel úgy mond, az utóbbi 1-2 év egyik legkiemelkedőbbnek ítélt irodalmi alkotását tüntetik ki évente, bár a valóságban egyúttal figyelembe veszik az egész mögöttes életművet is. Nordbrandt minkét szempontból vizsgálva vitán felüli választás volt, hiszen az *Álomhidak* (Drømmebroer) címmel 1998-ban megjelent verseskötetének gazdagsága nem csupán a versolvasók lelkesedését és a kritikusok egyöntetű szuperlatívuszait váltotta ki, de az egész dán, sőt északi irodalmi közvélemény elvárásainak is megfelelt. S Nordbrandt annak ellenére lett az idei díjazott, hogy egy évvel korábban is dánt tüntettek ki az Északi Díjjal: Pia Tafdrup költőnőt – tehát két egymást követő évben is dánt, sőt mindkét esetben lírikust.

Első verseskötete 1966-ban jelent meg a feltűnően szerény, szinte semmitmondó *Versék* címmel. A 60-as években még további két kötetet jelentetett meg *Miniatúrák* (Miniaturer; 1967), illetve *Hétalvók* (Syvsovere; 1969) címmel. Természetesnek tűnik ezeket a verseket együtt vizsgálni. Politikai-szociális hétterük a második világháborút követő első két évtized lassú, de folyamatos gazdasági felemelkedésével függ össze, ami a fiatalabb nemzedékek türelmetlenebb szemével nézve már-már stagnálásnak tűnt és elégedetlenséget váltott ki körükben. Külpolitikailag mindehhez ráadásul a hidegháborús korszak nyomott légköre kapcsolódott. Mindez együttesen egyfajta kultúrpresszimista hangvételhez vezetett Nordbrandtnál, (de másoknál is), némi melankóliával és itt-ott gyilkos iróniával fűszerezve s telítve októberi hetes esők szürke hangulatával, rozsdáette villamosok zörgésével, elhanyagolt vagy egyenesen lakatlan villalakásokkal és zöldre mázolt, magányos telefonfülkékkel. Költészetének karakterisztikus stílus- és képvilága azonban hiánytalanul jelen van már ezekben az első kötetekben is, de még csupán Dánia kisvilágára szűkítve. Költőnk ekkoriban részben keleti nyelveket tanult a koppenhágai egyetemen (kínait, törököt), részben pedig kritikákat, könyvismertetésekét írt a napisajtónak és a dán rádiónak.

A nagy ugráshoz, a meglepő és szokatlan nyitáshoz a 70-es évekkel érkezett el költészete, amikor is évekre, sőt évtizedekre a görög szigetvilágba és Törökországba telepedett át, de ott is folytonos vándorolva, helyet cserélve Athén, Beirut, Isztambul térségében, görög és török kikötővárosok forгатagában vagy éppen Leszbosz és Szimi csendjében élve. A nyugtalanságtól űzött örök keresés és vándorlás költője lett itt, a Földközi-tenger keleti medencéjének tájain, s élményei, e távoli földek nyelvei, hangjai, színei, zajai, szaga mintegy gátakat szakítva áramlottak be verseibe. Mindezt azonban sohasem a turista vagy éppen a tudományos utazó szemével látja és nézi, hanem magánszemélyként éli át; a két, egymástól oly távoli világ: a hűvös-kimért északi és a nyüzsgő-forró közel-keleti, egyidejű szemlélőjeként. A görög és kisázsiai Mediterráneummal eleddig teljesen szokatlan képek, látványok kerültek bele a dán

lírába s velük együtt az ottani népek szemléletmódja, gondolkodása, vallási és filozófiai felfogása. E korszakának legfontosabb kötetei a következők voltak:

Környezetek (Omgivelser; 1972); *Útrakelések és megérkezések* (Opbrud og ankomster; 1974); *Óda a tintahalhoz és más szerelmes versek* (Ode til blæksprutten og andre kjærlighedsdigte; 1975); *Üveg* (Glas; 1976); *Jégkor* (Istid; 1977); *Isten háza* (Guds hus; 1977); *Kísértetjátékok* (Spøgelseslege; 1979).

Am azon kívül, hogy a hazájától annyira különböző idegen világot tükröznek ezek a versek, mély lelki válságról is tanúskodnak. Az elvesztés és a beteljesedés, a hiányérzet, a búcsú, a vélt és remélt rátalálás és megérkezés, valamint a kis idő után mindenütt egyformán érzett elvagyódás tölti ki őket.

Tulajdonképpen már az 1977-es *Jégkorszaktól* kezdve egyre élestedik írásaiban a kor és a társadalom kritikája is, nem utolsósorban a szarkazmus és a szatíra eszközeivel kifejezve. A 80-as években írt verseiben aztán ezek válnak a tényleges uralkodó elemekké, miközben eddigi mediterrán világába Olasz- és Spanyolországot is mindinkább kezdi belefoglalni. E korszakának kötetei közül megemlítendőek itt a *84 vers* (84 digte; 1984); *A kéz remegése novemberben* (Håndens skælven i november; 1986); *A mauzóleum alatt* (Under mausolæet; 1987); *Víztükör* (Vandspejlet; 1989) címűeket.

A 90-es években megjelent kötetei közül *A kígyók a menny kapujában* (Ormene ved himlens port; 1995); és az *Álomhidak* (Drømmebroer; 1998) a legjelentősebbek. Az elsőt említett kötet verseinek hátterét egy konkrét haláleset fölött érzett fájdalom adja, míg az utóbbi kötetben, amelyért Nordbrandtot az Északi Díjjal tüntették ki, gyerekkorának sokban szörnyűnek nevezhető élményvilágához tér vissza. Az *Álomhidak* a kritikusok egyöntetű véleménye szerint Nordbrandt eddigi legkiemelkedőbb, legerősebb kötete, költői tevékenységének eddigi csúcspontja.

Dániai népszerűsége folytán hamarosan fordítani kezdték idegen nyelvekre is, s 1979-ben például két kötetnyi verset is kiadtak tőle angolul: *God's House*, illetve *Selected Poems* címmel, 1980-ban pedig svédül jelent meg tőle versválogatás: *Uppbrott och ankomster*, míg magyarul csak folyóiratközlésben jelent meg néhány verse.

Verseken kívül kiadott esszéköteteket, gyermekek számára írt könyveket, regényt, elbeszéléskötetet, naplót és egy török szakácskönyvet is. Írói munkásságát a mostani Északi Díjon kívül sok más egyéb díjjal is kiténtették, közülük hadd említsük meg itt csupán a Dán Akadémia díját (1980), a Svéd Akadémia díját (1990), valamint a dán könyvkereskedők által alapított Arany Babérkoszorú díjat (1995).

Sulyok Vince fordításai és jegyzete

Henrik Nordbrandt verseit az *Egne digte*. Gyldendal forlag, Kopenhagen 1999, gyűjteményes kötetből válogattuk.

Pia Tafdrup**ARCOD***Dit ansigt*

Azért írok tehozzád
hogy magam is élővé váljak

arcod még egyre
világlik, szemed

a zöld szín alatt
mindenre rálelek

arcod világlik
a vonásai élesek

mit néked adnék semmi más az
csak ami az enyém

tűznél nagyobb amit ígértem
de betartom ígéretem

ezt azért írom le
hogy megértsem

hogy az arcod miért világlik
noha te nem vagy itt

mért hallom mindenütt a hangod
akár szikrázó csöppeket a háton

a szavakkal, papírral s a hét szólamú
fájdalommal mért vagyok egyedül

félek mivel
egyáltalán nem félek

saját oldalamon megyek
az utcán lefelé

járok ki és be
a világban

a valóság itt van velem
csupán te nem

csupán csak a szavak
fűznek össze bennünket

karolva fogadlak
arcod világlik.

MINDEN VERSEM

Hvert digt

Minden szavam olyan toll
amelyik világít
akár a szív a testben

minden mondatom egy-egy szárny
pillantásodként érint engem
s minden mást elfeledtet

minden mondatom egy-egy madár
keresgélve szárnyal át az égen
s az újrakezdéshez taszít vissza engem

a szó a toll a szárny: fölroppenő madár

UTÁNA

Bagefter

Utána már minden más
a napok arctalanul siklanak tova
én pedig vékony vércsikot húzok magam után
szememben a szorongás
alakját látod
az álmok fátyla mögött úszik
a tér tágasságával önmagában
partra kivetődött hal
ezüstfehér pikkelyére hasonlít.

NYITOTT SZEMMEL A VÍZBEN*Med åbne øjne i vandet*

Szavaid utat lelnek
 hajszálaimon át
 besurrannak fülembe
 és apró kavicsokként
 rakódnak álmaim aljára
 a fény minden árnyalatában
 ragyogva
 csillogó fényesen akár a halak háta
 s moccanás nélkül is miként a szem
 tekint fel a világló víztükörrre.

AZ ÁLMOK ITATÓHELYE*Drømmenes vandingssted*

Az, akinek fülei vannak a hallásra,
 képes felfogni a hangtengert,
 ahogy a szavak víz alatti áramlása
 előbukkan a sötétből s tovafolyik
 felhőkre emlékezve,
 árnyékokra, kanyarodására folyóknak
 s a szélre a füvek közt.
 A hal selyemfinom, áttetsző uszonyaira,
 a farokuszonyra, hát- és melluszonyra,
 a has két uszonyára, a két kopolyúra,
 erre a hét szárnyra, mikkel a vére üzi
 a világ tengerein át
 éjtől éjig
 delfincsonatok, megkövesedett csigák,
 osztrigakövéletek és zöld algák között,
 mik nappal örök tavaszként világlanak.
 A szivárványív hét színével,
 hogy úgy száguldjon át az égen,

ahogy első öze az évnek
fut ugrándoza a mezőben.
A szivárvány hét színe ez,
mértani pontossággal húzva
a lélek mennyboltozatára,
mielőtt még a legősibb gerincesek
benépesítették a vizeket, a kor,
mielőtt még legelső a partra léptek,
hogy aztán kétéltűeknek adjanak életet,
hüllőknek, madaraknak s végül annak,
aki itt ül most, csendesen figyelve.
Az, akinek szeme van a látásra,
jól figyeljen fel arra, amikor
eső kezd esni, amikor a cseppek
úgy hangzanak, mint a fény a zenében,
tisztán, akár a fiú első magömlése
s nem kevésbé az utána következők,
mikor a sziklatömbök és a szirtcsúcsok
közt az akusztikus szivárvány
finoman előlángol a szétporló vízből,
zuhanva fölfelé,
s az ember a lüktető, kéklő pillanatban
szédülve vall szerelmet életének,
éppen, mivel sajátja
s tudja, hogy véges,
épp úgy, ahogy e vers kapuja is
most becsapódik.

SZÁZLÁBÚ

Tusindfødt

2.

Akár pisztoly csöve
mutat a nyelv rám.
Én csendben állok és várakozón,
majd lélegezni kezdek a szavakkal.

26.

A zúgás a sínekbe, mielőtt átrohan a mezőn a vonat,
széllőkés a fák lombja közt, mielőtt elkezdene esni,
a csend, mielőtt megjönne a vers, a test, min áthatol
a fény s tisztán lát, megelőzve a gondolatot is.

29.

Folyton feledjük, milyen magányos is tud lenni,
ha utazik, az ember. Elbúcsúzik,
vodkát iszik holdfényrel a városi bárban
s az idegen, szeles rakparton önmagával találkozik össze a szélben.

65.

A szerelem vakká tesz, ezt Platon óta tudjuk,
Terentius szerint az örületbe kerget,
de hogy élőhalottként eltemethet, kényszeredetten
s gyengülő szívveréssel valljuk be csupán.

71.

Ha az égbe jutunk,
csontvázunk is velünk jön?
kérdézi a gyerek.
S a sok csont, mit a kutya megevett?

77.

Létezik az Isten szó,
tehát létezik Isten maga is.
Istenre rátalált a nyelv,
noha Istent senki se látta.

84.

Mikor már telek hava halmozódik a szívben
s az évekkel mindinkább magunkra hasonlítunk,
csak felszínes pillantást vetünk arra a lényre,
ki idegenül-bántón mered ránk a tükörből.

101.

Ha messzebbre akarnánk
jutni, mint álmainkban,
akkor százlábuként
kellene megszületnünk.

Pia Tafdrup (1952)

Költő, drámaíró és irodalomkritikus Koppenhágában született s 1977-ben szerzett bölcsészdiplomát az ottani egyetemen dán irodalomból és nyelvből. A 80-as évek nagy részében a *Politiken* c. nagy dán napilapnál a korszak dán lírájának a recenzense. Szerkesztésében-válogatásában jelent meg a 80-as évek két kormeghatározó reprezentatív dán lírai antológiája, a *Konstellációk* (Konstellationer; 1982) és a *Transzformációk* (Transformationer; 1985). 1989-ben beválasztották a Dán Akadémiába, annak legfiatalabb tagjaként. Első verseskötetét 1981-ben adta ki, 29 évesen, tehát már nem is egészen fiatalon *Amikor kilyukad egy angyal* (Når det går hul på en engel) címmel, s azonnal kitűnt, hogy hangvétele mennyire különbözött nemzedéke többi költőjétől. Ebben a kötetében saját testi-lelki fejlődését ábrázolta gyermekkori éveit során. S noha belőle se hiányzott a lázadás hangja, annál inkább viszont a korabeli dán avantgard kétségbeejtő és kétségbeesett nihilizmusa. Annál érzékelhetőbben volt viszont jelen testi tapasztalatvilága, éspedig olyan fokban és módon, ami nem csak új, de teljesen szokatlan is volt eleddig a dán lírában. Kötetével egy csapásra nemzedéke legtöbbit emlegetett tagjai közé került, noha tőlük témavilágán kívül abban is különbözött, hogy sokban visszafordulni látszott a korábbi hagyományosabb kifejezési formákhoz. Ezeket a sajátos és máris jellemzőként emlegetett vonásait megőrizte következő kötetében is: *Semmitfogás* (Intetfang; 1982); *A legbensőbb zóna* (Den inderste zone; 1983); *Szökőár* (Springflod; 1985); *Fehér láz* (Hvid feber; 1986); *Másodpercek hídjá* (Sekundernes bro; 1989). Az erotika központi helyet foglal el e kötetek verseiben is, de témái közé bekerült a halálélmény, valamint a szellemi és metafizikai problémák érintése is. Az élet, az élés érzéki, szexuális élményanyagát azonban mindig sajátosan női szemszögből dolgozza fel, éspedig teljesen szokatlan nyíltsággal adva hangot a testi szeretkezés mozzanatainak. Verseinek kiindulási pontja még akkor is a szenzualitás, amikor (miként a *Másodpercek hídjában* is) a társadalom és a civilizáció kritikájával jelentkezik. Nem véletlenül nevezte tehát egyik kritikusa költészetét „kropsmodernisme”-nek, azaz a test modernizmusának. Érdekes újítása a prenatalis, azaz a születés előtti állapot tudatvilágának feltárására tett kísérlete; ezek a törekvései bizonyos fokig összefüggésben állnak a darwini fejlődéstanal, a jungi archetipus-elmélettel, egyik-másik vallás mítoszaival, és mindenképpen a még ismeretlen felé próbál ablakot nyitni.

Költészete a 90-es években kiadott négy jelentős kötetével érte el eddigi csúcspontját: 1992-ben jelent meg a *Kristályerdő* (Krystalskoven), 1994-ben a *Territoriális dal* (Territorialsang), 1998-ban *A királynő kapuja* (Dronningeporten), 1999-ben pedig a *Százlábú* (Tusindfødt). Közülük nem véletlenül *A királynő kapujára* irányult a legnagyobb figyelem, nem utolsó sorban, mivel éppen ezért a kötetéért tüntették ki Pia Tafdrupot az Északi Díjjal, a dán költőnőt választva olyan mézőnyben, ahol versenytársai közt szerepelt mások mellett Göran Sonnevi és Lars

Norén is, ez a két jelentős svéd költő. A díjkiosztó bizottság indoklása szerint a kötet egésze átfogó képet nyújt a természet és az ember életciklusairól – a nő képzeletvilágának a tükrében, fő tengelyében a testtel. Itt közölt szövegei párhuzamba hozzák a nőt és a vizet, a nő természetét a víz különböző megjelenési formáival: a vízcseppel, a kúttal, a tóval, a tengerrel, a vérrel és a - spermával. Nyelvezete erőteljesen láttató, s tele érzékeltető érvel.

A kötet ellen (talán nem várt mértékben, de semmiképpen se egészen meglepően) heves kritikai hangok szólaltak meg, és pedíg érdekes módon elsősorban a feminista mozgalom képviselői részéről, akik egyöntetű eréllyel tiltakoztak a nőnek a kötet verseiből kiszűrődő s kellemetlennek nevezhető felfogása ellen. Egyfajta fordított feminizmusként említik, visszalépésnek, mivel szerintük Tafdrupnak a nőről alkotott képe kísértetiesen hasonlít arra képre és nő-felfogásra, ami ellen a feministák küzdenek. Más vélemények szerint azt mutatja ez, hogy az igazhitű feministákat kevés dolog tudja jobban felháborítani, mint a nő biológiájának dicsérete, különösképpen, ha ez a dicséret női részről hangzik el...

Tíz eddig megjelent verseskötete mellett Tafdrup közzétett két drámát is *A halál a hegyekben* (Døden i bjergene; 1988) és *A föld kék* (Jorden er blå; 1991) címmel. Munkásságához fontos adalékokkal szolgál poétikai műve: *A vízen járok. Vázlat egy poétikához* (Over vandet går jeg. Skitse til en poetik; 1991).

Verseit eddig angolra, németre, franciára és svédre fordították le, de az Északi Díjjal bizonyára tovább nő az érdeklődés költészete iránt más nyelvterületeken is. Vallomása szerint Georg Trakl, Pul Celan és Nelly Sachs költészetét érzi a sajátjához legközelebb állónak.

Sulyok Vince fordításai és jegyzete

A verseket a fordító a következő versesköteteiből válogatta: Intetfang. Borgen forlag, Koppenhága 1982., Springflod. Borgen forlag, Koppenhága 1985., Sekundernes bro. Borgen forlag, Koppenhága 1988., Territorialsang. Borgen forlag, Koppenhága 1994., Dronningeporten. Gyldendal forlag, Koppenhága 1998., Tusindfødt. Gyldendal forlag, Koppenhága 1999.

Kovács katáng Ferenc

Az álmok itatóhelye

Idillország kéklő ege, Huszadik századi dán költők antológiája. Válogatta, fordította és utószóval ellátta: Sulyok Vince. Széphalom Könyvműhely, 2002. 250 oldal.

Talán meglepődnek, ha elmesélem, hogy a távoli Norvégia fővárosában, nyár kellős közepén, nem is csak a meglehetősen zord, esős, hűvös időjárás okán, hanem kedvtelésből, skandináv vonatkozású könyvhalmoz közepén trónolok kényelmes fotelom baráti ölelésében, térdemen könnyű Mac számítógéppel, abban mindenféle jegyzeteimmel, s kapcsolatban a világhálóval. Remélem nem időrablás, ha felsorolom a hozzám eljutott, a Széphalom Könyvműhely kiadásában megjelent kötetek címét: Haraldsdóttir, Ingibjörg: Reykjavíki eső; Tranströmer, Tomas: 117 vers; Sulyok Vince: Idillország kéklő ege (Huszadik századi dán költők antológiája); Lindgren, Torgny: Az ötujjú krumpli; Jávorszky Béla: A kettéfűrészelt csónakok földjén (Jegyzetlapok a Baltikumról); Tunström, Göran: A pusztai levél; Holm, R. Peter: Ellenfényben; Tranströmer, Tomas: Az emlékek látnak. Közel két éves tartozást törlesztek magamnak azzal, hogy most egyszerre számba veszem, olvasgatom, jegyzetelgetem ezeket a műveket. Némelyikhez beszereztem az eredeti, a fordítás alapjául szolgáló kötetet is, amit csak akkor veszek kézbe, ha a magyarra fordított szövegeket már befogadtam, hangulatukba beleéltem magam. S ezután sem a fordítók szöveghűségére, a fordítások pontosságára leszek kíváncsi, hanem a magam hangulatát szeretném mérlegre tenni, méricskéltni – a két nyelvi változat olvastán.

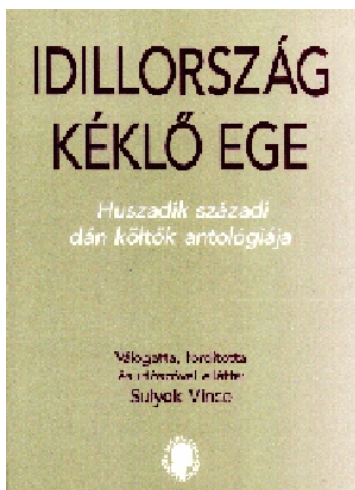
A legfrissebb kötettel, a dán antológiával kezdem a sort. Ismertetésem egyszerűsödne, a munka könnyebbit végét fognám meg, ha csak az előttem fekvő könyv adataira s verseire hagyatkoznék. De nem tisztességes letagadnom, hogy olvasok dánul és Sulyok Vincéhez is közeli ismeretség fűz. Mindkét dolog alaposan befolyásol a recenzió írása közben, hiszen óhatatlanul fölmerülnek korábbi dán olvasmányélményeim, a jelen kötetben is szereplő költemények emléke s nem utolsó sorban a Sulyok Vincével folytatott szakmai beszélgetések.

Az antológia 16 költője közül már csak hét él és alkot. A legidősebb, Paul La Cour, 1956-ban bekövetkezett halálakor Pia Tafdrud még csak négy éves, s közöttük pontosan 50 év a korkülönbség.

A szerzők sorában csak három nő szerepel, de tüstént meg kell jegyeznem, hogy ez az arány az utóbbi évtizedekben drasztikusan megváltozott. A skandináv országokra nagyon is jellemzően a nők száma ugrásszerűen megnőtt a különböző művészeti ágakban (de a közéletben, vezetői pozíciókban is).

Benny Andersen (1929)

Az a költő, aki modernisztikus kísérletei ellenére is sikert aratott olvasói körében. 5-10 ezres példányszámban látnak napvilágot verseskötetei. A kérdéssort – honnan, az élet mely bugyrából merít, hogyan formálódik, alakul, közvetít s közvetítődik a vers, milyen változásokon megy át a tartalom, mi a kapcsolat vers, vagyis a költői én, és az olvasó között – lépésről lépésre elemezve megkapható sikerének magyarázata. Benny Andersen a forrongó, lázongó, ellentmondásokkal teli 60-as évek kihívására látszólag egyszerű, semmitmondó verstémákat választott, s azokat ideál – anti-ideál kontextusba helyezte. Megkérdőjelezhetetlen sikerét különös ironiájával érte el, az alkotói ideál és a valóság keserű-gúnyos szembeállításával. A költői én kétségbeesetten kapaszkodik a nagy elődök, a hősök, alkotók, gondolkodók példamutató sikereibe. Mindhiába a nagyszerű ideál, ha apró küzdelmeinkben, csatáinkban magunk kényszerülünk a magunk lábán megállni.

Legfőbb ideje már
 forr a víz
 lángol a föld
 vár a világ
 Caesar-korúként Sándor
 már a Nagy volt
 az én életkoromba érve Caesar
 már túl volt mindenem
 nem fecsérelgették idejüket
 az idő sem őket
 inkább viselték az időt
 magukon tartották akár
 aludtak akár ettek
 eltemetve is ebben lettek
 én meg csak ülök itt
 újságot tartva
 karácsonyt tartva
 magamat visszatartva
 szalasztok el lehetőségeket
 találmányoktól reménytelen elmaradva
 a világ azonban nem vár
 amikor Mozart ötéves volt
 amikor Jézus tizenkettő
 amikor Kolombusz fölvent a horgonyát
 amikor Homérosz
 amikor Rembrandt
 amikor Pasteur
 amikor Darwin

amikor Dalgas
 amikor Vinci
 amikor Gama
 Damoklész
 legfőbb ideje már
 túl is vagyunk az idején már
 a kalapomat
 a kabátomat
 a biciklicsiptetőimet
 most vagy soha

(Legfőbb ideje/På høye tid)

A vers kiindulópontja szubjektív önvizsgálat. Az életnek nagyon is személyes, kicsinyke szelete, az önző én tolkodása; magamutogatás. A költő ekkor 35 éves. *Legfőbb ideje* számot vetni honnan, s hová jutott. Szerepel-e neve az iskolai tankönyvekben, lexikonokban, kézikönyvekben? Jegyzik-e a kiadóknál, ugrásra készen állnak-e a kritikusok könyvének megjelenésekor? Változik-e a világ folyása azáltal, hogy alkot, és ír? És érdekel-e egyáltalán valakit az, hogy erről verset ír a költő? Nézzük meg, kihez jut el ez az üzenet, s mit közöl? Olvasom, például én. Korban most jóval több vagyok, mint annak idején a szerző, de a téma szíven üt. Nekem, másoknak, minden gondolkodó, alkotó, tenni akaró embernek ismerős Benny Anderson dilemmája. „Mi dolgunk a világon?” (Vörösmarty) De hasonlóan hathat a fiatalabbak körében is. Az alkotói válság a számvetés ideje egyre korábban tör az emberekre. Hamarabb érünk, hamarabb az elszámolás ideje. Amíg apáink idejében csak egy alkotói csúccsal számolhattunk, addig nálunk, és még inkább a jövő generációknál, felléphet egy leszálló ág után, módosult pályán, egy újabb csúcs. Így hát nem csodálkoznék, ha Benny Andersen verse a legfiatalabb korosztályban is, vagy főleg ott fogna talajt.

E vers megjelent *A lelki keménykalap* (Den indre bowlerhat) c. kötetben 1964-ben, később a *Dán líra antológiában* (Dansk lyrik 1955-65, Koppenhága 1973). De szerepelhetne a hónap verseként a norvég villamosok, földalatti kupék plakátjain a többi skandináv vers között, vagy lehetne a legnagyobb példányszámú norvég napilap vasárnapi különszámának heti apropója, ebédidei versmatiné témája a Norvég Színház kávézójában. Sorolhatnám a rádiós és a tévés lehetőségeket is. De nekünk az az érdekes, hogy a magyar olvasóhoz is elkerült. Sulyok Vincének sikerült a fordításban visszaadnia a vers eredeti hangulatát. A hosszú és rövid sorok váltakozó ritmusát, a „hármások” hatását is. Benny Andersen itt, de még inkább a verset tartalmazó kötet egészében előszeretettel használta a „hármásokat”: „*forr a víz / lángol a föld / vár a világ, vagy újságot tartva / karácsonyt tartva / magamat visszatartva.*” Ezek, s a vers monoton ismétlései ironikusan hatnak. Egyszerű tartalmuk ellenére is elmélyülésre készítetik az olvasót –

gondoljunk csak a felsorolt nevekre, s hogy micsoda szellemi értékek állnak mögöttük.

A továbbiakban egy-egy költőre jellemző példát választok ki önkényesen s az olvasóra jóindulatára bízom, akar-e követni.

A nyitott szemmel járók, a szociálisan érzékenyek, humánusak, zöldek, pacifisták közé sorolható Ole Sarvig (1921-1981), aki „... első fecske volt a dán költészetben; korai versesköteteivel ugyanis szinte társtalanul indult harcba a költészeti modernizmusért dán földön, teljesen egyidejűleg (de tőlük függetlenül) a svéd fyrtilialistákkal (a negyvenes évek nemzedéke), akiket a köztudatban a skandináv költői modernizmus előharcosaiként tartanak számon... Sok versében fordul szembe a nagyvárosi civilizációval és a technikai fejlődéssel, mely folyamatosan és megállíthatatlanul pusztítja a tájat.” (SV)

Amott, a bankok
túloldalán,
a templomok mögötti üres téren
járkál a lélek fel-alá s kiáltozik.

Az utca belevész a láthatárba.

S fekete árnyak hullnak súlyosan,
miközben valószerűtlenül fehérre égeti
az életet a nap.

...

Mint pontjelek, távoli emberek
kereszteznek az utcát s peremét
reményeik kiürült piacának.

Messze odafönt a tetők fölött
valami háború leselkedik.

S tornyában némán ücsörög
a gondolat.

(Gondolat nélkül/Tankestille)

Különlegesen kifinomult érzékenysége tette halhatatlanná a tragikus sorsú Gustaf Munch-Petersen nevét. Alig 26 évesen esett el a Franco ellen harcoló köztársaságiak oldalán. Tulajdonképpen ő volt az első modernista Dániában. Szociális elképzelései utópisztikusak voltak.

hajoljunk meg,
mi, büszkék-,
keressünk valami reményt-

nyíljunk meg,
mi, nagyok-,
mutassuk fel szegénységünket-

beszéljünk,
mi, erősek-,
irtsuk ki a gyűlöletünket-

hajoljunk meg,
keressünk valami reményt-

(Mi, büszkék/ vi stolte)

Thorkild Bjørnvig (1918) a 70-es évektől az emberi környezettel, környezetvédelemmel, környezetszennyezéssel foglalkozik verseiben. Az esztelen méretű emberi pusztítással szemben a természettel vállal szolidaritást.

Nem fogjuk fel, hogy a társadalom
terjeszkedési törekvéseit
s a mi renyhe világfogalmainkat
alapvetően meg kell változtatnunk,
mert másképp semmi, amit egyébként
oly érzékletesen, praktikusán
és okosan megértünk,
nem éri meg a mi megértésünket?
Szabad a szó
s az immunitás a tökéletes iránt.
Demokratikus a munkamegosztás:
Akik tudnak, nem rendelkeznek befolyással,
a befolyással rendelkezők tudatlanok;
a kivételekben lehet csak a reményünk,
abban, hogy nem erősítik meg a szabályt.

(Részlet az Eltorzult próféták/Deformerte profeter c. versből)

Ivan Malinovski (1926-1989) lírájában a táj csak a zöldek mozgalmával, az erdőirtással, a levegőszennyezéssel, a tájmérgezéssel kapcsolatosan bukkan fel.

Ő volt a legkövetkezetesebb expresszionista-modernista költő Dániában, de a proletárok, a szegények, a zöldek szószólója is.

Tövig be most a gázpedált
 Hetven év limloma
 Vonul át pupilládon
 Kihörpölsz egy tavat
 Megemésztesz hét ökröt
 Nagyjából harminc holdnyi erdőt
 Újságpapírként
 Átrágod magad az egész botanikán
 Plasztikon s platinán:
 Minden beléd kerül le
 Hiszen ettől függ
 A természet egyensúlya
 S jövője a Szabad Világnak
 Ne kérdezd hát miért
 Előttünk
 Még nagyobb mezők és tágasabb vásárterek
 Táj tájat követ
 Egészen átlagos
 Tartalmukra nézve bizonytalan
 Tájak

(Részlet A benzinszív/Benzinhjertet c. versből)

A természet, a táj, az idill ábrázolása az olvasó szívéhez vezető legrövidebb út. Paul La Cour költészete és munkássága megkerülhetetlen a dán irodalomban. Pályájának középső szakaszában, 1927 és 1933 között négy olyan verseskötettel jelentkezett, melyekben a természettel való kapcsolata a legszembetűnőbb.

Zöld faárnyékok ringnak, hajladoznak,
 birka s tehén vonulnak, a szarvuk fehér,
 sárga szügyük gyerekes-óriási lesz
 a nap s az árnyék hűvöse között.
 Köröz a reggel fénytel teli szárnyon
 s a lében szürkén villan a bibic
 éles sikolya. Látom, ahogy lépdél
 a fűvön és a fény hajlatain...
 Örömem, merj te élni! Szállj ide
 ragyogón, ifjan, mint agyat öblítő tenger,
 míg kék párákba pólyál be a fény.
 (Reggel/Morgen)

Frank Jæger (1926-1977) „Olyan költő volt, aki egyetlen kortársára sem hasonlított. Minden írásában és tettében önmaga volt jelen, önmagát fejezte ki, a fénylőnek és idillinek, a látszólag gondtalannak és vidámnak volt a szószóloja – éles ellentétben indulása periódusának, a második világháborút követő éveknek komolyságával és komorságával. Nem törődött az egymást váltó modernisztikus áramlatokkal, irodalmi divatokkal; egyikükhöz sem csatlakozva írta rendületlenül a maga sajátos, hangulatokra, (táj)élményekre és látványokra épített dalait, tudatosan kerülve azt is, hogy politikailag vagy szociálisan elkötelezze magát.” (SV)

A gyönyörű nyár tiszta
napokká aprózódik.
Levetkezünk s fejünkre
húzzuk a forróságot,
az erdőlombba bújva
heverünk egy kicsit.

...

Aztán vállaidat
érinti ajkam.
Tűz csap föl,
és véget ér a nap.

(Részlet az Erdei nap/Skovsol c. versből)

A táj s az idill csak a hétköznapi józan világgal szembeállítva jelenik meg **Klaus Rifbjerg** (1931) költészetében. Ő a dán irodalom egyik legsokoldalúbb egyénisége. „...rendkívül sokszínű és gazdag életműve központi helyet foglal el a modern dán irodalomban, ... neve mintegy szimbólumává vált mindannak az újnak, ami a hatvanas évektől a „mosoly országában” jelentkezett.” (SV)

Délután című versének csendes magányát egy gyakorlatozó B-52-es bombázó zaja repeszi ketté:

Túlmege a zeniten a nap
s kiégett ürességét
a délután kitarja.

Pihen a munka.

Rovarokat csal elő a meleg
kisebb és nagyobb bogarak
keresztezik egymás csapását.
A fényben áttetszővé

válik a gekkó teste
 a szöcske szárnya meg
 acélként csattog
 az oleander levelei közt.

Visszahúzódik lassacskán a tenger
 s leleplezi a köveket:
 hamarosan kifakulnak
 s fölveszik a homok színét.

A napsütötte szoba szürkén
 terpszkedik szét
 az eljátszott lehetőségek és az új
 sikerek hamis álmai fölött.

A Strategic Air Command
 egy B-52-ese
 fehér ecsetvonást
 húz átlósan az égen.

Pia Tafdrup (1952) költőnő tíz eddig megjelent verseskötete közül a Királynő kapuja keltette a legnagyobb érdeklődést. Ezért a kötetéért Északi Díjat kapott. Az értékelő bizottság indoklása szerint „... benne átfogó képet nyújt a természet és az ember életciklusairól, a nő képzeletvilágának tükrében, fő tengelyében a testtel. Itt közölt versei párhuzamba hozzák a nőt és a vizet, a nő természetét a víz különböző megjelenési formáival: a vízcseppel, a kúttal, a tóval, a tengerrel, a vérrel, és a spermával.” Nyelvezete erőteljesen láttató.

Az, akinek fülei vannak a hallásra,
 képes felfogni a hangtengert,
 ahogy a szavak víz alatti áramlása
 előbukkan a sötétből s tovafolyik
 felhőkre emlékezve,
 árnyékokra, kanyarodására folyóknak
 s a szélre a füvek közt.

...

s az ember a lüktető felkélő pillanatban
 szédülve vall szerelmet életének,
 éppen, mivel sajátja
 s tudja, hogy véges,

épp úgy, ahogy e vers kapuja is
most becsapódik.

(Részlet Az álmok itatóhelye/Drømmenes vandingsted c. versből)

Jens August Schade (1903-1978) érdeklődésének központjában a nagyvárosi élet, Koppenhága áll. Forgataga, éjszakai élete, a metropolisz derűs oldala. Schade különös humora átlengi legtöbb versét, melyet Sulyok Vince alábbi fordításában is megfigyelhetünk.

Mi, két csibész, kik szerettünk moziba jární,
mikor ezrek dolgoztak lekvárral vagy gázzal,
adóbehajtással és más mókás ügyekkel,
mi egyszerre éreztük magunkat gengszternek és királynak
azzal, hogy a világ megszokott rendjét így megbontjuk,
s ülünk itt és egymás fülébe pusmogunk, s ostobaságokat cselekszünk
a moziban, nézzük a filmet,
s én megfogom ruhád alatt a lábad,

(Részlet a A moziban/I biografen c. versből)

Összefoglalóként néhány fontos dologra szeretném felhívni a figyelmet:

Sulyok Vince, az Oslóban élő költő, műfordító most is, mint eddig általában, szemben halad az árral. Olyasmint művel, már-már mániákusan, ami sem magának, sem a kiadójának nem üzlet. Mégis kitartóan dolgozik évtizedek óta, ír és fordít kis népek nyelvéről kis népek nyelvére. Miként cselekedte ezt most is a *Husadik századi dán költők antológiája* elkészítésével.

A kiadó tájékoztatása szerint a dán költészetéről ilyen átfogó munka nem jelent még meg Magyarországon. Ezáltal a szerkesztő-fordító Sulyok Vince túl nagy kockázatot vállalt magára. Míg a cél a teljes XX. századi dán költészet bemutatása volt, az adott anyagi körülmények, s terjedelmi korlátok miatt csak a legmarkánsabb költőkre koncentrálhatott. Ezáltal a színskála veszített árnyaltságából, a sokféleség telítettségéből. Viszont kétségtelen, hogy a tónusok felerősödtek, a kontrasztok élesebbek lettek.

Nem keressünk illúziókat. Nem várható el sem a teljesség, de még csak a főbb csapások elmélyült bemutatása sem. Bármennyire is bízunk Sulyok Vince szakmai hozzáértésében, olyan anyagot kaptunk kézbe, ami hiánypótló szerepe ellenére is újabb hiányt kelt az olvasóban, a teljesebb, bővebb dán líra iránti igényt.

A kötet egyedisége, kuriozitása miatt talán szerencsésebb lenne, ha a *Vázlatosan a dán irodalomról* című utószót előszóként olvashatnánk. Közvetlenül a verseik előtt a szerzőkről is kapunk rövid összefoglalót. Igen, tudjuk, „a szerző halott”, de

mégis miért kellene a rá vonatkozó legalapvetőbb ismeretektől megfosztani minket? Külön szerencse, hogy Sulyok Vince történész is, és több évtizedes könyvtárosi gyakorlata megtanította arra, hogy az olvasót nem csak tisztelni, hanem maximálisan tájékoztatni is illik.

Kár viszont, hogy nem áll a versek mellett az évszám. Habár a költők életrajzi adatai végén láthatjuk, hogy mely kötetekből valók a versek, de ez sem segít, ha a forrás maga már válogatott gyűjtemény.

A kötet címadó verssora pedig Sulyok Vince fordításában így pontos: „... Idillország mélyenkéklő ege” (Frank Jæger: *Első délután/Første eftermiddag*)

S végül hogy zárjam recenziómat kicsit személyesebb hangnemben, Henrik Nordbrandt (1945) versével, amelyben oly jól megmutatkozik sorsunk, helyzetünk. A miénk, akik különféle ősök kultúráit éltejük, hordozzuk, mint csiga a házát, bármely sarkába is vetődünk a világnak. Éljük, használjuk, alkotjuk őseink hagyatékát, s mindemellett kombináljuk, összegyúrjuk mindazon kincsekkel, mik máshonnan, mástól ragadnak ránk. Hídverők a szétszórtságban. Henrik Nordbrandt is az örök keresés, vándorlás költője. Hosszú görögországi és kisázsiai utazásainak hatása szokatlan ízt, hangulatot, látványt csempézett a dán lírába.

A tél kemény volt, késve jött a tavasz és szürke eddig még a nyarunk.
Látom, a denevérek az őszi hold felé vetik már magukat,
ami alacsonyan vöröslik a szendergő kis bükkerdő fölött,
ahol gyerekként bújócskát játszottam.

Őseim lengyelül szóltak és spanyolul, s bizton németül is.
Én dánul tanultam meg eltűnni. És hogy később
mindezt egy Sögütözü nevű helységben írjam
Ankarán kívül egy kicsi buszmegállóban.

(Őszi hold/Høstmåne)

Hjalmar Söderberg

JÉZUS BARABBÁS (Jägerstam hadnagy emlékirataiból)

Fordította: **Szente Imre**

VII.

Szüleim és testvéreim viszontlátásához fűződő kölcsönös megindultságunk leírásától, gondolom, eltekinthetünk. Jaj, de milyen apró lett közben az én aranyos anyácskám! Apám is, ahogy gyermekkoromból rá emlékeztem, sokkal nagyobb és daliásabb volt régen. Még a jeruzsálemi templom ezüstmodellje is, mely úgy élt emlékeimben mint a csodák csodája, mintha összezsugorodott volna.

Apám egészségi állapota azonban örvendetesen megjavult, s mint azelőtt, továbbra is el tudta látni bokros teendőit: a zsinagóga vezetését, a tanítást és a szabóságot. Az utóbbiba különben magam is beszálltam néhány fivéremmel együtt, a tudospályához azonban semmi hajlandóságot sem árultam el.

Jézusról is szó esett persze néha köztünk; egyszer megkérdeztem az apámtól, igaz-e, hogy valóban Isten fiának nevezi magát.

– Erről nincsenek biztos értesülesem, felelte apám. – De hogy a hívei Messiásnak tartják, ahhoz nem fér kétség, s az egyszerű nép is itt Galileában és Szamariában ugyanúgy, hiszen „Isten fia” és „Messiás” ugyanazt jelenti. Hallom ő „Emberfiának” nevezgeti magát, amiből megértheted, hogy a szerencsétlen, mint annyian mások, megkötyagosodott kissé „Dániel jelenéseitől”. Sohasem értettem s velem együtt mások sem, hogy könyvének ezt a részét a próféta miért írta a mindenkire számára érthető arámi nyelven, holott a könyv elejét és végét héberül. Micsoda nagy baj lett ebből! „Dániel jelenései” igazán nem akárki kezébe való olvasmány!

Azt azonban nem hiszem, folytatta apám, hogy Dániel próféta az „Emberfiát” a Messiásra értette. Valószínűbbnek tartom, hogy Izrael szent népe allegóriájának vagy megszemélyesítésének szánta. A tanulatlan nép körében azonban immár általános a hiedelem, hogy a prófécia a Messiásra vonatkozik, és persze Jézus is ezt a fel fogást vallja.

Apámat, mint a farizeusokat általában, nemigen izgatta Izrael elvesztett nemzeti függetlensége, ellene volt minden messiási mozgalomnak, melyek, mint a tapasztalat igazolta, csak vérontáshoz és tragédiához vezettek. Annyi igaz, hogy mint jámbor és hithű zsidók a farizeusok is várták a Messiást, de hogy úgy mondjuk inkább elméletileg, egy bizonytalan jövőben, és valahányszor felbukkant egy Messiás, aki párthíveket gyűjtött maga köré és nyugtalanságot keltett, bizalmatlanul fogadták. A tudatlan és könnyen befolyásolható népben lángolóbb volt a hit, és hol az egyik, hol a másik Messiásnak hódolt.

A Galilea-beliek természetesen ugyanolyan jó zsidóknak tartották magukat, mint a többi, pedig a valóságban nem is voltak zsidók, csak névleg. Kényszerrel térítették őket zsidó hitre a makkabeusok korában, s mint az várható is ilyen esetben, bizony sok szó fért az ő zsidó igazhitűségükhöz. Nekünk igazi zsidóknak még csak elgondolni is merő pogányság volt, hogy Istennek feleségei és szeretői s azoktól született gyermekei legyenek, ám a galileaiak számára ez a legtermészetesebb dolog volt a világon. Gyermekkoromból emlékszem egy Simon nevű fölszabadított rabszolgára, aki azelőtt lakáj volt Nagy Heródes udvarában; azoknak a rabszolgáknak egyike, akiket a király szabaddá tett a végrendeletében. Kimondott férfiszépség volt, ráadásul óriástermetű, erős és mégcsak nem is ostoba. Több nem is kellett, hogy az együgyű sokaság Isten fiának higgye, s ez lett a veszte: lázadást szított s kivégezték.

Mi zsidók embernek képzeltük a Messiást, aki úgy születik, mint mindenki más, de akit Isten elhív, kiválaszt, felruház természetfölötti erővel, hogy bármilyen csodatételre képes legyen, de főleg hogy felszabadítsa és minden nemzet fölött győzelemre vigye Izrael népét. Persze a galileaiak is ebben reménykedtek, e vonatkozásban éppoly jó zsidók voltak, mint mi, sőt ők voltak a leglángolóbb zsidó hazafiak, és az ő tartományuk volt a messiásmozgalmak állandó tüzfészke. De számukra magától értetődött, hogy a Messiás csak Isten fia lehet. Alább nem adták.

*

Jézus ritkán jött Tiberiásba, s akkor sem szívesen; egyrészt mert kockázatos volt neki Antipas székhelyén időzni, másrészt mert nem sok híve volt a városban. Mint említettem már, egy kis falu volt a születési helye a város közelében, az anyja, az özvegy Mária és néhány testvére még mindig ott lakott. Ők nem hittek benne, ezért inkább nemigen mutatkozott a szülőfalujában.

Arról kellene még beszámolnom, hogy azidőtt híret sem hallottam holmi Názáret nevű falunak vagy városnak. A Názáret vagy Genezáret névvel (ezek ugyanazon névnek változatai) részint a tavat jelölték, amely körülbelül akkora volt, mint a svéd Vättern, részint a tó környékét, főleg a délnyugati partot, ahol Tiberiás feküdt.

Akkortájt, amikor én hazajöttem Alexandriából, Jézus a tó túlsó partján, Kapernaum városában tartózkodott téli szálláson, egy Simon nevű halásznál lakott. Ez a Simon, akit ma Szent Péternek hívnak, hetenként néhány ízben át szokott evezni Tiberiásba halat árulni, és megesett néha, hogy Jézus is átjött vele. De Tiberiásban sohasem lépett föl nyilvánosan, és csodákat sem mivelt ott.

Simon ügyes ember volt, aki értett hozzá, hogy földicsérje áruját. Hogy amilyen halat ő fogott már, olyant a császár asztalán sem láttak! „Idesüss, micsoda élet van ebben!”, mondta, miközben loppal belesípelt, hogy a hal akkorát ugrott, hogy na! Talán még a döglött halat is életre tudta volna kelteni. Amolyan impreszszáriója volt ő Jézusnak; Isten tudja, nem valami ritka, nagy hálnak tartotta-e őt is, akit a hálójába kerített!

Én gyermekkorom óta ismertem Simont, aki számtalanszor adott el halat az anyámnak; most is megtörtént néha, hogy megléptem a szabóműhelyből és elmentem vele Kapernaumba, hogy láthassam és hallhassam Jézust. Útközben bámulatos dolgokat mesélt Jézusról. Dehát én ismertem Simont!

Jézus nagyon megváltozott, mióta utoljára láttam, de ő akkor még igen fiatal volt, én pedig csak kislány voltam. Hatalmas prófétaszakállat viselt, amely hosszan lefolyt a mellére, a homlokán meggritkult a haja, bár nem sokkal lehetett több harmincnál. Simon bemutatott neki, mikor azonban megtudta, hogy Jona rabbi fia vagyok Tiberiásból, elkomorodott és magába zárkózott, úgyhogy nem alakulhatott ki köztünk semmiféle társalgás. Hogy üdvözetet hoztam öccsétől, akivel nemrég találkoztam Caesareában, nem hatott rá különösebben.

Több ízben hallottam őt prédikálni, egyszer a zsinagógában – ez egy szombati napon volt – párszor pedig a szabad ég alatt tartott gyűlésen. Igazat kellett adnom öccsének, Simonnak: valóban szokatlanul lenyűgöző prédikátor volt. Nem mintha beszédeinek tartalma oly igen különleges lett volna. Arról beszélt, hogy szelídek, jámborak, igazak legyünk, szeressük ellenségeinket, úgy cselekedjünk másokkal, ahogy mi is szeretnénk, hogy cselekedjenek velünk – szóval ugyanazt, amit apám és a többi rabbi is mondani szokott. Mégis el kell ismernem, hogy bár apám tanult ember és minta-családapa volt, az ő prédikálását össze sem lehetett hasonlítani Jézuséval. Nehéz volna megfogalmazni, min múltott tulajdonképpen, de Jézus oly izzó meggyőződéssel s akkora nyomatékkal fejezte ki magát, hogy minden, amit mondott, újnak tűnt.

Beszédeiben szívesen folyamodott hasonlatokhoz, ezt különben az evangéliumokból is tudjuk. Azok többségét is hallottam már, csak kisebb-nagyobb eltérésekkel. De olykor még az is megesett, hogy félreértett egy-egy hasonlatot, kiforgatta eredeti értelméből, úgyhogy történetei „morálja” kissé furára sikeredett. De ilyen apró baklövéseket más népszónokok is könnyen elkövetnek, és elég ritkán veszi észre valaki.

Prédikációinak leggyakrabban visszatérő témája az volt, hogy elérkezett a világ végőrája, az utolsó ítélet a küszöbön áll, és közel a mennyek országa. Nem derült ki világosan, hogyan is értette ezt, hogy valóban az egész világ közeli pusztulására gondolt, vagy egy kolosszális világforradalomra a mennyi seregek közreműködésével, amelyben az istentelenek valamennyien elpusztulnak és a pokolba zuhannak, az istenfélő, hithű zsidók pedig egy új korszakra virradnak az „Emberfiának” uralma alatt. De akár így gondolta, akár úgy, az az egy biztos, hogy hamarosan megtörténik:

– Bizony, bizony mondom nektek, sokan azok közül, akik most itt állnak, nem hálnak meg, mielőtt mindezek beteljesednek.

(Nagyjából ezeket szokta prédikálni a Keresztelő is, jegyezte meg apám.)

Végül apám is meg akarta hallgatni Jézust. Egész kis társaság gyűlt össze, köztük néhány fiatal rabbi, akik megalkudtak egy hajóssal, hogy átvigyen bennünket

Kapernaumba. Igaz, hogy szombat volt, a hajóút pedig jóval hosszabb, mint ami szombatra engedélyezve van, de apám nem volt kicsinyes, és gyakran idézte fülem hallatára Jochanan rabbi szavait: „Jobb, ha hétköznappá teszed a szombatot, mint hogy másokra szorulj, hogy eltartsanak.” Különbösen is, ezt az utazást mi vallási célból vállaltuk.

Elkalauzoltam kis társaságunkat végig a tó partján a városkától nem messze lévő helyre, ahol tudomásom szerint Jézus általában tartani szokta szabadtéri gyűléseit. Meg is találtuk hívei körében; a többség halászokból és más egyszerű emberekből állt, de ott volt a vámfelügyelő, egy bizonyos Lévi is, annak a vállalatnak a hivatalnoka, amely a galileai vámokat bérelte. Hivatalát oly buzgón látta el, hogy alaposan megszedte magát. Nők is szép számmal voltak Jézus hívei között, némelyek elég kétes hírűek, de rendes asszonyok is. Felismertem közöttük anyám ismerősét, Johanna asszonyt, a tartományfő sáfárjának feleségét, aki éveken át betegeskedett, s hasztalan fordult egyik orvostól a másikhoz, míg végre Jézus meggyógyította. Határtalan ragaszkodással s nagy bőkezűséggel hálálta meg jötevőjének.

Amikor odaértünk, akkor is éppen néhány beteget vagy ördögöst gyógyított Jézus; előtte térdeltek s „Isten fiának” magasztalták, bár Jézus megtiltotta, hogy így szólítsák. (Ezt tanácsolta különben a minimális óvatosság is.)

Apám barátságos kézmozdulattal üdvözölte Jézust, aki kissé kimérten viszonozta köszöntését.

– Amint látod, Jona rabbi, én megengedem magamnak, hogy szombatnapon is betegeket gyógyítsak, mondta.

– Nagyon helyesen teszed, Jézus, felelte apám. – Magam is úgy tennék, ha volna hozzá tehetségem. Nagy igazsága van annak a tanítónknak, aki ezt mondta: „A szombat van értetek, nem pedig ti vagytok a szombatért.”

Halk tetszésmoraj volt a válasz apám szavaira. Az írástudóknak nagy tekintélyük volt, ha nem voltak is nagy befolyással a nép hitére.

– De ne zavartasd magad jelenlétünkől, Jézus, mondta apám, prédikálj csak, ahogy szoktál! Szívesen meghallgatnánk.

Jézus beszélni kezdett, de mintha nem lett volna igazán jó formában aznap. Talán apám és a többi rabbi jelenléte okozta, hogy nem bírt másra gondolni, csak a farizeusokra és írástudókra, mert szinte csak róluk beszélt. Kárhoztatta őket, hogy hosszú ruhában járnak, ami kétségtelenül úgy is volt; meg hogy szeretnék, ha mindenki tisztelné őket, vendégségek alkalmával pedig mindig a főhelyeket akarják elfoglalni. Prédikálásukról elismeréssel nyilatkozott ugyan (jó okkal, hisz jórészt azokból merített a saját prédikációi számára!), de hozzátette, hogy nem aszerint élnek, amit tanítanak. Hát igen, Istenem, bizony meglehet, hogy egyik-másik hitszónok életmódjához szó fért akkoriban. Képmutatóknak, fehérre meszelt siroknak is nevezte őket. Ez azért már kicsit erős, gondoltam. Attól még

nem lesz képmutató valaki, ha a jót prédikálja ugyan, de nincs mindig ereje, hogy maga is kövesse. Kedvem lett volna közbeszólni: Urunk előtt valamennyien gyarló emberek vagyunk, Jézus, veled együtt!

A végén merő személyeskedésbe csapott át a prédikátor, s egyenesen apámhoz intézte szavait:

– Azt hiszed, nem tudok olvasni titkos gondolataidban?, kérdezte. – Mit gondoltál lelked mélyén, mikor idejöttél, és láttad a csodatételeket, melyeket a betegekkel s a megszállottakkal műveltem? Akarod, hogy megmondjam? Azt mondtad magadban: „ilyen nagy dolgokat csak Beel-zebul démon segítségével cselekedhet!” De bizony, bizony mondom neked: minden bűnödöt, amit csak elkövettél életedben, megbocsátják neked, de ezt az egyet nem! Ezt a bűnödöt nem bocsátják meg sem ebben a korszakban, sem az eljövendőben! Mert ezzel nem az Emberfia ellen vétettél, hanem a szentlélek ellen, aki benne lakozik!

– Tévedsz, Jézus, felelt neki apám komoly méltósággal, egyáltalán nem olvastál gondolataimban. Sokat vétkeztem, de azt a bűnt, amiről beszélsz, képtelen lettem volna elkövetni. A démonról, akit megneveztél, de akinek nevével nem akarom beszennyezni ajkaimat, még csak említés sem történik a mi szent szövegeinkben, következésképpen létezésében sem hiszek, és meg sem fordulhatott a fejemben az a gondolat, hogy akár te, akár valaki más az ő segítségével gyógyíthatná a betegeket. Ezzel szemben azt hiszem, hogy ez a démon, mint az a Baal Zebub is, akiről történeti följegyzéseink mint a filiszteus Ekron város istenéről tesznek említést s akit te alighanem összetévesztesz amazzal, azoknak a föníciai istenségeknek egyike, akiket ti, galileaiak máig emlegettek ráolvasásaitokban és varázsverseitekben, bár démonokká fokoztátok le őket.

Apámnak e nyugodt érvelése úgy felbőszítette Jézust, hogy a leggorombább szidalmakkal halmozta el apámat, szuka kölykének, viperák ivadékának, hétszázhetvenhétszeres disznónak nevezte.

Hallván az én derék és tiszteletreméltó apámnak ilyenén gyalázását, természetesen fölháborodtam, és már-már rávettem magam Jézusra, de apám, aki szerencsére okosabb volt nálam, visszatartott. A tömegből morgolódás és határozottan fenyegető zúgás hallatszott. Jézus különben maga is erős férfi volt, aki nem hátrál meg egykönnyen.

Szerencsére a kritikus pillanatban lelkendezve befutott a vámfelügyelő szolgálója a hírrel, hogy az ebéd föl van találva. Lévi vámfelügyelő ugyanis éppen ezen a napon akarta vendégül látni Jézust nagyszabású ünnepi lakomára. Biztosra vehető, hogy egy farizeus és írástudó sem kapott díszhelyet ezen a lakomán, viszont Jézus maga kapta meg azt, és ugyancsak rossznéven vette volna, ha valaki másnak adták volna.

VIII.

Kasper barátom napról-napra pneumatikusabb lesz. Ma, mikor a Tengerikígyó

ban üldögéltünk, közölte, hogy egy oltárképet szándékozik festeni, melyet majd (lelke üdvösségére vagy a reklám kedvéért) ama Feketető-vidéki falucska templomának ajándékozik, ahol született. Ó, hogy változnak az idők, s mi is velük! Mintha csak tegnap történt volna, emlékszem egy kábé húsz évvel ezelőtti párizsi esténkre, amikor nemrég megismert Kasper barátommal látványos bevonulást rendeztünk a Maxime nagytermébe. Kasper levette a cilinderét s egy pincér kopasz fejébe csapta, aki előttünk egyensúlyozott mindkét tenyerén egy hatalmas tálcával. Diadalordítás jutalmazta belépőnket. Engem már régtől ismertek, s a zenekar nyomában rázendített „A svéd szívnek mélyeiből” dallamára. Az éjszaka előrehaladtával Kasper maga vezényelte a cigányzenekart bohókás majomgesztusokkal hadonászva, hajnalban pedig a legelegánsabb kokottal hajtott haza, akivel úgy egymásba estek, hogy három egész hétig sülvé-föve együtt voltak. (Kasper alig tudott valamit franciául, de attól még jól megértették egymást.)

Hanem most az volt a kérdés: mi legyen azon az oltárképen? Nem a keresztrefeszítés: túl költséges volna három léhűtőt fölfogadni modellnek, de még ha megelégszünk is eggyel, akkor is sokba jönne s körülményes volna. Valami olyan kellene, amihez Irma Jensen állhatna modellt. De egy madonna nagyonis banális volna, azonkívül Kasper nem tud mit kezdeni kisgyerekekkel, még festményen sem. Mit is kellene kiötlölni?

Javasoltam Zsuzsánnát a fürdőben.

– Eh, értsd meg végre, hogy bibliai témára van szükség, mondta Kasper. – Zsuzsánná a fürdőben, az Bellman!

Ami azt illeti, én azt hittem, hogy Bellman a bibliából vette a szép Zsuzsánnát, de minthogy én nem vagyok bibliaszakértő, azt javasoltam, hogy kérdezzük meg Josef Marint. Nyomban be is nyitottunk hozzá.

Marin nekem adott igazat: a téma valóban bibliai, bár a históriát kihagyták az újabb kiadásokból.

– Mit nem mondasz!, kiáltott fel Kasper. – Változtatnak a biblián?

– Bizony!, felelte Josef Marin. – Mindig is megtették, s most is megteszik. Apád bibliájában, ha volt neki, még az állt, hogy Jézus, amikor a kánai menyegzőn az anyja unszolására, hogy mutassa meg mit tud s varázsoljon elő néhány palack bort, így felelt: „Mi közöm nékem tehozzád, oh asszony?” De a legújabb, az „V. Gusztáv bibliája” szerint egy fokkal jólneveltebb a válasz: „Hagyj békén, anyám!”

– De bizonyára csak egy fordítói hibát javítottak ki, vélte Kasper.

– Dehogy, ellenkezőleg!, mondta Josef Marin. – Beletettek valamit, ami nem volt benne. Most belépett Kristensen diák. Látszott rajta, hogy valami kikíváncsodik belőle. Diadalmasan nézett körül.

– Sikerült tisztáznom, hogy is vagyunk azzal a Barabbással!, mondta.

Mindjárt el is magyarázta nekünk, hogy áll a dolog. Nem az exegétika professzorát kérdezte meg ugyan, csak egy docenst, de a professzor alighanem ugyan-

úgy válaszolt volna. Tehát a következőképpen:

Barabbás egy kiváló írástudó fia volt. Abban a korban a rabbi udvarias megszólítása „abba” volt, „atya”, ahogy Franciaországban „abbé úr” megszólítással szokás megtisztelni a papot. A Barabbás ragadványnévként ez hát az eredeti jelentése: egy „abba”, azaz egy rabbi fia. S ha egy köztisztelőben álló rabbi fia le talált tért a az erény útjáról, és rendőrkézre került egy zavargásban való részvétel miatt, természetes, hogy a papok és írástudók igyekeztek rábeszélteni a népet, hogy kérjék szabadonbocsátását Pilátustól. S hogy éppen Jézusnak hívták, abban semmi különös sincs, hiszen közönségesen elterjedt név volt. Húsz, harminc évvel később két Jézus-nevű főpap is volt egymás után, s könnyen lehetséges, hogy egyikük éppen az evangéliumból ismert Barabbás volt.

– Köszönöm, Kristensen úr, szívből köszönöm!, szölte Marin. – Igazán örülhetünk, hogy végre-valahára tisztázódott ez a régi rejtély. De közölte-e a docens úr azt is, hogyan sikerült kinyomoznia, hogy a különben ismeretlen Barabbás egy írástudó fia volt?

– Nem, felelte Kristensen, erről nem tett említést. . .

– Mindjárt gondoltam, mondta Marin. – De erről felvilágosíthatom önt, ha érdeklő. Egyik-másik régi evangélium-másolatban, melyek azonban nem a legrégebbiek, a „Barrabas” név két r-rel fordul elő. Persze ez közönséges elírás. De ha ez az olvasat volna helyes, akkor ezt az arámi „bar-rabbân”-ból lehetne származtatni, ami azt jelenti, hogy „rabbifi, rabbi fia”. Ebből a hitvány cérnából szövögették össze azt a csinos kis teológiai regényt, amellyel valamikor, úgy negyven éve engem is traktáltak Uppsalában.

Kristensenen látszott, hogy mélyen elgondolkodik.

– Mellesleg, folytatta Marin, vannak más magyarázatok is a talány megfejtésére. Korábban, mikor a teológusok még hittek a János-evangéliumnak, elfogadták, hogy Barabbás rabló volt, ami nincs egyenes ellentétben a Márk-evangéliummal, hiszen miért ne vehetne részt egy rabló egy lázadásban vagy zavargásban? Szóval ez a Barabbás rabló nyilván egy hírhedt rablóvezér fia volt, aki apja nyomdokaiba lépett, hajszájra olyan volt, mint a papája. Ezért hívták Barabbásnak, „apjafiának”. Mit szól ehhez a magyarázathoz?

– Hm, tétovázott a fiatal Kristensen, nem is tudom. . .

– Nem tetszik magának ez a teória? Megvallom, nekem sem. Cseppet sem jobb, mint az a kiagyalt história a megtévedt „rabbifiról”, akit elfogott a rendőrség, ám öreg napjaira a jeruzsálemi templom főpapja lett. . . Nem, okvetlenül kell valami kapcsolatnak lennie „Jézus Krisztus” és „Jézus Barabbas” között. S ezúttal valóban rendelkezésünkre áll egy ebbe az irányba mutató forrás, mely független az evangéliumoktól s egyéb ókeresztény irodalomtól. Idefigyeljen:

Nagy Heródesnek volt egy unokája, azaz több is volt, de az egyiket Heródes Agrippának hívták. Ezt az Agrippát Tiberius császár alatt valami okból letartóztatták és Rómába vitték, ám sikerült az utódnak, Caligula császárnak kegyeibe

férköznie, s királyi címmel elnyernie az uralmat Palesztína egy része fölött. Kegyenc létére sem volt azonban holmi megvetésre méltó csúszómászó. Mikor Caligula, arról értesülvén, hogy a jeruzsálemi templom istenszobor nélkül szükölködik, elhatározta, hogy ezt a hiányt orvosolandó fölláttatja a saját szobrát mint Jupitert, Agrippa, frissen szerzett méltóságát és életét vakmerően kockáztatva, fényes lakomát rendezett Caligula tiszteletére azzal a kifejezett céllal, hogy eltérítse szándékától a császárt. Ez az epizód, melyről Josephus Flavius számol be, nyilván elkerülte az alexandriai zsidók figyelmét, de a kor zsidóságának különben is elege volt már az egész Heródes-dinasztiából. Elég az hozzá, az alexandriai zsidók valami színlelőadás-félet rendeztek azzal a céllal, hogy az újszülött zsidókirályból mint „álmessiasból” csúfot üzzenek. Erről Filón tudósít egy „Flaccus ellen” című polemikus írásában. Találtak egy Karabas nevű szerencsétlen flótást, kistafrózták mint „bolondkirályt” papírkoronával, egy rongyos szőnyeget adva rá palástul, jogarul a kezébe nyomva egy nádszálat, csúfondáros esdekléssel s hódolattal vették körül, a sziriai marin szóval „úrnak” szólítva, ami egyike a Messiás-címeknek, s Paulusnál (Szent Pálnál) is előfordul. Szóval a boldogtalan „Karabas” ugyanabban az elbánásban részesült, mint az evangélium szerint az elfogott Jézus, „a zsidók királya” minőségében.

Természetesen már régesrégen rájöttek, hogy a „Karabas” valójában „Barabbas” akart lenni, de a másoló elnézte; s mint az evangéliumban, úgy ez esetben sem valakinek a neve, hanem ahhoz a szerephez tartozik, amit a szegény félnótás „Karabasa” ráerőltettek: az „álmessias”-szerephez.

A „Barabbás” tehát a zsidóságban elterjedt becenév vagy gúnynev lehetett, melyet általánosságban alkalmaztak álmessiasokra, „istenfiakra”, vagy pedig e típus valamelyik ismert képviselőjére.

Most hát azt tanácsolom magának, Kristensen úr, keresse föl újra docensét azzal a javaslatlal, hogy azt a „rabbifáról” szóló kissé elavult mesét például a következő változattal pótolja:

Ugyanazon húsvét idején, amikor Miurunk Jézus Krisztust, Isten fiát megfeszítették, egy másik Messiás – egy álmessias is föllépett Jeruzsálemben, akinek az ördög ármánykodásából ugyancsak Jézus volt a neve. Minthogy ez az álmessias, hasonlóan az igazihoz, Isten fiának mondta magát s Istent folyton mint atyját emlegette, a Barabbás gúnynevet kapta. Pilátus pedig, akiről aligha tételezhető fel, hogy szakértő lett volna hamis és valódi messiások megkülönböztetésében, megfeszítette Miurunk Jézus Krisztust, a csaló Barabbást pedig futni hagyta. Mit szól ehhez, Kristensen úr?

Az ifjú Kristensen kissé szórakozottnak látszott. Az történt ugyanis, hogy épp akkor lépett be Irma Jensen kisasszony, egy kis kosárban hozva Josef Marin fehérneműjét a Vasko de Gama mosodából, egy pillanat alatt fölkeltve Kristensen diák legélénkebb érdeklődését. S mivel Kristensen adós maradt a válasszal Marin

kérdésére, Irma Jensen kisasszony válaszolt helyette.

– Ha jól hallom, Jézusról beszélnek? De hisz ő egyáltalán nem létezett! A Nép-zavában olvastam!

IX.

Miután apám összekülönbözött Jézussal a Beel-zebul démon miatt, le kellett mondanom további kísérletekről, hogy a próféta működését közelebről figyelemmel kísérjem, de alig hiszem, hogy ezzel valamelyikünk is sokat veszített volna. Azonkívül hamarosan el is tűnt egyelőre a látóhatárról. Antipas tartományfőnök ugyanis tudomására jutott, hogy Jézus legközelebbi párthívei közt számos zelóta, fanatikus messiásváró van, akik korábban részt vettek Juda lázadásában, s halálos bűnnek tartják az adófizetést, mely véleménynek Heródes esküdt ellensége volt. Apámnak, aki kapcsolatban állt az udvarral, s a fejedelem megbecsülését és teljes bizalmát élvezte, az volt a benyomása, hogy Antipas komolyan latolgatja Jézus elfogatását és a Keresztelő sorsára juttatását. Egy nap, amikor Simon szokás szerint megjelent nálunk a halaival, apám maga ment elébe a konyhalépcsőre, komolyan beszélt vele, lelkére kötve, hogy figyelmeztesse Jézust, hogy s mint állnak a dolgok. Jézus haladéktalanul elhagyta Kapernaumot. Mint később megtudtuk, a föníciaiak városait, Tyrust és Szidont járta, ott is nagy feltűnést keltve és erős lökést adva a térítőmozgalomnak mind zsidók mind pogányok között. Néhányan hívei legszűkebb köréből mindenüvé követték, köztük Simon, akire a perselyezés és az erszény gondja hárult.

*

Egy dologban hasonlítottunk egymásra, Jézus és én: egyikünk sem vált be szabónak. Ha nekem nem voltak is olyan fellegekben járó terveim, mint Jézusnak, azért én is valami jobb jövőt képzeltem magamnak, mint hogy keresztbetett lábakkal üljek a szabószőnyegen apám műhelyében. Főképp ahhoz lett volna kedvem, hogy kereskedelmi utazóként járjam a világot, amihez jó hasznát vehettem volna Alexandriában szerzett nyelvismeretemnek, no meg a világvárosban való többéves tartózkodásom során rám ragadt világias, kifinomult modornak, valamint annak a Velem született könnyedségnek, amellyel a legkülönbözőbb embertípusokkal azonnal szót értettem – hogy már én is dicsekedjek valamivel. Életem várvavárt fordulata azonban egészen másképp valósult meg, mint ahogy terveztem, amiben, magamnak is meglepetésként, latin nyelvtudásom játszott döntő szerepet.

Elmúlt a tél – különben sem hosszú Galileában –, közeledett a húsvét s vele természetesen a jeruzsálemi zarándoklat ideje. József nagybátyám, a főpap – vagyis Kaifás nagybátyám, mivelhogy ma már ezen a néven ismerik – a szokott szívélyességgel és vendégszeretettel fogadott bennünket. Hallván alexandriai

tanulóéveimről s hogy ott nemcsak a klasszikus görögöt sajátítottam el, hanem a latint is, mindjárt az jutott eszébe, hogy jó hasznomat vehetné a római helytartóval gyakorta ismétlődő tárgyalásainál. Pilátus szinte egy szót sem tudott arámiul, s a görögben is elég gyenge volt, utálta is ezt a nyelvet, bosszantotta, hogy az ő római nevét „Peilatosz”-ra torzítják. Magától értetődik, hogy voltak a stábjában nyelveket tudó tisztek és hivatalnokok, de Kaifás bátyámnak, aki ugyancsak rosszul beszélt görögül, latinul pedig egyáltalán nem, nagy előnyére szolgált volna, ha a nyelvtudás nem korlátozódik a másik tárgyalófélre.

Az első tárgyaláson, melyre Kaifást segédként elkísértem, a kényes vízvezeték-kérdés került napirendre. A régi és a maga idejében kifogástalan s korszerű vízvezetékét Nagy Heródes építtette, de azóta meglehetősen megrongálódott és sürgős javításra szorult. A reparálás többször is szóba került a Nagytanács gyűlésein, de minden alkalommal elnapolták, mígnem Pilátus váratlanul kezébe vette az ügyet, és a saját szakállára megkezdte a munkálatokat. Nyilvánvaló, hogy ez, tisztán formailag, durva jogsértés volt a helytartó részéről. Jeruzsálemnek és Judeának, hogy mai szavakkal fejezzük ki, „autonómiája” volt, ám nem volt „szuverénitása”; azt pedig, hogy a vízvezeték megjavítása olyan belügy, amelyben a Nagytanács illetékes döntenie a helytartó beavatkozása nélkül, semmiképpen sem lehetett elvitatni. De ami a legrosszabb volt: Pilátus minden képzelet meghaladó orcátlansággal azt követelte, hogy a munka költségeit a Templom kincstárából fedezze a Tanács. Hallott már valaki ilyet?! Abban az időben a templomokat, a jeruzsálemit éppúgy, mint a többi, úgy tekintették s használták, mint a legbiztosabb letéti bankokat. Kamatra persze nem számíhattak, de annál nagyobb s jogosabb követelményt támasztottak velük szemben a deponált tőke sérthetlenségéért. Most pedig Pilátus a temlomkassza felé nyújtogatja hosszú ujjait! Ez volt hát a célja a reparálási munkálatok negkezdésével! A turpisság hírének elterjedése súlyos zavargásokra adott okot; Pilátus ezeket a csel és erőszak visszataszító vegyülékével fojtotta el: civilruhás katonákból, ruhájuk alá rejtett karddal, egy osztagot bocsátva a néptömeg közé valóságos vérfürdőt rendezett. Mindezek még a tél folyamán történtek, vagyis mielőtt engem asszisztensnek alkalmaztak, de Kaifás nagybátyám még egyre hosszadalmas tárgyalásokat folytatott a helytartóval erről és egyéb ügyekről. Nagybátyám szerfölött kényes helyzetben volt. Minta város és az ország legmagasabb rangú belügyi potentáját Pilátus őt tette felelőssé minden előforduló nyugtalanságért, és a helytartó még azzal is megfenyegette, hogy közvetlen fölöttesénél, a szíriai prokonzulnál kieszközli menesztését. (Szerencsére Kaifásnak tudomása volt róla, hogy Pilátusnak meglehetősen rossz bizonyítványa van a prokonzulnál, egy bizonyos Vitelliusnál, akinek hasonnevű fiából később császár lett.) Ezek a huzavonák azonban megféküdték Kaifás bátyám kedélyét, ráadásul az egészségi állapota is eléggé megrendült. A túlzott húsfogyasztás, ami együttjárt magas méltóságával, merthogy kedvétől s étvágyától függetlenül kénytelen volt elfogyasztani főpapi adagját az áldozati állatokból,

még hozzá egy csepp bor nélkül, tönkretette a gyomrát és fogékonnyá tette a meghülésre; bizony, nem volt nagyon elragadtatva, hogy hivatása gyakorlása közben mezítláb kellett végigcsoszognia a templom hideg márványpadlatán. A Szentek Szentje volt a legrosszabb, nem hiába szidta családi körben átkozott jégveremnek. Volt különben elég baja s bosszúsága családi körében is, minthogy két felesége, egy öreg és egy fiatal sohasem jutottak egyetértésre. Minden emberi nagyságnak megvan az árnyoldala!

*

Más jámbor zsidókhöz hasonlóan Jézus minden év húsvétján fölment Jeruzsálembe; így tett most is. De Jeruzsálemben még nem keltett valami nagy feltűnést a zarándokok irtatlan sokaságában, s csak pár nappal az ünnepek után találkoztam vele véletlenül az utcán; vele volt Simon is és még néhányan. Barátságosan üdvözölt, és apám hogyléte felől érdeklődött. Talán valami hálát érzett apám iránt azért a kis jelzésért, melyet tőle kapott Antipas terveiről, vagy talán, igazi hangulatember lévén, tökéletesen elfeledte a Beel-zebul démon miatti összekülönbözését apámmal.

Galileában való fellépésének híre azonban már elterjedt Jeruzsálemben; Kaifás nagybátyám is hallott róla beszélni, és szeretett volna közelebbit is megtudni felőle. Alapos gyanúja volt, hogy Messiásnak hiszi magát, mert egy nap a templomtéren néhány rabbi-val vitakozva nagymerészen azt állította, hogy téves a próféták jóslata, miszerint a Messiás Dávid ivadéka lesz. A naivitás és a szörszálhasogatás sajátos keverékével védelmezte állítását. Kaifás bátyám a maga gyors ítélőképességével átlátta, hogy ez a galileai, bár jól tudja, hogy még csak Juda törzséből sem származik, s így Dávid ivadéka sem lehet, mégis Messiásnak hiszi magát. Mi más oka volna elvitatni, hogy a Messiás „Dávid fia” lesz?

De ami ennél is jobban érdekelte Kaifás bátyámat, hogy a zelóták közé tartozik-e Jézus, akik az adó megtagadására uszítanak. Evégből megbízta azokat a rabbikat, akik a „Dávid fia”-vitáról referáltak neki, vizsgáztassák meg Jézust az adó felől is. E vizsgálat eredménye tökéletesen megnyugtatta nagybátyámat.

– Hisz ez egy szegény ártalmatlan bolond, mondta. – Azt képzeled, mint sokan mások is a tanulatlan nép körében, hogy a császár képmása egy érmén annyit jelent, hogy a pénz a császáré! Ha ez így volna, sokkal több adót fizetnénk a császárnak, mint amennyit követel!

Ez esetben bizony nem osztottam nagybátyám felfogását, ellenkezőleg, az volt a véleményem, hogy Jézus igazán furfangosan kerülte meg a beugrató kérdést. Mert ha egyszerűen így felel: „persze hogy adót kell fizetni a császárnak!”, akkor egyben minden messiási igényéről lemondott volna, és követői hátat fordítottak volna neki. Ha meg őszintén megmondja a véleményét, hogy nem kell adót fizetni, letartóztatták volna. De alighanem úgy találta, hogy még nem érett meg az idő Isten országára.

*

Ez a tavasz – ó micsoda tavasz! A legcsodálatosabb, amit valaha is átéltem! – Megismerkedtem egy bájos, vonzó ifjú hölgygel, akit Sárának hívnak, s Jeruzsálem egyik legelőkelőbb családjának sarja (az apja a város legkiválóbb pékmestere volt, a dúsgazdag Garmo sütőnemzetség leszármazottja). A nyár elején megtartottuk az esküvőt is.

X.

Ha az ember fiatal, boldog és újházas, és rózsaszínben látja a világot, nem sok gondolatot szentel Jézusnak, de nem is lett volna erre ok akkoriban, mikor Jézus még eléggé ismeretlen volt Galileán kívül. Majdnem egy esztendő múlt el, anélkül, hogy eszembe jutott volna.

De elmúlt az év – előző életem legboldogabb éve – és húsvét lett megint.

Kaifás bátyám kora tavasszal Pilátushoz küldött Caesariába valami diplomáciai feladattal, s minthogy közel volt a húsvét, amikor is a helytaró Jeruzsálembe készült a rend fönntartása végett, visszafelé én is a kíséretéhez csatlakozva tettem meg az utat Caesariától Szebasztéig, Szamaria fővárosáig, ahol meg is álltam, hogy bevárjam a szüleimet. Naponta óriási seregekben vonultak át a városon a Szíriából és Galileából jövő zarándokok, s már a Szebasztéba érkezésem másnapján találkoztam apámmal és néhány fivéremmel. Anyám és nővéreim otthon maradtak ezúttal, mert apám szerint különböző jelek arra mutattak, hogy ez a húsvét a szokásosnál zűrösebb lesz Jeruzsálemben.

Nem sokkal később Jézus is bevonult hívei seregével Szebasztéba, ahol viharos éljenzéssel fogadta a lakosság. Utolsó találkozásunk óta mintha megnőtt volna méltóságban és tekintélyben, s többé nem szónokolt a „hosszú ruhák” ellen, sőt olyanokban pompázott maga is, mint az írástudók, és szívesen vette, ha rabbinak szólítják. Mellesleg apám, Szamarián átutaztában, számos bizonyítékát látta Jézus népszerűségének a szamaritánusok körében; mindenütt Messiásként és Isten fiaként hódoltak neki. Apám úgy vélte, hogy ez részben a nevének köszönhető. A szamaritánusok hittek ugyanis egy álpróféta jóslatában, mely szerint a Messiás Józua reinkarnációja lesz. (Józua Mózes vitéze, majd utóda volt mint sejk és papifejedelem.) A Jézus név pedig tulajdonképpen azonos a Józua névvel. Ezt az ostoba szamaritánus téveszmét apám egy Zakariás prófétától vett idézettel utasította vissza:

*Hazugok a jövendőmondók látomásai
s hiú álmok az ő beszédek.*

és egy másik helyen:

Kiirtom a prófétákat és a tisztátalanság szellemét az országból, mondja Jahve Zebaot.

Szebasztéból a legrövidebb úton, Szichemen át vonultunk Jeruzsálembe. Ezzel szemben Jézus és kísérete a kerülőutat választotta Szálemen át a Jordán völgyébe és Jerikóba, ezért mi pár nappal korábban értünk Jeruzsálembe, mint ők.

Már jóval húsvét előtt híre terjedt Jeruzsálemben, hogy egy új Messiás várható, Jézus Galileából, ezért már jóval a megjelenése előtt pártok szerveződtek mellette és ellene. Galileai és szamariai hívei a legvadabb híreket terjesztették az új próféta csudamíveléseiről, hogy még halottakat is támasztott fel. Sokan hittek abban, amit hinni akartak, mások a várakozás álláspontjára helyezkedve úgy vélték, hogy azért lehet benne valami, nincs füst tűz nélkül. Akadt még egy írástudó is, Chanan rabbi Ramathaimból, egy nyolcvanesztendős vén, aki rájött Daniel jelenéseinek titkos kulcsára, és kikövetkeztette, hogy éppen ezen a húsvéten telik be a próféta álomlátásától számított „idő és idők és fél idő”, ezért a most megjelenendő Messiás az igazi lesz. De olyanok is voltak, akik a pofátlanság netovábbjának tartották, hogy egy galileai, egy éppenhogycsak zsidónak tekinthető félpogány nép fia, aki semmiképpen sem lehet Dávid ivadéka, Messiásnak próbálja kiadni magát.

De akinek legtöbb oka volt aggodalomra, az Kaifás nagybátyám volt. Úgyis elege volt már a Pilátussal való huzakodásból s a tőle elszenvedett zaklatásokból, s akkor tetejébe még egy új Messiás is megjelenik rendbontónak! S cseppet sem járult hozzá kedélye megnyugtatózásához a hír, hogy mikor végre megérkezett Jézus, és számárháton ülve bevonult a városba a Juhok Kapuján át, egy sereg fanatikus zarándok csatlakozott hozzá útközben, és „üdv Dávid fiának” kiáltással hódolt neki. (Mert hogy az új Messiás csak „Dávid fia” lehet, az természetes volt, mindegy, hitte-e maga vagy nem hitte.) Mit szól majd Pilátus, ha azt hallja, hogy a nép törvényes zsidókirályként hódolt ennek a galileainak? Hisz ez nem más, mint nyílt lázadás a császár ellen! Az egyetlen, amiben reménykedhetünk, hogy a városkapu római őrsége semmit sem értett az egész fölhajtásból – bizonytalan remény, hisz a katonák közül sokan keleti származékok, mások meg már oly régóta itt vannak az országban, hogy értenek a nyelven is valamit.

Azért néhány nap csak eltelt a város nyugalmanak megbolygatása nélkül. Jézus föllépett a templom egyik előterében, híveitől és kíváncsiak hadától körülvéve, és az „Emberfiáról” prófétált. Sokan azt hitték, hogy egy eljövendő Messiásról jósol, de galileai és szamariai híveinek semmi kétségük sem volt afelől, hogy önmagát érti. Szűkebb köre nyíltan Messiásnak szólította, vagy görög szóval Krisztosznak. Ellenfelei Jézus Barabbás, „Atyjafia Jézus” néven emlegették, s mivel oly sokszor hívta atyjának a Mennybélit, ez a nevezet ama zsidó tömegek közt is visszhangra talált, akik nem tudták eldönteni, mit higgyenek róla. A zsidóknál hagyomány volt a személynévhez az apai nevet is hozzátenni, s minthogy Jeruzsálemben sohasem jött szóba Jézus apja s így nevét sem tudták, logikusnak tűnt egyszerűen Jézus Barabbásnak hívni őt. Néha még az utcagyerekek is a Barabbás nevet kiabálták utána.

Egy reggel, pár nappal Jézus látványos bevonulása után, üzent értem Kaifás nagybátyám, hogy azonnal jelenjek meg nála, s kísérem el Pilátushoz, aki megbeszélésre kérte magához. Mint kiderült, a helytartót értesítették, hogy egy Barabbás nevű trónkövetelő, aki állítólag az ország egyik régi dinasztiájának leszármazottja, egész seregnyi, igaz, hogy mint látszik, fegyvertelen párthíve élén a városba érkezett. Pilátus nagyon udvariasan s barátságosan mondta el mindezt, mint aki egy percig sem tételezi föl a főpapról, hogy holmi fölforgató tervek támogatója. Tisztában volt azzal, hogy Kaifás bátyámat, aki egy római helytartónak köszönheti magas hivatalát, erős érdekek fűzik a köztársasághoz (ahogy a római államot nevezték még a császárok korában is), és semmi oka sincs sem neki sem a Nagytanácsnak, hogy holmi forradalmat óhajtson. Szándéka csak az volt, hogy a főpapot mint az ország belügyeinek legfőbb intézőjét komolyan figyelmeztesse minden békebontás megelőzésére.

– Elrendelhetném annak az embernek a letartóztatását, mondta a kormányzó. – Mivel pár nap előtti bevonulásakor, majd később az utcákon s tereken hagyta, hogy „Dávid fiaként” hódoljanak neki, ami, gondolom, a „zsidók királya” nevezettel egyértelmű, indokolt is lenne a letartóztatása. Ám a valóságban talán csak egy jelentéktelen párt áll mögötte, s ha most én, a császár és a köztársaság képviselője, elfogatom, a pártja gyorsan óriásira duzzadhatna a fanatikus zsidó tömegektől, amelyek most a világ minden részéből a városba gyűltek. Mert nem titok előttem, kedves Kaifásom, hogy mi rómaiak nem örvendünk valami nagy népszerűségnek köztetek, zsidók közt. Ezért számítok arra, hogy te, Kaifás mint a zsidók legmagasabb belső tisztviselője, tájékozódjál már emberünk szándékairól és tartalékairól, s garantálhatod a rend zavartalanságát.

Kaifás bátyám és jómagam versenyt siettünk meggyőzni Pilátust, hogy a Dávid-dinasztia már századokkal ezelőtt kihalt, s hogy az a személy, akit néhány bomlott agyú követője „Dávid fiának” kiáltott ki, valójában egy galileai kézműves fia, és maga sem tekinti magát Dávid ivadékának. Nagybátyám hozzátette, hogy a kérdéses személyről, a galileai Jézusról szerzett értesülései alapján van oka öt ártalmatlan bolondnak tartani.

Elfelejtettem mondani, hogy jeruzsálemi látogatásai alkalmával Pilátus a Makkabeusok régi palotájában székelt, a Templomtértől nyugatra s attól csak pár percnyi járásra, s hogy a mi eszmecezerünk színhelye a palota előterének egyik oszlopcsarnoka volt.

Javában beszélgettünk még, amikor a templomtér felől morajra lettünk figyelmesek, mely pillanatok alatt láрма és ordítozás bösz orkánjává nőtt. Úgy hangzott, mintha az egész város forrongana. Kirohantunk az oszlopok alól, de a templomtérré nem láttunk ki, mert a tanácsház eltakarta; lefutottunk a Xyztosz-hídra, amely egy völgykatlan fölött Zionra, a templomhegyre vezetett. A hídról sem láthattuk azonban tisztán, mi történik, de nekem úgy tűnt, mintha egy lázadó csoport már lebírta volna a templomi őrséget, s most magát a templomot ostromolná. Jézust nem tudtam ugyan kivenni a tolongásban, de hogy ő volt az egész felfordulás

főszereplője, az napnál világosabb volt számomra.

E látványra hirtelen az jutott eszembe, amit egyszer Jézus szájából hallottam egy prédikálása alkalmával: hogy le akarja rontani a jeruzsálemi templomot, majd rögtön utána újra felépíteni, ami az ő prófétai képes beszéde szerint azt jelentette, hogy az istentiszteletet óhajtja megreformálni. Mint Izrael régi prófétái közül sokan mások, ő is ellene volt a hagyományos állatáldozatnak, s nyilván annak eltörlését tartotta messiási hivatásából folyó első kötelességének. Azt akarta, hogy a jeruzsálemi templomban ugyanolyan legyen az istentisztelet, mint az imaházakban, azaz a zsinagógákban, tehát prédikáció és imádság, de semmi áldozat, semmi művészi templomi zene, semmi színpompás szertartás. Lehet, hogy arra is gondolt, hogy a templom birtokba vétele és az istentisztelet „megtisztítása” után az ő menynevei atyja egy fégyveres angyallégiót küld a megsegítésére, hogy legyőzze Pilátust és a rómaiakat. Sokkal nagyobb fantasztá volt ő, mint ahogy manapság általában föltételezik.

De attól még korántsem volt ostoba, nem ringatta magát abban a hitben, hogy rendezetlen s jórészt fégyvertelen hadával fölszabadíthatja Izraelt a római uralom alól. Ez csak természetfölötti beavatkozással volna lehetséges – s ilyen beavatkozásra számított is. Hisz olvasta a szent írásokból, hogy Isten több ízben is angyalseregekkel segítette ki Izraelt, ha a szükség már szorongatta.

Nem kellett azonban sokáig várni, hogy egy osztag római katona szálljon ki a szomszédos Antónia erődből, ahol a kaszányájuk volt, a templomórség, azaz a jeruzsálemi zsidó rendőrség fölmentésére. Rövid, de véres összecsapás után kiürült a templom környéke. A messiáspártiak, akik gyakorlatilag fégyvertelenek voltak, csak itt-ott villant egy-egy kard a tömegben, szétszaladtak a szélrőzsa minden irányában, hátrahagyva sebesültjeiket és halottaikat. Az esetetek többsége persze messianista volt, párat a templomórségből is agyonvertek, de szerencsére egyetlen rómit sem. Az sokba került volna szegény zsidóknak.

A templom „megtisztításának” programjába természetesen az is föl volt véve, hogy elkergessék az áldozati állat-árusokat, pénzváltókat s egyéb kereskedőket, akiknek standjuk vagy bódéjuk volt a templomtéren, s könnyen meglehet, ez a programpont (a pénztárak tartalmának kisajátításával egyetemben) volt a leglényegesebb egyik-másik messianista szemében. Mindenesetre a programnak csak ezt a részét sikerült megvalósítani, s a meggyilkoltak közt volt egy pénzváltó is, akit ismertem: eleven, tréfás ember volt, közismert tótágas vicceiről, melyek szájáról-szájra jártak egész Jeruzsálemben. Szegény ördög!

A történetek után Pilátus bizony nagyon elkomolyodott, nem kevésbé Kaifás bátyám is.

– Szóval ilyen az, mikor ti, zsidók azt állítjátok valakiről, hogy ártalmatlan bolond!, mondta Pilátus. – Kissé túl sok akad köztetek ebből a fajtából! Remélem, sikerült elfogni. Majd én kigyógyítom abból az ártalmatlan bolondságából!

S egy köztisztelőben álló szerző átköltött idézésével folytatta:

– Meddig akarsz még visszaélni türelmünkkel, Jeruzsálem? A császár szobra a templomotokba – az hiányzik nektek, zsidóknak, s ha rajtam múlik, bizony megkapjátok! S hozzá nevetségesen csekély adótok megduplázását is!

E szörnyű fenyegetések hallatára az én bácsikám egészen magánkívül lett, hangos zokogásban tört ki, és a haját tépte. Én meg legjobb latin ékesszólásommal kérleltem a méltóságos és dicsőséges Pilátust (ezek voltak a titulussai), ne egész Jeruzsálemen és Judeán torolja meg, amit egy félrevezetett csöcselék követett el, melynek eszejárásánál tökéletlenebbet nem találni a hold alatt.

Pilátus azonban hátat fordított nekünk és bement a palotába.

*

A katonák elfogtak néhányat a messianisták közül, köztük Lévit, a kapernaumi vámfelügyelőt, aki súlyosan megsebesült. Jézus azonban elmenekült, Simon, a halász ugyancsak.

Kaifás bátyám azonnal magához kérte otthonába a legtekintélyesebb tanácsurakat megbeszélésre. Gyors cselekvésre volt szükség, s az egész Nagytanács összehívására nem volt idő, hisz az egy kisebbfajta országgyűlés a maga száznál is több tagjával. Nagybátyám beszámolt a Pilátussal folytatott tárgyalásról, valamint a szörnyű fenyegetésekről, melyekkel a helytartó elhalmozta, majd rámutatott arra, hogy a politikai válság elkerülése végett el kell fogni és Pilátus kezére adni Jézust. A zsidó törvény szerint a templom szentségtörő megtámadása elégséges ok lenne, hogy Jézust halálra ítéljék és megkövezzék, de mivel nekünk főbenjáró ügyekben nincs jogunk ítélkezni, sajnos nem marad más hátra, mint kiszolgáltatni őt a rómainak, bármily visszatetsző kitenni egy zsidót, még ha mégoly súlyos bűnt követett is el, a szégyenletes keresztre feszítésnek, mely sérti a zsidó jogot, az erkölcsöt és az emberiséget. A tanácsurak sóhajtozva adták meg hozzájárulásukat, mit tehettek volna egyebet? Most tehát az első teendő, hogy el kell fogni Jézust. Senki sem tudta, hol lehet. Természetesen elmenekült a városból, s talán már messze jár. Kaifás bátyámnak azonban az a jó ötlete támadt, hogy két tanácsúr kíséretében fölkeresse az Antónia erődöt, s kikérdezze az elfogott messianistákat, akik ott voltak bezárva. A templom elleni támadás siralmas kudarca után talán nem hisznek többé oly vak hittel a Messiásban, aki pusztulásba vitte őket, és hajlandók lesznek felvilágosítást adni arról, amit tudnak. A megkérdezettek többsége azonban nem tudott semmit, vagy nem akart tudni. Akadt azonban egy, aki elárulta, hogy az utóbbi éjszakákat Jézus az Olajfák hegye alatt elterülő Getsemáne-kertben töltötte egy üres olajshordóban. Most hát elhatározták, hogy este odaküldenek egy szakaszt a templomórségből, hogy elfogják Jézust, amennyiben megtalálják. Hogy világos nappal próbálják letartóztatni, azt Kaifás bátyám kockázatosnak találta: új zavargásokkal s vérontással járhatott volna. A válalkozás várakozáson felül jól sikerült. Jézus, aki talán még egyre várta a menyeyei segédcsoportokat, nem menekült el, s éppen álomra akarta hajtani a fejét a

hordajában, amikor meglepték és elfogták. Egyenest Kaifás nagybátyámhoz vitték, aki néhány tanácsúr jelenlétében rövid kihallgatásnak vetette alá. E kihallgatás során Jézus makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy ő Messiás. Kaifás bátyám ellenvetésére, miszerint a próféták közül egy sem jósolta, hogy a Messiás rendőrkézzre kerül, Jézus azt felelte, hogy nemsokára meglátják majd az „Emberfiát” jöni az ég felhőiben.

E kihallgatást követően Kaifás bátyám az Antónia erődbe vezettette Jézust, ahol átadták az ügyeletes centuriónak. Ott töltötte az éjszakát a többi fogollyal együtt.

*

Virradattal nagybátyám megbízásából fölkerestem a helytartót a hírrel, hogy Jézust a főpap körültekintő bölcsességének köszönhetően sikerült megtalálni s elfogni, úgyhogy Pilátus bármikor kihallgathatja.

Pilátus, aki először meglehetősen zord ábrázattal méregetett, földerült e közlésre, s mivel korábbi beszélgetéseinkből tudta rólam, hogy galileai vagyok, megkérdezte, hogy tudok-e valami közelebbit Jézusról s a múltjáról. Elmondtam neki, amit tudtam, mellőzve persze az olyan részleteket, melyek teljességgel kivülestek egy római látókörén. Pilátus számára érthetővé tenni, mit jelent nekünk zsidóknak a Messiás, hiú kísérlet lett volna. Azt hiszem, a körülményekhez képest a lehető legkedvezőbb színben sikerült feltüntetnem Jézust. Átlagon felüli orvosi talentumát domborítottam ki, mellyel annyi beteget meggyógyított; ez szerzett neki akkora népszerűséget, mely végül a vesztébe sodorta. (Igaz, hogy egyáltalán nem rokonszenveztem Jézussal, de mégiscsak a földim volt, és nem szerettem volna, ha fára húzzák.)

– Méltóságos és dicsőséges Pilátus, mondtam többek között, – nagyon megragudtál tegnap a főpapra, amikor úgy állította be azt az embert mint ártalmatlan bolondot; kétségtelenül neked volt igazad, amennyiben egy megháborodott személy sohasem egészen ártalmatlan. Mint kiderült, valóban veszélyes lehet, ám elsősorban ránk, honfitársaira nézve. A császárra és a köztársaságra nézve azonban véleményem szerint valóban abszolút veszélytelen. Erről magad is könnyen meggyőződhetsz, amikor majd kihallgatód.

– Meglássuk, felelte Pilátus.

A helytartó ítélőszéke ugyanabban az előcsarnokban volt, amelyben előző nap Kaifás bátyám és én beszélgettünk Pilátussal. A kihallgatás római jogszokás szerint nyilvános volt. Megjelenhettek a vádlott barátai is, hogy tanúskodjanak, hogy szabadon kifejtsek a maguk szempontjait s hogy a bírót irgalmasságra kérik.

Az egész csarnok zsúfolásig megtelt, mindenki feszülten várta a kihallgatás kezdetét, ám hiába kerestem a megjelentek közt Jézus galileai barátait, sem Simon halász, sem a többiek nem voltak láthatók. Amit persze megbocsáthatunk nekik, hisz maguk is bele voltak keverve az ügybe. A többség nyilván elmenekült, s már Galilea felé tartott, páran talán a város környékén lapultak, kivárva a fejleményeket.

Jézus volt az első, akit előállítottak a foglyok közül. Próféta magabiztosságát, mely még tegnap este a Kaifás bátyám tartotta kikérdezéskor jellemezte föllépését, mintha csak elfújták volna. Olyan volt, mint aki teljesen magába roskadt, mintha az az álomvilág, amelyben élt, összeomlott volna.

– Értésülesem szerint, kezdte Pilátus görögül, – hagytad, hogy „Dávid Fia-ként” vagyis a zsidók királyaként hódoljanak neked.

Jézus kerülte a helytartó pillantását, lesütött szemmel állt ott, s valamit mormogott, amit senki sem értett.

A helytartó hozzám fordult, aki elül álltam a hallgatóság közt:

– Ért ez görögül? – kérdezte.

– Nem nagyon, feleltem, – de azt hiszem, megértette a kérdést.

– Válaszolj! szolt Pilátus Jézushoz. – Hagytad, hogy a zsidók királyának nevezzenek?

Jézus ezúttal hallható választ adott:

– Úgy van, ahogy mondod.

Pilátus folytatta:

– Te egy galileai kézműves fia vagy, nem?

Jézus igenlően bólintott.

– Akkor hogy jutott eszedbe egy ilyen gondolat?

Erre a kérdésre Pilátus nem kapott választ. Jézus hallgatott. Egy szót sem lehetett többé kihúzni belőle.

Pilátus kihirdette az ítéletet.

– Te a zsidók királyának mondtad magad. Lázadást szítottál, amelyben vér folyt. Kereszthalál a büntetésed.

Süket csönd követte e szavakat. Az ítélet ugyan nem volt meglepő; senki sem várhatott mást a történetek után. Kisvártatva azonban fenyegető morgás hallatszott a hallgatóság hátsó soraiból, majd egy-két hang is előmerészkedett a távolból:

– Bocsásd el nekünk Jézus Barabbást! Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!

Azok, akik így kiabáltak, biztosan nem hitték többé Messiásnak Jézust. Hisz eddig csak sikertelen, tehát hamis Messiások léptek föl, s most már aligha várta valaki is, hogy „Atyjafia Jézus” fogja valóra váltani a messiási álmot. De még egy álmissiás is mindig a zsidó nép szabadságvágyát fejezte ki, az idegen iga lerázásának, a megszállók legyőzésének reményét, ezért a gyűlölt rómaiakkal szemben mindig számíthatott a tömegek rokonszenvére. S ebben a percben én magam sem tudtam másképp érezni, mint honfitársaim tömegei.

– Vezessétek el a foglyot! – mondta Pilátus. – A következő!

Most azonban egy küldönc nyomakodott át a tömegen, Heródes Antipasnak egy udvaronca. Mert Antipas is Jeruzsálembé jött akkor, részint hogy eleget tegyen vallása követelményeinek, részint hogy Pilátussal tárgyaljon, tiszteletét tegye nála, barátságát és támogatását biztosítsa. A küldönc alázatos, hizelgő szökkal adta elő

ura óhaját, hogy látni szeretné Jézust és beszélni vele, mielőtt elvezetnék a vesztőhelyre. S minthogy Jézus mint galileai valóban Antipas alattvalója volt, Pilátus úgy vélte, hogy nem tagadhatja meg kérését.

Jézust erős kísérettel átvezették Nagy Heródes palotájába, amely most fiának szálláshelyéül szolgált jeruzsálemi látogatásai során. Óriási tömeg özönlött utánuk, jómagam is velük.

Hogy Antipas mit mondott Jézusnak, s hogy Jézus mit felelt neki, arról sajnos semmit sem tudok. De kis idő múlva láttam, hogyan taszigálják Jézust Antipas lakái a széles „audiencia-ablakhoz”, bolondkirálynak öltöztetve, bíborpaláستtal, fején töviskoronával, miközben Antipas egyik udvaronca, ugyanaz, aki Pilátusnak az üzenetet hozta, kasztrált hangon sipította:

– Üdv Dávid fiának! Üdv Judea királyának!

Antipas sohasem adta föl a reményt, hogy ő lesz egyszer a zsidók királya, s apja egész országának birtokába jut, Jeruzsálemnek és Judeának is ura lesz; most hát nem állhatta meg, hogy a maga ízléses módján ne üljön diadalt immár ártalmatlaná tett riválisa fölött, akitől valóban tartott, bár utólag belegondolva, erre a világon semmi oka sem volt.

De Antipas már régtől minden zsidók megvetésének tárgya volt, és jelen ötlete nem váltotta ki azt a kedvező hatást, amit várt tőle; ellenkezőleg: viharos fölháborodást keltett. S mikor Jézust visszavezették a helytartóságra, megszámlálhatatlan tömeg követte, mely kórusban üvöltötte:

– Bocsásd el nekünk Jézust! Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!

Az örparancsnok jelentette Pilátusnak a történeteket.

Antipas otromba keleti bohóckodása egy halálraítélt fogollyal nem volt ingyére a rómainak.

– Szavamra, kedvem volna megkegyelmezni a galileainak, csak hogy megboszszantsam azt a komédiás Antipast! – mondta. (Titkon gyanítottam, hogy más oka is lehetett: a Jeruzsálemben állomásozó római helyőrség rendes körülmények között is aggasztóan csekély volt, hát még ilyenkor, az ünnepekre összecsődült zarándoktömegekhez képest!)

Mikor pedig a tömeg zajongása egyre követelőbbé vált, gyorsan határozott. Föl-emelkedett bírói székéből, és jelt adott, hogy beszélni szeretne. Azonnal csönd lett az első sorokban, s Pilátus, mihelyt úgy gondolta, hogy szava mindenkire eljut, így szólt:

– Egybegyűlt zsidók! Nagy ünnepekre való tekintettel ezúttal elnéző akarok lenni, és teljesítem óhajotokat: Jézus Barabbás szabad!

Határtalan örömrivalgás volt a válasz e szavaira. A megköötözött Jézust megszabadították kötelékeiktől, kivezették a palotából. Eltűnt a tömegben.

(Folytatása következő számunkban)

Fordította: **Szente Imre**

Gergely Edit
Hétköznapi csodák
alkonyat két lépés között

fehéresbe ver az ég
 kékje
 vagyok-e még világod
 szépe
 ki a buta sorokat
 rója
 fehér papír fölé ha-
 jolva
 vagyok-e vagyok-e va-
 gyok-e
 monddjad

hozzad bizonyosságát a mának

tengered, szemed kékjét, mosolyod ívet, arcod fényét, szavaid selymét, kezed melegét, tested vágyívét, combod remegését, szíved jókedvét, lelked szerelmét, hozzád nekem,

hozzad nekem,

hozzad magadban görcsbe rántó szerepek nélkül, gátlások elől gyere karomba, gyere, hisz várlak és befogadlak, szerény otthonom ajtaja nyitva lelkem közepén ágyat vetek neked, szeretetemmel elringatlak, hogy ne fájjon semmi, meg a lét se, sebeid csókkal forrasztom be, s ahová nem ér el ajkaim íze, oda behatol tekintetem fénye, s amit az sem világíthat be, bejárja azt szívem melege, virágot lépve, gyógyírt szórva, életvizet fakaszt lépten-nyomban

könnyű sötétkék az ég
 kékje
 néznék kedvesem tavasz sze-
 mébe
 néznék de nem megy az ég
 kékje
 beborul lassan kongó feke-
 tébe.

ősz kérdések

ősz erdőben
napsütésben
fák kezében
merre jársz?

szép eszemmel
jó lelkeimmel
vaj testemmel
mit csinálsz?

Kasza Imre: Tájkép (65x45 cm, olaj)

sűrű este

millió gondok
apró kis ügyek
nem hagy életed
nekem is élned
eltelt a nappal
s jön az este
hajszálas földdel
kínzó vággyal
fárasztó hiánnyal
álmodsz rólam
szemeid nyitva
tágra meredve
néznek az éjbe
s odavarázsolnak
tested fölébe
fülem tapasztóm
szívverésedre
hajam takaró
izzó testedre
lendülő simogatásod
megtörik félbe
s félve eszmélsz
a fél létre
te ott
én itt
tested elernyed
fáradt elmédre
rászáll az este
millió gondok
apró kis ügyek

angyal

Egy angyal alszik az ágyamban.
Úgy alszik, mint a bunda.
Hasfájás ürügyével belevetette magát vackomba.
Pici teste kicsi a hálósákomhoz,
de a hálósák, elnéző fajta,
a méretekkel mit sem törődve körbebugyolálja.
Az angyal néha az orrát dörzsöli,
máskor beszélni szokott álmában.
Egyszer csak úgy, minden mellékes cirkalmak nélkül azt mondta:

aurinko.

Hát így lopta be magát a Bölcsesség az ágyamba,
hétköznapi közönséges közébe,
álmoszókén, háromévesen, egyszavúan,
Naposan.

népdal

Vörös bort ittam az este
fejembe szállt fene kedve
és még most is
ihaj-csuhaj
danolászom
dalolok.

Vörös szeretett az este
testembe szállt termő nedve
és még most is
ihaj-csuhaj
sóhajtozom
sóhajtok.

Vörös bársony az árnyékom
én szeretőm csak elhagyott
de még most is
ihaj-csuhaj
a fejemet
feltartom.

Vörös tenger az ágyékom
kicsi gyermek vérbe fagyott
s én még most is
ihaj-csuhaj
az iszonytól
ordítok.

hétköznapi csodák

Néha vakabb vagyok a vaknál.
Lelkemre fekete leplet húzok,
ülök összezsugorodva
akár egy mazsola.

De a mazsola lét is csodára szomjas csoda,
és jönnek buzgón.

Egyik nap előmbepottyant egy fürt virág.

Másik nap ítéletidőben, sárban, latyakban jött elém
a szomorúság álarca mögé rejtőzve
egy nagy fürt mosoly.

Harmadik nap csendben jött.
Olyan csendben, hogy hallottam a tavaszi fényesőben fürdő,
pukkadozva kuncogó ágak játékát.
A Csend jött.

Ma van a harmadik nap.

És holnap a negyedik nap lesz...

öregasszonyok hada

Rémisztően nagy csapat öregasszony.
Vajon mi gyűjtötte össze őket?
Olaszosan jókedvűek.
Ráncos arcuk a ráncatlan égre fordítják
s ekkor meglátom
kék-ég, napsugártiszta tekintetüket,
időtlen mosolyukat,
mely nem révedez múltba,
nem harciaskodik jövőbe,
csak régi szövetségként összekacsint a fényvel.
Talán ezért ilyen hosszú életűek a finnek.

modern hableány

mint derült égből villámcsapás
zúdult rám csóközönöd
kedvesen

kedvesem

védekezni se bírtam
a fájdalmas gyönyörvérttel
mely sebezhetetlenné tett

s mivel álltam
talpam nem érintette e szent láva
most fájva járok a világban

egyedül

szerelem finn módra

Te szőkén jártad táncod.
Én barnán.

Ritmusunk egyformán lüktette:
Szerelmet! Szerelmet!

Szerelmesnek lenni hülyeség -
mondtad százfokos hévvel
s hajad szikrázott a sötétben.

Elmebaj, amitől költőnek érzi magát az ember -
válaszoltam zubogó cinikusan
s hajamba bújt a sötétség.

Nem kell társ, jól vagyok egyedül -
próbáltad racionális keménységgel bizonyítani férfiasságod,
mely ettől függetlenül bizonygatta keménységét.

A szabadság feladása önmagad megtagadása -
fitogtam és roppant okosnak képzeltem magam,
miközben fejest ugrani készültem egy kis öngyilkosságba.

Miután ilyenképpen bölcsen megbeszéltük a dolgokat,
egybekeltünk nászéjszakára
és akkorát kiáltottunk,
hogy a mellettünk tétlenkedő feneketlen tó ön maga
mélységeire döbbenne
megremegett belé.

Rádöbrentünk külön-külön letagadott szerelmünkre.

Te szőkén járod utad.
Én barnán.

férfinátha

szemeikből ítélve azt hinném
belémesni vágnak sokadik férfiak
s ha belémestek végre hullnak
mint végtelen kémcsövön át
ismét a mögöttemi világba
nem hagynak nyomot én se bennük
mintha nem is volnának nem is lettünk
volna egymásnak egymásért soha

nem belém
átesnek rajtam ők
a gyenge immunrendszerű sokadik férfiak

Kasza Imre: Siculicidium, 1964

bumma dal

Kint meleg hó és lucskos fagy
a gondolat is belém fagy
bennem vagy
bennem vagy
érted jajj a jajjom
félem a hangod
ha nem hallom
légzem a lelked
ha éjszaka nem észlelt lélegzetedre riadok
rezdüléseid valahol mélyen
nagyon mélyen
talán ahol az élet fakad
ölem bölcsőjében
találnak talajt
vernek gyökeret
s bűd és jókedved ágas-bogas
teste terebélyesedik testemben
önnön bumma bánatommá
kerekedő kedvemre
enyém tied tied enyém
múlt igazsága
a határt átléptem
a küszöböt
az ajtót
Te nyitottad
belénk
én léptem be
egy kézmozdulat
egy lábmozdulat
és a világ megreteg belé
világok falai omlanak
már semmi nem lesz úgy ahogy volt
szabadságunk nem a félelem köveiből emelt falak közt la-
kik
a szabadságot nem lehet bezárva őrizni
a falak ledőltek
a kövek elporladtak

a port széthordta a szél
 mindentudón sokatlátón süvít
 gúnyosan visít a szél
 két kis ember
 szeress
 ne félj
 egy ajtó szorosan zárt ajkakkal tanácstalan áll
 kopott műemlék az idő oltárán
 szemünkkel simítjuk egymás kezét
 s köröttünk szerelmet táncol a szél

Gergely Edit önmagáról:

1978. április 11-től jó ideig egyszerűen csak Editként éltem Olthévizen. Aztán, amikor a Mesterem felfedezte bennem a tanítványt, megkülönböztető nevet ajándékozott nekem: Edo lettem. Ez már a második megálló volt a napos oldalon haladtomban. Az első Olthévizen történt. Onnan indultam el sepsiszentgyörgyi Mikes kelemen Líceumba szüleimtől kapott kincseimmel a batyumban. Ott Salek Mestertől (Salamon András) látást kaptam ajándékba, így a következő megállóból, a bukaresti Hungarológia tanszék hallgatójaként 1996-tól 2001-ig, magyar- és román tanári képesítéssel és a Balkán ismeretével, távoztam. 2001 őszén ösztöndíjjal a Helsinkii Egyetemen tanultam kilenc hónapig. Jelen-

leg az ifjúsági csereprogram keretében a WTC finnországi fiókjának kutatója vagyok. Írni is szoktam. Kényszerből. Amikor a kész képek szavakba csapódva felsorakoznak ellenem, nem segít sem a hapticáskodás, sem a bújócskázás. Írnom kell. Ha szembeszegülök rosszabb, nemcsak lelkiileg, fizikailag is megsínylem dacomat. Gondolataim fojtogatnak, egyenetlik agytekvérnyemeimet, s megesik, hogy amire a harctól összekuszálódottan legyőznek, olyan rémisztő szószátyárság bugyog elő belőlem, hogy még a legtürelmesebb jámbor idegeit is próbára teszik. Saját és mások épsége érdekében írnom kell.

Szilágyi László

Majd

Földhöz csapom
a füzetem:
Elég!
Készen kellene lennem
már rég...
Munkám nagyobbnál
nagyobb
halom
Későre jár az idő,
sötétek az
ablakok
Dolgozni kéne még,
de ne
Akarok!

Szilágyi László főiskolás, a lundi finn-ugor fakultáson is végzett egy évet. Többek között Örkény írásokat is fordított svéd nyelvre

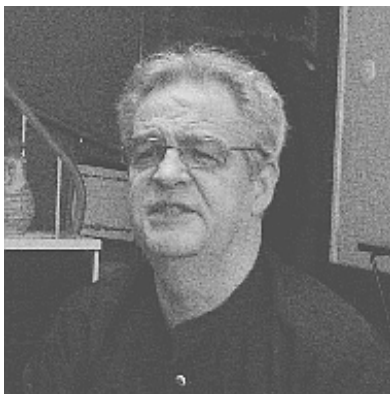
Sebestyén Éva

Bábel tornya

Repülnek a szavak,
lány szellőn madarak.
Csak részben fogja fel a fülem,
az értelmes mondatokat.
Ó te torony! Ki a Bábelé vagy!
Te tudod, milyen is volt az?
Mikor egy nyelven zendült a világ,
egynyelvű volt az álom, a gondolat.

„... nagyjából már megteremtettem egy olyan világot, amelyben jól érzem magam”

Beszélgetés Maros Miklós zeneszerzővel

– Svédországban gyakran kérdezik egymást az emberek: honnan jöttél? Nemcsak a kíváncsiság szüli, hanem az ismerkedés kezdetének elmaradhatatlan kérdése szokott lenni ez. De így is feltehetem a kérdést: Kicsoda Maros Miklós zeneszerző? A kérdezett minden valószínűség szerint ön-elemző válaszából aztán az életútja feléhez érkezett alkotó gazdag tevékenysége bontakozhat ki, amit jó, sőt kötelező megismertnünk az utánunk következőkkel. Innen a kérdező kíváncsisága: Hol kezdted pályádat?

– 1943 születtem, Pécsen. Apám Maros Rudolf, Kodály egykori növendéke, egyike volt a század második felében a legismertebb és a legmegbecsültebb zeneszerzőknek. Anyám Molnár Klára hegedűművész.

– A zeneiskolával hároméves koromtól voltam kapcsolatban. (Nem mondhatom, hogy tanulója, hanem inkább azt, hogy az óvoda, vagy a pesztonka felügyelete helyett a zeneiskolában töltöttem az időmet). Aztán hatéves koromban, az általános iskolával párhuzamosan elkezdtem a hivatalos zeneiskolai tanulást is, csellóztam és zongoráztam hétéves koromtól. 1958-tól 1963-ig a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzői szakán Sugár Rezső növendéke voltam. Olyan személyiségekkel voltam körülvéve, akik a szakmaválasztásomat befolyásolták, ennek ellenére soha nem irányítottak zenei pályára. Azt magamnak kellett elhatároznom. De ez számomra soha nem volt kérdés. Így 1963-tól 1967-ig a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zeneszerzői szakán Szabó Ferenc növendékeként tanultam.

– *A klasszikus zeneirodalomból kihez vonzódtál ebben az életszakaszban?*

– Mivel Apám ismert zeneszerző volt és ebből elég egy a családban, már kezdet-től fogva mással akartam foglalkozni, a karmesterséghez volt leginkább kedvem. Arra, hogy ne zenével foglalkozzam soha nem is gondoltam, hiszen előbb olvastam a kottát, mint a betűket, ennyire természetes volt a mi életünkben a zene. Nem vagyok egyedül, húgom, Maros Éva ma Magyarország legkiválóbb hárfása, öcsém a Győri Filharmonikus Zenekar ütőse volt. A zenei gimnázium és a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzésszakának elvégzése után azonban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zeneszerzői szakára felvételiztem, mivel abban az évben karmesterképző szak nem indult. Így lett belőlem zeneszerzős növendék. A konzervatóriumi zeneszerzés tanszakán főleg zeneelmélettel foglalkoztak, ez a tanszak előképzőnek számított azok számára, akik később zeneszerzésre, karmesterképzőre, vagy zenetudományi szakra készültek.

– *Kitelepülésednek, itt maradásodnak mi a története?*

– A főiskolai tanítás nagyon konzervatív, régimódi és teoretikus volt, kevés szabad kompozícióval és sok stílusgyakorlattal. Ma már látom e módszer előnyeit is, nem csak az akkori, az alkotásra kevésbé ihlető munka kellemetlenségeit. Hosszú éveken át szinte csak etűdöket gyártottam. Eleinte azt hittem, hogy lassan áttérhetek a karmesterképzésre. De az is igaz, hogyha már egyszer felvettek zeneszerzés szakra, akkor becsületből meg kellett mutatnom, hogy nem véletlenül kerültem oda. A zene a századfordulótól a 60-as évekig sokat alakult. Magyar perspektívában ebbe beleszólt az is, hogy bizonyos dolgokat szabad volt ismerni vagy követni, bizonyos irányzatokat nem. Annak idején ez nehezebben volt áttekinthető. Hogy ebből valahogy kikerüljek és megtaláljam a magam hangját, saját zenei kifejezőeszközeim tárárt, arra gondoltam, valahol máshol kell az addig tanultakat és tapasztalataimat rendszereznem. És megismernem még azt a rengeteg anyagot is, ami hozzánk akkor nem juthatott el. Ösztöndíjat nem szerezhettem. Így aztán, amikor az énekkar, amelynek tagja voltam, Bécsben vendégszerepelt, előadás után nem tértem vissza Budapestre, hanem feleségemmel, aki ugyanabban a kórusban énekelt, pár hónapos bécsi tartózkodás után Stockholmba jöttünk. Itt éppen azt tanulhattam, amit Budapesten nem. Azt, hogy mi az, ami az enyém, mi az, ami új, de az enyém lehet. És azt, ami talán a legfontosabb: minden hangért felelősséggel tartozom. Ha valamely hang számomra nem az igazi, akkor más számára sem lehet az. 1968-tól 1972-ig a stockholmi Zeneművészeti Főiskola zeneszerzői szakán Ingvar Lindholm és Ligeti György növendéke voltam.

Már tanulmányaim befejezése előtt a Stockholmi Elektronikus Zenei Stúdió (EMS) tanára voltam. 1971-től két évig a stockholmi Zenegimnázium (Statens Normalskola/Östermalms Gymnasium) zeneszerzés tanáraként kerestem kenyerem.

– *Milyen út vezetett az elektronikus zenéhez? Úgy tűnik, a zenei megfogalmazások határtalanságát nyújtják a talán még a nagyzenekaroknál is sokrétűbb lehetőségű elektronikus előadásmódok.*

– Engem minden érdekelt, ami újdonság volt, mindent ki akartam próbálni. A Stockholmi Elektronikus Zenei Stúdió (EMS) éppen itteni főiskolai tanulmányaim idején indult be. Természetes volt számomra, hogy megtanuljam azt a technikát is, ami az elektronikus zenéhez szükséges. Akkor készültek az első számítógéppel vezérelt darabok. Manapság már kezdetlegesnek tekinthető ez a technika. Am ezt sem ismerte akkor még sok zeneszerző és engem már 1971-ben alkalmaztak, hogy felkészítsem a tanfolyamon a zeneszerzőket a legfontosabb tudnivalókra a berendezés kezeléséhez. Főleg olyan zeneszerzőket érdekelt ez, akiktől darabot rendelt valamelyik intézmény, mint például a svéd rádió. Ebből aztán lassan tanári funkció lett. A tanítás egyrészt fiatal, kezdő zeneszerzők tanítását jelentette, másrészt az előző feladat folytatását. Gyakran egyszerre csak egy résztvevővel kellett foglalkoznom. A résztvevők az ország legismertebb zeneszerzőinek köréből kerültek ki, hiszen elsősorban tőlük rendelték a darabokat. Így aztán már pályám elején kapcsolatba kerültem több olyan zeneszerzővel, aki tanárom lehetett volna a főiskolán, de a stúdióban fordított volt a helyzet. Én magam, számos okból, nem sok elektronikus zenét komponáltam. Talán a legfontosabb oka ennek az volt, hogy gyerekkorom óta mindig muzsikuskkal szerettem volna foglalkozni. A zeneszerző elképzeléseit a lehető legpontosabban partitúrában rögzíti, hogy azt az előadóművész a közönségnek tolmácsolni tudja. Ezáltal a zene formálása és interpretálása része a kompozíciónak, a zene minősége nagyban függ a közvetítő, vagyis a muzsikusz közreműködésétől és minden előadás valamiben különbözik az előzőtől, újabb és újabb élményt szerezve ily módon a hallgatónak. Ez az előadói szabadság, ami persze nagyon szoros határok közötti szabadság, a kompozíció szerves része, ezáltal lesz valóban élő a zene. Az elektronikus zene a szerző által rögzített, végérvényes interpretációja a kompozíciónak. A körülmények, az akusztika, az elektronikus berendezés ugyan befolyásolják a hangzást, de a rögzített mű változatlan marad. Olyan lesz az előadás, mintha egy felvételt hallgatnánk hanglemezről. Ez pedig egy előadás dokumentációja csupán, nem pedig maga az interpretálás. Ezért aztán kilenc év után abbahagytam a munkát a stúdióban és nagyon ritkán térek vissza az elektronikus berendezések közé.

– *Zeneszerzeményeid közül mit tartasz kiemelkedőnek?*

– A zeneszerző számára több esetben nem azok a darabok a legfontosabbak, amelyeket a közönség, vagy a muzsikuskok különösebben lelkesen fogadtak. Egy darab sikere gyakran attól függ, hogy mennyire hálás feladat az előadónak, vagyis alkalmat ad arra, hogy megmutathassa, mire is képes. Ez a virtuóz darabok kategóriája. Ide tartoznak azok a darabok, amiket egy-egy muzsikusz állandóan műsorán tart és ezáltal több, akár száz alkalommal is megszólaltat, aránylag rövid idő

alatt. Egy zenekari darab, vagy versenymű előadására nagyobb előadói apparátusra van szükség, ezért azok ritkábban szerepelnek, még akkor is, ha egyik-másik szólólista szívesen próbálkozik többszöri előadásával. Egy szimfónia is lehet sikeres darab, de az is a drága és komplikált előadói apparátust igényli. Ennek ellenére I. Szimfóniámat öt zenekar is eljátszotta, némelyikük többször is. Pedig több, mint száz muzsikust igényel. Számomra a szimfóniák fontosak, mivel azok számomra mindig egy körülírható periódus összefoglalására szolgáltak. Ez azonban a hallgatóságot nem kell, hogy érintse. És azok a darabok, amelyek a szerző szakmai fejlődése szempontjából jelentősek, azokat a közönségnek egészen más okok miatt kell befogadnia. Hiszen a zene annyira összetett művészet, hogy mindenkinek nyújthat valamit, sokszor mindenki számára mást és mást. Ha mégis fel kellene sorolnom néhány művem, amely számomra is fontos és hangsúlyos siker is volt, akkor elsőként a Turba című kórusművet említeném, ami az Új Zene Nemzetközi Társaságának (ISCM) fesztiválján aratott feltűnést 1971-ben, Londonban. Szimfóniáim, főként az I., a III. és a IV. ugyancsak többször elhangoztak nagyobb közönség előtt. Versenyműveim közül a Harsonaversenyt, a Klarinét-versenyt és a Szaxofonversenyt említeném.

– *Nagy merészség kellett ahhoz, hogy szabadfoglalkozásra add a fejed? Milyen tapasztalatokkal járt ez?*

– 1990 óta a svéd állam garantált művészi fizetést nyújt számomra.

– *Magánéletedben ez bizonyára meghatározó? Művészeleted miként vagy képes egyeztetni családi életeddel?*

– Ez a két kérdés összetartozik. Feleségem a stockholmi konzervatóriumban tanít, továbbra is a mai zenével foglalkozik, így mindketten a zenei világnak ugyanabban az ágában dolgozunk. Így a családi élet nincs teljesen különválasztva a művészelettől. Ami a megélhetést illeti, a svéd állam fizetési garanciája nélkül a szabadfoglalkozás nagyon bizonytalan egzisztenciát jelentene. Hiszen a jogdíj összege nagyon különböző, egyik évről a másikra változik, a megrendelések száma nem haladhat meg bizonyos határt, hiszen nem lehet jó lelkiismerettel akármennyit vállalni. Magam részéről nem tudok olyan darabot kiadni a kezemből, amit én magam nem szívesen hallgatok meg, akkor sem, ha ez anyagi szükségletből születne. A rendelések mindig valamilyen intézménytől jönnek, ezek fizetnek. Előadói gárda, akik a mai zenét terjesztik, együttesek, szólisták saját maguk is ritkán tartoznak a Krózusok közé, mecénások pedig nincsenek. Legalábbis errefelé. Viszont sok az olyan előadóművész, aki szeretné, ha új darabot írnának számára. Mivel a szabadfoglalkozás épp ezt jelenti, mármint hogy tudjon az ember komponálni akkor is, ha azért senki sem fizet, ezt segíti az állami garanciális fizetés. Ugyanakkor szabadfoglalkozásuként többet utazhatom, mint mondjuk akkor, ha tanítok, vagy ha valami más állandó elfoglaltságom lenne. Így eljuthatok több darabom bemutatójára, fontosabb előadásokra. Úgy osztom be a napjaimat, hogy lehetőleg mindenre jusson időm.

– Régi kapcsolataid ápolására is?

– Különböző körökben él otthon és külföldön is a magyarság és ugyanazon körökben is különféle társaságok vannak, amelyek nem politikai és nem esztétikai megfontolásból alakulnak, hanem mert egész egyszerűen úgy hozza a sors. Ezt vettem észre az elmúlt harmincöt évben, amióta eljöttünk Magyarországról. De otthon is, ahol ehhez képest rövid időt tölthettem. Bár mégsem volt az olyan rövid, hiszen hároméves koromtól benne voltam a szakmában; mindenkit ismertem apám nemzedékétől kezdve, természetesen az enyémből s még az utánuk következő két otthoni generációból is, akik zenével foglalkoztak. A legfiatalabbakat már csak úgy, ahogy a sors hozta találkozásaimon megismerhettem őket. A régiekkel, de a fiatalabbakkal sem lehet levelezéssel tartósan kapcsolatot tartani. Egy kollegámmal, akivel együtt jártam a főiskolára és minden héten kétszer találkoztunk a zeneszerzésen és az összes többi órakon is, harminchárom év után most találkoztam újra. Nagyon boldogok voltunk. – Hogy vagy, mint vagy? – Jól. Nagyon jól. Van hét lányom... És így tovább. Szóval az ember a véletlen folytán összetalálkozik a régiekkel, de ezt nemigen lehet igazi kapcsolatnak nevezni. De egy ponton mégis olyan ez, mintha az ember rövid időre visszatérne azokba a régi időkbe, ami nemcsak a szépségét, hanem a kapcsolattartás nehézségét is mutatja. Mert az ember a rendelkezésre álló egy óra vagy két nap alatt valahogyan elmeséli, hogy mi történt vele az eltelt időben, valamint visszaemlékszik érdekes epizódokra, de nem tudja a kapcsolatot onnan folytatni, ahol abbamaradt.

– A kis közösségekre épülő világunkban mindannyian igaz emberi kapcsolatokra vágyunk. Rá kell döbennünk arra, hogy a kis közösségeink is óriási, beláthatatlan világot jelentenek, ahol az egymás iránti megismerést, a megbecsülést és türelmességet tanulva gyarapodhatunk magunk is.

– Egy hegedűművész vagy egy zongoraművész sokkal könnyebben tud kapcsolatot tartani kollegáival, mert elbeszélgethetnek arról, hogy megtanulta Prokofjev valamelyik hegedűversenyét vagy zongoraversenyét, vagy más egyebet, mit csinálnak és mit nem, és miért nem valami mást. A zeneszerzőnek kissé nehezebb a dolga, mert az ennek megfelelő kérdéseket nem lehet egy kávé mellett megbeszélni. Azt hogy mit és miért, azt a zeneszerző sokszor évtizedeken át folytatott kemény munkával a legjobb esetben a saját maga számára valami módon megfogalmazta, de lehet, hogy csak érzi, hogy mit csinál. Ezt nem lehet csak úgy egy félóra alatt elmagyarázni még egy hasonló gondolatokkal foglalkozó kollégának sem. A zeneszerző persze kapcsolatba kell, hogy legyen előadóművészekkel, de az is eléggé véletlenszerű, hogy ezek honnan jönnek. Volt évfolyamtársaim közül nagyon kevesen játszottak valamit is tőlem. A saját útjukat járják. De ha az egész zenei világot nézzük, akkor rengeteg zenésszel kerültem kapcsolatba, akik darabjaimat előadták. Ez sem könnyű, hiszen nagy a világ és a zene bárhol elhangozhat, mindenhová csak úgy nem lehet odaszaladni. Sokszor nem is tudunk róla. No és idő és pénz sincs rá. Nekünk itt Svédországban valamivel jobb a dolgunk, mint sok más országban, mert ha például valahol van egy külföldi bemutatóm, támoga-

tást kérhetek, hogy oda elutazzam.

– *A Zene/Szó címet adtam az Ághegyben ezután megjelenő zenei rovatnak. A kottairás sokaknak valami fantasztikusan bonyolult, nagyszerű dolog.*

– A kotta írásmód, amivel a zeneszerző rögzíti zenei elképzeléseit, mégpedig úgy, hogy azt az előadó realizálni tudja. Vagyis a hangok magasságát, időértékét, a szünetek hosszát, a különböző hangszerek szólamainak az összehangolását, ugyanúgy, mint ahogyan az ember a gondolatait szavakba ölti és azokat a szavakat a betűk segítségével rögzíti, hogy azt mások is el tudják olvasni. Ha a muzsikuskok a eljótsszák azt, ami a kottában le van írva, akkor a legjobb esetben megszólal az a zene, amit a zeneszerző elképzelt magában. Ez egy olyan dolog, amit mindenki meg tud tanulni, legalábbis a kottaolvasást valamilyen fokon. Az elképzelések leírása kicsit nehezebb dolog, de az is tanulás és tapasztalat kérdése. Van egy csomó praktikus kérdés, amire nem akarok itt kitérni, mert túl messzire vezetne a témánktól. Mindenesetre az a fontos, hogy olyan jól olvasható kottát tudjunk a zenészek elé tenni, amiből ők a lehető legjobban megszólaltathatják a zenét. Kézírás nem mindig a legjobb példa erre, sok esetben olyan a zeneszerzők kézírása, hogy a kotta előadásra teljesen alkalmatlan. Ezt régebben a kottamásolók oldották meg, megfejtették és letisztázták a nehezen olvasható kottát. Manapság azonban a legtöbb számítógéppel írják a kottát. Én már tizenöt éve dolgozom számítógépen. Ez azért jó, mert az ember nemcsak partitúrát készít, hanem kiemelhet szólamokat is. A kotta így olyan, mintha nyomtatva lenne, illetve az is. A javításokat pedig roppant egyszerű elvégezni, nem szükséges elírásnál kapargatva javítani a hangjegyeket, vagy átragasztani az elírt ütemet.

– *És a kotta is átvihető, szerkeszthető, megjeleníthető, mint valamely írott szöveg? Mert akkor szívesen közölnénk az Ághegyben műveidből. Az volna jó, ha olvashatnánk zeneszerzőink műveit és hallgathatnánk is. Miért ne lehetne hangos is irodalmi és művészeti lapfolyamunk? A lap négy számát összevonva mintegy ötszáz oldalnyi lesz, amelyhez lemezt s a lemezen nemcsak szöveget, képet, mozgóképet, hanem zenét is mellékelhetnénk.*

– Kell hozzá – mindenhez van – program. Nekem van, igaz nem annyira jó, amennyire kellene, de elég könnyen használható. Nagy előnye, hogy az ilyen kotta nem foglal sok helyet a gépben. Ha lefotóznám, és úgy tárolnám mágneses lemezen, úgy jeleníteném meg a számítógép képernyőjén, körülbelül százszor annyi helyet foglalna. És a kép minőségileg sem volna jó a program segítségével írt kottához képest.

– *Műveid során végigtekintve azt látom, hogy volt egy elektronikus zene-korszakod. A zenealkotásnak ez a módszere aránylag új még, s mint ilyen sokunk kíváncsiságát felkelti. Olvasóink nagy része még nem ismeri ezt a zenét, még nem él ebben a zenei világban.*

– Furcsa viszonyban vagyok az elektronikus zenével. A kezdetektől borzasztóan érdekelt a dolog. Amikor idekerültünk akkor itt minden nyitott volt számunkra. Épp akkor indult be az elektronikus stúdió. Olyannyira foglalkoztam ezzel, hogy

ez volt a napi dolgom, az állásom, 1978-ig tanítottam a Stúdióban, a Zeneművészeti Főiskolán pedig 1976-tól 1980-ig. Ez nagyon hosszú idő, bele lehet fáradni a szintetikus hangok sokaságába, amit napról napra hallunk. A másik dolog pedig az, hogy az elektronikus zenében a zeneszerző és az előadó egyugyanazon személy. És olyan módon kell darabját előadnia, hogy az a lehető legtökéletesebb legyen. Ezt őrzi majd a szalag, későbbi előadások nem alakíthatnak már rajta. Hát erre én nem voltam képes, mindig úgy éreztem, hogy valamit kellene még javítanom ahhoz, hogy

valóban olyan legyen, amilyennek szeretném. Ezzel azt is akartam mondani, hogy én nem vagyok jó példa az elektronikus zene megismerésére. De van Svédországban két magyar zeneszerző, aki kizárólag elektronikus zenével foglalkozik. Az egyik Ungváry Tamás, aki jelenleg a bécsi főiskolán tanítja a számítógépes komponálás technikáját. A másik Rózmán Ákos, aki nemzetközileg is az egyik legelismertebb elektro-

nikus szerző. Ő is itt él Svédországban több mint harminc éve. Ő a jó példa. Rózmán olyan, mint egy remete. Bezárkózik a stúdióba, éjjel-nappal dolgozik. Több évig is eltart, amíg egy darabja elkészül. De arról tudja, hogy melyik hang hol áll azon a szalagon vagy lemezen, amelyen rögzítette művét. Milliószor meghallgatja, csiszolja, amíg olyan lesz, amilyennek lennie kell. Ezt csak így érdemes igazán csinálni, ha valaki képes rá.

– Kottázza is?

– Nem. Ezt tulajdonképpen nem is lehet kottázni. És felesleges is. A kottának az a szerepe, hogy segítségével a muzsikusként, vagy akár egy egész zenekar újból és újból eljátszsa a darabot. Egy hegedűdarabot elvben minden hegedűs el tud játszani abból a kottából. De az ilyen mű, ami egyszer és mindenkorra rögzítve van, és sokféle hangeffektusokat tartalmaz, amit különféle módszerekkel, mindenféle berendezésekkel állít elő a zeneszerző. Ezek nem rekonstruálhatók és nem is kell, hogy azok legyenek. De van közbülső megoldás is, amikor a zeneszerző olyan darabot ír, amit egy előadóművész a rögzített anyag felhasználásával mutat be. Ilyenkor a szalagon hallható zenei anyagot grafikus ábrázolás, vagy írott szöveg tartalmazza, hogy valamilyen támpontja legyen az előadónak az együttjátszás érdekében.

– *Azt hiszem, láttam ilyen kottát dzsesszmuzsikosok előtt, akik a főbb témákat vázolták fel csupán.*

– Szóval, nagyon érdekelt a dolog, de mert csak egy életünk van, választanom kellett, melyik úton haladjak. Mindkettőt nem voltam képes, így az elektronikus zenével nem foglalkozom. Bár ez is csak részben igaz, épp most szándékozom bevonulni a stúdióba, mert operám egyik fontos részében olyan hangzó anyagra van szükségem, amit a zenekarral csupán nem tudok megvalósítani. De ez határeset, talán nem egyszerű. Majd meglátjuk. A zeneszerzés olyan dolog, hogy sokféle apróságokkal foglalkozhat az ember. Bizonyos alkalmakra és céllal, készíthet az ember műveket, feldolgozásokat, háttérzenét. De egy dolgot nem tehet. A zeneszerző nem csaphatja be saját magát. Lehet az akármilyen zene, ha nem elégedett az ember vele, akkor nincs értelme az alkotásnak. Van, aki megalkuszik, mindig is volt ilyen. De én már úgy vagyok, hogy csak azt adom ki a kezemből, amiről érzem, hogy ennél jobbat már nem vagyok képes kihozni magamból. És ezért kellett választanom. A hagyományos hangszeres zeneszerzést választottam.

– *Zongoraszonátád megírása három évtizede foglalkoztatott. Most sikerült befejezned. A kiérlelést igényességed kényszerítette rád. Mi a titka az ilyen tiszteltetreméltó kitartásnak?*

– Az ember minél több dolgot megismer, annál jobban nehezedik rá a felelősség. Legalábbis én így éreztem. Ha nem tudom, hogy mi mindent írtak már erre a hangszerre, csak azt látom, hogy egy csomó fehér és fekete billentyű van rajta, és vannak zongoristák, akik tíz ujjal nagyon gyorsan száguldoznak rajta, akkor ez a tradíció nem nyomaszt. Én elég jól ismerem a zeneirodalmat, tudom, hogy mi mindent írtak erre a hangszerre a preklasszikusoktól kezdve napjainkig. És nem csak a legnagyobbak. Ott van az a sok úgynevezett kismester, akiket a zeneirodalom kevésbé tart nagyra, de annyira tudták a zongorajátszás technikáját, hogy ha nem is tartják zenéjüket halhatatlannak, a virtuozitásuk miatt mégis a zongorairodalom szerves részei lettek. Gondolok itt olyanokra, mint Saint-Saëns, vagy Rachmaninov, de sokaknak a nevét is alig ismerjük, pedig csak egy fél évszázad múlt el azóta, hogy nincsenek közöttünk. De az utóbbi évtizedek alatt kevesen írtak kiemelkedő műveket, olyan nagyságrendű darabokat, amik a nagy tradíció részei lehetnek. Hogy valami újat is tudjanak mondani, de úgy, hogy a hangszer sajátosságait használják fel, és ne ellene próbáljanak valamit tenni. Vannak olyan dolgok, amelyek kifejezetten az adott hangszerre valók és vannak olyanok, amelyek nem.

– *És ha a téma felől közelítünk a zenéhez?*

– A kettő majdnem elválaszthatatlan. Találunk néhány alkalmas zenei témát, és addig fejlesztjük az anyagot, amíg abból felépítjük a szonátát. Hogy ez egy szonáta legyen, ahhoz több tematikai anyag kell, ezek konfrontációja adja a szonáta formáját. Szinte minden nagymester létrehozott ebben a formában jelentős, nagyszabású darabokat. Belekeveredni ebbe a tradícióba nem kis feladat. Még egy

ilyen, a hagyományaitól nyomasztó, hasonló formai kritériumokkal nehezített, szinte külön műfajnak tekinthető zenei forma a hagyományos vonósnegyes. Mindkettő a zene mélységeiben dolgozik, nincs lehetőség hangszínekkel, vagy effektusokkal játszani, a zenei tartalom helyett. Olyan ez, mint egy fekete-fehér kép, nem lehet a színekkel helyettesíteni, vagy leplezni azt, ami a kép lényege, tartalma. Ne érts félre, én gyakran dolgozom olyan együttesekkel, amelyek összeállításuk nagyon különbözik a megszokottól. És érdekes is a munka, mert ezek a hangszínek még nem elhasználtak, a darab egyik fontos részét jelenthetik. Bár ritkán készül olyanfajta, nagyobb szabású mű ilyen együttesekre, talán épp az említett okokból. A 18. században adott volt egy hangszer, amelyiken a szólót, egy másik, amelyiken a kíséretet játszották. Amikor a hegedű játszotta a dallamot a zongorista adta a háttérrel és fordítva. Amikor Mozart azt írta, hogy szonáta zongorára és hegedűre, akkora úgy gondolta, hogy a zongora a fontosabb. Egy mai fajta zenei anyaggal az a helyzet, hogy elvben minden egyenlő, nincsen háttér és előtér, csak különböző hangszínek vannak. Mondjuk, van lila és van kék, de nem a lila a háttér és a kék az előtér. Arról van szó, hogy ezek a különböző foltok kiegészítik egymást, együtt egy egészet alkotnak. De különböző dimenziót adnak, különböző fénybe hozzák az egymással ellentétes foltokat, vagy figurákat.

– *Szükséges vagy lehetséges ilyenkor új műformát teremteni?*

– Nem. Előre nem is tudom meghatározni, hogy pontosan milyen legyen a darab formája. Ez munka közben alakul. Utólag ki lehet analizálni, hogy milyen, már ismert formára hasonlít leginkább. Főiskolai tanulmányaink nagy részben abból álltak, hogy megtanultuk a zeneszerzés technikáját, ezt tradíció szerint az előző korszakok nagy mestereinek a technikája volt. Az a formavilág, amit sok száz év alatt ők alakítottak olyanra, amilyenek azt ma látjuk. De ez soha nem volt statikus. Egy Haydn-szonáta és egy Beethoven-szonáta formailag nagyon különböző. Annak idején még nagyobbban tűnhetett ez a különbség. És akkor még csak nem is évszázados távlatokról beszélünk, hanem néhány évtizedről. Minden mester kialakított magának egy zenei nyelvet és egy technikát, amivel ezt a nyelvet használni tudta. Ezek aztán korszakonként különböző stílusokat eredményeztek. Mi ennek a tradíciónak vagyunk a legutóbbi, vagy talán utolsó (?) ága. Nekünk is meg kell teremtenünk a saját zenei nyelvünket. Harmincöt éves zeneszerzői munkásságom alatt nagyjából már megteremtettem egy olyan világot, amelyben jól érzem magam. De ehhez ennyi idő kellett. Zongoraszonátám megszületése ezért húzódott évtizedekig.

– *Szóban vázolható, kifejezhető szonátád témája?*

– Olyan első témáról van szó, amely könnyen észlelhető, amolyan fanfárszerű dallam, amelynek hangjai különböző oktávokban vannak, vagyis nagyon nagy hangközöket használva szinte a zongora egész hangterjedelmét befutja ez az egyetlen, rövid téma. Az üres terek, a hangok közötti részek lassan megtelnek más és más szólomokkal és ezzel a hangközök is egyre kibővülnek, míg a második

téma megjelenik, ami az első ellentéte, mindkét kéz ugyanabban a regiszterben játszik, majdhogynem egy oktávon belül. A nagy hangközök természetesen olyan anyagot is képeznek, ami nem túl gyors mozgású, míg az összetömörített anyag ennek ellentétéként nagyon gyors.

– *Mikró-vagy makrokozmosz ...*

– Tulajdonképpen erről van szó. Kisebb hangterjedelem, mint félhang nincs a zongorán, mivel ott temperált hangsorban tizenkét hang van. Ennél kisebb hangköz itt nem létezik. Ezzel szemben a nagy zongorán van hét és fél oktávnyi hang. Így a távolságok lehetnek kicsik is meg nagyok is. Ezt mondhatnánk technikai kérdésnek is, de nemcsak az. Nagyobb hangközök mindig nagyobb zenei feszültséget eredményeznek, ez pedig a zenei mondanivaló fontos része. Minél nagyobb a különbség a kis és nagyobb hangközök között, annál nagyobb ez a feszültség. Igazság szerint még nagyobb lenne tehát, ha mondjuk negyedhangokat is tudnánk játszani a zongorán, de hát ez nem lehetséges.

– *Esetleg elektronikus zenében ezt megtehetnéd.*

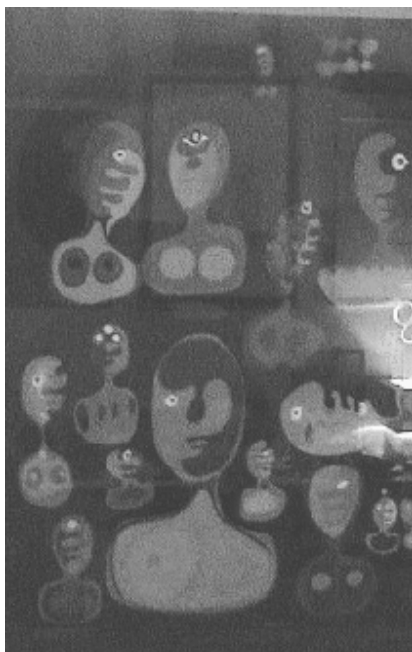
– Igen, de akkor az már valami más lesz. Akkor már nem zongoraszonáta. A lyukkártyával működő verklivel is lehet az emberi teljesítményt felülmúló sebességgel és bármilyen hangköz használatával játszani, sőt több szólammal, mint amit az ember tíz ujjá egyszerre megszólaltathat. De az - más. És a teljesítménynek nincs semmi értelme. Ha az elektronikus zene a hangszeres zenét utánozza, az mindig félresikerült zenei darabot eredményez. A zene, ami motívumokból, témákból, frázisokból áll, megköveteli az előadó közvetítését. Előadó nélkül ez a zene verkli marad, még ha elektronikus is. Visszatérve a szonáta anyagának szavakkal való kifejezhetőségéhez, még annyit, hogy az említett technikai dolgokat, tematikus anyagokat, ellentéteket olyan zenei anyagba kell ágyazni, amelyből ezeket fel lehet ismerni, hogy a hallgató meghallja az ismétlődő anyagokat. Ezt segíti az a hangrendszer is, amit a szerző kidolgoz magának. Az én zenei nyelvezetemben a zongora tizenkét hangja fel van osztva két csoportra. A két hangcsoport egymást kiegészíti a teljes, tizenkét fokú hangrendszerre. De ha az egyik csoport például egy oktávval feljebb kerül, az szinte hangszínkülönbségként jelentkezik. Itt függ nálam a falon Illés Árpád: Bábszínház című képe. Tojás alakú figurák láthatók rajta, amelyek különböző színű arcokat alkotnak. Ugyanabból a színből keverve csak tojás maradna, ha a háttér színét használná a festő az alakhoz is, akkor pedig a tojás sem látszana. Valahogy így van ez a zenében is. Az egyik hangcsoportból képezem az egyik zenei anyagot, a másik csoport ennek lehet a kiegészítője, akkor a téma, vagy motívum eltűnik, mint az említett tojás. De lehet ellentéte is, és akkor képezhet olyasmit, mint az említett arc, vagy valamilyen amőbaszerű folt. Különböző oktávokba szétszórva, esetleg különböző mozgással még színesebbé téve akár több ilyen arcnak is megfelelő figurát, zenei figurát is képezhetünk. Ez csak egy példa, de a zenei nyelvet elég jól illusztrálja. Gyakran használom például a pentaton skálát, amely mindenki számára igen

egyszerűen megérthető, ha csak a zongora fekete billentyűin játszom. A magyar népdalok többsége pentaton, számunkra természetesen hangzik. Különböző pentaton skálák vannak aszerint, hogy hol végződik a dallam. A hagyományosnak tartott tonalitásnál jóval ősbib, annyira, hogy hiányoznak belőle a vezérhangok. Így a skála minden hangja lehet alaphang. A pentaton skála, mint neve is mutatja, öt hangból áll. Egyszerű matematika kiszámolni, hogy az adott tizenkét hangból két ilyen skála is kijön. És mivel minden hang lehet alaphang, így a funkciórendszer, ha a két skála egyszerre szól, ötször öt, azaz huszonöt különböző funkciós viszonyt eredményez. Persze a két választott pentaton rendszert egyenként, egymásután is lehet használni. Nagyon gyors kontrasztot eredményez mindenféle moduláció nélkül. Egyik pentaton skálából átmenni a másikba olyan, mint amikor kinyitunk egy ajtót, és onnan hirtelen beáramlik a fény. Kicsit leegyszerűsítettem persze a magyarázatot, de azt hiszem, így érthető valamelyest, hogy mit is akartam mondani. Komplementer technikának is nevezzük ezt a komponálási

módot. Sokan azt hiszik, hogy ez a pentaton anyag nálam visszavezethető a kodályi iskolához. Pedig nem onnan ered, csak nekem jó, hogy az is megerősít benne. Elég gyakran tartottam előadást munkáimról, külföldön is. Egyszer egy német főiskolán beszéltem a zenei nyelvről és ott rátértem a pentatóniára. Ennek ott kifejezetten nagy volt a sikere, láttam, hogy a hallgatóság nagy része sűrűn bólogott. Jobban odanéztem, és akkor láttam, hogy a növendékek fele japán. Számukra a pentaton ugyancsak nem ismeretlen.

– *Bizonyára sok-sok éve itt áll ez a kép a falon és valószínűleg a többi, többek között Rippl-Rónai és más munkákkal együtt nagyban hozzásegít ahhoz, hogy zenei világodat ezek törvényszerűségeit felismerve aprólékosan felépítsd. Izgalmas kirándulás lenne a művészetek egymásra hatását vizsgálni ezek alapján. Azt ajánlom mégis, hogy ne mélyedjünk el a technikai részletekben. Inkább szólj zongoraszonátád sorsáról.*

– Van itt egy ifjú zongorista, neve Johan Ullén. Kinevezték két évre a Svéd Rádió szólistájává, ezt világszerte „Artist-in-Residence”-nek nevezik. Nagyszerű muzikus kiváló zongorista, technikailag nincsenek problémái. A rádió rendelte neki ezt a szonátát. A felvétel már

elkészült, remélem hamarosan adásba is megy. Ott voltam a felvételen, nagyon jó volt hallgatni.

– *És a kamaraegyüttesed a Maros-Ensemble? Idézem a már említett ismertetőből 1972-ben megalapítottad, és karmestere voltál az ezen a néven működő kamaraegyüttesnek, több mint száz új mű (főképp svéd) darab bemutatója vagy első svédországi előadása, rádió és lemezfelvételek, turnék tették az együttest ismertté. Magyarországon kétszer is szerepeltek. Mint karmester, az együttes mellett különböző svéd zenekarokat dirigált: Helsingborgs Symfoniorkester, Stockholms Kammarorkester, Stockholms Filharmoniska Orkester, Uméå Sinfonietta, Regionmusiken. Külföldön a Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara (lemezfelvétel), Budapesti Kamarazenekar, Győri Filharmonikus Zenekar, Prágai Rádiózenekar (lemezfelvétel), Kammersveit Reykjavíkur, Komorni Ansamb Europhonie (Zagreb). Szép hosszú sor. És mennyi munka lehet mögötte.*

– A kamaraegyüttesek legtöbbször baráti társaságokból alakulnak. Főleg azért, mert egy ilyen együttes nem biztosít megélhetést, ezzel szemben jó sok munkát igényel. Tehát inkább csak más, leginkább zenekari munka mellett lehet ezt művelni. A muzikusok, akikkel együtt dolgozom főképp a stockholmi nagyzenekarok, többnyire az Operaház tagjai. Ez persze nem mindig a svéd származást jelenti. Volt az együttesünkben magyar zenész is, de ez nem volt meghatározó az együttes számára. Az együttes a mai zenére specializálta magát, műsorainkon főleg svéd bemutatók szerepeltek. De azért elég sok külföldi darabot is bemutattunk, köztük sok magyar kompozíciót is. Ezek között volt több olyan magyar is, akik Magyarországon ismeretlenek! A világ tele van magyar zenészekkel. Többen közülük nagyon jó nevet szereztek maguknak és hírnevet a magyar zenének. De érdekes módon az emigráns zenész nem a hozzá hasonlóan külföldön élő zeneszerző műveit kívánja terjeszteni, hanem világhírű honfitársaiét. Világhírűek pedig nem lehetnek sokan ugyanabból az országból és ugyanabban az évszázadban. Így aztán a magyar előadó magyarsága kimerül abban, hogy Bartók és Kodály, esetleg Ligeti és Kurtág egy-egy darabját időnként előadják. De még Kodálytól is csak egy-két darab hallható gyakrabban, életműve megmarad a magyar közönségnek. Az én darabjaimat aránylag gyakran adják elő mindenfelé Európában és Amerikában, de előfordul, hogy Japánban, Koreában, vagy valahol Dél-Amerikában is megszólal darabom. Nagyon ritka az olyan előadás, ahol magyar zenészek is közreműködnek. Valószínűleg ez azért van így, mert a külföldre került magyarok magyarsága a magyarországi kapcsolataikkal kimerül. Új hazájukban pedig eredetüknél fogva a nagy magyar zeneszerzők zenéje specialistájának számítanak, ez képezi karrierjük jelentős részét.

– *Kik a barátaid, munkatársaid? Érvényesülésedben mit jelentett a magyarságod?*

– Valamelyest az előző kérdéssedre adott válaszban is elmondtam, hogy mit segített érvényesülésemben a magyarság. Bár elég sok művemet játszották

Magyarországon is, de érdekes módon nagyon ritkán valami olyan helyen, vagy alkalommal, amikor arra felfigyelhetett volna valaki. Ennek ellenére olvastam olyan kritikákat róluk magyar folyóiratokban, amiből arra kellett volna következ-
tetnem, hogy azok ott feltűnést keltettek. De Magyarországon engem nem számí-
tanak a magyar zenei világra, csak elvétve egyszer-egyszer.

Visszatérve a kamaragyüttesünkhöz: húsz évig működöttük. Aztán egyre ne-
hezebb lett olyan koncerteket szervezni, amin egy nagyobb együttes szerepelhet.
Együttesünk nem három-négy emberből állt, hanem tíz-tizenötötől, ha csökkentjük
a szereplők számát, akkor az már nem a mi együttesünk lett volna, hanem csak az
együttes néhány zenésze. Ekkor aztán megszűnt az együttes munkája és vele az
együttes is. Másik oka pedig az volt, hogy feleségem, Ilona, aki énekesnő és részt
vett minden előadásunkban, betegsége miatt nem folytathatta az éneklést. Mi
együtt jöttünk ki Magyarországról, együtt folytattuk itt a tanulmányainkat. Már az
első években fellépett mai darabokkal, ami azt eredményezte, hogy egyre több
svéd zeneszerző írt számára új darabot. Így lett belőle a modern zene specialistá-
ja. Majd minden zenekarral fellépett nemcsak itt Svédországban, de egész Skan-
dináviában is és sok európai fesztiválon vendégszerepelt. Bemutatott magyar mű-
veket is. Ki is tüntették a magyar jogvédő iroda nagydíjával, de megkapta a Ko-
dály és a Liszt emlékérmét is a magyar zene terjesztéséért.

– *Lehet, hogy ennek is köze van ahhoz, hogy most éppen operádon dolgozol?*

– Csatlós János, az ismert műfordító nagyon jó barátunk volt. Sok magyar mű-
vet fordított svédre és sok svédet magyarra. Többek között az egyik legnagyobb
svéd író Sven Delblanc több művét. Valamikor a hetvenes évek végén fordította
Sven Delblanc: Heréltek című kisregényét, ami megjelenésekor nagy sikert ara-
tott, a stockholmi Drámai Színházban is előadták. A darabban előforduló két áriát
szalagról játszották és a színészek mímelték hozzá. Az egyik áriát a szalagról fe-
leségem énekelte. János mondta nekem, hogy ebből operát kellene csinálni. Be-
szélt is Delblanc-kal, akinek először nem nagyon akaródzott belemenni, de ké-
sőbb mégis írt nekem egy szinopszist, mivel a dramatizált változat még kiinduló-
pontnak sem volt használható librettó céljából. Ezután sajnos nagyon sok minden
jött közbe, ami miatt a librettó és így az opera sem készült el akkor. Ennek már
több mint húsz éve, azóta Csatlós is, Delblanc is meghalt. Néhány éve megint fel-
vettem a kapcsolatot az Operaházzal és Lasse Zilliacus, a színház egyik volt dra-
maturgja, elkészítette az opera szövegekönyvét. Ő muzsikus is és íróember is, kor-
repetitorként is dolgozott sok évig meg a kórus karnagya is volt. Nagyon sokat
tud, amit az operáról, mint drámai műfajról tudni lehet, és tudni kell. Több operát
is fordított svédre. Egyszóval nagyon kompetens alkotótárs. Nem könnyű témát
vet fel a mű. Erősen leegyszerűsítve úgy foglalnám össze, hogy azt a kérdést
tárgyalja, hogy mit ér a művészet, mire adja az ember életét, mit hagy maga után
és jelent-e az valamit valaki számára? Van-e értelme? Delblanc nem volt opti-
mista. Ennyi év után a szakmámban magam sem vagyok az. Hiszen az ember al-
kot valamit, meg van győződve arról, hogy az olyasmit tartalmaz, ami másokra is

vonatkozhatna, de van-e valaki és hol van az, akit ez érdekel? A darab története nagyon sablonosan összefoglalva: az inkognitóban utazó III. Gusztáv svéd királyt egy szellemidézéssel egybekötött vacsorára hívja vendégül Stuart Károly elűzött angol király Firenzében. A svéd király környezetében ott van egy báró, Armfeldt. Stuart Károly vendégül hívott még egy idős lovagot a spanyol udvarból, valamint egy ünnepelt kasztrált operaénekest, Marchesit. Remélik, legalábbis a két uralkodó, hogy megtudják, mit hoz a jövő. Amíg a vacsora elkészül a társaságnak a kasztrált énekes vendég, akit Gusztáv és kísérete aznap este már megcsodált az operában, két áriát énekel. Az első után azonban Armfeldt bárónak, akit a földi hívságok jobban érdekelnek, sikerül úgy megsértenie az énekest, hogy az nem hajlandó a másik áriát elénekelni. Mire az öreg lovag magára veszi a feladatot, ő énekel helyette. Az ő áriája teljesen megdöbbeníti a közönséget. Csak egyetlen énekes volt valaha is ilyen teljesítményre képes: Farinelli. Mire a lovag bevallja, igen, ő Farinelli. Ezután jön a delblanci filozófia: Farinelli elmeséli, hogy miért hagyta abba az éneklést. Igazság szerint nemcsak, hogy már nem énekel, hanem nem is él már ebben a történelmi időben. De ez a történet szempontjából még érdekesebb is; hiszen egy énekes, aki már nem kell a közönségének úgyis halott. Farinelli körül minden megváltozott, más lett a zenei nyelv, nem értékelik azt a virtuóz technikát és az azzal járó díszítéseket, amit ő tudott legjobban. Ehelyett egy leegyszerűsített, puritán zene uralkodik, olyan az operaéneklés, „mintha pékinasok énekelnének”. Itt neki már nem volt helye. És ezt fejt ki az öreg énekes (illetve Delblanc) úgy, hogy érthető legyen, ez nem csak a művészetre érvényes. A szeánsz, ahol megidézik a szellemet, nem sikerül. A résztvevők legalábbis úgy hiszik. Az elűzött, trónvesztett angol király szegény is, neki igazán jó volna megtudni, hogy visszatérhet-e Angliába. Addig azonban némi apanázst szeretne a svéd királytól. De a szellem nem ad neki reményeket, csupa szörnyűséget látnak. Egy levágott fej jelenik meg, a francia királyt ismerik fel róla, mindenféle csak vér és pusztítás, sehol semmi vigasztaló. De hiszen tudjuk, hogy a francia forradalom kitört néhány évre rá, Gusztáv gyilkosság áldozata lett, megváltozott a világ. A társaság részére az egyetlen magyarázat, hogy valami hiba csúszhatott a szellemidézésbe. Mire abbamarad a ceremónia, Farinelli eltűnik, a kabátja, a gyűrűje és egy óriási gyémánt szív marad a székén. A többiek lassan elmennek. Az utcán egy koldus lép a megrázó élménytől magába roskadó énekeshez, felismeri és elmondja, hogy ő is énekes, őt is ugyanott kasztrálták, mint amaszt, de kisebb szerencséivel járt, nem lett belőle ismert énekes. Most koldul, kéri, hogy segítsen rajta egy kis adománnyal. Marchesi megdöbbenésében odaadja neki Farinelli gyűrűjét. A szerencsétlen koldus képtelen elhinni, hogy az ékszer valódi, úgy hiszi, hogy bolondot csinálnak belőle, bedobja a gyűrűt a csatornába. A tanulságot nem kell sem leegyszerűsíteni, sem túlmagyarázni. Mindenki kereshet valami kis fényt a nagy sötétségben. Talán talál is. Persze vannak egyéb szereplők is még, Károly inasa, annak az unokahúga egy kiskorú leány, akik ugyancsak fontos

szerepet játszanak az operában. Hiszen csak elmesélni Farinelli élete történetét operaszínpadon nem lehet, egy órás monológot nem lehet végighallgatni, még kevésbé tanulságot levonni belőle. Ezt kellett a librettistának úgy formálni, hogy az egész történet a mondanivalót segítse, de ugyanakkor cselekmény is legyen a színpadon, és a többi szereplő is hozzá tudjon tenni valamit, mindegyik a maga módján saját nézeteivel szerepeljen, amely Farinelli elbeszélését különböző irányból megvilágítja. Társadalomkritika, a művészet kritikája, a művészetek kritikája. Akárhányszor forgatom a könyvet, mindig találok valami újat benne. Ezen kívül csodálatos nyelven íródott. És a librettó nagyon sokat átvett Delblanc saját szavaiból is. Igyekeztem olyan operát írni, ami nekünk szól, ha figyelünk, meglátjuk azt is, hogy tulajdonképpen rólunk szól, de a XVIII. században játszódik. Ez abban is megmutatkozik, hogy ugyanúgy, mint Mozart, vagy Rossini operáiban, magam is áriákat, duettekét, együtteseket és recitativókat írtam. Persze mindet a magam zenei nyelvén.

– *Maradt a svéd címe?*

– Igen. De ha magyarul is előadnák, akkor elképzelhető, hogy nem Heréltek, hanem Kasztráltak lehetne a címe, hiszen ezeket az énekeseket magyarul is kasztráltaknak mondják. De János ezt a címet adta, mivel ez átvitt értelemben minden szereplőre vonatkozik. Mindenkit "kiherélt" az élet.

– *Miképpen időszerű ez a darab?*

– Olyan korban élünk, amikor a művészetek és azok, akik számára tulajdonképpen ezek az alkotások születnek, vagyis a közönség egyre távolabb kerül egymástól. Annyi mindennel tömök az emberek fejét, hogy már rég elfelejtették, milyen élményt jelenthet egy művészi alkotás befogadása. Bizonyára valamelyest így volt ez régen is. Van ebben az operában néhány jó mondat: III. Gusztáv kérdi Marchesit, hogy hány opera készül évente Olaszországban. Azt a választ kapja, hogy talán öt-hatezret. És mennyi ebből a jó? - folytatta a kérdezősködést. Hát legfentebb öt-hat! - hangzott a válasz. Broschi lovag hozzászól, hogy az bizony nem kevés. Az író élvezetes szövegéből sokat átmentett a szövegkönyvíró. És a szereplők karaktere is világosan kiderül a szövegből. Van benne cinikus szomorú, érdeklődő, lelkes és így tovább.

– *Érdekes lehet ezeknek a sajátosságoknak a zenei ábrázolása, bizonyára élvezettel végzed?*

– A zeneszerzés csupa meglepetés. A festő például nekifog, fest, láthatóan közelít munkájának befejezéséhez. A zeneszerzés más.

– *De azért vannak alkotások, amelyek Mona Lisa-i módon befejezhetetlenek.*

– A zenét nem egy megfogható, körülírható és több irányból tanulmányozható művészi munka. Nem lehet ránézni, elmenni mellette, majd visszatérni pár perc múlva, és újra nézni. Sokszor meg lehetne ugyan hallgatni, ha erre mód lenne. Akkor lenne talán érezhető, hogy mennyi minden van egy darabban, amit első, vagy akár tizedik hallásra az ember nem hallott meg. És ez a zenemű

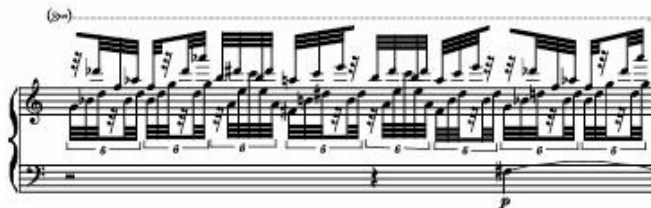
legfontosabb tulajdonsága. Ebben különbözik leginkább a népzene-től, vagy a szó-rakoztató zenétől. No meg az, hogy tíz-húsz percig kell fogva tartania a hallgatóság érdeklődését. A zeneszerző számára viszont az a legnehezebb feladat, hogy úgy kell a darabot megalkotni, hogy a hallgatóság ne érezze, hogy napokig, hetekig készült egy-egy részlete, hiszen sokszor egy évig is eltart, amíg a mű elkészül. De az előadáskor nem szabad éreznie, hogy mennyi ideig és milyen körülmények között dolgozott rajta a zeneszerző. Én úgy dolgozom, hogy előbb fejben gondolom végig a tervezett darabot. Addig gondolkozom rajta, amíg szinte részleteiben is tudom mit, hogyan teszek. Aztán az elképzelést le kell fordítani kottafejekre. Sokszor egy tízperces zenedarab akár egy év munkát is igényelhet, ebből maga a kottairás, a részletek kidolgozása talán két-három hónap. De az a láthatatlan munka, az a tíz hónapi gondolkodás, az a fejben végzett munka szükséges ahhoz, hogy a darab papírra kerülhessen. Az opera háromszor háromnegyed óra. Ennek megalkotásakor annyi sok minden van az ember fejében, hogy azt nem könnyű egységbe komponálni. Operám ugyan rendelésre készült, de különböző okok miatt megint több éve húzódik, hogy a közönség elő kerüljön. Az operában vezetőség-változás és mindenféle személyi problémák voltak. De most elhatározták, hogy a következő évben színpadra állítják. 2004 júniusában lesz a bemutató a híres Drottningholmi Barokkszínházban, amit világörökségnek nyilvánított az UNESCO is. 1766 óta eredeti állapotában működik, csak az elektromosságot vezették be a 20. század elején. A korabeli díszletek is megvannak, így az a jelenet, ahol Farinelli fellép Gluck: Orfeo-jában, ott az eredeti, XVIII. századi díszleteket fogják felhasználni! Nagyon érdekes lesz III. Gusztávot színpadra vinni abban a színházban, ahol ő maga is fellépett annak idején! A közönség szereti ezt a színházat, valószínűleg nem lesz nehéz megtölteni a nézőteret. Meglátjuk, hogy milyen lehetőségeket tud kihasználni a rendező a kétszázötven éves színpadi technikából, hogy az előadást sikerre vigye.

– *Amit nézőiddel, hallgatóiddal és barátaiddal együtt magam is szívből kívánok! Sorolom tovább pályád adatait: 1975-80 között a Svéd Zeneszerzők Szövetségének elnökségi tagja, 1981-től 1991-ig a Svéd Zeneszerzők Szövetségének alelnöke voltál. 1998-tól a Svéd Királyi Zeneakadémia tagja vagy. A zenészek világpolgárok. Bizonyára sokat utazol magad is. Sikereid, emlékeid sem éppen hétköznapiak.*

– Azt hiszem, hogy ez a három adat mond valamit arról, hogy melyik ország zenei életébe tartozom. Itt befogadtak. Épp most volt az Akadémia évi közgyűlése, ahol az elnökség tagjává választottak. De a zeneszerzők számára nagyon fontos, hogy művei megszólaljanak más környezetben is. Számomra azért is, hogy más országok zenészei is hallhassák azt, amivel foglalkozom. A legtöbb előadás az előadóművészek kezdeményezéséből jön létre. Mondjak példát: az utóbbi évben főképpen olyan kamaragyüttesek kérésére írtam, akik meglévő repertoárjukon kívül valami olyan darabot szerettek volna, amit csak ők játszanak. Tavalý

összel írtam egy darabot, amit már vagy húsz alkalommal előadtak, többek között skandináviai és a balti országokban tett turnéjukon is. A vilnusi koncert után megkeresett egy litván muzsikus, kérte, hogy írjak valamit az ő együttesének is. Ott volt a koncerten egy énekesnő, ő is kérte, hogy küldjek neki valamit. Most kaptam tőle levelet, hogy előadta darabomat Vilniusban. Egy másik új keletű darabomat holland együttes kérte, a harmadikat egy német. A hollandok is előadták már a nekik készült művem. Ezek sokszor apróságoknak tűnnek, de az egyik előadás adja a másikat, hiszen azok a muzsikusok, akik új szerzeményt kérnek mindig valamilyen koncertélmény hatására jelentkeznek. Három évtized alatt több mint 180 darabot írtam. Mindegyikhez fűződik valamilyen élmény. Nagyon érdekes volt az első svéd bemutatóm. És az első nagyobb nemzetközi fesztivál, vagy amikor először jutottam vissza a vasfüggöny mögé: az első magyarországi bemutatkozás, az első lengyel, kelet-német, vagy szovjetunióbeli koncert. Az utóbbi tíz évben több új országgal gyarapodott az európai térkép, ahol a zenei tradíció nagyon erős. Így nagy élmény volt számomra darabjaimat néhány nagyszerű litván, ukrán, vagy orosz muzsikus előadásában hallani. De az is különös élmény, ha egy tehetséges zeneiskolás gyerek adja elő valamelyik erre a célra megfelelő darabomat. Sajnos a rádió műsorpolitikája egyre inkább a hallgatóság szórakoztatása felé halad. Ezért is nagyon fontos, hogy minél több darab hozzáférhető legyen hanglemezen. Nekem szerencsére elég sok darabom van forgalomban. Legújabb lemezemet a svéd Caprice cég készítette, ez esetben csak egy eddig nem publikált mű van rajta, a többit régebben megjelent LP- lemezekről másoltak át CD-re. Ezek már régen nem voltak kereskedelmi forgalomban, így majdnem újnak számítanak. De nem érdektelen újból hallani olyan darabot is, amit több mint harminc éve komponáltam, és amelyeket immár huszonöt éve rögzítettek hanglemezen

Tar Károly

A Maros házaspár új esztendőt köszöntő lapjáról

Tálas Ernő

Énekes életem*

Részlet a szerző önéletrajzi könyvéből

Nemcsak opera – daléneklés is van

Pályám nagyobbik részét tulajdonképpen nem is színpadon, hanem a koncertpódiumon töltöttem. Ez annak a következménye, elég későn kerültem színpadra - elmúltam harminc éves, amikor próbát énekeltem a Kir. Operánál Stockholmban. Viszont amikor nyugdíjba helyeztek, túl fiatal voltam ahhoz, hogy abba hagyjam az éneklést. Mert ötven-ötvenkét évesen nem lehet „letenni a lantot”. Márpedig itt az a szokás - tetszik vagy nem tetszik, menni kell. Legtöbbször énektanárként maradnak meg a zene területén – én inkább az aktív éneklést választottam további működésem számára. A daléneklés mindig nagy vonzóerővel volt rám. Ez a műfaj kis formátumával éppúgy rejt magában drámaiságot és

szépséget, mint a nagy színpadi művek. De míg az utóbbiban óriási apparátus áll rendelkezésre a drámai cselekmény megjelenítésében – kezdve a színpadképtől a rendezésig, a karmestertől a zenekarig, az énekesek tömegéig, s a jelmezekig – addig a dalénekes egyedül áll a pódiumon, s teremt világokat.

A daléneklésnek - éppúgy, mint az operai éneklésnek is megvannak a maga óriásai. Ezek között tartjuk számon pl. Heinrich Schlusnust és az utána jövő zseniális daléneklő tolmácsoló művészt, Dietrich Fischer-Deiskaut. Persze rajtuk kívül a nagy énekesek egész sora helyet biztosít magának a daléneklés területén is.

Fischer-Dieskau kitűnő Schubert-analízisét olvasva (A Schubert-dalok nyomában) kellemes meglepetéssel kiáltottam fel, amikor a szerző azt írja, hogy Schlussnust Sebastian Peschko is kísérte Schubert-dalok előadásában.

A meglepetés oka az volt, hogy a neves zongorakísérővel én is énekeltem! Ez a 70-es évek elején történt Kölnben – az ottani Rádió (Westdeutscher Rundfunk) számára készítettünk egy magyar és svéd dalokból álló műsort. S a zongoránál nem kisebb művész ült, mint – Sebastian Peschko!

Nevét már jól ismertem, de a személyes találkozás és a zenei együttműködés lehetősége alaposan megremegtette térdeimet. De félelmem fölösleges volt - a felvétel sikerült és a rendelkezésre álló idő alatt elkészült.

Ezek után kapcsolatba kerültem a Hessischer Rundfunkkal Frankfurt/M-ban, ahol viszont egy Kilpinen és Sibelius-dalokból álló műsort vettünk fel, Ute Starkeval a zongoránál.

A svájci Rádióban is adtam műsort – magyar és svéd dalokkal Zürichben. Különösen a svéd dalok iránt érdeklődtek, hiszen a távoli északi országból nem minden nap találhattak dalokat éneklő tenoristát. Itt Theodor Sack volt a kísérőm.

A Svéd Rádióba többször is meghívtak – magyar népdalfeldolgozásokkal a műsoron. Itt „lemeztársam”, Lasse Gilliacus kísért. Majd magyar műdalokból álló műsort is felvettünk - Willy Hintz kíséretével.

Olasz, német, magyar dalokat is felvett velem a Svéd Rádió – Scarlatti, Caccini, Brahms és

Richard Strauss dalaival, s nem maradhatott el néhány népdalfeldolgozás Bartók-tól és Kodálytól sem. A zongoránál Sixten Liedback ült.

Francia dalokat is megörökített velem a Svéd Rádió – a tragikus sorsú Henri Duparc daltermésének néhány gyöngyszemét énekeltem Roland Nilsson zongorakíséretével. A Svéd TV is őrzi néhány felvételemet - a legjobb között zenekari kísérettel történt, William Lind vezényletével.

Caruso hangjának sötét, szinte baritonális színe képessé tette őt pl. arra, hogy egy Bohémélet előadáson az indiszponált Colline helyett ő énekelte a basszus áriát a színpalota mögött, miközben kollégája csak tátogott a közönség felé. Carusot hangjának varázslatos színe tette őt a „bel canto” – művészet felülmúlhatatlan alakjává. Társa ebben - nyugodtan mondhatjuk: „primus inter pares” – Benjamíno Gigli volt. A magyar Zenei Lexikon 1965 szerint „...korának legszebb tenorhangja...”, amit én is feltétel nélkül aláírok. Az ő hangja még Carusoénál is szívhez szólóbban hat rám. Néhány kritikusának tartotta sírós-sóhajós kitérésait, de ha ezt valaki olyan őszinte emberi érzések kifejezésére tette, mint Gigli, akkor ezek a kitérésök helyénvalóak voltak. Mert ki tud szebben sími-búcsúzni anyjától a Parasztszűzlet-ben, vagy kétségbeesettebben szeretni Des Grieux-ként a Manon Lescaut-ban, mint Gigli? Magamnak már sajnos, nem volt alkalmam őt életben hallani, de az említett két lemezfelvétel hallatán szemem nem marad szárazon. S ha valakit hangi ideálomnak nevezhetek - az Benjamíno Gigli! Magyar vonatkozásban is van hozzájuk hasonló „belcanto” – művész. Ki hallott szebb hangú koloratúr szopránt Gyurkovics Máriánál? Ő semmivel sem volt kisebb tehetség, mint világhíres kollégái Galli Curci vagy Monte. De ő olyan szerencsétlen korban működött, amikor háború és elszigeteltség akadályozta a szabad utat-forgalmat a világkarrier felé. Örök emlékét őrzön az operaelőadásoknak és koncerteknek, amely hallottam diákkoromban. Mert olyan Gilda, vagy Sophie vagy Zerlina nem születik talán száz éven belül sem, mint ő volt.

S mikor fogunk olyan gyönyörű bariton hangot hallani, mint amilyen Svéd Sándoré volt? Felejthetetlen a Don Giovanniban, Rigolettóban, Traviátában - kitérőlehetetlenül élnek bennem. Sőt egy film is megmaradt - Mária nővér volt a címe - gyermekkoromban láttam, amelyben Svéd Sándor éneklő a Küldök néked egy nápolyi dalt c. Fényes kompozíciót. (Be kell vallanom, magam is repertoáromba vettem ezt a szép dalt.) A hang szépsége, amely az emberrel vele születik, s amely meg nem tanulható – ebben van az a varázs, amely felejthetlenné teszi az énekest számunkra. Mert énekelhet valaki bármilyen briliáns technikával, muzikalitással, intelligenciával - a szépséget mindez nem pótolja. Svéd Sándornak természetesen az énekművészethez szükséges remek technikája muzikalitása stb. – de elsősorban varázslatos hangszépsége az, amely előtt közönsége kapitulál.

Hazai látogatásaim egyre több koncertlehetőséget biztosítanak számomra. Mint említettem, egyházi rendezése könnyebben megy - templom és kántor mindenütt van. De nem nélkülözöm a világi műsorú dalestekre való meghívásokat sem. E műsorok összeállításánál szem előtt tartom a közönség összetételét és kívánságait is. Svéd hallgatóságnak természetesen anyanyelvén is adok műsort német közönség pedig nem maradhat Schubert és Brahms nélkül. Magyarjainak sem nehéz egy dalestre való műsort összeállítani, de természetesen nekik is bemutatok néhány gyöngyszemet a svéd, vagy német dalirodalomból és olasz „örökzöldek”-ből.

Amíg hívják az embert - menni kell.

Mert nincs nagyobb öröm számomra, mint hazai közönségnek énekelni. Ők értenek meg engem legjobban, hiszen anyanyelvünkön „szólunk” egymáshoz. Közülük jöttem el, ott vannak gyökereim, magyar nyelven kaptam kultúrámat és tudásomat, melyet külföldön hasznosítottam. A Sors és a Történelem különleges és szerencsés fordulata meghozta számomra azt a hihetetlen élményt és reménybeteljesedést is, hogy meg tudom mutatni hazai földön szerzett tanulmányaim gyümölcsét - még időben szülőföldemen is.

Mert ki merte volna hinni akár csak 15-20 évvel ezelőtt is, hogy az a hatalom, amely több százezer honfitársamat (velem együtt) emigrációba kényszerítette - ilyen „rövid uralkodás” után eltűnik a történelem süllyesztőjében? Többen újabb másfél százados „török hódoltság”-tól féltünk. De az történt, ami azon az emlékermen áll, melyet I. Erzsébet királynő adott ki az angoloknak 1588-han a Spanyol Armadán aratott tengeri győzelme emlékére: „Afflavit Deus et dissipati sunt.” (Rájuk fújt az Isten és szétszóródtak.)

Csak a művészet örök!

Epilógus

„Az életet már megjártam,
Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon'
legfőlebb, ha omnibuszon.”

– írta Arany János. Mi pedig – alig száz évvel később – elszakadtunk a Földtől és repülve, mint a madár, közeledünk céljaink felé. Caruso és Melba még hajón szeltek át az óceánokat, hogy elérjék távoli hallgatóikat - Gigli már, ha félelemmel is, de repülőre ült. Az ember pedig a madarakat is legyőzve, a világűrbe is kirepült, s ott, a szó legszorosabb értelmében *végtelen* lehetőségei vannak.

Nekünk, művészeknek – különösen a tolmácsoló művészeknek – igen rövid a működési ideje. Az énekes az amúgy is rövid emberi lét fiatal és erőteljes éveit használhatja csak fel a nagy vokális művek előadására - s ez alig néhány évtized. Alig negyedszázad eltelte után már újabb énekes nemzedék „dörömböl” az ajtókon, s tolja lefelé a színről az „öreg” énekeseket. Ez az állapot természetes és jót tesz az utánpótlásnak. Korunk technikai fejlődése pedig megőrökíti a nagy tolmácsolók, a nagy énekesek teljesítményeit, így szinte társukká válnak az íróknak - amint a könyvek a könyvespolcokra kerülnek, úgy állíthatók melléjük a nagy zeneszerek felvételei is.

Ez a „csoda” még annyira ifjú, hogy fejlődését csak sejteni lehet. A hang megörökítésének története alig száz évvel ezelőtt kezdődött, s ma már túl vagyunk a viaszhenger-fonográf, a kölemezen, az LP-lemezen és ki tudja, mi jön a CD után? Bizonyára valami még szenzációsabb, még jobb, még tökéletesebb. Mit nem adnánk ma érte, ha meg lehetett volna örökíteni Liszt zongorajátékát, vagy Caruso előtti énekes nemzedék hangját és bel canto- művészetét. Ezek elhangzottak s elszálltak mindörökre. Beteljesedett rajtuk a tolmácsoló művészek sorsa – csak addig voltak hallhatók, amíg fiatalon, erejük teljében működhetek. Egészen más az alkotó művész helyzete – a zeneszerző műve megmaradt az utókorra, s előadható bármikor, hosszú idő eltelte után is. Az íróasztal fiókjá megőrzi, amíg a „felfedezés” ideje eljön. Mert a zene addig, amíg el nem hangzik, csak kétdimenziós jelenség papíron. Amikor az előadás folytán átmegy *a hangzás harmadik dimenziójába*, akkor válik zenévé, zeneművészetté. (Ezt tanította felejthetetlen professzorom a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, Budapesten, Molnár Imre, az énektanítás nagyszerű tudósa.) Neki tettem fel egyszer a kérdést, hogy mondaná meg, annyi énekes tanítvány közül kiből lesz valóban énekes? S ő azt a dodonai választ adta: „Fiam - tehetség ellen nincs orvosság.”

Igen – a tehetség teret kér. De a tehetség kifejlesztéséhez és érvényesítéséhez – a komoly tanulmányok után szükség van jó adag szerencsére is. Megfelelő időben és helyen olyan emberekkel találkozni, akik tehetnek valamit a fiatal művész érdekében. Egyetlen próbaéneklés vagy fellépés, amelyen „véletlenül” jelen van egy szemfüles ügynök, impresszárió, eldöntheti a tehetséges művész sorsát. Mert ez elindíthatja azt a „láncreakciót”, amely szinte kézről kézre adja a művészt - s a Pálya biztosítva van. Erről álmodik minden fiatal tehetség, s boldog lehet, akinek ez sikerül.

De bármint is történik, s bármilyen nehéz is művészpálya - ha hivatástudat van, az legyőz minden ne kézséget. S ha maga a művész örömet talál munkájában közönsége megérzi ezt és lelkes tapssal fogadja a „tolmácsolást”. S ez minden fáradtságot megér!

„Dum spiro – spero” számomra így alakul. „Dum spiro – vanto.”

* Készült a Püski Kiadó nyomdájában, 2001.

IBSEN FESZTIVÁL 2002, OSLO

A nemzetközi Ibsen Fesztivál VIII. alkalommal került megrendezésre Oslóban. A főprogram keretén belül aug. 29-e és szept. 10-e között 13 darabból (öt bemutató) 34 előadás került színre az öt játszóhelyen. A Fesztivál témájául ezúttal Ibsen és Csehov közös szellemi örökségét választották. A szervező bizottság örökös anyagi problémákkal, állami támogatáshiánnyal küzd, ezért is kell folyton hangzatos jelszavak mögé bújni, a fesztivál létjogosultságát kell bizonyítani. Mintha Ibsen életműve nem lenne elégséges ok – saját hazájában – a kétévenkénti fesztiválra. Ami kezdetben évenkénti volt, s bizony nem az érdeklődéshiány kényszerítette a szervezőket erre az elhatározásra.

Az *Ibsen Fesztivált* Csehov előtt tisztelegve *A három nővér* című dráma nyitotta. A sajtó is, a publikum is értetlenül fogadta e furcsa megoldást. Sokan úgy vélték – nagyon jogosan – , hogy Ibsen deheroizálása veszélyezteti a későbbi Ibsen Fesztiválok megrendezését. Igaz, ez nem tízezres tömeget megmozgató sportrendezvény, vagy téli sífesztivál. Egyre nehezebb szponzorokat találni, ez meglátszik a Fesztivál színvonalán. A rangot adó jeles külföldi társulatok vendégjátékából van egyre kevesebb. Természetesen rendszeresen jönnek a skandináv színházak; dánok, finnek, svédek. Komoly, színvonalas előadásokkal, nagy nevekkel, közönség és szakmai sikert aratva. Az idén három vendégtársulat s egy vendégrendező biztosította a nemzetköziséget: a svéd Dramaten, a Burkina Faso-i csoport, a dán Betty Nansen társulat, valamint Zsámbéki Gábor a budapesti Katona József Színház igazgató rendezője. Zsámbéki és állandó magyar segítőtársai, Khell Csórsz díszlettervező és Szakács Györgyi jelmeztervező az oslói Nemzeti Színház társulatával az Amfiscene nevű kisszínpadon készítették el a Norvégiában nagyon ritkán játszott Kis Eyolf-ot.

Kis Eyolf

A színpadkép első látásra mehökkentő látvány. Nincs egy vízszintes felület, egy nyugalmas pont a porondon. Van két merészen ívelő hid, egy közönség felé lejtő apró színpad, rajta felénk dülő pad, székek, s a porond sarkán vékonyka korlátok. A háttér félköríves függönyfelülete kétoldalt túlnő a játékrészül szolgáló téren. Erre vetül az első színben csillogó vízfelület, színváltások alatt absztrakt mintázat, vagy alsó megvilágítás következtében a színpadi kellékek konstruktivistá hatást idéző fekete-fehér árnyéka. Ebben a fizikai környezetben – Pestiesen szólva – nem semmi mozogni, játszani, fesztelenül viselkedni, dialógusokra koncentrálni. A pontosan kidolgozott színész-vezetésnek s a valószínűleg igen kemény színpadi munkának köszönhető, hogy a színészek mindvégig urai a helyzetnek.

Könnyedséget sugallva járkálnak a hajmeresztő ívű hídon, egyensúlyoznak a korláton, zászlórúdon, a vitorlavászon szőnyegen. Pedig a hölgyek csinos, elegáns, de szűk hosszúruhái, vagy a férfiak bőrtalpú cipői nem kis akadályt jelenthetnek. Nem is beszélve a rokkant kisfiú, Eyolf mankós, falásas attrakcióiról. Csak az első pár percben volt zavaró ez a minden célszerűséget nélkülöző, de látványnak, mutatványnak kiválóan megfelelő játéktér. Hamar kiderült ugyanis, hogy mindenki alaposan felkészült, teszi a dolgát s nem is akárhogyan. Az a minimális feszültség – a színészfeltés, a cirkuszi izgalom – ami végig bennünk maradt,

még segített is a darab érzékenyebb befogadásában. (1. kép)

A kritika elismerően szólt az előadásról, az árnyalt rendezésről, s arról a bravúrról, ahogyan Zsámbéki átvágta magát a darab szimbólumerdéjén, s ahogy sikerült hihető, működő történetet kreálnia Ibsen 1894-ben írott darabjából. A színészi játék is kisebb fajta csoda norvég viszonylatban. Minden jelenetben azonnal kirajzolódnak az erővonalak, amik mentén tovább szövődhetnek az akciók/jelenetek. Ehhez a színészi gesztusok kifinomult játékára, mimikára, szemvillanásváltásokra, egymás tökéletes értésére van szükség. Ez csak ott áll/állhat össze, ahol a társulat csapatot képez,

ahol a rendező tökéletes egységbe rázza/tereli/édesgeti partnerül szegődött színészeit. Ez – s remélem nemcsak a premier estéjén – összejött az Amfi teljes gárdájának.

Zsámbéki kézvonása ott van minden jeleneten. Ahogy vissza fogja az indulattól ordítani akaró színészt, hogy ne tegye, mert a kítátott száj, a tüdőben rekedt levegő némasága – kamara-előadásban – rikoltóbb a ködbevesző hajó kúrhangjánál. A félbe maradt mozdulatok drámaiabbak a teátrális gesztusoknál, s a partnerek segítőkész kontra-rekontra reakciói kifejezőbbek minden hangutánzó, töltelék republikánál. A színész-mozgás is figyelemreméltó. Zsámbéki nem balettmester,

színészei sem táncosok, de el tudom képzelni, hogy a próbafolyamatok során, a rendező s a társulata között kialakult kapcsolatokból koreografálódtak ilyené azok a jelenetek, amelyek feledhetlenné tették ezt az előadást. Gondolok itt - megpróbálom a látványt leírni, s az olvasónak visszaadni - például a testvérpáros jeleneteire azután, hogy a kis Eyolf meghalt. Az apa ül a parton, a tengerre réved a tekintete. A lány megpróbálja elterelni gondolatait a tragikus eseményről. A férfi fokozatosan oldódik, már-már elfogadja a lány közeledését, aki nem csak úgy, a legrövidebb úton oldalog hozzá, hanem a legbonyolultabb mozgáskombinációval, a kishíd túloldaláról leereszkedve, alatta átbújva, lágy, szinte lassított felvételben közelít, majd vonja a férfi fejét testvéri ölelésébe. De felejthetetlen az a „képsor” is, amikor a Patkányasszony igyekszik hatalmába keríteni a kis Eyolfot. Ekkor a többiek mind sóbálvánnyá merednek, s mint egy pillanatfelvételen, oly mozdulatlan a szín hosszú másodpercekig. Varázsütésre kerülnek játszó állapotba, itt nem segít a végszavazás, a karmesteri pálcá jeladása, ez belső ritmus, a partnerek egymás iránti, feltétel nélküli bizalmán alapuló összhang eredménye.

A szeptember 6-i Le Monde párizsi lap egész oldalas beszámolót szentelt az oslói Ibsen Fesztiválnak. Benne dicsérő szavakkal méltatta a *Kis Eyolf* színrevitelét.

Ha mi holtak feltámadunk

A Fesztiválra időzítette bemutatóját az oslói Nemzeti Színház kisszínháza, a Thorsovteatret. Ibsen 1899-ben írt legutolsó műve, a *Ha mi holtak feltámadunk* elég ritkán látható norvég színpadon. Legutóbb egy jóval korábbi fesztiválon mutatta be az oslói Nemzeti Színház. Az akkori nagyszínpadi előadás meglehetősen avíttra, unalmasra sikeredett. Nemcsak azért, mert a rendező nem mert a kor követelményeinek megfelelően az eredeti szövegen minimálisan sem változtatni, hanem mert az akkori Nemzeti sem volt még képes elszakadni a tradicionális, teátrális játékmódtól. A Thorsov kisszínház társulata most annál inkább újított, s felrúgott ebben az előadásban minden elképzelhető tradíciót. Már a rendező személye is kihívást jelentett nemcsak a társulatnak, de a színházi szakmának is. Jo Strømgren koreográfus számtalan meglepetéssel szolgált eddig is a norvég, és a határon túli közönségnek. (Az Ághegy előző számában olvasható a Kortárs Dráma fesztiválról s benne Jo S. akkori rendezéséről, koreográfiájáról írt jelentésem.) Ez a sokoldalú művész mindenkori díszlettervező társával most Ibsen darabját szedte elemeire s rakta össze úgy, hogy a kapott eredmény több is lett, kicsit kevesebb is, mint az eredeti. Legelőször is – mint koreográfus- mozgásformát keresett a darabhoz. Ezt a pantomim-flamencó-salsa keverékben találta meg, s ennek megfelelően írta át a szöveggönyvet s változtatta meg a helyszíneket. Ez már nem a havas, hegycsúcos, medvevadászatos Norvégia. Hősei is inkább kozmopoliták,

mint nemzeti alaptípusok. Az eredetileg idős szobrászművész főszereplőt 30 éves, gyors karriert befutó művésznek ábrázolja, aki fiatal kora ellenére kiegészített, művészi válságba került. Még ifjú felesége sem képes őt inspirálni. A francia üdülő-környezetbe helyezett játékban a feleség udvarlója sem egy medvevadász, hanem egyszerre két aranyifjú, akik a többség számára érthetetlen franciául társalognak. (2. kép)

A játéktér a kisszínház adottságaihoz igazodik. A kb. 5 méter átmérőjű tükörlapokból kirakott színpad körül amfiteátrumszerű nézőtér helyezkedik el négy sorban.

Az álmennyezet a színpadnál valamivel nagyobb, 6-7 méter átmérőjű metszett tükörfelület, melyben a színpad s a közönség egy része is visszatükröződik. Ennek hatására mintha egy végtelen magas kupola emelkedne a fejünk felett. A hang, a fény s a scenika összhangja remekül támogatja Jo Strømgren rendezői elképzelését. Multiművészet ez a javából. Nincs szükség a szobrászművész műtermére, faragott szobrokra. Itt az emberi testek, a színészek lesznek időtlen, márványba, emlékezetbe vésett figurákká.

A modernizált, megkurtított szöveg – lehet ez ellen tiltakozni – szellemében mégiscsak visszaadja Ibsen eredeti gondolatait; az ember magányáról, a művész válságáról, a halandóságról és a halhatatlanságról. A kritika bizonyos mértékig fanyalogva fogadta az előadást, de a közönség egyértelműen kiállt mellette, s hetekre előre elkapkodták a jegyeket.

A szőke Hedda

Az előzőekből látjuk, hogy lehet szerencsés kézzel is nyúlni egy Ibsen műhöz. Mindez közel sem mondható el az oslói Norvég Színházban Odd Christian Hagen rendező átíratában bemutatott Hedda Gabler adaptációról. A rendező alaposan

átformálta Ibsen eredeti szövegét, sőt ebbe a színházba egy másik nyelvre is, új-norvégre kellett fordítania. A Presszószinpadon bárpult mellé és kávézóasztalok közé nehezen értelmezhető Heddat telepített. A kerek asztalok mellet ülő közönség tekergethette a nyakát, ha a szereplőket követni akarta. Ők ugyanis előszere-tettel változtatták helyüket vonalban és mélységben is. Hol a bárpult előtt, vagy a mögött replikáltak, hol a terem két szélén álló magas bárasztalok egyikénél, hol pedig a hátsó fal mellett. Hedda ezen az estén bártulajdonos. Váltótársa, őt a szerelmével üldöző Brack kisasszony időnként sört vitt az asztalokhoz – szövegen kívül jelentette az asztaltársaságnak: a vendégeim! Általában pedig maguk a szereplők fogyasztottak. Végigitták az itallapot. Milyen üzenet rejlik egy ilyen gesztus mögött?

A színészek karakterformálása egyeseknél kifejezetten téves, másoknál túlkarikírozott. A férj Jørgen Tesman harsogó, nőies irodalmár, Hedda mintha szöke viccekből csöppent volna közénk. Elvsted kisasszony, Hedda iskolatársa korban közelebb állt a nagynénihez. Eilert Løvborg és Julle nagynéni egy és ugyanazon férfiszereplő, aki igen-igen jó mindkét alakításban. S ezáltal sajnos átrendeződnek a darab erővonalai. Az önmegvalósítási lázban szenvedő, maguknak helyet követelő ifjú színházcsinálók tanulmányozhatnák a világszínház történetét, többet utazhatnának, ismerkedhetnének tapasztalt mesterek munkáival. Nem elég deheroizálni Ibsent, hozzá mérhető értéket, minőséget illene alkotni. Ibsen maga mondta egyszer, hogy az alkotás kegyetlen folyamat. Ezt sem előtte, sem utána, nem kerülhette el egyetlen művész sem.

Betty Nansen Színház

A Fesztivál nagy meglepetése egy újabb *Ha mi holtak feltámadunk* előadás volt a Nemzeti Színház nagyszínpadán. Peter Langdal, a Betty Nansen Színház igazgatója s e darab rendezője, már a két évvel ezelőtti Fesztiválon is bizonyított *A tenger asszonya* rendezésével, s a Nemzeti norvég színtársulatával. A koppenhágai színházban ezúttal nemzetközi, skandináv színészekkel dolgozott. A szobrász Rubek szerepét norvég, a medvevadász Ulfheimét svéd, a többi szerepet dán színészek alakítják. Magyar színházkedvelők számára bizonyára elképzelhetetlen, hogy minden szereplő a maga nyelvéen mondja a magáét. Ez nem probléma Norvégiában, ahol a TV-ben, filmen, színházban egyazon programon belül is minden közszereplő használhatja anyanyelvét, tájnyelvét. A norvég híradóban a svéd rádió tudósítója jelentkezik Amerikából, angol nyelven kapjuk a legfrissebb futballeredményeket. Dán, vagy svéd óvónók mesélnek anyanyelvükön csemetéinknek. Játék a játékban ez a mostani *Ha mi holtak feltámadunk* előadás.

A színpadra hangstúdió belsőt épített a díszlettervező. Berendezése a 60-as évek stílusát juttatja eszünkbe. A háttérben, nagy ablak mögött látszik a keverőszoba. A stúdió két szélén, egymástól jelentős távolságban ül Rubek és ifjú

felesége. Minden olyan szövegrészt, ami Ibsentől ma már prédikációnak, teátrálisnak tűnhet, kicsit ironikusan, enyhe élcel, mikrofonba mondják/ismélik.

Ez, és a stúdió technikusának narrációs jelenetei, valamint a hegyi nyaralót helyettesítő stúdió extra nehézzé teszi a darab megértését. Ugyanakkor újabb jelentésrétegek felfejtésére ad alkalmat. Intellektuális kalandra invitál, szellemünk megméretetésére, Ibsen valódi világába. Senki dolga nem egyszerű ezen az estén. Hosszú a darab, manapság már kevesebb szóból is ért a televízión edzett néző. De a jól felépített színészi játék időről-időre átsegít az ellaposodni látszó részekeken is. Maja és Rubek játéka egy pillanatra sem engedi el figyelmünket. Külön köszönet ezért Sofie Gråbølnek és Nils Ole Oftebrónak.

Kísértetek

A Fesztivál csúcspontja, egyben záró estje a stockholmi Királyi Dráma Színház vendégjátéka volt. A *Kísértetek* című drámának 2002. februárban volt a svédországi bemutatója. A tavaszi évadban végig telt házzal futott a darab, s ezért átvittek az őszi idényre is. Az oslói vendégjáték után Londonban és New Yorkban is vendégszerepelnek majd.

A magyar közönség Ingmar Bergmant főleg filmjeről ismeri. Mi, északon élő szerencsések, gyakran részesülhetünk színházi rendezéseiben is. Vagy ellátogatunk Stockholmba, ahol 1960 óta, kilenc éves müncheni önkéntes száműzetését leszámítva, rendez, vagy megnézhetjük oslói vendégjátékait. Korábban épp egy Ibsen Fesztiválon szerepelt az emlékezetes *Babaszoba* (Nóra) előadással, míg közel egy éve Strindberg darabot láthattuk rendezésében. A *Kísértetek* az első dráma Ingmar Bergman életében, amit maga fordított le svédre. Saját bevallása szerint tette ezt azért, mert a darab eredetijét és néhány svéd fordítást egybevetve nem talált kedvére való változatot. Úgy érezte, érdemes tovább gondolni Ibsen néhány témáját. Átiratában, például Manders lelkész figurája emberibb, esendőbb, ezáltal szimpatikusabb lett. Oswald, a beteg fiú több lehetőséget kapott elrendelt sorsa, apjától örökölt halálos betegsége teremtette kilátástalan jövője felülvizsgálására. Bergman húzott azokból a részekből, amelyek ma már pátoszos prédikációnak tűnnek. Nyelvezete nem a mai beszélt svéd köznyelv, hanem irodalmibb, enyhén arisztokratikus. Érdekes megoldás, hogy Manders lelkész és Alving asszony párbeszédeiben az ibseni szöveghez képest jóval többször szólítja a szereplőket keresztnevéen.

A svédek Henrik Ibsene August Strindberg. Ibsen legnagyobb műveire Strindberg is megadta a maga válaszát. Így született a *Babaszobára Az apa a Kísértetekre a Pelikán*. A jelenlegi fordításba csempésztett Strindberg szövegek egyrészt a két drámaíró számtalan közös vonására hívják fel a figyelmet, másrészt kifejezik Bergman Strindberg iránti tiszteletét. Bergman filmjeiben szereplőinek tökéletes megválasztására, színészvezetésére emlékezünk a leginkább.

Nemcsak a nevek ragadtak meg bennünk, Bibi Anderssoné, Liv Ullmané, Erland Josephsoné, Max von Sydowé, hanem arcvonásaik, szemrebbenésük, kisu-gárgzásuk. Egy színházi előadásban, ha ugyanezt a hatást akarjuk viszontlátni, nagyot csalódunk. Érzékszerveink nem vetekedhetnek a legmodernebb kamerák s hangrögzítő eszközök rafinált technikájával. Szemünk az összképre koncentrálni, fülünk a cukorkás papírok zajszűrésével foglalatostkodik. Ekkor van szükség Bergman mesteri helyzetteremtő, színházban gondolkodó képességére. Meghagyja Ibsen színpadkép utasításait, az elegánsan berendezett nappalit, a választékos bútorokat, a kor stílusának megfelelően öltöztetett szereplőket. Megteremtí tehát azt a légkört, amiben a XIX. század végének polgári drámája játszódhat. Csak mintegy jelzésképpen, hogy mi itt és most élünk, Osvald hajába egy széles vörös csíkot festet. Ki-ki maga döntheti el, hogy ez most a punk-generációra, vagy a halálos betegségre utal-e? S még egy idegen segédeszköz van jelen a színpadon, az ácsmester Engstrand pantallón kívülre rögzített járószerkezete. Engem mindkettő inkább zavar, mint újabb asszociációkra készítet. Előbbi, a vörös hajzat inkább utal egy fejszecsapás nyomára, mint a halálos vérbajra. Utóbbi pedig azt sugallja, hogy a színész segédeszköz nélkül nem képes eljátszani a sánta ember szerepét.

Bergman színészválasztása színházi rendezéseiben is világra szóló. 1986-ban fedezte fel a színpad számára Pernille Augustot, akivel azóta Strindberg, Shakespeare, Schiller, Ibsen főszerepeket játszott el. A magyar nézők a Fanny és Alexander című filmben ismerhették meg a sokoldalú színésznőt. Pernille August a *Kísértetek* Helene Alving szerepében meglepő keverékét adja az otthonát „nem elhagyó” Nórának, a hatalmát „nem kiélvező” Hedának, a tengerre „nem vágó” frü Wangelnek. Olyan Helene, aki a látszat kedvéért, férje, családja makulátlan tisztaságáért önmaga feladására képes, de a darab cselekményének kezdetére már mindebbe belefáradt. A szülőházba visszatért fia sorsának jobbra fordulása érdekli csak. Rövid számára a színpadi jelen idő, hogy a hazugságokkal beárnyékolt múltat, s a reménnyel kecsegtető jövőt érzékeltesse, eljuttassa. Szinte megoldhatatlan színészi feladat. Sokan ezért időben, térben széttördelik, jelenetről jelenetre alkalmazkodnak a figurához. Bergman hagy időt arra, hogy Helene figurája egyik állapotból a másikba fejlődhessen. Helene a dráma kísértete, aki a darab minden jelenetében vagy fizikailag, vagy a többiek hátsó gondolatában van jelen. Kisugárzása, helyzetteremtő képessége már az első percekben meggyőzte nézőit, hogy itt minden, de minden csak az Ő tudtával, engedélyével történhet. Az Osvaldot játszó színész viszont nem tudott meggyőzni sem arról, hogy nagy reménységű festőt alakít, akit csak végzetes betegsége fosztott meg a hírnévtől, sem arról, hogy körömszakadtáig tudna küzdeni Regine szerelméért. Az anyjához fűződő, sejtetően „beteges” viszony sem érződik játékában. Figurája a mai puhány „vattageneráció” képviselőjére inkább emlékeztet, mint egy ibseni drámahősré.

Könny nélküli sírásai, önsajnálkozó sóhajai nem színpadra valók. Kétlem, hogy Bergman jóváhagyta ezt a melodramatikus szerepfőmálást. A hosszú szezon alatt

felszedett manérok vihették félre ezt a figurát. Regine jelentősége kissé megnőtt Bergman átíratában. Sajnos korábbi darab-ismereteinkre kell támaszkodnunk, ha Regine sorsát érteni kívánjuk, mert azt nem a darab logikája diktálja. Pedig Angela Kovács érdekesen formálja meg szerepét. Cserfesebb, mint egy északi szolgálólány, mégis kevésbé tiszteletlen a lelkésszel, s másokkal, mint azt a skandináv színpadokon megszokhattuk.

A vad sirály

A 2002-es Fesztivált Ibsen és Csehov szellemi találkozáspontjának szentelték. A kicsit erőltetett elképzelés pár kétes értékű előadást, rendezvényt eredményezett. Ide sorolható *A vad sirály* című drámaegyveleg. Ebben négy színész játszott hosszabb-rövidebb „duettek” *A sirály*, a *Ványa bácsi*, *A vadkacsa*, a *Solness építőmester* című darabokból. Ez jobban illett volna egy szellemi vetélkedő illusztrálásához, mint önálló előadásnak. Az oslói Nemzeti Színház tehetséges fiatal színészei, s a helyenként fantasztikus szcenikai megoldások mentették meg az előadást a bukástól.

Oslo, 2002. Október

Kovács katáng Ferenc

Magyar filmkurzus Kaliforniában

2002 őszén tartott speciális kurzust a magyar film témakörében Szalóky Melinda kutató az UCSB (University of California, Santa Barbara) Filmintézetében harmad- és negyedéves egyetemi hallgatóknak.

A kurzuson azon főbb áramlatokat, témákat, formákat és stilisztikai elemeket taglalták, amelyek 1945-től napjainkig jellemezték a magyar filmkészítést. Az egyes visszatérő filmtémák, motívumok, karaktertípusok és megjelenítési stratégiáik megértéséhez figyelembe kell vennünk az egyedi történelmi paramétereket, amelyek ezen közép-kelet-európai ország státuszát és önképét formálták a XX. század során. Ilyen történelmi mérföldkövek a két világháborúban elszenvedett traumatikus veszteségek, az 1956-os, sztálinizmus elleni népfelkelés tragikus kimenetele, és a kommunista uralomnak véget vető 1989-es rendszerváltás.

Hasonlóan fontos volt arra is odafigyelni, hogy az állami tulajdonosság és nyílt ideológiai ellenőrzés hogyan befolyásolta a magyar filmkészítési szokásokat; hogyan eredményezett a „szocialista” filmkészítési mód szociálisan elkötelezett, kulturális értékkel bíró „art cinema”-t, melynek alkotói (például Jancsó Miklós, Mészáros Márta, Szabó István, Tar Béla és mások) számtalan jó kritikát kaptak a nemzetközi fesztiválokon, hogyan fogadták ezeket a filmeket hazájukban, hogyan befolyásolta a kommunizmus bukása és a piacgazdaság bevezetése a magyar filmipart?

Végül nem feledve azt, hogy az egységes nemzeti identitás építése magával vonja a „disszonáns” hangok elhallgattatását, meg kellett vizsgálni, hogy melyek azok a tapasztalatok és értékek, amelyeket a magyar filmek általában marginalizálnak, vagy elnyomnak az „autentikus” magyarság megjelenítésére/bemutatására való törekvésükben. Hogyan kezelték a nacionalizmus, a társadalmi nem, a szexualitás, az osztály, a faj és etnicitás kérdéseit egy olyan nemzet filmvilágában, mely bizalmát szándékosan a proletár nemzetköziségbe és a magántulajdontól, kizsákmányolástól és diszkriminációtól mentes, osztályok nélküli társadalomba fektette?

A kurzuson felhasználták a különböző feminista és posztkoloniális elméletek meglátásait. Továbbá támaszkodtak a hisztográfia posztmodern megközelítéseire, egyes filmek részletes analitikus elemzésére, és szerzői kritikákra.

A diákoknak részt kellett venniük a vetítéseken, mert a filmek jó része nincs moziforgalmazásban, videón angol felirattal, vagy szinkronnal máshol nem elérhetőek. A Magyar Filmunió segítségével nélkül ezt a kurzust képtelenség lett volna megtartani.

A kötelező olvasmányok túlnyomó többsége inkább leíró, mint elméleti s bennük a témák filozofikus és kritikai megvitatása helyett főként dokumentumokat, interjúkat és történelmi leírások találhatók.

Témák:

1. Magyarország-képek 2. Az 1950-es évek – a nacionalizált mozi: Új (szocialista) realizmus a megváltozott valóságban 3. A 60-as évek- Jancsó Miklós és a magyar „Új hullám” 4. A 70-es évek - hisztoricizmus „Pop Art Mozi” 5. A 70-es évek – Dokumentarista tradíció 6. „A 80-as évek 1979-ben kezdődtek”: Társadalmi betegség tünetek 7. A nők bemutatása és a magyar antifeminizmus 8. A 80-as évek – klasszikus történetmesélés és kísérletezgetés. 9. A cenzúra mechanizmusai egy „liberális” szocializmusban 10. „Világok közt”: a változás küszöbén álló társadalom. 11. A 90-es évek és azon túl: magyar film a kommunizmus bukása után. 12. A magyar narancs: „Egy kicsit sárga, egy kicsit savanyú, de a miénk”

A filmnézés, filmelemzés felszínre hozta a magyar filmművészetben rendre visszatérő motívumokat. Ilyen például a körhinta, illetve az ahhoz kapcsolódó körkörös kameramozgás, szédülés, amit természetesen Fábri klasszikus filmje (*Körhinta*, 1955) vezetett be a filmes köztudatba. Ott a körhinta a mámoros önfeledtség szédítő érzését szimbolizálja, ami nem csak a szerelmes ember másikba való belefeledkezését jelenti, hanem egy kicsit a fényes szelek mámorát is, illetve a reményt, hogy a világ, ha nem is holnapra, de megforgatható, átlényegíthető. Mennyire más jelentést nyer a körhinta motívum (illetve a körkörös mozgás) a hetvenes és nyolcvanas évek filmjeiben! A *Családi tűzfészek* (Tar, 1978) vídámpark jelenete is bővelkedik ex-statikus (tehát egyensúlyvesztő, szédítő) pillanatokban. Itt azonban korántsem repülnek a szerelmesek. Sokkal prózaibb ez a vursli, még akkor is, ha látszólag az örömtelen valóság (a háttérben előbukkanó gyártelep) fölé emeli a házaspárt. Az ígéret földje itt puszta ország képét festi, ahol a mindennapok szorításában vergődő, azon fölülkerekedni képtelen emberek mindössze az elembertelenedésben érhetik el az átlényegülést. Nem véletlen, hogy ettől a körhintaélménytől (no meg a bőven fogyasztott alkoholtól) csak a gyomor fordul föl (és nem a világ), s a szereplő mindössze köpni (illetve okádni) tud a világra. De azt sem tiszta szívből.

A *kedves szomszéd* (Kézdi Kovács, 1979) körhintája kimondottan cinikus. Kézdi Kovács filmje mind képi, mind hanganyagában pontosan idézi Fábri körhinta jelenetét. A *kedves szomszéd* párosa azonban igencsak távol áll az eredeti szerelmesektől. A film kaméleon természetű főhőse egy nagyobb lakást vár a házasságtól, s ennek reményében hazudik őszinte vonzalmat, s fogadna örök hűséget. A *Körhinta* fiataljainak idealizmusa, hite a szerelem és egy igazságosabb társadalmi rend üdvözítő erejében kétszínűséggé, alakoskodássá, megalkuvássá torzul az „emberarcú kommunizmus” évtizedeiben.

Végül, de nem utolsó sorban, a körhinta motívuma felbukkan a *Megáll az idő* (Gothár, 1981) egyik jelenetében is. Itt egy Wartburg kering körbe-körbe a szabadság iránti nosztalgiát megjelenítő Balaton partján. A lány a kezdeményező, ő hívja „repülni” a fiút, aki azonban inkább másfelé szállna: át a Vasfüggöny

fölött. További érdekes visszatérő motívumok: Amerika, mint az áhított, örökre távol maradó. Az árvaság (anyátlanság-apátlanság/mostoha/nevelt gyerekek). Egy diák vetette fel, hogy érdekes módon szinte minden általuk nézett filmben van elhagyott gyerek, szétzilált család. Ez valóban szembeötlő a *Valahol Európában*, a *Hideg napok*, az *Angi Vera*, a *Családi tűzfészek*, *A kedves szomszéd*, *A kis Valentinó*, a *Megáll az idő*, a *Napló*, a *Redl ezredes*, *A kutya éji dala*, az *Egyszer volt, hol nem volt*, *Az én huszadik századom* c. filmekben: mind-mind valamilyen szinten az árvaság, a hontalanság témája körül forognak.

Szó volt ezen kívül az alkalmazkodás problémájáról, ami, ugyebár darwini szemszögből fontos túlélési stratégia, ám a társadalmi kaméleonnak szembe kell néznie a gerinctelenség és elvtelenség vádjával. Ahogy Erdős főszerkesztő és Szalánczky Éva párbeszéde példázza (Makk: *Egymásra nézve*, 1982), nem csak az aktuális történelmi pillanatban kimondható igazságnak, hanem a kimondott és leírt hazugságnak is kell, hogy határa legyen valahol. Érdekes jelenség, hogy Redl (Szabó, 1984), aki a simulékonyság és kétszínűség szobra lehetne, mégsem mondható alkalmazkodó természetűnek. Az ideálok, amikre felesküdt leáldozóban vannak, és Redl nem tud, vagy nem is akar váltani, köpönyeget forgatni. Ő a Monarchia hű embere, és ha a Monarchia érdeke az ő fejét követeli, zokszó nélkül odaadja. (Az „árulási” jelenet a havas erdőben világosan mutatja, hogy Redl előre megfontolt szándékkal, a szituáció teljes ismeretében adja ki a hadititkokat az általa „agent provocateur”-ként azonosított homoszexuális fiatalembernek. Ha rutén kell nekik, megkapják!)

A diákoknak tetszett *A kutya éji dala* (Bódy, 1983), bár természetesen nem sokat értettek belőle. Az adaptáció problémájáról beszélgetve többször megnézheték azt a jelenetet, amikor a két pap (Bódy/álpap és a szomszéd esperes) beszélget prózai dolgokról és hitről. Aztán ott van Bódy/álpap rémálma, amikor az éjjeli erdőben menekül egy őt kergető sötét figura elől, aki leteperi, rátelepszik, és vadul filmezni kezdi, majd egy karót dőf a szívébe. A filmbeli önmarcangolás, a gyónás, a bűnbánat és a vezeklés vissza visszatérő motívuma akkor válik igazán háttorzongatóvá (és egyben értelmezhetővé), amikor megtudjuk – Kovács András Bálint legutóbbi könyvéből [A film szerint a világ] – hogy Bódy is rendőrségi besúgó volt a hetvenes években. (Ügynöki dossziéja KAB szerint a Történelmi Hivatalban található, H-59552 számon, mely 1973. november 26. és 1981. április 9. közötti jelentéseit tartalmazza.)

Szalóky Melinda szíves közlése alapján írta **Kovács Ferenc**

Szalóky Melinda 10 évet élt Oslóban, az Oslói Egyetem Média és kommunikációs szakán diplomázott, jelenleg Amerikában az UCLA-n doktorandusz.

Messzeség csinálta mester

Beszélgetés Tamás Györggyel, a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület alapító-elnökével

Az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület – Stockholm (EMKES) az 1994. március 16-án a svéd főváros Täby negyedében megtartott alapító közgyűlés határozatával alakult. Svéd neve: Föreningen Ungerska Konstens Vänner. A szellemi alkotói szervezetkén, a 812401 – 1407 /1994. március 16. szám alatt, az állami nyilvántartásba beiktatott stockholmi székhelyű egyesület, anyagi hasznot nem hajt. Alapszabályzatában az egyesület céljaként a magyar művészet támogatását jelöli meg, ezen belül pedig kiemelten az erdélyi magyar művelődést kívánja kiállításokkal, kiadványokkal, és mindenféle más módon szolgálni.

A jelenlegi vezetőség: Tamás György műgyűjtő, elnök, Dóry Hugó titkár, Kisfaludy Lajos pénztáros. Vezetőségi tagok: Bartos József festőművész (Munkács), Brúgos Gyula festőművész (Debrecen), Dudás Gyula festőművész (Nagybánya), Essig József festőművész (Kolozsvár), Takács Gábor művészettörténész (Szentendre).

Az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület tagja a Magyarok Világszövetsége mellett működő Képzőművészek és Iparművészek Társaságának (KIT), és a harminchat tagot számláló Svédországi Magyarok Országos Szövetségének. 2003. január 1-én az egyesület tagjainak száma 106, ezen kívül 31 támogató tagja is van.

Az egyesület többszörösen újraválasztott műgyűjtő elnöke eddig összesen hatvanöt képzőművészeti kiállítást rendezett többnyire Svédországban, Magyarországon és Észtországban is. Népes nézősereg látta a saját gyűjteményéből származó több száz és a kölcsönzöttekből válogatott művek csoportkiállításokká összeállított darabjait, máskor pedig az egyéni kiállításokra meghívott képzőművészek festészeti, szobrászati vagy fényképészeti alkotásait.

Az Egyesület kiállításainak nézettsége az elmúlt tíz esztendőben a felszáztól az ezerkétszázig terjedően változó nagyságrendű volt.

- Egyesületed nevéből is kiolvasható erdélyi kötődésed, hiszen az általunk ismert és az erdélyi magyarság közművelődésének és népjólétének fejlesztése céljából az 1885. április. 12-én, Kolozsváron alakult Erdélyi Magyar Köz művelődési Egyesület betűnevét éppen a megkülönböztetés miatt kellett megtoldanotok a stockholmi vagy a svédországi székhelyet jelölő betűvel. Az első világháború idején már húszezernél is több tagot számláló nagyhírű erdélyi egyesületet 1946-ban

megszüntették, de áldásos tevékenységének emlékét nemzedékek őrizték, és így fél-évszázaddal később, a rendszerváltás után, az erdélyi magyarság közművelődési ügyeit felvállaló intézményként újjáéledhetett. Ezt a nyilván már foglalt nevet idézi akarva-akaratlan egyesületed neve, amely lehet ugyan teher, de inkább serkentőleg hat, hiszen a jó példa és a körültekintő szervezetség követésére biztat. Mit jelent az egyesület nevében az egyetemes jelző?

– Azt jelzi, hogy egyesületünk a világ minden részén élő magyar képzőművészek előtt nyitva áll. Egyesületünk tagjai olyan magyar képzőművészek, akik az alapszabályzatunkban megfogalmazott célok érdekében, támogatják tevékenységünket, közreműködnek a magyar képzőművészeti értékek otthoni és külföldi bemutatásában, népszerűsítésében. A célunknak megfelelő egyetemességet a vezetőség összetétele is tükrözi. Az elmúlt évek során kétévenként megrendezett közgyűléseink alkalmával, rendre olyan, a magyar képzőművészeti életben ismert tekintélyes embereket választottunk az egyesület vezetőségébe, mint Banner Zoltán, Murádin Jenő, Petkes József, Dudás Gyula és sokan mások. Sorra, mindig mások és mások vállalnak munkát egyesületünk ügyeinek intézésében. Jelenleg százhat képzőművész tagot számlálunk. Ezen kívül nyilvántartunk harmincegy támogató tagot, akik közül tizenötön egyben a stockholmi Hungária labdarúgó csapat tagjai is (szervező-edző Döry Hugó). Képzőművész tagjaink Franciaországban, Magyarországon Németországban, Romániában, Svájcban, Svédországban, Szlovákiában, Ukrajnában és Jugoszláviában élnek, és annak rendje-módja szerint fényképes, pecsétes igazolvánnyal rendelkeznek. Az EMKES legfőbb ténykedése: képzőművészeti kiállítások rendezése. Eddig összesen hatvanöt kiállítást rendeztünk. Svédország minden városában, ahol magyar egyesület működik megfordultunk, de kiállításokkal szerepeltünk Észtországban, Tallinba és Tartuban is. Magyarországon: Gyulán, Békéscsabán, Budapesten és Szentendrén jelentkeztünk képzőművészeti kiállítással. Kétféle kiállítást rendszeresítettünk. Egyéni és csoportos képkiallításokat. Az előbbieken meghívott művészek munkái, az utóbbin az általam összeállított kiállítási anyagok, időszerű tematikai szempontok alapján válogatott munkák szerepelnek. Csoportos kiállításokat, az alkalmaknak megfelelően, jubileumi kiállításokként is szerveztünk.

– Lakásod tele van a legkülönbözőbb magyar művészek alkotásaival. Köztudomású, hogy milyen szorgalmas műgyűjtő vagy. A csoportos és a különféle témával összeállított kiállításaid anyagát jórészt saját, másrészt pedig az alkalmakként kölcsönzött alkotások képezik. Az hogy Svédországban való megtelepedésed után kitarított műgyűjtésbe kezdél, szorosan összefügg kiállításokat szervező és rendező munkáddal. Hogyan kezdődött?

– 1987. április 13-án jöttem családommal együtt Svédországba. Öcsém, Tamás Gábor (énekes) intézte el, hogy családgyesítés címén kijöhettek. Otthon nem foglalkoztam a képzőművészettel. Egy építkezési vállalnál a toronydaruk főfelügyelője voltam tizenhét évig. De több képzőművész barátom volt Kolozsváron.

Imecs László, Macskássy József, Venczel Árpád és mások, akiknek a műtermében, ha gyakran jártam is, ezt nem műélvezőként, hanem barátjukként tettem. Eljövetelem előtt néhány nappal találkoztam Macskássyval és megígértem neki, hogy veszek tőle néhány képet, amelyekkel stockholmi lakásomat díszítem majd. Macskássy József általában erdélyi tájképeket fest, ezért gondoltam arra, hogy munkáiból vásárolok néhányat. Stockholmban rögtön munkát kaptam egy gyárban, és egy év múlva megvettem Macskássytól tizennyolc olajfestményt. A sógorom, Tatár József intézte a dolgot, keretéstől megvásárolta a képeket, vámolta és postázta. A diktatúra vége felé ez nem kis utánajárásába került. Neki köszönhetem, hogy megszerezhettem ezeket a képeket. Tele volt Macskássy képekkel a lakásunk. Aztán 1989 szeptemberében Macskássy felhívott a Kumlában élő lányától, ahová látogatóba érkezett. Meghívtam hozzánk, nálunk volt egy hétig. A kisebbik fiam akkor már járt be a Magyar Házba a cserkészek közé, és elrendezte, hogy ott kiállíthatta a képeket. Macskássy hazatérése előtt még egyszer feljött Stockholmba és 1989. december 2-án, a nálam lévő képeiből kiállítást rendeztünk a Magyar Házban. A kiállítást Veress Zoltán Kolozsvárról elszármazott író nyitotta meg. Macskássyt Veress Zoltán még otthonról ismerte, annak idején három kiállítását nyitotta meg a Kolozsvári Korunk Galériában. Így kezdődött. Ez volt az első általam rendezett kiállítás. Akkor jártam először a stockholmi Magyar Házban. A tagdíjat már 1987 májusától fizettem, de a Magyar Ház tevékenységében nem vettem részt. A kiállítás azért is sikeresnek mondható, mert nagyszámú közönség gyűlt össze, és többen is meg akarták vásárolni az ott kiállított képeket. Ekkor jött az az ötletem, hogy a kereslet kielégítésére képvásárlással is foglalkozzam.

Macskássy József 1921. február 15-én született Marosvásárhelyen. Tanulmányait szülővárosában, a marosvásárhelyi képzőművészeti szabadiskolában Ciupe Aurel-nél kezdte, egy évvel később pedig Bordy András irányításával folytatta. 1942-ben hazai és külföldi csoportkiállításokon vett részt. Egy munkájával a kolozsvári Műcsarnokban és székelyföldi vándorkiállításokon is szerepelt. 1953-ban, a kolozsvári Ion Andreescu Főiskolán Miklóssy Gábor osztályában szerzett oklevelet. 1947-ben, az Erdélyi Szalonban, 1948-ban az első országos tárlaton jelentkezett munkáival. 1954-től rendszeresen jelen volt a kolozsvári művészközösség tárlatain. 1955-ben, 1968-ban és 1988-ban Budapesten, 1989-ben az erdélyi képzőművészek bécsi csoportkiállításán, 1989-ben a stockholmi Magyar Házban, 1990-ben a Korunk Galériában, 1991-ben, a kolozsvári Nagygaleriában állított ki.

Első egyéni kiállítását 1962-ben Kolozsváron rendezte., majd 1968-ban újra Kolozsváron, aztán 1973-ban, Bukarestben, 1976-ban Kolozsváron, a Korunk galériában és még ugyanabban az évben, a Nagygaleriában mutatta be munkáit.

– *Mit kell még hozzátennem ehhez a szűkszavú ismertetéshez?*

– Macskássy Józseffel jó barátságban voltam. Kolozsváron a Rákóczi út 25 szám alatt volt a műterme. A Sétatér mellett lakott. Rajztanárként dolgozott nyugdíjazásig. A nyolcvanas évek után sűrűbben állíthatott ki, előtte kizsúrták munkáit, mert olyan politikailag nem engedélyezett témákat festett meg, mint például a Hostát lerombolása. B. Szabó Magda írta a Tiszatájban, hogy Macskássy a gesztenyevirágot úgy festi, ahogyan azt más senki sem tudja. „A természeti látvány törvényszerűen a művész benső átéléseinek kivetítéséhez szolgál ürügyül. Városon született, városon felnőtt ember létére Macskássy József magáénak érzi a székelly falut, s talán éppen ezért tudja, ilyen lényegre menően összefoglalni árkosí és szárhegyi benyomásait. Mint ahogy népművészeti tárgyak sem képeznek idegen dekorációt otthonában, hanem szervesen hozzátartoznak életének mindennapjaihoz, mint ahogy emlékezések és emlékeztetések a csendéleti elemként bekomponált Bartók-albumok vagy – lemezek, a Nagy Imre katalógusa. Magától érthető otthonossággal falusi enteriört falhoz támasztott kaszával, kalappal és inggel a fogason, kék tulipános ládával (Reggel), s nem mesterkél, hanem nyugalom és napsütés hangulata van. A műteremsarkok és virágcsendéletek szintén egy-egy lelkiállapot tükrözői. Sok vidám van közöttük, de sok csak első látásra tűnik annak, s ha jól megnézzük, bizony zaklatott, feszült. Bizarr csendélet az *Éjféli Hamlet* (1980): koponya, bagoly és zsiráffej rajta. A *Karácsonyfaág köcsögben* (1980) új témát és új hangot jelent. Egyszerre komoly és ünnepélyesen vidám. Formái kicsit szögletesen, de körbezárnak, és az egész színes látványnak ezüstösen hamvas jellege van. A leggyakrabban visszatérő téma mégis a gesztenyevirág marad, állandóan változó tartalommal.” Egy másik méltatója szerint Macskássyban „sokáig önemésztően izzott a parázs, majd hirtelen magasra felesapott művészetének lángja”. Műveinek tárgyáról jegyzi Dr. Bíró Béla a Kaliforniai Magyarorszában: „Elsősorban a saját vizuális világa: a *Kolozsvári emlékek* szürrealista álma, a *Gyilkos tó* mesébe foszló látomása a *Lófürösztés* realizmusa, melyen a csikzsögödi Nagy Imrének emléke idéződik fel, vagy a *Mádéfalvi veszedelem* megrázó erejű megjelenítése. Saját magáról is vall a művész *A megkésett babér* című olajfestményén, majd egy másik nagyméretű képén hódol Bartók, Ady és Petőfi emlékének.”

– *Képvásárlásra adtad a fejed és a megtakarított pénzed. Olyan lehetett ez, mint iránytű nélkül hajózni valamely titokzatos tengeren. Valószínűleg tisztában voltál azzal, hogy a képgyűjtést is tanulni kell.*

– 1990-ben itt járt Stockholmban Banner Zoli. 1991-ben pedig megjelent a könyve (Banner Zoltán: Erdélyi magyar művészet a XX. században, Képzőművészeti Kiadó, Budapest 1990) az erdélyi magyar képzőművészetről Mintegy hét-száz erdélyi képzőművész neve sorakozik ebben a műben.

Gyűjtésemnek ez az alapja. Ebből a könyvből tájékozódtam. Azzal a szándékkal, hogy képeket gyűjtsék, amelyeket majd kiállítok. Néhány kolozsvári művészen kívül senkit sem ismertem. Kapcsolatot kerestem a Banner-könyvben szereplőkkel. Nagy szerencsémre ebben maga Banner Zoltán műkritikus is segített. 1992-ig már hozzávetőlegesen harminc erdélyi képzőművész munkáját sikerült megvásárolnom. Kiállítást rendeztem Tângagárdén, az akkor Vánky Anna vezette Önképzőkör nyári táborozásán. Az önképzőkör pontos nevét is érdemes megjegyezni: a Stockholmi Gy. Szabó Béla Magyar Ökumenikus Önképzőkör. Ez volt a második kiállítás-rendezésem. Észtországi, dániai és otthoni meghívottak is részt vettek ezen a táborozáson. A kiállítást feleségem, Tamás Mária nyitotta meg. A meghívottak között jelen volt Lászlóffy Aladár kolozsvári költő is, aki aztán nagyon szép méltatást írt az eseményről. Decemberben a nagyváradi Bihari Napló így tudósított az eseményről az Erdélyi művészek Tângagárdéban című cikkében: „Ha kissé megkésve is, de eljutott a híre Nagyváradra annak a kiállításnak, amelyet Tângagárdéban (Svédország) rendeztek és nyitottak meg ez év június 27-én. A kiállító művészek valamennyien erdélyi illetőségűek. Számszerűen 22 alkotó szerepelt a kiállítás katalógusának lajstromján, többek között olyan ismert nevek, mint Benczédi Sándor, Cs. Erdős Tibor, Macskássy József, Miklóssy Gábor, Gy. Szabó Béla, Szervátius Jenő Kolozsvárról, Mezei András Csíkszeredából, Kuti Dénes Szovátáról, s az immár Dániában élő, de marosvásárhelyi születésű Rozsnyai Béla. Végezetül hadd soroljuk fel a kiállításon szereplő váradi, avagy a Váradról elszármazott művészeket is. Ők pedig: Farkas József (Lübeck), ifj. Farkas Csaba (Göd), Kóródi Jenő, Mottl Román Pál, Mottl Román és Tolnay Tibor. A kiállítás rendezője Tamás György.” Kimaradt a felsorolásból Botár Edit, Egry László, Gergely István, Kovács Károly, Tóth István Kolozsvárról, Maszelka János Székelyudvarhelyről és Mérey András Csíkszeredából.

– *Amikorra ez a híradás megjelent, már két, a stockholmi Magyar Házban rendezett, újabb kiállítással gyarapítottad az akkoriban is nagy érdeklődést keltező stockholmi rendezvények számát.*

– A tângagárdeti csoportos kiállítást követően arra gondoltam, hogy minden évben meghívok egy-egy képzőművészt Stockholmba. Elsőként Bardócz Lajos erdélyi grafikusművész érkezett, aki 1988-ban áttelepült Magyarországra, Tiszakécskére. 1992. október 28-án nyitottuk meg háromnapos tárlatát. Veress Zoltán mondott megnyitó beszédet. Én itt ismertem meg Stockholmban, ahova látogatónak érkezett a Tóth-Wessely családhoz. Kérésemre, elhozta negyven munkáját, amelyet a Magyar Házban, bátran mondhatom nagysikerű kiállításon mutattunk be.

Bardócz Lajos: Lovak

Bradfordban (Anglia) Képzőművészeti kiállításokon szerepelt Philadelphiában, Helsinkiben, Dortmundban. 1988-ban a Bács-Kiskun Megyei Grafikai Tárlat, 1990-ben a kecskeméti Téli Tárlat grafikai, 1990-ben az Újpesti Galéria Nemzetközi Kisgrafikai Kiállításának, 1992-ben pedig a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat díjazottja. Ugyanebben az évben grafikai nagydíjat nyert az országos kiállításon.

– 1992. december 4-én a Stockholmi Magyar Katolikus Kör adott helyt a Magyar képzőművészek grafikai kiállítása című rendezvényemnek, amelyet Tamás Mária nyitott meg. A következő képzőművészek egy-egy munkáját láthatták a látogatók: Amerigo Tot, Almássy Aladár, Aranyossy György, Badacsonyi Tamás, Balla Margit, Barcsay Jenő, Bardócz Lajos, Bari János, Berki Viola, Borsos Miklós, Damó István, Farkas Csaba, Gyulai Liviusz, Imets László, Kórusz József, Kovács Károly, László Gyula, Melocco Miklós, Mérey András, Molnár Gabriella, Pituk István, Reich Károly, Gy. Szabó Béla, Szabó Vladimír, Szász Endre, Szemethi Imre, Varga Imre, Weisz Zsuzsa, Würtz Ádám. A felsorolásból is kikövetkeztethető, hogy a birtokomba jutott képekkel együtt gyarapodott a tudásom a képzőművészetről általában, a magyar művészekről pedig kiváltképpen. Banner Zoltán egyik számunkra írt megnyitóbeszédében így fogalmazott: „A Tamás-gyűjtemény jelen vándorkiállítása éppen azért jogosult megkülönböztetett figyelemre, mert az utolsó ötven év magyar grafikájának valamennyi nemzedéke képviselve van benne, így szinte folyamatában szemlélhető érzékelhető az elmozdulás a látványközpontú kompozíciós rendtől. ...

Bardócz Lajos 1936-ban született Szászsebesen. Képzőművészeti tanulmányait a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskolán 1960-ban végezte grafika szakon, Kazár László osztályában. 1969-től 1988-ig a kolozsvári képzőművészeti liceumban tanított. 1988-ban áttelepült Magyarországra. Egyéni kiállításai Erdélyben Kolozsváron, Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Csíkszeredán, Székelyudvarhelyen, Gyergyószentmiklóson, Magyarországon Tiszakécskén, Budakeszin, Gyöngyösön, Kunszentmártonban és Kecskeméten; külföldön: Bécsben, Salzburgban, Halleinben, Németországban, az Egyesült Államokban a Columbiai Egyetemen, Ausztráliában. 1989-ben munkáit bemutatták az Egyesült Államokbeli Pittsburgban, Philadelphiában és Washingtonban a Tizennyolc erdélyi képzőművész című csoportkiállításokon. Nemzetközi bienálékon 1981-től szerepel, 1982-ben Besztercebányán (Szlovákia), 1983-ban Ljubljanában (Jugoszlávia), 1985-ben

Korunk művészetének nyugtalan és nyugtalanító légkörében nosztalgiként hat ennek a válogatásnak az érzelmi-tudati kiegyensúlyozottsága és szellemi telítettsége.” Minden megismert művésztől csak tanultam, elmondhatom, hogy tíz esztendeje főleg képzőművészeti munkákat olvasok. Képezem magam, hogy amikor leülök képzőművészekkel, képzőművész-történészekkel tárgyalni tudjak, hozzászólni, véleményt nyilvánítani a terítékre kerülő művészeti témákról.

- *Bizonyára rendkívül érdekesek, élménydúsak voltak találkozásaid a különféle művészekkel, hiszen műtermekben nemcsak munkáságukat ismerhetted meg behatóan, hanem magát az alkotó embert is. Ezek is nagyban befolyásolhatták egyesületi ténykedésedet, tehát végeredményben az EMKES évtizedes történetéhez tartoznak. Számítok rá, hogy alkalomadtán erről is szólsz majd. De folytassuk időrendben. Milyen emlékezetes kiállításokat rendeztél? Mi történt 1993-ban?*

- Nagy számuk miatt nem sorolhatom fel az összes kiállításokat. A kiállított munkák szerzőit sem ismertethetem, nem jellemezhetem aprólékosan művészetüket. De szívesen emlékszem az egyéni kiállításokra, meghívottaimra, akiket alaposabban megismerhettem, akikhez baráti érzések kötnek. Elmondhatom, hogy kiállításokat általában ott rendeztem, ahová a helyi magyar szervezetek meghívtak. 1993-ban meghívott a Munkácsy Mihály Észtországi Magyar Kulturális Egyesület. Ötven képpel léptem fel az Észtországba vivő hajóra. Vámoláskor átszámolták a képeket, kifizettem a vámot. Visszafelé ugyancsak megtörtént az ellenőrzés. Mindössze száznyolcvan magyart számoltak akkor Tallinban és Tartuban. Nekik rendeztem a kiállítást. Kellemes együttlét volt. Az észtországi magyar egyesület Kapcsolat nevű hírlapja 4. évfolyamának 1-2. száma főhelyen tudósított az eseményről: „Január 23-24-én kedves barátainkat fogadtuk Svédországból. Tamás György műgyűjtő gyűjteményének egy részét hozta el megmutatni nekünk, amely erdélyi magyar művészek műveit tartalmazza. A kiállítást Fábiban Mihály nyitotta meg. A kiállítás megtekintése után Dusa Ödön *A legszebb magyar szerelmi líra* című emlékezetes előadástje következett. A műsor „hivatalos” része után Sente Imre köré gyűlve késő éjszakáig együtt énekelünk. Ritka alkalom az ilyen bensőséges együttlét, melynek, reméljük folytatása is lesz.” Akkor mondta valaki ott, hogy „a magyar kultúra nem az anyaországból, hanem Svédországból jön ész t földre.” Büszkén nyugtáztuk ez a dicséretet is. Hiszem, hogy az ilyen előadói esttel kiegészített vándorkiállítás, egy-egy író, költő, előadóművész és zenész összeállítású csoport ma is sikerrel járhatná azokat a svédországi városokat, ahol magyarok is élnek. Szívesen látott vendégei volnánk azoknak a kisközösségeknek, akik a szórványban „kiéhezettek” a magyar szóra, zenére, képzőművészeti látványra. Sajnos ajánlközásunk eddig nem talált értő és igenlő támogatókra.

1993 különben kiállításokban gazdag évünk volt. Március 20-án Aranyossy György, Bardócz Lajos, Botár Edit, Csonti Zoltán, Damó István, Deák Nándor,

Farkas Csaba, Kuti Dénes, Maszelka János, Molnos Zoltán, Mottl Román, Nagy Enikő, Soó Zöld Margit, Szervátiusz Jenő, Tolnay Tibor és Tóth István akvarell és pasztell munkáival jelentkeztem a Stockholmi Magyar Katolikus Körben, kilenc nappal később pedig Aranyossy György, Bardócz Lajos, Damó István és Imets László grafikus munkáit mutattam be Göteborgban. Augusztus 28-án újra a Katolikus Kör következett: Damó István grafikusművész egyéni kiállítása.

Damó Istvánt Budapesten a Csók Galériában ismertem meg. Aranyossy Gyurival jártunk ott egy grafikai kiállításon. Beszélgetésünk végén megígértem, hogy meghívom Stockholmba. El is jött, egy hétig volt a vendégünk. A Kocséri Híradó Svédcepp című rovatában Damó István így emlékezett stockholmi kiállításáról: „Szerencsés véletlennek köszönhetem a meghívást. Pesten egy kiállítás megnyitóján ismerkedtem meg egy Tamás György nevű, Svédországban élő úriemberrel. Nos, Gyurkának – bár nem menedzser, hiszen nem keres rajta – az az eltökélt szándéka, hogy minden svédországi magyar lakásában legyen legalább egy-egy magyar képzőművészeti alkotás. Ő ajánlotta fel nekem, hogy szervez kint egy kiállítást és segít eladni is a műveket.” Kiállítására magad is emlékezhetsz, akkor a lányod látogatására érkeztél Svédországba, te magad írtad a megnyitó beszéd szövegét, amelyet a feleségem olvasott fel. Damót még Kolozsvárról és Bukarestből ismerted, kiállításra hozott munkáit, baráti beszélgetés keretében még a kiállítás előtt neked is bemutatta. Számomra különösen emlékezetes, hogy

Damó István rajza

öt munkáját csupa vízszintes vonalakból alkotta. Ott volt Benczédi Ilona szobrászművész is, aki megjegyezte, hogy ilyet még nem látott. Meg is vásárolta a művész egyik munkáját. Nagy volt az érdeklődés, tele volt a Magyar Ház kiállítási terme látogatókkal. Mi is meglátogattuk Benczédi Ilonát a műtermében. Arra felé menet megkértünk egy járókelőt fényképezzen le minket. Miután odaadtam neki a fényképezőgépet, azt mondta Damó Pista, hogy nem jó! Mi az, hogy nem jó? Mi nem jó? – kértem tőle. – Nem látod, milyen hosszú lába van? – kérdezte Pista, a járóelőre mutatva. – S akkor mi van? – kérdeztem vissza. – Csak annyi, hogy ha elszalad a géppel, sose érjük utol. Nem csodálkoztam, hiszen tudom, hogy egy hét alatt mi sem tudtuk

levetkezni otthoni félelmeinket és szokásainkat. Hogy valami kellemesben is részesítem, meghívattalak benneteket Lipovszky Istvánhoz, aki a tokaji borok forgalmazásával svéd királyi borszállító címét is elnyerte. Oldalas riportot írtál róla az Erdélyi Híradó Svédországi meglepetések című sorozatodban. Mert a kellemeset jó összekötni a haszonnal. Így van ez a művészetek „fogyasztásával” is. Jut eszembe, hogy például Benczédi Lili kicsinyke, a stockholmi művész-negyedben nyílt műhely-galériájában év végi kiállítást rendeztünk akkoriban, amolyan erdélyi estet. Lili (mi csak így nevezzük) szobrai álltak a középpontban, a falakra pedig Miklóssy Gábor, Macskássy József, Incze János Dés, Arkossy István, Tolnai Tibor, Maszelka János, Cs. Erdős Tibor, Molnos Zoltán képei és Korondi Jenő két domborműve került. Egy svéd énekes, Bengt Carlsson svéd dalokat adott elő Stuber Gyuri zenei kíséretével, ezután pedig dudán és tekerőlanton csángó dalokkal szórakoztatta, az utcára is kihallatszó, a kirakatuvegen át is látható bensőséges kiállítás megnyitójának résztvevőit. Az ilyen alkalmak nyújtják az elégtételt és a biztatást munkám folytatására. Banner Zoltán Átmege-é a műgyűjtő a XXI. századba? című esemény-bemutató és kérdésselvető írásában boncolgatja műgyűjtő pályám értelmét: „De, hogy miként s mikor lett műgyűjtő? – magam sem tudom, csak azt, hogy a huszadik századi erdélyi magyar művészetről írott könyvem megjelenését követően is hozzám fordult igazolásért, tanácsért, mert Tamás György nemcsak gyűjtő, hanem pontosan a jelenkori európai művészet egyik leg-

ismeretlenebb régiójának, a kortárs erdélyi művészetnek a gyűjtője lett Stockholmban. Abszurd ötlet?

Öngyilkosság, Ablakon kidozott pénz? Vagy éppenséggel zseniális megsejtése annak, hogy 15-20, esetleg 50 év múlva éppen ezek a meggyötört, tiszta költői és filozofikus lelkületű, műveikben oly meggondolkozató, eszméltető, kopott ecsetű és vésőjű festők, szobrászok és grafikusok lesznek a kontinens legkeresettebb, mert legizgalmasabb, legdrágábban elérhető apostolművészei?

Ebbe a művészettörténeti jövőbe én sem látok bele, pedig több mint három évtizede meresztgetem a szemem.

A Magyar Ház előtt, 1993-ban (Dusa Ödön, Damó István, Tamás György, Tar Károly)

Ám annyi biztos: Tamás György Svédországban sem lett gazdagabb ember, mint volt Kolozsváron. Műtárgyért viszont, ha szegényebb művészeknek is, és viszonylag kevesebbet, de pénz kell adni, akkor is, ha egyelőre ő tesz szolgálatot tevékenységével e kevésbé forgalmazott művészeknek, meg sokszor még rámára, üvegre, pászpartúkra is költenie kell. Amit tesz, az tehát semmiképpen sem a számitás, hanem a szenvedély megnyilvánulása, méghozzá az egyik legnemesebb emberi szenvedélyé, amely a szerelemnél is több áldozatot követel. De a keze máris mágnes (tehát született gyűjtőtehetség): nemrég egy olyan elfekvő magyar metszetgyűjteményre tett szert Budapesten, amelyben többek között Gy. Szabó Béla, Borsos Miklós, Amerigo Tot, és a napokban elhunyt Szabó Vladimír lapjai szerepelnek. Ez a fajta műgyűjtő, aki nem az anyagi haszon vonzatában, hanem a művészet szent szerelméért áldoz – kihalóban van az egész világom.”

Damó István 1951-ben született Nagyszebenben. Bukarestben végzett a Képzőművészeti Főiskola grafika szakán. 1980 és 1990 között a bukaresti Kritieron Könyvkiadó

belső munkatársa. Első egyéni bemutatkozására 1980-ban, a Korunk Galériában került sor Kolozsváron. Azóta több egyéni tárlatot rendezett, számos bel- és külföldi csoportkiállításon mutatta be alkotásait. 1990 óta Magyarországon él.

– *A Magyarok Világlapjában akkortájt, a tizenötödik kiállításod hírét magyarózva írta munkád lényegének megfogalmazásaként a szerkesztő, hogy a műgyűjtők azon kategóriájába tartozol, akik nem maguknak, hanem a közönségének gyűjtenek. Anyagi lehetőségeidhez igazítva nem saját galériában, hanem vándorgalériás módszerrel, mindig bérelt termekben éred el sikereidet. Olyan kényszerű módszer ez, amelynek kapcsán felvetődött az egyetemes magyar képzőművészeti fórumok kiteljesítése céljából a magyar galériások világszövetségének megalakítása is. Ehhez persze még több gyakorlat, szívós aprómunka szükséges. Emlékszem akkor már ügyes kis katalógusokkal jelentkeztél a kiállításokon, színes meghívókat készítettél, nőt az önbecsülésed, tudatosan gyarapítottad képzőművészeti gyűjteményedet, hogy elsősorban az erdélyi magyar alkotókat bemutathasd a Svédországba került magyaroknak.*

– A kiállításokkal nőtt a látóköröm, kezdtem el-sajátítani az ilyenkor szokásos teendőket.

Damó István ex librise

Plakátokat is készítettem (Oláh Béla segítségével. Béla a Stockholmi Opera nyugdíjas timpán-dobosa) Rendre meghívtak Göteborgba, Uppsalába, Lundba, Ljunbyba, Kristianstadba is. Magyar képzőművészeti kiállítás címmel a főváros közeli Södertaljében 1993. november 20-án tartottuk, ha jól számolom, a 15. kiállítást, amelyet Kálbori Yvette nyitott meg. Negyvenhárom képzőművész munkáját mutattam be, köztük új szerzeményeim közül Almásy Aladár, Árkossy István, Badacsonyi Sándor, Deák Ferenc, Györkös Mányi Albert, Korús József, Mérey András, Pallos Sch. Jutta, Portik Sándor, Würtz Ádám munkáit. Az alkalomra készült kétnyelvű katalógusba a következő szöveg áll: "Ha a művészet esztétikumot létrehozó, az alkotó egyéniségét is kifejező tevékenység, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy e gyűjteményes kiállítás névsorában nem annyi művész szerepel, mint amennyit a felsorolás mutat, hanem eggyel több. Szerény véleményem szerint ugyanis, a kiállító azzal, hogy összegyűjtötte, őrzi és kiállítja ezeket a valamilyént szorosan összetartozó munkákat, részesévé válik annak a művészi alkotó folyamatnak, amelynek eredménye. e kiállítás utánózhatatlan, egyedi, talán soha meg nem ismételhető, mégis maradandó művészi élménye. Az pedig amit, a kiállításon látható alkotások együttesen nyújtanak a többnyire ugyanazon hazából idekényszerült nézőknek lehet nosztalgia és lehet önbecsülés, lehet hazagondolás és lelkesülés. Ilyet cselekedni manapság a nézővel: szolgálat. Minél alázatosabb és kitaróan célratörően teszi ezt a szervező, annál hatásosabb. Tizenötödik megrendezett kiállítása alkalmából hiszem, hogy méltán illeti dicséret, köszönet és hála az alkotásokból alkotót, a lelkünkből is lelkesedést és örömet fakasztó műgyűjtőt." Ugye ismerős ez a szöveg. Te írtad ezt az előlegezett elismerést. Ebben a megfogalmazásban benne van mindaz, ami célként vezérelt, és további munkára készítetett a szükséges intézményesített forma megeremtésében is.

– *De, hogy lezárjuk a kiállításokban gazdag 1993-as évet, szólnod kell arról az Európát megjárt fénykéпкиállításról, amelynek végállomása neked köszönhetően itt volt Svédországban.*

– Deák Ferenc kolozsvári születésű New-York-i fotóművész *Képek Erdélyből* című kiállítását előbb szeptemberben a szentendrei Pest megyei Közművelődési Központban, aztán a svédországi Tångagårdén, és Stockholmban, majd az észtor-szági Tallinban és Tartuban, és végezetül december 14-én, a göteborgi Körösi Csoma Sándor Ifjúsági Körben mutattam be. Ez utóbbi helyen az ugyancsak kolozsvári illetőségű Jordáky Béla mondott szép megnyitó beszédet. Deák Feri gyerekkoromból ismerem. Édesapám az ő édesapjával jó barátságban volt. Édesapám a Vörös Csillag szövetkezet alapító-főkönyvelőjeként két fotóüzletet nyitott Kolozsváron. Az egyiknek a Deák Feri apja volt a vezetője. Később – mielőtt és miután Feri munkatársad volt a kolozsvári napilapnál, a Vörös Csillag szövetkezet főtéri üzletében dolgozott, azután kivándorolt az Egyesült Államokba.

Kapcsolatba léptem vele. Kiállítási anyagát Budapestre küldte. Így jöhetett létre

az ottani kiállítás, amely aztán vándorkiállítás formájában került az északi érdeklődők elé. A szentendrei kiállítás létrejött tulajdonképpen Takács Gábor barátomnak, a Szentendrei Művelődési Ház akkori igazgatójának köszönhető. Honnan sokasodó ismeretségem a képzőművész világ jeles képviselőivel? Onnan, hogy én, akit különösebben nem érdekelték a képek, egyre gyakrabban megfordultam kiállításokon és a képzőművészeti műtermekben. Takács Gábort például egy szentendrei kiállításon ismertem meg. Banner Zoli vitt el a Kolozsvárról Németországba kivándorolt Tóth László és felesége Tóth Ica kiállítására. Takács Gábor ma is segítő társam, az EMKES vezetőségi tagja. Deák Ferit New York-i otthonában is felkerestem, amikor egyetemi tanulmányait kezdő István fiam látogatására utaztam az Egyesült Államokba. A magammal hozott fekete-fehér, kartonra ragasztott (kasírozott) munkái képezték egyéni vándor-fotókiállításának az anyagát.

Deák Ferenc 1941-ben született Kolozsváron. Nagypapja Deák Nándor festőművész a

nagybányai festőiskola jeles képviselője, édesapja kiváló fotós. 1959-től különféle fotókiállításokon mutatta be munkáit. 1962-ben országos fényképkiallítás díjat nyert. 1978-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol a New York-i Numizmatikai Múzeum fotósa. 1982-ben első önálló kiállítását az amerikai Magyar Népi Múzeumban rendezte.

Deák Ferenc fotója

– Milyen célok vezérelnek, mely okok kényszerítették, hogy félévteszedes gyűjtő- és kiállítói tevékenységed folytatásaként megalkalítsd az EMKES-t?

– Egyedül nehéz, magánszemélyként, anyagilag sem könnyű kiállításokat rendezni. Nincs kocsim, hajtási jogosítványom sincs, nehéz volt ide-oda szállítanom a nagy körületekintést igénylő képzőművészeti munkákat. Tartoznom kell valahova, ez pedig az egyesület, amely a Svédországi Magyarok Országos Szövetségének tagszervezete. Ezen kívül nemzetközi szervezet létrehozásával, a vezetőségbe meghívott külföldi tagoktól reméltem (és kaptam is) azt a nélkülözhetetlen

segítséget, amellyel, a képzőművészvilággal való ismeretségemet még inkább elmélyíthetem, kapcsolataimat gazdagíthatom. Ide kívánkozik Takács Gábornak, a Szentendrei Polgár című lapban, az EMKES megalakulásáról írt egyik cikkének két zárómondata: „Remélhetőleg hamarosan nálunk is bemutatkozik ez az igen színvonalas munkát végző egyesület, és bebizonyíthatja, hogy a távolság a nemes cél érdekében mindig legyőzhető. És ez nem függ anyagiaktól, napi érdektől, hiszen közös a célunk: baráti kapcsolatokat tartani a művészeteken keresztül.” Ugyancsak ő fogalmazta meg egy Pest megyei másik kiadványban a legtalálóbban azt, amit mi egyesületi munkánk értelméül mindig is hangsúlyozunk: „Ez a rövid beszámoló azt a célt szolgálja – írja az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület tevékenységéről szóló beszámolójában - , hogy minél többen keressük a kapcsolatot a tőlünk távol élő, kényszerűségből idegenbe szakadt hazánk fiaival, szervezeteikkel, építsünk ki cserekapcsolatokat, szervezzünk közös programokat, tájékoztassuk egymást tevékenységeinkről, örömeinkről, gondjainkról. Az őszinte párbeszéd, a hagyományok, a baráti kapcsolatok ápolása sokat segíthet magyarságunk megőrzésében a hazától távol és nekünk, itt élőknek is.” Ha nemcsak magánemberként, hanem egyesületünk nevében kölcsönzöm a képzőművészek munkáit, hogy kiállításainkon bemutassam, talán nagyobb bizalommal bízzák rám alkotásaikat. Ezt szolgálja az intézményesített forma. Az egyesület szervezésekor újabb megpróbáltatások vártak rám, hiszen rengeteg levelet kellett írnom, meg kellett tanulnom a gépírást. Volt olyan év, amikor hétszázharminc kézzel írott levelet küldtem szét a világba. Aranyossy Gyuri viccesen azt válaszolta egy alkalommal, hogy nagyon örül leveleimnek, de mindeniket el kell vinnie a gyógyszerészekhez, akik köztudomásúlag nagy gyakorlatra

Patachich Csilla megnyitóbeszédet mond a stockholmi Magyar Házban

tettek szert az orvosi ákombákomok kibetűzésében. Rögtön lementem a városba, és vásároltam egy írógépet. Még a kilencvenes évek elején azt tanácsolta Banner Zoli, hogy ne egy művésztől legyen sok-sok képem, hanem többektől legalább egy-egy. Rendszeresen hazajártam Svédországból, két-három képpel tértem vissza, ezekből egyet eladtam, hogy újabbat vásárolhassak. Más anyagi fedezetem nem volt ahhoz, hogy gyűjteményemet gazdagítsam.

– Ezek szerint te egyfajta képforgalmazó is vagy. Valószínűleg nagy ismeretségednek köszönhetően tudod, hogy ki szeretné lakását, erdélyi vagy más művészek alkotásaival díszíteni. Nyilvánvaló, hogy az itt élő, némileg megszilárdult anyagi helyzetű magyarok egyféle lelki szükségletéhez tartozik, hazai tájképekkel, otthoni grafikákkal, a szülőföldet idéző művészi fotókkal díszíteni otthonukat. Úgy tetszik ez is kultúrmissziós tett.

– Nyilvántartást vezetek. Háromszáznolcvan magyar művész munkáját közvetíttem, juttattam el svédországi magyarok tulajdonába. Tízéves tapasztalatom alapján mondhatom, hogy a svédek is főleg svéd alkotóktól vásárolnak. Rengeteg kolozsvári tematikájú grafikai munkát, rézkarcot hoztam, többek között Kovács Károly műveit, mindent, ami szülőföldünkre emlékeztet bennünket. Benczédi Iлона üzletében is ajánlhattam ezeket, amikor távollétében ott helyettesítést vállaltam. A stockholmi Öreg városban Patachich Csillának még most is galériája van. Kiállításaimra mindig eljön. Képeket is hozott, és megnyitóbeszédet is tartott. A magyarok nem galériákból szerzik be a képzőművészeti alkotásokat, hanem rendezvényeimen, amikor megtetszik a bemutatott egyik-másik alkotó munkája, színekben hozzájuk közelálló világa, vagy amikor felkeresnek engem, hogy ismert hazai festőtől szülőföldjüket idéző műalkotás vásárlásában segítsék.

– 1993-ban úgy hozta a sors, hogy még két egyéni kiállítást rendezhettél. Mi a története ezeknek a kiállításoknak?

– Paskucz László akkor III. éves kolozsvári képzőművész-hallgató meglátogatta unokatestvérét Fábíán Mihályt Stockholmban. Hozott néhányat szép grafikai munkáiból. Felkértek, hogy mutassam be a Magyar Ház közönsége előtt. A feleségem nyitotta meg az eseményt, de a megnyitót jól kiegészítette a művész édesanyjának a fia munkásságáról szóló szövege. „Barátaival szívesen barangol a Nyugati Kárpátok karsztos vidékein, járja a barlangokat és túrázik szikláin a Radnai havasoktól a Fogarasig. Hátizsákjában mindig ott van fényképezőgépe, de ott van a kis rajztábla is, papír és ceruza. Néha csak azért nem festi le a naplementét, mert az olyan szép, hogy már szinte giccs. De készülnek rajzai Torockón, Kalotaszeg falvaiban, Székelyföldön. Kiállítás után feljött hozzánk Paskucz László. Két kisebb munkáját dedikálta nekünk. Beszélgetés közben kiderült, hogy az édesanyjával dolgoztam együtt tizennégy évig. Paskucz Viola mérnökként dolgozott az építkezési vállalatnál. Jelenleg a kolozsvári unitárius egyház alkalmazottja. Amikor otthon Paskucz László megmutatta a kiállításon készült képeket, az édesanyja rögtön felismert és csodálkozva kérdezte: És Tamás Gyuri mit keres ott? Alig akarta hinni, hogy én rendeztem a fia képkiallítását? Ugyancsak ebben az évben került sor Márton Zoltán stockholmi fotóművész egyéni kiállítására, amelyről Modus vivendi című könyve kapcsán, az Ághegy első száma is beszámolt a Veress Zoltán utószavából idézetekkel:

„Nézegetem egy készülő album fényképeit, és lassan rájövök, hogy félutamban támadó gondolataim és gondjaim voltaképpen nemzedékiek: van a nyomomban egy másik, felnőtt nemzedék, amelynek tagjai már nemcsak visszaneznek félútjukból a szülőföldre, sok esetben csak szüleik szülőföldjére, hanem vissza is járnak oda. Már lehet. És ha van valami jó mindabban, ami az én elindulásom idejétől számolt több mint másfél évtized alatt történt, akkor az éppen ez: hogy lehet. Már ahogy lehet, jegyzem meg a pontosság kedvéért. Én egy Kós Károly-féle Erdélyt őrzők szándékosan szelektív emlékezetemben; ők egy Emir Kusturica-féle Erdélyt látnak és fényképeznek. Elöttem, ha kimondom szülőföldem nevét és behunyom a szememet, a kolozsvári Farkas utca képe dereng fel gótikus templomával, klasszicista egyetemi épületével, hársfáival; őelőttük nem tudom, mi dereng fel, ha behunyják a szemüket, de látom, hogy mit látnak, és mit őriznek meg a lát-

Márton Zoltán kiállításán a stockholmi Magyar Házban (Márton Zoltán, Tamás Mária, Mihály Ferenc és Tamás György)

ványból, ha elkattintják fényképezőgépüket. Nekik a fejükön is másképp nő a haj; én örülök, hogy az enyémen még nő egyáltalán. De azért, ha visszaviszátérnek útjukból, félútjukból, a szemükből nekik is kicsordul a könny valamiért. Talán azért, mert nemzedékem elérte célját s betöltötte értelmét, és átadott bizonyos fajta érték – és identitástudatot az utána következőknek. És azoknak azt kell tapasztalniuk, hogy mindezzel nincs mit kezdeni a mai valóságban? Nem hiszem.

Nem hiszem először is azt, hogy mindent átadtunk, ami csak átadható s egyúttal érdemes is az átvételre és befoga-

dásra. Bár ahogy az említett készülő album képeit nézegetem, s egyik-másikon felfedezem szellemi és lelki otthonom valamelyik részletét, például a torockói Székelykő sziluettjét, előterében egy sokféle szimbolikus jelentést hordozó fehér lóval, úgy érzem, hogy ami igazán fontos, azt átadtuk. Hogy ez mi, azt nem tudom elmagyarázni, de bízom benne, hogy sokan ráéreznek. És aztán azt sem hiszem, hogy ezzel ma nincs mit kezdeni.

Azt sem tudom elmagyarázni, hogy mit lehet és mit kell kezdeni vele, s ha tudnám sem akarnám, mert vannak dolgok, amelyek kimondva és elmagyarázva éppen legbensőbb lényegüknek veszítik el nagy részét. Tamásinak azt a mondását, hogy azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne, nem lehet és nem is kell magyarázni. Legfennebb arra kell felhívni a figyelmet, hogy a mondás nem okot, hanem célt határoz meg.” A kolozsvári Szabadság is hírül adta az eseményt, hiszen Márton Zoltán képeit már otthon is bemutatta. Amikor nagyapja, Kiss Jenő költeményben köszöntötte a „kincses” városban a Művészeti Múzeum által rendezett színvonalas eseményt. A lap művészeti krónikása méltatja Márton Zoltán munkásságát: „... fényképei olyan jó szemű fotósra utalnak, aki a valóság pusztá megjelenítésén túl, a kép beszéd rejtettebb eszközeivel is képes hangulatot teremteni, világról alkotott véleményét színes és formák nyelvén közli. Tevékenysége egyben értékmentés is. A Kispetrit, Sztánát, Mócsot, Toroczkót, Körösfőt, Palatkát és a többi erdélyi települést és lakóit megörökítő fotók az ezredvég változásai közepette igyekeznek menteni a lencsevégre kapott értékeket. vagy ahogyan a képalkotó fogalmaz: Képeim hamis nosztalgia és érzélgőség nélkül szeretnék bemutatni az időtállót egy eltűnőben lévő világból.”

Márton Zoltán fotója

írtam.) Lassan rájöttem, hogy más értéke is lehet a képanyagnak: a gyorsan változó világból megörökíti az időtállót. A *Modus vivendi* című fotóalbum háromkötetesre tervezett sorozatom első része szépítés és érzélgésmentesen nyújt képet Erdélyről. Azt mutatom be, ami van – bármennyire eltér is ez attól, amit sokan szeretnének. Az első kötet témája a falusi illetve a városkörnyéki élet, a második rész témája a csíksomlyói pünkösdi búcsú, a harmadik könyvben pedig az erdélyi kultúrát és művészetet bemutató felvételeimet gyűjtöm.

Márton Zoltán

Kolozsváron születtem 1962 augusztus 30-án. A Báthory István nevét viselő gimnáziumban érettségiztem. Három évet kellett elvégeznem az orvosin ahhoz, hogy rájőjjek, nem nekem való, bár arra, hogy mi az, ami nekem való még mindig nem jöttem igazán rá. 1987-ben jöttünk Svédországba. Már otthon szerettem fényképezni, de igazán fontossá itt vált, hiszen gyógy módként használtam. (Erről a *Modus vivendi* című albumom végén található angol nyelvű szövegben

(Folytatása következő számunkban)

Tar Károly

Körösi Csoma Sándor
Ifjúsági Kör
GÖTEBORG

DEÁK FERENC

Kolozsvár - New York
fotokiállítás

1993 december 14-én
GÖTEBORG

Megnyitó beszédet mond
JORDÁKY BÉLA

Rendezte: TAMÁS GYÖRGY
műgyűjtő

STOCKHOLM

BARDÓCZ LAJOS

grafikművész

KIÁLLÍTÁSA

1992. október 28-29-30.

STOCKHOLM

Megnyitja: Veress Zoltán
Rendező: Tamás György

MAGYAR - KATOLIKUS KÖR
STOCKHOLM

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSEK
AKVARELL ÉS PASZTELL

KIÁLLÍTÁSA

MEGNYITÓ
1993 MÁRCIUS 20-ÁN
16³⁰ ÓRAKOR

MEGNYITJA:
SZELENYI-SZEKŐS ATTILIA

RENDEZŐ:
TAMÁS GYÖRGY
műgyűjtő

STOCKHOLM – SWEDEN

Kiállítás – Utställning

PETKES JÓZSEF

Festmény - Műalkotás

STOCKHOLMI MAGYAR KÖR
UPPLANDS VESSET I BROMMA
LÖNÅD, 12

1995. 12. 23. kl. 19.30 órákor
Megnyitja – Öppnare av:
Veress Zoltán

Az EMKES kiállításainak katalógusaiból

Tamás György műgyűjtő önmagáról

1944. április 30-án születtem Kolozsváron. Az Ady-Sincai Líceumban érettségiztem. Utána az aradi hidrotechnikai technikumban folytattam tanulmányaimat. Mint hidrotechnikus sohasem dolgoztam, hanem az emelő-szerkezetekre szakosodtam, és esti mesteriskolát is végeztem, hogy elsajátítsam az emelő-szerkezetek szakmáját. Tizenhét évig voltam a Kolozs Megyei Építkezési Tröszt emelő-szerkezetekkel foglalkozó főfelügyelője. 1968-ban nősültem. Feleségem Tamás Mária tanítónő. Előbb Magyarlétán majd Kolozsváron tanított. Két fiam van. A nagyobbik Svédországból Budapestre ment gyógytornát tanulni, és ott is telepedett le. Az Árpád kórházban dolgozik. A kisebbik fiam az Egyesült

Államokban, Wichitában közgazdasági egyetemet végzett, jelenleg Angliában dolgozik. 1987-ben az öcsém, Tamás Gábor könnyűzene énekes támogatásával jöttünk Svédországba. Itt gépkocsi-festést tanultam, de hűtőgépfestőként dolgoztam 1998-ig, betegnyugdíjazásomig. Azóta főként az általam alapított Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület Stockholm ügyei foglalkoznak le. Tagja vagyok a SMOSZ-nak, a Magyarok Világszövetségének. Büszkén mondhatom, hogy a tíz éves munkámat a „magyar képzőművészet” érdekében nem csak a svédországi magyar egyesületek, kiállító művészek ismerik el, hanem a hazai közvélemény és különböző szervezetek és a sajtó is. Bizonyításképpen nevem bekerült az Erdélyi Magyar Ki Kicsoda 2000 –ben megjelent lexikonba, melyet az RMDSZ-SCRIPTA kiadó adott ki. Az Új Révay Lexikon 114-ik oldalán is szerepelek (a lexikont a Magyar Parlament adja ki, jelenleg az „S” betűnél tartanak. Tófalvi Zoltán: *Északi változatok* című könyvében (Mentor Kiadó, 2000)-ben olvasható a velem készített interjú. Feleségem a Kolozsváron megalakult Házsongárd Alapítvány kuratóriumi tagja. Az EMKES anyagi segítséget nyújt az Alapítványnak, hogy Európa egyik legrégebbi sírkertjében a magyar sírok ápolását segítsük. 1987-ben hagytam el Kolozsvárt, kiállításaimmal az eddigieknél még szorosabban kötődöm szülővárosomhoz, Erdélyhez. Ha otthon maradtam volna, amit itt tettem a magyar képzőművészetért, nem tudtam volna véghezvinni.

Csíki Levente önmagáról

1954-ben születtem Kolozsváron. Elektroműszerész tanulmányaimat Temesváron végeztem. 1989-től élek Svédországban, Malmöben.

Képzőművészettel serdülő korom óta foglalkozom. Grafikát a kolozsvári Népi Művészeti egyetemen, Vasile Pop Silaghi irányítása alatt végeztem. Tanáraim voltak: Mohi Sándor rajztanár és festőművész, Bardócz Lajos grafikus, Márkos András szobrászművész. Évek óta foglalkozom ezotériával, meditációval. Érdekel a természetgyógyászat, valamint a távol-keleti kultúra és művészet. Képeimben a formák és színek harmóniájából áradó gyógyító erőt próbálok érzékeltetni.

Grafikai és plakátkiállításaim voltak: Kolozsváron (1975-ben és 1976-ban), Svédországban, 1995-ben a tångagårdeti Önképzőköri Tábor alkalmából, Lundban (2000-ben) valamint Helsingborgban (2001-ben).

Gondolatok Dániel Éva festészetéről

Nem ismeretlen festőként kerül elénk a Sepsiszentgyörgyön ötven éve született Dániel Éva. A 80-as évektől sikeres kiállító Erdélyben, első díjat nyer a Bukaresti Országos Népművészeti versenyen. Sokoldalúságra törekszik, mindent kipróbálva jut el a klasszikus művészettől egészen az absztraktig. Munkái eljutnak Magyarországra, Németországra és az Egyesült Államokba is. Mint olyan sokan Erdélyből és Kelet-Európából külföldre távozik családjával.

Svédországban talál otthonra, nyugalomra. 1991-től folyamatosan kiállít Svédországban. 1993. decemberében az orvosok tizennyolc órán át küzdenek életéért sikerrel. A kórházi gyógykezelés alatt akvarelleket és ceruzarajzokat készít. Közben meséket is írt, és élete értelmet kap, hiszen újra tud alkotni. 1994-től ismét olajképeket is fest nem könnyű munka, de valami elkezdődik. Elindul egy képi tisztulás ezekben az években, festményről-festményre. Egyre nagyobb fokú biztonsággal közeledik egymás felé az elvont kompozíció és a realitás új dimenziói. Különböző és egyidejűleg megjelenő motívumok elvontságukban eredeti

látásmódot tükröznek.

1999-ben a Stockholmi City Art Gallery-ben bemutatja az új technikával készült műveit. Ez meghozza az igazi áttörést. A gyógyító orvosáról elnevezett Hillman technika út az ismeretlen felé a mondanivaló felerősítése a három-négy dimenzióban csodálható képekben. A színek és a táj változásai a portrék megketőzése bonyolult, ám mégis áttekinthető módon szövődnek kompozícióvá. Képeiben önmagunkra, saját világunkra ismerhetünk, hiszen a történelmi fontosságú portrék, épületek, utcák jellemző látképe otthonosságot, nyugalmat és hitet sugároz minden szemlélőnek. Dániel Éva festészetében ez a szokatlan megoldás, a 3-4 dimenziós vegyes technika segít eljutni művészetének megértéséhez, a boldogsághoz, az örömhöz, az élet napi csodáihoz. Festményeit szemlélve egy olyan, egyéni utat járó formai újításoktól vissza nem riadó művésznőt ismerhettünk meg, akinek a legfontosabb alkotó évei most következnek.

Takács Gábor

Dániel Éva a Svéd Képzőművészeti Szövetség és a stockholmi Egyetemes Képzőművészeti Egyesület tagja.

Munkáit bemutatta csoportkiállításokon:

1980-86 Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós , Marosvásárhely,

1981 Bukarest, **1999** Svédország és Dánia, **2000** Anglia

Egyéni kiállításai:

1991 Gisloved, Svédország, **1992** Gisloved, Svédország, **1996** Ljungby, **1997** Värnamo, Svédország, **1998** Gisloved, Halmstad, Svédország, **1999** Stockholm, **2000** Stockholm, **2000** Gyula, **2000** Békéscsaba és Budapest., **2000** November Zrínyi Miklós Galéria, Szentendre, **2001** Toronto, Kanada, **2002** Gallery Gabor, Toronto, Kanada, **2002** Victoria, Kanada.

2002 októberétől százharminc munkája saját **TIDERNAS** nevű galériájában, a Halmstad közeli **Myltebrukban** látható. Nemrég angol és magyar nyelvű katalógust jelentetett meg.

Kasza Imre

1952. szeptember 10-én született Lövétén. 1976-van végzett a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetben. A szebeni Bruckental Múzeumban dolgozik 1989-ig. 1971-től 1994-ig számos olaj, tempera és vízfesték alkotásával különféle csoportkiállítások részvevője, könyv- és folyóirat illusztrációival hívja fel magára a figyelmet. A 80-as évek végén jön Svédországba, ahol többek között folytatja gyermekrajz-pártoló tevékenységét, a „gyermekrajz-művészeti múzeum” gondolatának elindítója.

KIÁLLÍTÁSOK JEGYZÉKE

EGYÉNI TÁRLATOK:

- 1973- AKVARELL, Kolozsvár, Mátyás Király Szülőháza
- 1973- Csendélet, TEMPERA, Kolozsvár, Igazság Szerkesztősége
- 1974- AKVARELL, Kolozsvár, Korunk Galéria
- 1974- Tájképek, AKVARELL, Kolozsvár, Filológiai Tanszék kávézója
- 1975- Portrék, csendéletek, SZÉNRAJZOK, Csíkszentkirály, Dongagyár ebédlőhelység
- 1975- Történelem, OLAJ, Kolozsvár, Képzőművészeti Múzeum
- 1978- GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁS, Nagyszeben, Sirius Galéria
- 1978- Kompozíciós vázlatok, GUASH, Csíkszereda, Galéria
- 1979- Csendélet, Család, AKVARELL, Nagyszeben, Sirius Galéria
- 1979- VEGYES TEKNIKA, Nagyvárad, Galéria
- 1982- Város, kerék, szennyeződés, maszk, AKRIL, Nagyszeben, Sirius Galéria
- 1982- Forog a kerék, AKRIL „Ion Mincu” Építészeti Egyetem, Bukarest
- 1983- Tájkép, csendélet, AKVARELL, Nagyszeben, Sirius Galéria
- 1984- Portré, kompozíció, ÜVEGFESTMÉNY, Marosvásárhely, Új Élet Szerkesztősége
- 1985- Vasaló, vizes kulacs, Ádám-Éva VEGYES TEKNIKA LENYOMAT, Brassói Lapok
- 1985- Akt, család, csendélet, LINOLEUM LENYOMAT, Csíkszereda, Galéria
- 1985- A mag, univerzum, a vágy, gyümölcsérés, ÜVEGFESTMÉNY, Korunk Galéria
- 1986- Élet és halál, kerítés, a korszó, VEGYES TEHNIKA, Nagyszeben, Sirius Galéria
- 1987- AKVARELL, Gyergyószentmiklós, Múzeum
- 1987- Szerszámok, méceses, Éva, tájkép, OLAJ, Székelyudvarhely, Művelődési Ház
- 1987- GRAFIKA, Kézdivásárhely, Múzeum
- 1990- Levélben érkeztek, Tångagärdet, Svédország, szabadtéri kiállítás
- 1992- Olajképek aranyrámában, OLAJ, Lunabacken, Urshult

- 1992- Lovak, önarckép, álom, VEGYES TEHNIKA, Växjö, „Rosas Källare” Galéria
 1993- Én, család, társadalom, természet, kozmosz, AKRIL, Tingsryd, Medborgarkontor
 1993- AKRIL, OLAJ, SZOBROK, Urshult Könyvtár, Tingsryd, Galéria
 1994- „Estonia”, „Mária”, Pirkadat, OLAJ, Ulfsryd, Garázs
 1994- ÜVEGFESTMÉNY, Malmö, Művelődési Ház
 1994- „Keresztút”, GRAFIKA, Helsingborg, Katolikus templom
 1995- Tájkép variáció, Csenedélet hegedűvel, OLAJ, Tingsryd, Medborgarkontor
 1995- Golgota, GRAFIKA, Tingsryd, Medborgarkontor
 1995-12 méteres olajkép, a kerékpár, székely kapu, OLAJ, Ljungby, szüreti bál
 1996- Időalagút, OLAJ, VEGYES TEHNIKA, Tingsryd, Medborgarkontor
 1996- Nordisk Mytologi, Oden, Midsommar, OLAJ, Lunabacken, Urshult
 1996- Az ablak, nyitottság, zárkózottság, a szem, TÁRGYAK, Tingsryd, Fritidshus
 1997- Galaxis misztériuma, TÁRGYAK, Växjö, színház
 2001- Az út, olajfák, AKRIL, TEMPERA, Mölndal, Könyvtár
 2001- Portré, a hét napjai, TUS, AKRIL, Lerum, Dergårdsfoajen, Galéria

Szabó Magdolna

1958-ban született a magyarországi Dévaványán. 1985-től él Svédországban. Tanulmányai: 1991-1995: Grafiskolan Forum, Malmö, 1995: Kunliga Konsthögskolan, Stockholm, 1995-1996: Malmö Konsthögskola

„Azáltal, hogy foltokat festek, orientálok egy felületen. Az akvarell érdekes médium, mert ha egyszer festéket viszek fel a papírra, annak a nyomát soha sem lehet eltüntetni. Muszáj üres helyet hagyni a következő lépések számára. Ez sok tekintetben hasonlít az életre.”

Egyéni kiállításai:

- Glimmingehus 1993
 Galleri S:t Gertrud, Malmö 1993
 Lunds Konsthalls Backfika, 1996
 Grafiska Sällskapet, Stockholm, 1997
 Forumgalleriet, Malmö 1997

Galleri Listakot, Reykjavik 1997
Konstnärshuset, Stockholm 1998
Hanasaari, Esbo, Finnország 1998
Stadsmuséet, Ahlbergshallen, Östersund 1999
Rådhusets Konsthall, Örnköldsvik 2001
Galleri Skånes Konstförening, Malmö 2002

Csoportkiállításokon:

Höganäs Museum 1992
Barcsay Galéria, Budapest 1994
Gallery Flowers East, London 1995
Kulturen, Lund 1996
Pildammsparken, Malmö 1998
Svéd Nagykövetség, Tokyo 1998
Grafikens Hus, Mariefred 1999
Gravura Taller de Grabado, Malaga, Spanyolország 2000
MAMŰ Galéria, Budapest 2001
Härke Konstcentrum, Frösö 2001
INTERART 2002, Csíkszereda 2002
Túlsó pArt Galéria, Miskolc, Magyar Köztársaság 2002
Vízvárosi Galéria, Budapest 2002

Gyűjteményekben:

Kulturen, Lund
Nationalmuséet, Stockholm
Moderna Museét, Stockholm
British Museum, London

Ösztöndíjak, díjak

Edstranska Stiftelse 1996
Crafoordska Stiftelse 1996, 2002
Härke Konscentrum 1997
Lilla Grafikpriset (Grafikai Kisdíj), Grafikens Hus 1997
Svolvaer, Norvégia 1999
Örnköldsvik Grafikstipendium 1999
Svarta Björn Grafikpris, Kiruna 1999
IASPIS 2000, 2002
NIFCA 2001
Lunds Kommun (városi ösztöndíj) 2001
BUF 2001
Konstnärsnämnden (állami ösztöndíj) 2002
Mariefred, 1997
Svéd-norvég Együttműködési Alap Díj, 1999
Örnköldsviki Grafikai Ösztöndíj, 1999
IASPIS 2000
NIFCA 2001
Lund Városi Ösztöndíj, 2001
IASPIS, 2002 Képzőművészeti Alkotói Ösztöndíj

Lázár Ervin Járkáló

Palackposta*

Egy a talán utolsó járkálások közül, iskolaügy, hazaköltözés, stb Avagy: szabálytalan utazási naplóféleség 2002 július-augusztusi hazalátogatásomról (Ha sikerül, kicsit Márai modorában, és legalább helyenként Hamvas „speak easy” értékeivel; ha meg nem, hát?!;-)

Megérkezni Budapestre, az évtizede is szinte változatlan benzingőzös kemence-melegbe, ezúttal alig hozott valami hazatézés hangulatot. Nem idegen a város persze, sőt. Csak valahogy nem az „enyém” már talán, nem vár tőlem semmit, és nem is ígér. (Amiben valamennyire tévedtem egyébként, de erről majd később.) Amint testvéremmel autózunk befelé a reptérről, látnivaló, hogy valakik sok pénzt fektetnek ippega „infrastruktúrába”, mindenütt útjavítások, átépítések. Csak nehogy a nemzetközi pénzforgalom növekedjék megint legin-

kább, netán a szennyező teherautó-mamutcsordák, buszos turistafalkák, a szomszéd utcába, és egyedül is folyton autózó gépmániások további elszaporodásával, a Föld ma talán leginkább domináló „urainak” (tönkretevőinek), az amerikai olajérdekeltségek tulajdonosainak, és részvényeseinek még nagyobb hasznára. Ámen.

A gyerekek

Az első hét a gyerekéé, fiamé és kedveséé, akik megvártak, pedig már elre-pülhettek volna Malajziába a rokonokhoz. Meglehetősen szét van szóródva a naaagy család (az elváltak is valamiképpen összetartanak, keresztül kasul) a világban. Globalizál-ód-unk. (Az emberiség régóta esedékes egymásra találásának intézését nagy hiba lenne a pénzemberekre hagyni egyedül;-) Fiam örömmel mutatja, hogy – a jó koppenhágai biciklis tapasztalatok hatására is – rendbe hozott egy férfi és egy női kerékpárt. A férfi – egy régi Csepel (talán a női is az). Nincs sebváltójuk (meghibásodás kizárva;-), de jó tempójúak, még felfelé is csak bizonyos fokig. Amint kibiciklizünk az utcára, két autó majdnem elgázol, és még vagy hárman dudálnak rám az első öt percben. Úgy indultam neki, mint Kopiban, ahol, ha nincs kerékpárút valahol (ritka ám!), akkor az autós „vigyáz” a biciklisre

utunkon. A Terror háza előtt, a híresztelésekkel szemben nincs sor. De még az az állítólagos rádiós pletyka is hazugnak bizonyul, hogy a látogatóknak először névre szólóan be kellene jelentkezniük. Bemenjünk? Fiam kissé bizonytalanul néz rám. Amennyire kiveszem, attól tart, hogy nem fog – számomra? – megfelelően viselkedni. Bemegyünk.

A Terror háza

A fenti részek ötletesek, de talán túl jól vannak kitalálva, tálalva, a mennyiség is sok így ömlesztve, ravasz, modern-oktató-múzeumként hat a legtöbb effekt rám. Huszoneves fiam is mintha inkább csak csodálkozna az elmebaj sokszoros és folyamatos megjelenésén közelmúltunkban. Ő fedezi fel, hogy az ávó legsötétebb korszakában mintegy 1 1/2 millió embert kínoztak, helyeztek vád alá, és terelgettek összevissza egy olyan országban, ahol a leírás szerint akkoriban úgy 4 és 1/2 millió felnőtt, dolgozó volt található. Elképesztő és szinte elképzelhetetlen adat a répacukros, cuncis (H.B. szava) korabeli plakátok, propaganda kiadványok özöne közepette. De a pincét semmi sem tudja kevésbé rémségessé tenni, mint amilyen. Aki ott lenn-benn sem rendül meg. Hát annak még érnie kell szerintem.

Fáradtan kijöve azon tanakodunk röviden, hogy mivel is lehetne megakadályozni hasonló folyamatokat a jövőben. Rövid egyeztetés után javaslatomnál maradunk egyelőre. Miután a jelek szerint eddig majdnem minden, mindenkinél minden lényegeset úgymond jobban tudó „elit” útja előbb-utóbb a pincébe vezetett (kínzóként, és részben - megérdemelt!? - áldozatként) talán ezt a mások helyett jobban tudást kellene betiltani végleg. Hm?! A miniszterek szolgálnának (amint a nevük mondja), és végrehajtának, amit a felelős személyek sokasága feladatukul adott nékiek. No persze ehhez mindenekelőtt valóban felelős személyek sokaságára volna szükség. Iskolakérdés ez is, maradunk a – talán – megoldható-nál. (Minderről persze később még többször és részletesebben.)

Vár még a Vár?

A Várba azért csak feltolni tudjuk a kerékpárunkat. De megéri, a mindenfelé változatlanul domináló macskakő ellenére. Amint jobban körülnézek, a Sándor palota felújításánál több újat alig látok, mint már vagy tíz éve ugyanúgy. Egyetlen igazi munkahelyem volt itt, az ország egyik legszebb panorámájával bíró GYIK (Gyerek és Ifjúsági Képzőművész) műhelyben. Úgy tűnik, mintha bármikor besétálhatnék újra. Dacára annak, hogy nem éppen jó szájjal jöttem el annak idején, úgy látva, hogy leginkább csak az „elit” gyerekeit, ifjait akarják itt képezettni továbbra is, valami, talán tanulságos mutatványra, külföldi látogatók elkápráztatására „fejlesztődik vissza” vagy öt, esudákkal teli év után a munka. Miközben bennem már megjelent, a később azután Dániában meg is tapasztalt 'beavatási népfőiskola' képe a műhelybeli kísérletek nyomán.

Hajjaj; micsoda csavarjai is lehetnek az emberi sorsnak. Hiszen indulatból mentem világgá, minden terv nélkül; hát nem ott kötöttem ki (a szó szoros értelmében is) ahol „kellett” (már ha a tanítási indítékokat nézzük)?! Volt olyan tanára

a GYIK-nak, aki, amikor először kezdtem hazajárni, azt mondta, ha akarom azonnal átvehetem az óráit, mert ott a helyem. Hiszen annak idején a műhely adminisztrációja is feladatomból volt, vagy öt évig, és még néhány éve is az általam be rendezett módon és szerkezetben üzemelt a hely. Azután, legalább évtizedes vajú dás után megjelent végre „a Nagy GYIK Könyv”, ahová nemhogy nem kértek föl írni, de a jelek szerint, még a nevemet (és más korábban ott tanító nevét) sem volt szabad megemlíteni - még csupa kis betűvel sem. Vajon kinek, minek a kedvéért? No de ez is kiderül majd egyszer, mint a legtöbb oly sokáig rejtett „motiváció” manapság.

Hazaköltözés?

Ezúttal családom tagjai kezdenek először arról beszélni, hogy most már, ha egyáltalán, ideje lenne hazaköltözni. Húgom investálna is az ügybe, egy téli- sített faházat venne. Ha. Ha nem lenne egy bánya mellett, nem lenne szinte megközelíthetetlen és zárt telek, és messze mindentől. (No és ha nem kellene egy jóval olcsóbbra cserélni a munkaeszköz autóját; amit semmiképpen nem fogadnék el!) De felmerül más, lehetséges nagy-családi megoldás is. Meg munkaaajánlat; sőt több, amik lebegnek ugyan de mégis. Azután mások is mintha beszállnának a dologba. Ha. „Hozzuk a gyerekeket.” (No meg a gondokat - gondolom;-). Talán tényleg ideje, hogy megmozduljak, vagy ötéves, két mélyvénás trombózisos, különösebb társadalmi megbízatás nélküli, önkéntes munkás, „polgári fizetéses”, (mentálisan és az Interneten ugyan dolgoz!) ücsörgéséből, ha nem akarok „begravitálni” lassan végleg. Bár lehet, hogy többen örülnének ennek, mint nem, de mégis. Ott vannak a gyerekek, és hát lassan jönnek majd az unokák. Az enyémek, és a többieké is. Először: „Nagypapa”, majd „Unoka Kft” lesz a leendő vállalkozás neve – nevetünk jókat. Jövök, ha tudok, döntöm el szinte egyik pillanatról a másikra; de hiszen vagy tíz éve jövök már. „Miért, nem jó magának ott Dániában?” – kérdezi a mester özvegye. De – mondom – sok panaszom nem lehet, mint emigránsnak, csak hát nem igazán magyar embernek való. A dánoké ugye. „Lassan már Magyarország sem magyar embernek való.” – válaszolja, és hosszan, egyetértően nevetünk. Azért is jönnék vissza – mondom – hátha tudok valamit tenni. „Akkor maga nagyon ügyes ember.” – válaszolja. Nevetünk megint.

Felajánlás

Pedig tényleg. Igaz, sokszor úgy tűnik, hogy csak jómagam tudom – no és a „beavatottak” a különféle „bemutató és demonstratív kurzusok” résztvevői – mit is tudnék még tenni, a sokakkal együtt, sok év alatt kidolgozott, már egy hetes változatában is csudálatos dolgokat és ébredéseket kiváltó, mindenkinek szóló „dán-magyar népfőiskolával” például. (Eddigi talán legjobb megfogalmazása a honlapunkon: <http://hjem.get2net.dk/hamv.laz> / „Iskolaügy” rovat „Add tovább!”) Mit is? Azok többsége, aki próbálta, tudja is, hogy viszonylag rövid idő alatt talán ugrásszerű mentális javulást lehetne elérni akár országszerte, már néhány „repülő népfőiskolai csapat” folyamatos üzemeltetésével is. Hát még egy-két igazi, bentlakásos iskolával. Nem vicc, és nem is beképzeltség. Aki nem hiszi,

járjon utána. „A csángó tanulság ránk nézve is intő. Mi is nyögjük a tudatvesztést. Sok atyánkfíának fogalma sincs, hogy hol van pontosan, kapkodva keresi a helyét, ha keresi, és könnyen becsapható. Ha a plázák mind népfőiskolák lennének - persze szörnyen nézne ki –, az se lenne elég!” (Berecz András) No de majd kiderül megint az utolsó itthoni héten, a következő „vidékfejlesztő, értelmiségi csapatépítő” képzésen, aminek megkomponálásáért (no és az alapgyakorlatok nagy részének, meg a képzőművészeti résznek levezetéséért) vállaltam felelősséget ezúttal. De addig még sok víz fog lefolyni a Dunán – gondolom elégedetten az első napokban. (Ha tudtam volna miképpen is fog lezajlani! Nem a Duna, a képzés! De erről is majd a maga helyén, és idejében.)

Ifjú jobbos, és gyerek barátok

Filmrendező barátom, és politológiát tanuló neje (Kopiban írta a phd-jét, ott találkoztunk először, vele és gyerekeivel, a Klub Látókörein is lelkesen részt vett ottléte alatt!) tündéri nőpalánta kislányukkal együtt levisznek a Balatonra. Amely nagylelkűség több ok miatt is fontos. Végre megint egyszer megmerülhetek a magyar tenger „gyógyvizében” (igen, van valami benne, rám legalábbis így hat), közben konzultálhatunk a legfontosabb ügyekről egy fiatal, „jobbos” értelmiségi házaspárral, no és meglátogathatom (majdnem) a szomszéd faluban, a nagyszülőknél nyaraló kis dániai barátomat. Akinek az idők során egyfajta „pótszülője” is, de szava szerint mindenképpen „a legjobb barátja” lettem. Mit mondjak, nem panaszkodhatom, vannak barátaim (és „fogadott gyerekeim”, főként fiúk) nem is kis számban, de e kisember szeretete aligha felülmúlható. Ő a rangidős (amíg kisebb nem kerül a csapatba?!), ha „fordított” is e sorrend. A saját kisfiamnál a világgá-menés idején (egyébként megbocsáthatatlanul) elmulasztottakat is segít kicsit ledolgozni. (remélem legalábbis). Amúgy meg „írásba”, azaz rajzba is adja szeretetét, amennyiben csudálatos „beavatós” gyerekrajzokat hoz létre a kedvemért. No és a mamája kedvéért, aki nagyon jó partner ebben, és ez alapvető. A GYIK-os tanulságok szerint ugyanis a legtöbb gyerek képes erre, vagy (majdnem) bármire, ha megvan hozzá a családi biztatás, elfogadás és teremtő akarat, no meg az óvoda, iskola is kissé jobban áll a kérdéshez az általános idomítással szemben. Kis barátom rajzai is olyanok, amelyekre sokan reagáltak már őszinte lelkesedéssel. Sőt, rajzban és tanításban mesterem, egyetemi rektor és prof. barátom (kicsit bővebben lásd lentebb!) azt írta a húsvéti nyuszijára reagálva (azóta is a honlapunkon!), hogy: „Sajnos én már ilyet nem tudok.”

Amikor meglátogatom, bizony nem csak nagyon örül a kiskoma, hanem meg is harapdál, és meglehetősen erősen a köldökömbé is csíp. Persze ez az anyjának szólna elsősorban. Hiába, egy öt éves gyereket nem lehet csak úgy több hétre, hónapra „elküldeni”, akármilyen jó helyre se, anélkül, hogy ne hiányozna a mama. Azért nagyon jót játszottunk a néhány óra alatt. Amikor eljön az elválás ideje, azt mondja: „Akkor most pakolok, és jövök veled tanítani. Majd segíték!” De már látja rajtam, hogy megint „eltűnök” egy jó időre; görbül a kicsi szája. „Nem is jövök más-

kor ha nem annak örülünk, hogy együtt voltunk, hanem bánkódunk azon, ami nincs”?, mondok meglehetősen szigorral, de persze meghatódva és kicsit szintén elszomorodva. Hihetetlen akarakterövel visszafojtja a kitörni készülő sírást, és már mosolyog, amikor kiintetet a nagyszülők autójából.

Vendéglátóimmal meg éjszakába nyúlóan iszogatunk, beszélgetünk, sorba véve sok mindent a napi politikából, de még többet a lehetséges társadalmi javításokból. Az iskolaügyről is persze sok szó esik. De érthető okokból ők inkább az „elit” játszmái iránt érdeklődnek elsősorban. Az ő „diadalmas” e-mailjük jelentette be például nekem először a jelenlegi kormányfő múltjáról közzétett titkos iratokat. Akkor kapásból úgy reagáltam, hogy most majd az ellenfél visszalő, és odavissza, és akkor mit gondolnak, hogy ki maradhat. Készen álltok-e belépni a „hatm-alomba”? – kérdeztem. Most elmesélem nekik részletesebben, hogy mitül is nézek ki olykor már szinte jól tájékozottnak. Hajdani, főként már az emigrációban gyakorolt ellenzéki múltam egyik hozadéka Krassó Györggyel való ismeretségem volt. Akivel ugyan személyesen soha, de levélben sőt telefonon többször konzultáltunk. Tőle tanultam, hogy mennyire éles különbséget kell tenni a szólamok, és az azokat képviselő figurák között például. Ami azt illeti megjósolta többek között, hogy a „szabad választások” során meglehetősen nagy arányban fognak bekerülni a parlamentbe a volt titkosszolgálati elemek, minden szintről. Lón. Nem olyan nehéz kitalálni miért is ugye?!

Mit ad az Ég, másnap reggel a Magyar Nemzet mellékleteinek egyikében Krassóról és különös szerepéről értekeznek, meg arról (ha jól emlékszem), hogy mi módon is próbált figyelmeztetni az ügynökveszélyre. Halála óta nem sok szó esett Krassóról ami azt illeti. Mindannyian kicsit meg vagyunk rendülve, mind a cikktől, mind attól, hogy pont most jelent meg. Beleborzongok az érzésbe, hogy mintha megen besűrűsödnének a dolgok, Jung ezt „szinkronicitásnak” nevezi, jómagam úgy fogom fel, hogy amikor az ember valami módon „nyomon” van, akkor az Angyalállami Hivatal** is megsegíti. Jókat humorizálunk a fővárosba visszautóztatva, minden irányba, még önnön magunkat is kinevetve olykor. Az sem semmi, hogy vendéglátóm avval kecsesget, ha megint munkához jut, valamiképpen hasznosítani kívánja szerény személyemet is. Evvel is segítve reménybeli hazaköltözésemet. Neje, már amióta találkoztunk, noszogat különben, hogy mozduljak már meg. Ha másnak nem is, a gyerekeknek szükségük volna rám. Hát. Eddig viszont nem akadt, aki jelezte volna, hogy „investálna” is a dologba. No majd elvállik.

Képviselők

Az iskolaügyben elsők között egy, az MSZP-t „eklektikus néppártnak” minősítő szocialista képviselővel találkozom, akiről időközben az is kiderült, hogy tagja a katolikus újságíró szövetségnek is, de még az EU Tanácsban is visel valami szociális bizottsági tisztséget, sőt a magyar ATTAC*** alapító tagjai közé is tartozik. Ő jelentkezett be a honlapon, amikor fölfedezett bennünket az Interneten. Vannak

barátai Koppenhágában, akiknél minden évben eltölt egy-két hetet, mint írta. Szorgos, többek szerint naiv, megint mások szerint ravasz kis ember. Meginvítál egyik képviselői ebédszünetében pizzára. Nem egészen könnyű megértetni vele (se!) a lehetséges „személyközpontú” felnőttképzés premisszáit. De segít egy kicsit, hogy ő is a „kis emberek” védelmezőjének, és antikapitalistának (!?) vallja magát.

Gondold el, mondom például, hogyha sokakban sikerülne emelni a személyes alkotóerőt, akkor a felelősségszintet is, és akkor lassan eltűnhetne végre a zűrzavaros politikai iszapbirkózás legfőbb oka, fenntartója, mozgatója a „ki tudja jobban mások helyett mi a jó nekik” „politikai elit” életre-halálra, no és zsebre menő nagyon drága politikai cirkusza. Kicsit rémülten néz rám. Belekerülne néhány generációba, akár néhány száz évbe mondom megnyugtatólag? Ha már elkezdenék végre. Szinte felderülve mondja: „Csak az a baj, hogy mintha minden az ellenkező irányba vinne manapság.” Lám-lám, tárom szét a kezeimet, volna mit tenni. Egyetértőleg bólogatunk.

A hátam mögötti asztaltól felkel valaki, vendéglátóm felugrik és odahívja hozzánk pár percre. Bemutat: Dániából jött, mestersége címere: népfőiskola. A hátam mögül felbukkanó pedig a Fidesz „társadalmi szervezetek, stb.” parlamenti bizottsági tagja, mondhatni, hogy témánk egyik „illetékesebbje”. Jól ügyködik az Angyalállami Hivatal, mosolygok magamban., de az illető hamar lehűt. „A Parlamentet még senki soha nem győzte meg arról, hogy mire is lenne jó nekünk ez a népfőiskola. Tudjuk, hogy van néhány szervezet, de a költségvetésnek csak morzsalékát kapják. Éppen hogy egzisztálnak.” Mármint „szervezetként”? – mondom. Iskola nincs is, illetve csak egy kézen megszámolható kirakatintézmények (mint pl. a dánok által is támogatott Soproni Németh László, amelyről épp a napokban olvastam, hogy lassan átmegegy teljesen „profitorientáltba”). Pedig a mostani nagy civil mozgások idején mindkét oldalnak jól jönne egy, a Dániaihoz hasonló népfőiskola törvény(?) javasлом. Elnézően mosolyognak, és kicsit ütődöttnek gondolnak(?), gondolom. Bevallom, ekkor még nem vettem eléggé komolyan a politikai frontvonalak véres valóságát sem. Később meg már végképp nem akartam. (De erről is bővebben majd később – talán.)

Vendéglátóm még meginvítál az ATTAC Magyarország ezúttal talán sikeres alapító ülésére a Vasas székházba, TGM, és saját maga részvételével is kecsgettete. Elmennék, motyogom, hiszen ha van esélyünk valami emberarcú globalizációra, azt csakis globális civil kurázsitól várhatjuk, a szinte kivétel nélkül összefonódott, és/vagy megszarolt/korrumpált „nemzeti-nemzetközi elitektől”, no és a pénzemberektől aligha. (A talán nem keveseknek csalódást keltő rövid beszámoló az ülésről a maga helyén!)

Rajongó

Könyvtáros-népművelő barátnőm, „tanítványom”, táv-munkatársam, teljesen belelkesül a hírtől, hogy hazakészülök végleg. Szemben azokkal, akik kapásból azt

vágják ki a dologra, hogy „ez talán a legrosszabb pillanat tíz éve” – célozván a „hálózat” kormányára (ugyan melyik nem volt az kisebb-nagyobb mértékben már a négyszögletes kerek asztal paktu-
mai óta?!), a fokozódó money-sodásra, és cuncisodásra, stb. – ő csak azt mondja, hogy sok feladatom lesz, és, hogy úgy-
mond nagyon kellene az ilyen emberek manapság. Egy könyv összeállítására biz-
tat, amiben összegyűjtenénk az iskolaügyi írásait, a beszámolókat, és szerény nyom-
datechnikával, de illusztrálva szélesebb körben is hozzáférhetővé, megrendelhető-
vé tehetnénk a dolgot. Hát. Rajtam?, re-
mélhetőleg?, nem fog múlni. Még kis
„álomrajzfüzetemet” is megmutatom ne-
ki, amelyek nagy részéhez a több éven át
leírt álomszövegek is megvannak.

Egy „álommandala” a füzetből

Ezt is kiadjuk, nevet (fityingje sincs, mert munkáinak komoly részét önkéntesen, közérdekből, vagy nagyon olcsón végzi). A körülményekhez képest meglehetősen jókedvűen válunk el (és nem csak a kánikulában hűtött helyen méregdrágán, de jóízűen fogyasztott fröccsök, sörök hatására!;-). Néhány nap múlva megint találkozunk. Akkor majd egy délvidéki „fiammal”, Hamvast is értő, értelmező író barátommal akarom őket bemutatni egymásnak. Esetleg megnézzük a Pác munka-vidéóját (az Újvidéki Színház Hamvas: Karnevál darabját) de tervezzük meglátogatni a mester özvegyét is hármásban

„Beavatás”

Közismert Duna-tv személyiség, hírhedten globalizáció -kritikus íróbarátom neje volt annak idején az első, aki azt mondá a „rendszer váltáskor”, hogy „Most már az ilyen embereknek, mint te is haza kell jönnie.” Jövök én, válaszoltam, csak azt mondjátok meg mi lesz a dolgom, és hol fogok lakni. „Majd kialakul”, vágták rá férjurával példás összhangban. Nohát szóljatok, hogyha kialakult(?), gondoltam, vagy talán mondtam is. Mindig nagyon kedvesen fogadnak mindketten. Borozunk persze, mán a szerény, ám gusztusos, tartalmas vacsora előtt is, és vendéglátóm vázolja a helyzetet onnan, ahonnan ő látja. Humora épp annyira éles, mint a globál ügyekben, de gyakorta próbálok az „iskolakérdésre” terelni beszélgetésünket. (Hiába no, kevés az az egy hónap, amire a MALÉV-nél még kifizethető árban kapható repülőjegy.)

Mint kiderül meginvitálták a Polgári körök mozgalmába is, és hát egy civil mozgalomnak(?), kapok a szón, mi másra lenne legnagyobb szüksége, mint népfőiskolára. Beszélgetőtársam ugyan szemmel láthatólag, füllel hallhatólag nem igazán érti, mitől is lenne, amit hozok több, vagy jobb, mondjuk a hajdani író-olvasó táboroknál, de hát egyrészt nem a legrosszabb hasonlat, másrészt meg, aki nem vett részt még rajta ugyan honnan is tudhatná miről van szó. Ezt végig kell csinálni ahhoz, hogy bármi lényeges kiderüljön. (Mint minden igazi beavatást is annak idején, vígasztalom magam néha a sok értetlen, és hát nagyrészt kívülről megválaszolhatatlan kérdést hallva.)

Barátom végül is azt ígéri, hogy ha adok valami rövidebb szöveget az ügyről (Hajjaj?, gondolom, szöveg?!) akkor elküldi a mozgalom vezetőinek, és majd rájuk is kérdez. Küldöm persze, de sok illúzióm nincs, mondok. Végezetül kapok egy dedikált példányt legújabb könyvéből: „Ervinnek szeretettel, már megint.” Tényleg megkaptam dedikálva, vagy tizenöt-húsz éve majd minden könyvét, amiért nagyon hálás vagyok, és büszke is a bizalomra. Manapság avval igyekszem viszonzni, hogy „reklámozom” a honlapunkon az újabb kiadványokat. Mert hiszen az írónak mostanában nem elég jól írnia, jó könyvkereskedőnek is kellene lennie, fejtegeti. Tény és való, hogy a csütörtöki foci után együtt cipelünk új könyvéből tíz újabb példányt az Írók boltjába.

Foci és besúgó

A fociról csak annyit, hogy a régi naaagy (Elek-) „tromos” csapatból persze már elmaradtak azok, akik, mint mondjuk a fiatal magyar írók inkább kozmopolita, mint népies vonala (vagy miként is fogalmazzam?!), nem érezték már a dikta-túra vasmarkát, talán egy pályára küldte annak idején őket, a „reformkommunistákkal”, no meg azzal a néhány lézengő „ellenzékivel”. Kicsit kevésbé színes a paletta, viszont talán nincsen mán besúgó sem közöttünk?, gondolok író barátomnak egyik hajdani focizó társunkat leleplező szavaira. Az illető bizony sokat jártatta a száját, és valóban nagyokat is hallgatott a foci utáni sörös diskurzusok alatt. Ma MSZP-és képviselő, és gyakran irkál, beszél az emberi jogokról. Érdekes téma:

A besúgás, mint emberi jog. Hm?! Szegény. No nem ennyire egyszerű ez sem persze, de most dül éppen a nagy politikai szemfényvesztő verseny e kérdés körül, és hát semmiképpen nem szeretnék belekeveredni az ügybe, legalábbis azon a szinten, ahol ez mintha csak valami ki tud nagyobbat piszkolni, anélkül, hogy végleg kiborulna a bili ki-mit-tud volna. Az igazi tét ugyanis nem a „hat-m-alom” pénzes-véres játékaik posztjainak újraelosztása, hanem az alapállásunk. Mintha meg lehetne szavazni (bármilyen „többséggel”), hogy az ember úgymond már csak ilyen (olyan, amolyan), hogy besúg, zsarol, kínoz „ha fogják a tökit nekije”****, vagy úgy hozza proletár öntudata, vagy így-úgy, amúgy megfizetik, korrumpálják érte, stb. Személyes ügy ez (is) kérem szépen, és mint minden lényeges kérdés, személyes választ vár, sőt követel. Akárhány és akármilyen kísér-

let tört-én-ik még manapság is kollektív „megoldások”, bűnösségek, sőt ártatlanságok, stb. bevezetésére.

Magam részéről ebbe (se) egyszerűen nem egyezek bele. Amint a Koppenhágai Hamvas Klubban mondjuk: „A szentesítés célozza az eszközt.” Minden más megközelítés „az Antikrisztust idézi”, idézhetnék a mestert. Fejre állhat tőlem akárhány, és akármilyen szintű volt ügynök, szovjet birodalmi szolga, hazakiáruló, újdonsült pénzember, stb. abbéli igyekezetében, hogy valamiképpen utólag is legitimálja a sunyi ügyeit, akkor se. Személyesen hajlandó vagyok megvizsgálni, és amennyire tőlem telik megbocsátani bárki ellenem elkövetett esetleges gazságait, ha olyan helyzetbe kerülök, de ennyi. Az ember tényleg romlandó, halandó, vágyaktól zaklatott, stb. de evvel együtt csudálatos, sőt mindenséges lény. Engem legalábbis ez utóbbi érdekel leginkább! Az éhező, beteg, űzött ember persze nem nagyon tud másra koncentrálni, mint az „ökönómiajára”, de hogy manapság miért hagyjuk, sőt mintha kívánnánk magunkat más profitjéért bűnökbe hajszolni a „gazdag” Euromerikában, az nekem még mindig rejtély. Amúgy meg ezen a „mentális fekélyen” is (hogy megpróbáljak hasznosítani valami morzsát jelenlegi miniszterelnökünk mentálisan gyakorta kissé foghíjas, de mulatságos mondásai-ból is) csak a „népfőiskola”, a személy-felnőttképzés segíthet, tartósabban az biztos. Akkor nem csak nem választana „a nép” többsége valami furcsa eszelősséggel, és/avagy agymosva rendszeresen a saját, családjá és nemzete, országa hosszú távú érdekei ellen, netán megvesztegetni sem hagyná magát, hiszen belátná, hogy sorsában döntően mégiscsak ő az első számú felelős akármilyen párt, avagy vezér próbálja rángatni ide, vagy oda. Ámen.

Ennyit a foci ügyén most. Különben meg, dacára a Király utcai Dózsa tornacsarnok átlagnál nagyobb méretének, légtérének, már egy negyedóra múlva nem kaptam levegőt. Se futni, se passzolni nem tudtam, így a kapuban voltam kénytelen bemutatni néhány bravúrt, persze nem feltétlenül közmegelegedésre. Arra gondoltam, és próbáltam is magyarázni csapatom kicsit hitetlenkedő tagjainak, hogy a trombózisok okán szedett vérhígító lehet ludas a dologban; de hogy mennyire, akkor még nem is sejtettem.

Balkezes magyar ATTAC- alapítás

„Konzervatív” íróbarátomat amúgy majdnem sikerült elcsalnom a Vasas székházba. Mint mondta: „Kalandvágyból” megfontolja a részvételt. De nem jött el. MSZP-és képviselőnknek is fontosabb dolga akadt. TGM-et meg az elnökség szerint halaszthatatlan családi ügyei tartották távol. (A magyar demokrácia nagyobb dicsőségére megszavazták ugyan, hogy az ügy érdekében mégis „jelen legyen” a jegyzőkönyvben. Vigyázat! Ez nem egy följelentés! Jómagam is inkább valahogy kedvesnek találtam a dolgot.) Végül is azért jószerivel egyedül lógtam ki az összetartó és egy-két, a médiából ismerősebbnek tűnő fazonú „nagyobb kutya” által őrizett (?) elvtársi csapatból színes virágos ingemmel, meg egzotikus lakhelyemmel. Illetve volt még egy, önmagát „fésületlen demokratá-

nak” nevező indulatos résztvevő, aki többször próbálta tetemre hívni az elvtársakat (többen tényleg így nevezték, szólították egymást!); merthogy az ATTAC szereinte sem egy „baloldali” ügy, és senki vezetőnek nem lenne szabad ily módon elijeszteni a lehetséges tagokat nyilatkozataival. Lemorogták a „nagyobb kutyák”. Űsd a jobboldalt, ahol éred.

Gyerekbetegségek. Dániában is így indult, ma meg a havi programokat végigolvasni is egy teljesítmény. Lesz hamarost egy ATTAC Budapest is. No és? Legyen minél több! Lesz majd még Üllői úti ATTAC is, csúszik ki a számon, amint vizsgálom néhányukat az ülés után. Magamnak is furán hangzik kicsit, de már csak otthon válik világossá, hogy mit is bogozott össze az agyam komputere. Beszélgető társaim viszont csak egy kicsit elrévednek, és gépiesen mosolyognak. Talán meg sem hallották. Nesze nekünk „ATTAC Magyarország”. Buuuúú.

A művésztanítás hajdani művésze

Talán tényleg nem mindenki érett még a legalapvetőbb lépések megtételére sem? De hát annyi ellenpéldát láttam a saját szememmel. Itt eszembe jut rajzban és tanításban első mestereim egyike. Még az első napokban fiammal látogattam meg őt és ifjú, új párját. Gyönyörű helyen laknak, amit még a piaci árrobbanások előtt volt szerencsénk egy kivételes külhoni képzőművészeti siker bevételéből biztosítani. A legszebb talán az benne, hogy amerre a szem ellát már csak mező, dombok, erdők, hegyek. Legalábbis a teraszos fronton. Persze nem lehet ez sem háborítatlan több okból egy világváros peremén, de mégis.

A kínai asztrológiában majom jegyű (amúgy meg az egyetemen kínait tanuló;-) fiam hamarost megmássza, mit mássza, megszaladja a legnagyobb fát, és már reccsognak, hullnak is a száraz ágak; gyógyítja. Csak avval az ígérettel jön le, hogy majd eljöhet egyszer befejezni a „munkát”. Sötétbe hajlásig beszélgetünk. Elsősorban a tanítás lehetőségeire próbálok terelni a szót. Hajdani tanítás-mesterem (ma a Képzőművészeti Egyetem tanára) meglepően szkeptikus. Dacára annak, hogy szerintem most is ki tudna hozni „remekműveket” akár egy kiegészítő iskolai osztályból, akár mondjuk egy afrikai dokkmunkáscsapatból, vagy amint tetszik. Ma már jómagam is meg tudom ezt tenni. Tőle tanultam meg, hogy mennyire „csak” jó instrukciók kérdése ez (is). De azt mondja többek között, hogy nem időszerű a dolog. Valószínűleg a jó borok hatása miatt is, sokkal többre nem emlékszem. Talán csak még annyira, hogy fiam, aki maga is szkeptikus kissé a munkám perspektíváit illetően, meglepően nagy elánnal védte „álláspontunkat”. Vagyis, hogy igenis általánosan nyitogatható az alkotóerő, ami egy valódi „metanoiához” vezethet. Fiam maga is próbálta már egyszer a „beavatós népfőiskolát”. Akkor annyit mondott utána, hogy csak egy gond van: vajon mi indítja az embereket arra, hogy ilyeneken részt vegyenek; és kinevezte magát „indíttatás-intézőnek”. (No nem sokáig tartott a dolog, de mégis?!)

Csak otthon veszem észre, hogy a gazdag ajándécsomag (egy számozott, aláírt

litó-album pld!) egyik füzetében, a '99-es Ernst múzeumi katalógusban, mindjárt az elején ott a fényképem. Vagy húsz évvel ezelőtti együttmunkálkodásunk bizonyítéka. A szöveg is érdekes: „Ami a fotósorozatot illeti, ott az volt a kérésem Lázár Ervinhez (aki nem azonos az íróval, és akivel az idő tájt meglehetősen sokat töprengtünk együtt), hogy egy fekete drapéria előtt olyan mozgásgeztusokat tegyen, melyek az eltűnés, illetve az előbukkanás érzetét keltik. Az a probléma foglalkoztatott: hogyan érhető tetten az eltűnés és a megjelenés a maga érzéki, fizikai, szellemi és lelki valójában egyaránt. Ha látom, akkor van, ha nem látom, akkor nincs? Vizuális szempontból a kérdőjel vált fontossá (fehéren a fehér?).”

Azt hiszem nem kell különösebben hangsúlyoznom miért is vágott mellbe ez az abszolút aktuális emlék-foszlány, az újabb „megjelenést”, hazaköltözést fontolgatva. Fura, hogy nem emlékszem e látogatásból semmi néven nevezhető reakcióra ezen tervemmel kapcsolatban. Igaz ugyan, hogy ebben az időpontban még inkább csak érlelődni kezdett bennem az elszánás.

Ja igen, barátom utóbbi munkái egyre festőibbek, színesebbek, és muzikálisabbak. Mondjam, hogy jók?! Jók bizony. Van szerencsém egy-két régebbi képével együtt élni. Csak ajánlani tudnám egyfajta meditációra. Az újabbak közül a Bartók művekre hivatkozók tetszettek a legjobban, még ha nem is könnyű a személykinyíló-önépítő alkimista vonalat megérezni belőlük első látásra. De emlékszem, ez, a „Mire is jó a művészet?” volt annak idején talán a legprovokálóbb kérdés, amit a GYIK tanárainak és a tanítványoknak feltehettem. Persze engem elsősorban a taníthatóság szempontjából érdekelt, de még így is többen megütöttek rajta, és hát egyértelmű választ csak nemrég olvastam ez ügyben.

Ananda K. Coomaraswamy, a vallástörténész, és művészettörténészek „pápája” egy, magyarul csak 2000-ben megjelent *„Mi a művészet értelme tulajdonképpen”* című velős tanulmányában, előadásában. Csak egy kis töprengeni való: „Sem pénzzel, sem hírnévvel, vagy „művészettel” nem magyarázható a művészet. (...) Művészet az, ami ÁLTAL (kiem. Coom.) dolgozik az ember, feltéve, hogy bírja „mesterségét”, és gyakorolja is „mesterségét”; éppen amiként a megfontoltság vagy a lelkiismeret az, ami által helyesen cselekszik. A művészet legalább annyira nem célja a munkájának, mint a megfontoltság a viselkedésének.” Hm?!

Ó, hogy milyen büszke vagyok arra, hogy se Coom.-it, se Hamvast nem ismerve (mindkettő betiltva akkoriban) fel mertem tenni az eretnekkérdést a GYIK műhelyben, és mertük felfedezni a fent vázoltakat a saját gyakorlatunkban is! Ezért „tanítható”, sőt megtapasztalható a „művészet”, az alkotói alapállás jószerivel mindenki számára. Ismétlem: „csak” jó és pontos instrukciók kérdése ez a dolog is. Aki meg úgynevezett „műalkotásokon” munkálkodik is „csak” alkímiát művel, aminek legfontosabb eredménye személye („mélye” ;-) maga, csakúgy, mint bár-

mely más helyesen végrehajtott cselekedet, munka estében. Ez az „iskola” alapállása is! (Ami a fiam „provokációjára” a látogatás közben előkerülő kis álomrajzfüzetemet**** illeti, kezdem megsejteni, hogy „szakmabelieknek” mutogatni kétes próbálkozás. Magam is tudom, e területen inkább lelkes „amatőr” maradtam, és kis munkáim sem igazán besorolhatók sehová, mert elsősorban „alkimista” céllal készültek, készülnek;-)

A szerelmes muzsikos és a hajnali Pest

Gyerekek el, Ázsiába, Ámérikába (a lányom meg éppen Malagában tanulja a spanyolt;-), stb., de megérkezik Avignonból, egy sikeres („magyar származású”) táncszínházi közreműködés után a mostani képzés muzsikusa. Szabados tanítvány ő is persze, mint a többiek, akik eddig részt vettek – mesterük „pilisi” nyomán(?), valamelyik képzésen. (Zenész nélkül elképzelhetetlen is lenne a dolog!) Barátom, „fiam” ő is. Szerelmes, és úgy tűnik semmi nem tudja meggyőzni arról, hogy érzelmei viszonzatlanok, okos, szép, érzéki választottjától. Őt kilót fogyott, amint mondja a telefonba. Már elképzelni sem tudom, hogy néz ki, az amúgy is olykor már szinte áttetsző kis figura. Ő egyébként a Hamvas Karneváljából készített Újvidéki színházi előadás, a Pác zeneszerzője is. (Amely előadás, miközben „megnyerte” a Kisvárdai Színházi Fesztivált, általam mértékadónak tartott emberek részéről is szinte érthetetlen, és úgyszólván teljes elutasításra talált. De erről külön dolgot ígértem az alkotóknak, és majd abban igyekszem helyretenni a reakciókat is!)

Délvidéki barátunkat vagy hajnali 5-ig vigasztaljuk, és hallgatjuk az avignoni történeteket gyermekkori barátjával a szintén délvidéki íróval, és még egy szűkebb hazájuk béivel. Ők egyébként nem tekintik „anyaországnak” Magyarországot, viszont meglehetősen elégedetlenek a testvérek „magyarságával” úgy általában, és leginkább egyenként és a konkrét ügyekben. (Van szerencsém végighallgatni egy Pannon rádióműsort is a „szegény” külsországi magyarok bevándorlási vesszőfutásáról, szembeállítva bármely náció pénzeseivel. Háát. Ha nem lennék magyar állampolgár többször is meggondolnám belefogjak-e a letelepedésbe. Még így is. Igaz, a tényleg többé-kevésbé demokratikus Dániában sincs ez nagyon másképpen.)

A hajnali Pest kihalt, csak kutyások, és műbőr autóstáskáikat a hónapok alá szorított „házmester és mszp-és kinézetű” (így valahogy!) nyugdíjas korú, vizslató szemű férfiemberek sertepertélnek az utcákon. Seholy egy vidám társaság. A cucilizmusból örökölt atavizmussal hirtelen magam is igyekszem úgy tenni, mint aki akár munkába is mehetne. De nem állhatom meg, hogy ne játsszak kicsit a helyzettel. Kis barátaim módján hol átlépek a repedéseket, hol nem, és előre, hátra tolatok, ugrok egyet néha. Amikor hátrasandítok, látom, hogy több szempár is figyel, ki tudja miért is. Mintha követnének ezek az öregek, vagy csak olyan sokan vannak az utcán? Para.

A mester özvegye

A mester özvegyét pedig végül mégsem sikerül meglátogatni. Ha helyesen veszem ki az események lényegét, akkor a hölgy (aki, amikor nem hihetetlenül okos, és mély, akkor egy bizánci császárnő.:-) a beígért látogatásunk általi „veszélyre” hivatkozva, kivítette magát a szentendrei öreg kertbe, a mester kertjébe, amúgy mintha vonakodó gondozóival, „felvigyázóival”. Miért jelentett volna veszélyt a látogatásunk? Hát ezt csak találgatni tudom, de tény, hogy amikor felbukkanok (néhány évenként egyszer) akkor a Hamvas ügyben eddigi legnagyobb seftelő, külhoni nő, és az életművet (az özvegy instrukciói alapján) gépbe író, karmaiba került volt tanítvány szinte mindig felbukkannak. Ezúttal a velem együtt látogatást tervező könyvtáros barátnőmtől megtudom legalább, hogy miért is. „Az Ervin az, aki meg akar élni Hamvasból.” – terjeszti rólam az üzletasszony. Ha-ha-ha! Ez lett a sok-sok éves, a mestert, de főképpen legfontosabb gondolatait közkinccsé tenni kívánó, amúgy, igen szerény bevételeimhez képest szerfelett költséges munkámból. (Persze jellemző, hogy ki mondja;-) Kimehetnénk Szentendrére, kedvünk is volna ott beszélgetni az özvegygel, de az illető nőhöz egyikünknek sincs kedve. Márpedig ott lesznek, derül ki a volt tanítvánnyal folytatott telefonbeszélgetésből. Hiszen azt mondtam, jut eszembe(?), hogy haza akarok költözni, és a további iskolamunkát is szerettem volna kicsit megkonzultálni, ráadásul harmad magammal. Netán „le akarjuk nyúlni” az özvegyet, gondolhatják talán az ebben sántikálók. Ajjjaj.

Megengedem magamnak azt a tréfát, hogy csak a késő délutáni, megbeszélrt időpont előtt fél órával mondom le a találkozást. Addig talán az özvegy is kiélvezheti a kirándulást(?), reménykedünk benne.

Kendo és rózsaszínű kombiné

Barátom, volt sógorom, szintén zenész, és szintén Szabados-tanítvány, ráadásul kendo, azaz a japán „bambusz kardvívás” Európa- és Világajnoka; bizony (meg fafaragó, vadász-halász, borkészítő + minden;-) meginvitál a Kendo Hungária kupára. Ez egy nemzetközi verseny egyéniben és klubok számára. Valamikor magam is kacérokodtam e harcművészettel (mint majd minden, a japánok által tökélyre csiszolt zen-buddhista műfajjal). De részben a felszerelés hajdan nagyon drága volta, részben a tanítás felé elhúzásom okán csak egy bot-kátáig jutottam a dologgal, azt is csak egy színházi előadás kedvéért. (Dürrenmatt: *A vak?* kétszereplős változat; játsztuk csűrben és a Várban is.) Viszont élőben soha nem láttam komolyabb nemzetközi kendo-versenyt sem, hát még barátaimat vívni, ezért elhatározom, hogy elmegyek.

A Bp. Rendőr SE sportcsarnokában van az esemény a Vágóhíd utcában. Oda vezető utamon látom az új Nemzetit a villamosból. Örülök persze, hogy megszületett végre, de valahogy nem vágyom körül-belül rajongani. A helyét meg (még?) egyáltalán nem értem.

A Vágóhíd utca olyan széles, hogy hatalmas csordákat terelhetek végig rajta

annak idején (vagy mit tudom én). A vasárnapi táj kihalt amúgy rendesen. Óriási épülethez érek, több száz méteres út vezet a grandiózus bejáratához, színes, több-nemzetiségű zászlók lengedeznek, na gondolom, helyben vagyok.

De nem, ez csak a pénz, a fogyasztás egyik új temploma, valamilyen nagyképűen hivalkodó „Ház” örökkön nyitva tartó (?) bevásárló központja. Ránézésre van vagy kétszer akkora mint az új Nemzeti! A parkoló öre viszont, korából ítélve is „régiből BM-es motoros” lehet, egyből elmagyarázza, hogyan is találom meg a szomszédban rejtőzködő tornacsarnokot. A sorompónál csak annyit kell mondanom, hogy barátaim hívtak meg a versenyre, szinte tiszteleg a fiatal ór. De nem sok „mezei” néző lehet jelen, azt hamar be kell látnom. Zártkörű „Kánaán” vár. A rekkenő hőségben a nyílt vízű medencében lubickoló rendőrökkel, rokonaikkal és ismerőseikkel (gondolom én), „filléres” büfével, no és nem utolsó sorban az egyik legemberpróbálób és építőbb „sport” legjobbjaival a szellős tornacsarnokban. Ráadásul majd minden csapatban van egy-két nő is. Barátom párja is ott van. Már lement néhány kör a csapatversenyeken mire megérkezem, de ők még igencsak versenyben vannak.

Ha az ember nem igazán tájékozott abban, hogy a két helyszínen a három-három (majd kivétel nélkül japán) bíró mit is integet a kis piros, vagy fehér zászlókkal (maguk a versenyzők sem mindig, amint bevallják később;-), akkor is hamar ráérez arra a manapság már szinte hihetetlen rituális összpontosításra, „vallásos” önfeladásra, páros küzdelemre (egymásért!?) ami e tradicionális diszciplína lényege. Több óra múlva barátaim ezúttal negyedikként zárnak, nagyon boldoggá téve a harmadik helyükkel egy német egyetemista klubot. Barátom házat épít, sokat hahnizik, turnézik népszerű zenekarokkal, és ezért már vagy két hónapja nem edz rendesen, mentegeti magát. De nincs miért. Az ő példája nyomán (is) már ott vannak a fiatal magyar győztesek (a döntőben két magyar csapat!), akik egy kis magyar falut „feltettek a világtérképre” kendo Világ-, és Európa-bajnokaikkal. A verseny után pedig vizsgák következnek. Felőlem nézve baloldalon a gyerekek, jobbra az ifjak, összesen lehetnek vagy háromszázan. Párosával „lépnek föl” a vizsgabizottság előtt. (Közöttük barátom tizenéves kislánya is.) A többiek ott fognak ülni több órán keresztül, a hagyományos pózban és felszerelésben, amíg mindenki nem végez, tudom meg barátaim révén megismert – szintén kendo-s újdonsült „szakértőmtől”. Elmondhatom, hogy kivételes élménnyel lettem gazdagabb ezen a napon.

Láthattam egy meglehetősen szép számú nemzetközi gyülekezetet a legősibb, avagy legeredetibb emberi eredményeket praktizálni (pénzre, szponzorra, közvetítésre stb. való kacsingatás nélkül), olyan fizikai és szellemi kondícióban, aminek elérését legalább megkísérelni minden magára valamire adó iskola, képzés, csapatépítés célkitűzésévé kellene, hogy tegye. (Mármint ha nem pénz és gazdaságkor profithajszája diktálna majd' mindent egyre kisebbé váló bolygónkon. Ghrrr.)

Közben egy nő

Alighanem nagyrészt a kendonak köszönhetem az utóbbi időben igencsak kivételes nő élményemet is ugyanez alkalomból. Barátaimnak, „tanítványaimnak” – talán kissé a megengedettnél nyeglébben; de inkább csak a meglepetés miatt – így kezdtem tanulságként (is) a beszámolót: „És akkor ott ült szemben velem egy nő, aki legalább tíz percig szemrebbenés nélkül nem hazudott a szemembe!” Értve ezalatt persze, hogy semmi módon nem akarta kijátszani, vagy eladni magát, és miután minden szavát komolyan (avagy viccesen) véve reagáltam a szavaira, ő is így tett az én hozzászólásaimmal. Megdöbentem. Amint elfogultság nélkül, beleélve magát a dologba, közelmúltbéli törökországi látogatásáról mesélt, a nekünk jó esetben belülről ismerős pénztelen „ázsiai” békéről, de komolyan fontolóra véve még a többnejűség kérdését is, valósággal beleszerettem. Persze csak úgy, inkább megtisztelni akarván, hiszen nem nagyon akarom már rásózni ezt az egyre természetesebben romló figurát senkire. (Nem mintha nem szeretném, ha valaki ezt ki tudná kényszeríteni belőlem, avagy el tudna csábítani!;-)

Ide tartozik azért az is, hogy amint eldöntöttem, ha egy mód lesz rá, hazaköltözöm, egyre több érzéki, csábos nőt láttam meg otthoni útjaimon. Pedig a kb. öt éve tartó Dániai cölibátusom, jobban mondva férfiúi sztrájkom nyomán azt képzeltem, hogy már megmaradok az embertársi részvét és a némileg még mindig nyugtalanító (röntgen) képek szintjén, ami a hölgyeket illeti. Merthogy miért is? Kérem szépen, erre felé, vagyis „a szabad, demokratikus nyugaton” a női alapállást nagy vonalakban talán így lehetne leírni: „Kellene ugye? No hát, ha úgy viselkedsz, ahogy nekem tetszik, akkor nincs kizárva. Miért pont veled ne? De akármi lesz, tudd, hogy ez egy egyszemélyes projekt a részemről, és ÉN vagyok a főszereplője. Akkor rúglak ki, amikor akarlak. Mi az, hogy mi az, ami nekem tetszik? A periódusaim, a legújabb gurum, a barátnőm, vagy a szél majd megmondják; basta.” Nem tudom, ki hogyan van vele, de ezek a különben sokszor meglehetősen jó kiállású, sokat meztelenkedő, provokáló, („Ne nézd ha zavar!”) őrmesterjárású, egyébként dolgos, és úgymond önálló nők engem nem vonzanak egyáltalán. Vagy mondjuk úgy 3 méter távolságig. (Bizonyos tünetekből ítélve vannak kivételek, de valahogy nem sikerült találkoznom velük.) De hallottam én a panaszt itt felnövő több náció kamaszaitól ugyanúgy, mint olvastam kétségbeesett dán férfi, sőt női írásokat, elemzéseket is a „csendes matriarchátus” mérgéről, és a várható súlyos társadalmi következményekről. Mást ne is említsek, csak az „egyedülálló” anyák gyerekeivel, a jövővel kapcsolatos súlyos tapasztalatok kapcsán. Persze, amíg a piacnak szüksége van rájuk, nem sokat tehetünk, úgy néz ki. Igazában már csak az bosszant, amikor megjelennek mondjuk Nepálban, és segítségük legelső ellentételezéseként a könnyű válási lehetőség megteremtését követelik. Búuuuu. (No de erről az egészről már eleget panaszkodtam az Interneten, a „magyar-dán Hüperion” esszéféleségeimben). Mindenesetre egyik feldobó élményem volt az itt említett találkozás egy érdekes, értelmes, ön és egyedülálló magyar nővel, akivel

beszélgetésünk során igazán felüdítő volt például, hogy egyikünk sem monologizált.

Persze meghívtam Kopiba (mint mindenkit, aki szépen nézett rám legalább, mondván, hogy: „Addig gyertek, amíg ott leszek!” ;-)) megadtam az összes elérhetőséget is, és még mindig álmodom róla, hogy megpróbálkozik valamivel. Ha, ha, ha. Amikor eljöttem a csarnokból (a vizsgát már nem várva végig), a Nagyvárad tér felé vettem az irányt, mert úgy emlékeztem, hogy arra jár egy villamos, amivel egyenest a Keletihez húzhatok. De mindenekelőtt egy vécét kerestem. Az aluljáró körbe volt plakátozva nyilakkal, és feliratokkal: „Toalet!” de hogy, hogy nem egyetlen nyitott ajtót sem találtam, nemhogy vécét. Az aluljáróból felbukkanva szemem az Orczy kert főbejáratára esett. Tudtommal még soha sem voltam benne, és hátha máshová nem, valami bokorba majdcsak sikerül kiadni a fáradt fröccsöket, gondoltam. Amint befelé haladok a szép nagy, foci pályás kertben, egyre erősebben hallok: „Kombiné, kombiné, csipkés kombiné.” No és a látvány: több száz nyugdíjas korú táncos mulat, táncol az élőben nyomott „lakzilajcsis” (?) repertoárra. A hölgyek – úgy 70 körül és túl – felcsillanó szemmel követnek, amint a büféhez megyek rendelni egy fröccsöt, no és megtudakolni hol is van a vécé. Hiába no, nem lehet kinőni a „szerelmes” igényeket, legfeljebb a bőrünket, testünket. Igyekszem úgy tenni, mint aki nincs ott (miért okoznak felesleges csalódást, ha nem muszáj?) azután meg előveszem a fényképezőgépet, mint valami újságíró-féle (hiszen amúgy zsebemben a skandináv-magyar újságíró igazolvány ;-), bár a Nappal szemben állok. Végül is egy szemeit gyanúsán a földre tett hátizsákomra függesztő, meghatározhatatlan korú és nációjú vaskos alak körülöttem sertepertelése elég okot ad arra, hogy hamarost kifele induljak a villamosmegállóhoz. (Miért hozzam olyan helyzetbe, hogy megpróbálja elcsórni esetleg?) A villamos tényleg a Keletihez visz, amint vagy 25 évvel ezelőtről emlékeztem rá.

Mester és forradalom

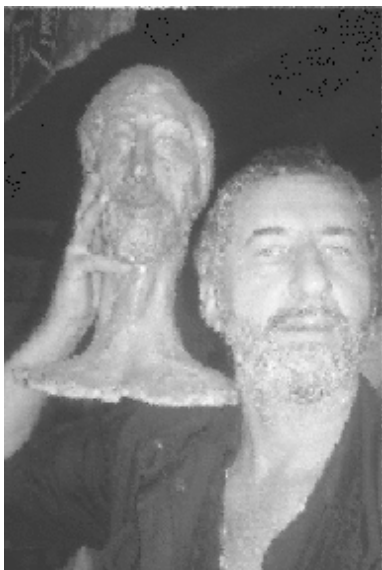
Zenész barátommal, munkatársammal meglátogatjuk a nem csak műfajában, de emberségében és magyarságában is példaadó muzsikust. Aki ráadásul nem csak, hogy eljött tanítani egyszer velem a Pilisbe (hihetetlen alázattal végigcsinálva), de még egy egyesület elnöki pozícióját is vállalta volna, hogy tovább vihessük az iskolaügyet netán. (Talán már mondanom sem kéne, hogy a „szakmabeliek” elszabotálták az egészet. Vagy nem értették mit is(?) nem(?) tesznek, vagy.) Borozunk (jómagam ásványvízzel, ahogy szoktam az utóbbi években), és hallgatjuk vendéglátónkat, hol megrendülten, hol mintegy felszíva tanító szavait. Forradalomról beszél többek között, ami nélkül, szerinte elvész a nemzet, az ország. Nem csak tőle hallottam már ezt, és elég jól látom – azt hiszem – miért is látszik ez felőle ennyire erősen nyilvánvalónak. A pénz globál-malmainak urai, s hazai helytartóik semmi jót nem ígérnek nekünk sem, az biztos. Ha megcsinálják a földkiarusítást. Hajjaj! Magam is ott leszek, ha muszáj – mondom, furulyával a

kezemben, és igyekszem majd nem gyilkossá tenni senkit; de valahogy nem tartom elegánsnak a dolgot. Szinte fölényesen tornyosul a kis konyhai asztal szembeni oldalán: „A véráldozat nem elegancia kérdése.” Amit készséggel belátok, csak valahogy viszolygok attól a gondolattól, hogy „ezek” ilyen hogy ne mondjam kétségbeesett, sőt végtelen lépésre kényszeríthetnek bennünket(?), próbálom magyarázni. Hiszen jószíval még nem is próbáltuk a személynitogató, felnőtt-képző iskolát. No és a gyerekek.

Azután beszélgetünk még, nagyon mélyen a zenéről, az igazi(?), zenére alapozott(!?) iskoláról, és – a nőkről! „Miért nem elég nekik, hogy e-világi, érzéki életünket teljesen uralják? Miért kell provokálniuk, sokszor, míg meg nem vadul a férfiember?!” tisztel meg avval, hogy mintha tőlem várna valami magyarázatot. Csak nyökögők. Hatalmi harc, butaság, szent gyilkosság. Hm?! Szinte kimerülve jövünk el, annyi sok jót, szépet és keményet hallottunk, oly sok nehéz kérdéstről váltottunk szót.

Az utcán barátomhoz fordulok. Te mit szólsz ahhoz, hogy vendéglátónk sejtette velünk, miszerint netán az előző kormány miniszterelnöke lenne, lett volna légyen (?) az áluhás „szakrális király”?! (Jómagam, bevallom, nem tudom nevessek-e - no nem éppen jó kedvemben – avagy sírjak.) Nem tudom? – von vállat, de látom rajta, hogy ő is hajlik a feltevésre, vagy inkább remélne. Hááát. Nincsenek egyedül. Ahová most megyünk tovább, volt sógoromhoz, barátomhoz, ott is összevitakoztunk már ezen a kérdésen. Mit vártok egyáltalán egyvalakitől, röpködjön bár fölöttünk arany szárnyakon – próbáltam érvelni – helytünk senki semmi lényegeset nem tudhat jobban, röpkölni sem. „Példát fog mutatni.”(?) – hangzik legjobb esetben a válasz.

No hiszen, gondolom, merthogy hangosan kimondani mostanában nincs itt az ideje, annyira nagy az elkeseredés. Mintha „csak” példák hiányoznának. Hála az Égnek (vagy, amint tetszik;-) példában, de leginkább kivételben azért nem szükölködünk. Azt látom viszont, amerre nézek, hogy hiába a manapság rengeteg hozzáférhető irodalom, csinálnak magad kézikönyv, és ilyen-olyan guru, vezér, a hétköznapi ember általában szinte elképzelni sem tudja, nemhogy kipróbálni, mit is tesz a „saját” alkotóerő, és az igazi felelősség. Persze a piacra idomító iskolákban, tanfolyamokon ezt soha nem is fogja megélni. Ugyanezért azt sem tudja felismerni, hogy ki is az a

szellemi ember, akire egyáltalán érdemes odafigyelnie. Az biztos, hogy az illető soha nem fogja avval kecsagetni, hogy megtalálta számára (is) a csodaszert, neki csak követnie kell, és akkor. Búúúúúúú. „Recept nincs”, írta a mester, és ebbe előbb-utóbb bele kell törődnie mindenkinek. A beszámolók szerint, ha előbb nem, hát a halálos ágyon. De persze értem miért is a nagy szomjúság-éhezés, akár valami emberileg követhető magyar vonalra, akár vezérre a teljesen embertelen piaci ördögszekérrel, vagy úthengerrel szemben.

A taxiban, amivel továbbmegyünk Óbudára, kifaggatom a sofőrt, mi is a helyzet szerinte. De nem is kell faggatni, dől belőle a sértett szó. Igen, ő is forradalmat emleget. Két kisgyereke van, de az a jövő, amit a „cucilista hálózati kormány” képvisel, nem jövő a számára. Nem magyar, és nem európai, és nem embernek való. Csalók, hazugok, sunyi hazakiárulók valamennyien. Megpróbálok közbemotyogni egy-két kérdést arról, hogy mit is csinált, meg főként nem csinált a „polgári oldal”, amíg hatalmon volt, de látom, hogy e taxisofőrrel sem fogjuk megvitatni a kérdést.

Lehet találgatni, kinek a malmára hajtja a vizet, ha az ország két fele nem beszél egymással, és az önkritika ki van iktatva mindkét oldalon (amely „oldalak” azért naaagy vonalakban ugyanannak a pénzvonalnak dolgoznak ám!). Nos?

Ó, hogy mennyivel „könnyebb” lenne a barikádra menni, mint iskolát próbálni alapítani. Az önként felnőni kívánó polgárok mellett netán még a „lumpenproletároknak” és „megélhetési bűnözőknek” és „munkanélküli munkakerülőknek” kikiáltottak részére is, hátha ők is emberek, csak kicsit másképpen lettek hülyítve, mint mondjuk a (meggyötört Földön, több milliárdnyi nyomorgó, éhező, szomjazó, haldokló közepette!) „gyarapodó polgársággal” kecsagetettek – gondolom magamban, miközben persze sok sikert, az igazság kiderülését, meg ilyeneket kívánok a taxisnak, amikor kiszállunk, kezét fogunk. Most már látom, hogy nem állhatok be egyik politikai táborba sem, még ha volna is néhány alapvető dolog, amiben mélyen egyetértünk, különösen a „nemzeti oldalon”. Mint „néptanító betyár” azonnal hitelemet veszteném, talán még önmagam előtt is.

Csak a SZEMÉLY igazi alapállásának alakulása számít igazán – vígasztalom magam. „Így meg nem lesz iskola soha”, vigyorgok a saját képembe titkon. Minden oldalról visszhangzik ugyanis az, „aki nincs velünk az ellenünk” csatakiáltás. De mégis, inkább a „senki földje” aknáí, mint az átláthatatlan zavaros pátoszban, vagy a még átláthatatlanabb hálózatos konspirációban keverés, döntöm el, egyelőre legalábbis. Ha egy kézen megszámlálhatóak is, de nem a legrosszabb társaság a hasonló „felnőtások” köre: Síklaky, Lányi.

Szobor

A sok kisebb-nagyobb találkozás, látogatás között most is a fontosabbak közé tartozik a szobrászművésznővel való találkozás. Tőle is sokat tanultam, inkább a tanítást, illetve a gyerekek alkotó helyzetbe hozását illetően annak idején. Az első telefon során a mama veszi föl a telefont. „Ó maga az? Tudja, amikor bemegyek

a műterembe meg szoktam simogatni a fejét.”, nevet. Tényleg ott van a vagy 25 évvel ezelőtti portrém, és hát ezúttal le is fogom fényképezni, határozom el. Meg is teszem, noha ez a látogatás a Százados úton röpkére sikerül. Úgy tűnik a művész nő végül olyan partnert talált élete érettebb periódusára, akinek igencsak ad férfiúi szavára. Még a szobrászatát illetően is, amiben eddig végképp befolyásolhatatlan és hajthatatlan volt. De erről ennyit ezúttal.

Még azt sem tudtuk igazán megbeszélni, hogy legutóbbi, indiai beszámolójának miért is volt utolsó mondata az, hogy: „Újjá szeretnék születni.” Mindezt a Gangesz mellől, ahol időtlen-idők óta folyamatosan hinduk milliói imádkoznak azért, nehogy még egyszer végig kelljen csinálniuk ezt a kemény földi „iskolát”! A hölgy(?) ha jól emlékszem – avval a kétértelmű tréfával üti el a kérdést, hogy: „Megérdemlem, nem?!” Háát.

Ideiglenes lakásomban olvasom el az ajándékba kapott kis könyvében ajánlásoként aláhúzott rólam is szóló fejezetet. Ide írom egy részét: „Két történet tizenhat képben. 1982-ben beállított Sz.-hoz [akkor a művész nő férje!] egy magas, vékony vörösésbarna fiú, azt mondta régi tanítvány*****, kíváncsi mi van a mesterrel. Elmondta mi történt vele azóta. Magas alkata miatt kicsit púposnak tűnt, le kellett hajolnia a kisebbekhez. Egyszer Sz. megkérte üljön neki háttal modellt a fotózás-hoz. Jó, mondta a fiú. Fekete háttér elé ültette a mester, és azt mondta: most fordulj beljebb, még beljebb, teljesen bele a feketébe. Jó, mondta a tanítvány, de miért? Nem tudom, csak sejtem, de tetten akarom érnit(?). A sötétséget, vagy engem? A kettőtök viszonyát(?). És a mi kettőnk viszonyát, mondta a tanítvány. Később tanárrá vált a mester mellett, majd külföldre távozott. Miféle külső, vagy belső sötétségeket figyel most?! Szentiván éj az, vagy az ismeretlentől való félelem?”

Hosszasan? és talán némileg büszkén is – kommentálhatnám persze a történetet (meg amivel még hosszabban folytatódik a könyvben), de inkább megpróbálok nagyon tömören válaszolni a költői kérdésre: „Minden sötétségek és fények káprázatai közepette a legnagyobb érdeklődéssel azt figyelem aki-ami figyel bennem.” (Vagy kicsoda-micsoda?!;-)

Tanfolyam és kórház

No de közben elrepült a három hét, elérkeztünk a legfontosabb állomáshoz. A képzésnek ezúttal az a címe, hogy: „Értelmiségi csapatépítő tréning.” Alapjaiban ugyanaz, mint az első ilyen jellegű „bemutató” a Pilisben, és azóta is mind. Ezúttal azonban (mint már többször azóta) van egy „területfejlesztői” szakmai része is a kurzusnak. Kész csoda, hogy az őspesti, de meggyőződésből hosszú évek óta vidéken élő szervező hölgynek (aki szintén ott volt a Pilisben) megint egyszer sikerült megpályáznia a szükséges pénzt. (Bár, ha jól rémlik olyan EU „támogatásról” volt szó, ami már egyszerűen elveszett volna, ha nem csinálunk vele valamit! Hát igen.) Miután ez a negyedik hét, elfáradtam alaposan. Nem iga-

zán tett jót az sem, hogy mintha Magyarországon még Dániához képest is sokat kellene inni és éjszakázni ahhoz, hogy valami történjen valakivel, valakiben. Már ekkor egy ideje baj van az emésztéssel, és elég rossz a közérzetem is, de azért jókedvűen indulunk kocsival Pestről a muzsikussal. „Sofőrünk”, aki önszorgalomból, saját költségén fuvaroz le bennünket a déli határra (sőt útközben még egy ebédet is fizet mindannyiunknak!), szintén részt fog venni a bentlakásos egy hét öszszes programjában. Egy Budapest környéki kisvárosban fölveszünk még egy résztvevőt, könyvtáros barátnőmet, aki „tobábbképzésre” jön, hiszen már több alkalommal vett részt a dologban, sőt, volt már szervező is (a később Hamvas nevét fölvevő könyvtárban).

Mindenki fáradt, sokat viccelünk hát. Magam részéről többek között azt mondogatom, hogy „csak ezt a kurzust végigvigyem, panaszt teszek az Angyalállami Hivatalnál, és átszereltem magam a dánokkal, mert ez a boros-víz üzemanyag mintha már elavult volna”; meg ilyeneket. Ó ha tudtam volna milyen hamar teljesül az óhajom. „Sofőrünk” azt mondja, hogy talán mégiscsak jobb lenne Magyarországon, olyan nyelven, amit jobban bírok. Elég, ha egyszer komolyan berúgok, és kórházba kerülök, mondja. Visszatekintve megdöbbenő, az akkor csak viccnek szánt megjegyzés; de ne szaladjunk annyira előre. Megérkezünk ugyan rendben, és bejárjuk a tanfolyam helyszínét, a különben bio kísérletek, és termelés központjának is indult, de mostanában leginkább csak különféle oktatásnak otthont adó Kúriát, és tanácskoznak szervezőnkkal, vendéglátónkkal is. De már lefekvéskor van valami rossz előérzetem, alig merek elaludni. Nos, hajnalban iszonyúan szorongva riadok fel. Nem tudom mi is a baj, de az biztos, hogy a szívem ugrál, és alig kapok levegőt, és. Azért átgyalogolunk szervezőnk házába reggelizni, megbeszélni a napot. De már azzal kezdem a reggelinél, hogy muszáj orvoshoz mennem. Hiszik is meg nem is. Nem látszik rajtam talán igazán, hogy valami a határra ért bennem. De azért „sofőrünk” elfuvaroz, a körzeti orvoshoz, és még az adminisztrációt is sikerül neki úgy elintézni, hogy egyelőre nem kavarjuk bele a dologba a dán betegbiztosítást, hiszen egyikünk sem tudja igazán, hogyan is állunk az ilyesmivel. A doktor (mint később kiderül a legközelebbi kisváros kórházának volt vezetője) nem talál ugyan semmi igazán különösét meghallgatván, kopogtatván, de beutal EKG-ra volt kórházának ambulanciájára.

El is autózunk mindjárt. Egy kis adminisztrációs zűrzavar után (itt már muszáj azonnal a valódi papírokkal fellépni) még az EKG vizsgálat is megtörténik, ami azt mutatja, hogy a szívemmel nincs baj. Igen ám, de a fiatal ügyeletes belgyógyász orvos nem hagy békén. Hallgatózik, és főként sokat kérdez. Amint meghallja, hogy napok óta fekete, „szurokszerű” a székletem elem áll, és azt mondja: „No akkor innen most már csak akkor mehet ki, ha aláírja, hogy saját felelősségére hagyja el a kórházat.” Merthogy, amint elbeszéléséből kiderül, a tünetek alapján vézrik a gyomrom, és a vérhígítóval, amit szedek (mélyvénás trombózisaim óta) bármelyik pillanatban meghalhatok. Nesze nekünk tanfolyam, látom kísérőm szemében a rémületet.

De az orvos nagyon meggyőző, és hát hajnali ébredésem óta magam is tudom, hogy valami nagy baj van, lett. Amint beleegyezem a kezelésbe azonnal lefektetnek, és betolnak az „Örző kórterembe”, ahol infúziót kötnek a kanylbe, amit hamarost a bal karomba illesztnek. Már az ambulanciáról mobilozunk a szervezővel és a többiekkel. „Avval segíthettek a leginkább, ha szépen végigcsináljátok az egészet.” – mondom, és az első reakciók biztatóak.

„Meg fogjuk csinálni.”

Alig két óra múlva megjön a kórházba az első küldöttség „sofőrünkkel”. Muzikusunk szkeptikus: „A beavatás részt ki kéne hagynunk, mert azt senki nem tudja megcsinálni helyetted”, mondja.

Hümmögök, de hát mit is válaszolhatnék?! „Sofőrünk” viszont már humoránál van: „Jó kis vizsgát találtál ki nekik”, hunyorít rám, és nevetünk. Még aznap este eldől, hogy az időközben megérkezett pszichológus-szupervizor hölgy, akivel most már harmadszor dolgoztam volna együtt, elmeri vállalni a vezénylest. „CSAK” ÍGY! Milyen jó is, hogy a legutóbbi tanfolyam szinte minden fontos perce (vagy 24 óra) videón van, és el is hoztam a VHS változatot, örvendezek magamban. Már amennyire tudok. Ugyanis kezelőorvosom titokban, arra az elbeszélésemre alapozva, amivel a három hetes, kissé tényleg elszállt boros-vízivást is leírtam neki, alkoholistaként is elkönyvelt, sőt „delírium trémens”-t is diagnosztizált. (Mindezt úgy, hogy amint később elmesélte soha életében nem ivott egy pohár bort! Egy antialkoholista, amint iszákost kezel!) Mindez csak annyiban volt érdekes (túl azon, hogy immáron legalább papírom van a „delíriumról”, mint annyi naaagy embernek;-), hogy a legvadabb, például epilepszia elleni nyugtatókkal is ellátott. Nincs kizárva, hogy néminemű zavarodottság volt érezhető rajtam, ami a halálos fenyegetésre következő normális megrendülésen túl abból is jöhetett, hogy a véralvadási értékem a nemzetközi szabvány 2-3 közötti értékből 6,05 (!)-re hígult, és hát akár az agyamban is szivárogni kezdhetett, mint az emésztőrendszerben. Bizony-bizony mégiscsak nagyon érzékeny ez a mi állati bio-kémiai rendszerünk.

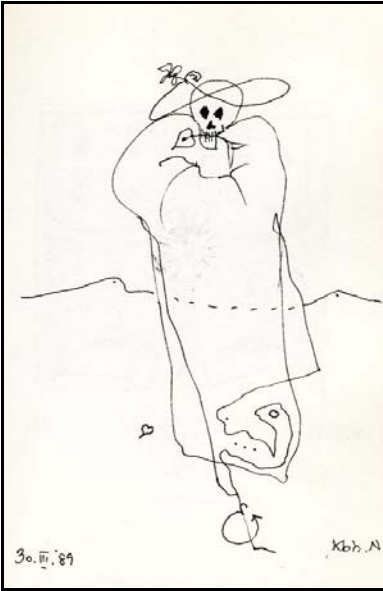
Tanítások és tanulságok

Azt kell mondanom ugyan, hogy közben, noha két napig egy falatot sem ehettem, és folyamatosan kaptam az infúziót, a napi rendes látogatókkal szépen tudtam konzultálni a képzéssel kapcsolatban felmerült összes kérdésről. Sőt, miután amíg ott feküdtem más nem került az „örzöbe” (amint valaki elmondta a nyaralási időben az emberek elhalasztják a betegségeiket;-) a mobilomat is sűrűn tudtam használni. Amint pedig lealkudtam egy kicsit a vad nyugtatókat (néhány nap múlva legalább már nem vénába kaptam, végül meg csak tablettaként) a helyzet „fekete humorát” is tudtam kicsit élvezni. „A szimultán pofon esete” – gondoltam Hamvas Karneváljából a beavató Márkus mesterre. Nem elég, hogy közérzeti és üzemanyag panaszaimat (lásd kicsit fentebb!) egybül meghallgatta az „Angy. Hiv.”, de évek óta vonakodó társaim az iskolaügyben rákényszerülnek arra, hogy maguk is

kipróbálják a modellt. Mégpedig, a napok múlásával egyre biztosabban látszott, nem is akármilyen sikerrel! A „beavatások” előtti délutáni konzultáción még videó üzenetet is küldhettem a résztvevők bemutatkozó videójára válaszul. (Kezelőorvosom erre a hírre kicsit hitetlenkedve nézett, lehet, hogy ezen beszámolómat is a 'delírium' rovására írta, hiszen ez vasárnap délután történt, és mire ő hétfő reggel bejött, a szemtanú személyzet teljesen kicserélődött;-) Az utolsó este kapott SMS már szinte diadalmas volt: „A modell 100 %-ig működik, még elrontani is nehéz.” Vagyis az instrukciók elég kicsiszoltak ahhoz, hogy, aki tudja miről is van szó (mert maga is végigcsinálta legalább egyszer!) le tudja vezényelni az egészséget. Ez sokkal-sokkal jobb hír volt, mint ha megint csináltam volna egy „mutatványt”, gondoltam, és mondtam is nagy örömmel mindenkinek, akivel találkoztam, vagy beszéltem.

Azóta azt is tudom, hogy ez azt is jelenti lényegében, hogy vállalt munkámat elvégeztem, a „beavatási népfőiskola, felnőttképzés” alapjai le vannak rakva, a modell bekerült a megvalósultak, választhatók „készletébe”, még akkor is, ha egyelőre csak kevesen tudnak róla.

Azóta azt is tudom, hogy ez azt is jelenti lényegében, hogy vállalt munkámat elvégeztem, a „beavatási népfőiskola, felnőttképzés” alapjai le vannak rakva, a modell bekerült a megvalósultak, választhatók „készletébe”, még akkor is, ha egyelőre csak kevesen tudnak róla.

Hátterek

Amint kiderült, a családtagokon, édesanyámon, húgomon túl is bizony sokan aggódtak értem. Avagy a maguk létének kikerekedéséhez ezért-azért fontosnak érezték figuráért (vagy, amint tetszik;-). Meglepi is volt, hogy mennyire nem magánügy az ember betegsége. Sőt határozott adósságokat éreztem nem egy esetben. („Csak nem gondoltad, hogy ilyen simán megléphetsz”, mondta már újra Dániában egy orvos barátnőm.) Ami persze, a kórházi csupaszn nyilvánosság terhével együtt bizony kicsit nyomasztó is volt olykor. De nem mondom, hogy nem esett jól az együttérzés, gondoskodás! Különösen, amikor időnként valahogy elkeserítően kényelmetlenné vált a kórházi tartózkodás. Az ágyat például állítható fejrész ide vagy oda, nem tudom valójában mire is találták fel, mert fekvésre, pihenésre biztosan nem, se méreteit, se matracát, se az ágyneműt (pl. párnát) tekintve. Az, hogy csak egy szegény magyar vidéki kórház (egyetlen fizető!) „vendége” voltam meg olyasmikból derült ki, hogy például amikor a bal karomban begyulladt a kanyal (űgyszólván véletlenül fedezte fel a fölfelé kúszó

vörös csikot az engem az átlagosnál talán kicsit sűrűbben látogató orvosom) a jobba már egyáltalán nem jutott újabb; kifogyott! Vécépapír pedig egyáltalán nem is volt, még a személyzetnek sem. Az infúziót kicserélni, kivenni rendszeresen elfelejtették a sok munkában kicsit elveszett, de különben nagyrészt kedves nővérek, és még sorolhatnám a kisebb-nagyobb szegénységi tüneteket. Ugyanakkor nem tapasztaltam a „legendás” paraszolvenciát, legfeljebb gyanakodhattam kissé egy-egy tünet kapcsán. De miután úgyszólván egy vasam sem volt, és hát családtagjaim is szegények (dacára a húgom kitartóan megbukó vállalkozásainak;-) úgy tettem, mint – Dániában. Ahol egész egyszerűen elképzelhetetlen, hogy egy beteg ember azon gyötörje magát, hogy ugyan mennyi borralalónál számíthat tisztességes kezelésre. Még egy csokor virágot sem igazán szívesen fogadnak. No persze otthun kicsit különleges volt a helyzetem a „lebegő” dán betegbiztosítási kártyámmal, amiről azért legalábbis azt lehetett biztosan tudni egy idő után, hogy valóban biztosítja a a ceppet (ami a hat nap alatt felment 90.000 forintra). Kérem szépen, egy koppenhágai klubtagunk intézkedése nyomán két ízben is felhívtak Dániából az Európai Utazási Biztosító RT-től a mobilomon, és hát olyan emberien és kedvesen beszéltek, valamint szinte már mesébe illő kérdéseket tettek fel (például, hogy hazaérkezésem napján rendeljenek e taxit a reptérre? Nem vicc!), hogy egészen megnyugodtam lassan azt illetően, hogy most mi is lesz.

Nos, ehhez képest, aznap, amikor kiírtak végre (ippeg a kurzus zárónapján egyébként!) egy rémálomban találtam magam, a Pestről értem autózó húgommal együtt. Ugyanis, amint lassan kihámoztuk a postásnak használt orvosom szavai-ból, a kórház „teljhatalmú urának” (idézet!), a csődbiztosnak (aki biztosítja a csődöt!) a karmai közé kerültünk. Ami szó szerint azt jelentette, szolt az üzenet, hogy amíg úgymond nincs a kezében a pénz így, vagy úgy addig nem hagyhatom el a kórházat. Mindez már több órás várakozás után! Elsőre persze nagyon felháborodtam, újságíró-igazolvánnyal hadonásztam, és emberi meg személyiségi jogaimat emlegettem. Itt kissé visszakoztak, de magyarázatként meg azt kellett hallanom, hogy lássam be, Magyarországon vagyunk (!) és hát a dánok által ügyintézésre, fizetésre kijelölt magyar cég az S.O.S Hungária is lehet egy akármilyen szélhámos banda, dacára az általuk faxolt bankgaranciának, és hát meg kell vizsgálni a hitelességüket, stb. Tekintsem természetesnek a gyanakvásukat, és ami evvel jár. (Hm?!) Ez a „vizsgálat” még további órákig tartott, amikor is kezdett a számunkra nyilvánvalóvá válni, hogy itt „fingatnak” bennünket, csak az ördög tudja milyen okból, vagy reményből kifolyólag. Szerencsére megkaptam az S.O.S. H. telefonszámát, és így du. 4 óra „magasságában” (brrrr) be tudtam „mószerolni” (grrr) a csődbiztos a cégnél. Megígérték, hogy újfent elfaxolják a bankgaranciát, és rájuk is telefonálnak. Három perc múlva jött is az orvos, „Minden rendben”, kiáltotta, és ígérte, hogy most már meglesz a zárójelentés is, a recept is, de még a főnöke is megírja a az angol nyelvű rövid összefoglalóját.

Vagy újabb két óra múlva, már késő délután szédelegtünk át a gyógyszerárba, ahol is a vad ideggyógyszereken kívül teljes árban, bő 10.000 forintért kiváltottuk a különben csak egy-két hétre elég szükséges gyógyszereket. Mindenekelőtt az újabb trombórist (vérrögöt, tüdőembóliát, halált) megakadályozó vérhígítőt (ezúttal Chinoin változatban, ami nem csak hígít, de állítólag regenerál is valahogy!?) magamnak kell beinjekcióznom vagy hat napig, reggel, este. Amikor eljöttünk, olyan rossz állapotban éreztem magam, a reggeli frissességgel ellentétben, hogy azt mondtam: – „Most akár vissza is feketnék, mint beteg.”

Az utolsó napok

No azért nagyon jó érzés volt szabadon elautózni, és élvezni. amit lehetett. Utoljára gyermekkoromban voltam kórházban. Azt hittem, hogy valami módon kicsit „más ember” leszek ez után a kemény ügy után, a böjtölés nyomán, avval, hogy nem iszom, stb. De nem szabadul olyan könnyen az ember a gubancaitól (se'). Édesanyám, és húgom annyi év után egy este „babázhattak” velem egy kicsit. Édesanyám, aki elég idős már ahhoz, hogy sok egészségügyi problémája legyen szegénykémnek, valósággal „kivirult” aggodalmában egy rövid időre, és hát persze húgommal is elfelejtettünk minden vitát egy darabig.

Az utolsó napokban, amellet, hogy kis dániai barátom és mamája (utolsó tartósabb női társam, azóta barátom, barátnóm különben) jött fel még Pestre látogatóba, körbe-körbe telefonáltam akit értem, hogy elmeséljem a történeteket, a csudálatos jó híre, a nélkülem is kiválóan működő iskolamodellre helyezve persze a hangsúlyt.

No meg hát azért az a hazaköltözés gondolat sem hagyott békén. Noha. Bevalom, nem csodálkoztam különösebben azon, hogy alig néhány hét elmúltával a kezdeti lelkesedés leendő potenciális partnereimben is alábbhagyott kissé. Volt persze olyan félreértés, ami fáj kissé, hiszen semmiképpen nem akartam rászólni magam senkire. Senkitől szívességet nem kértem, vártam el, legfeljebb a munkám közérdekű „támogatását”, stb. Az első tényleg kicsit meglepő esemény az volt, amikor valaki, akivel több éve munkakapcsolatban vagyok, a híre hirtelen azt kérdezte, valami kissé fura ártatlansággal, hogy: „akkor ezek szerint CSAK munka és lakás hiányzik, ahhoz, hogy haza gyere?!” Ugyan mi még?! Hiszen tíz éve mendegelek hazafelé, mondhatnám.

Utólevelezés

Már csak itthon, „Kopiban” derült ki számomra, hogy a kérdező talán nem is volt egyedül abban a hitében, hogy nekem úgymond jó ez az emigráns státusz, fura szabaduló-művész szerep, a virtuális világítótoronyban való bohóckodás, és a havi egyszeri „közösségi élet” az éppen csak hogy létező, lélegző egyesületben, stb. – ha nem változtatok rajta ugye. Amikor meg szinte felháborodva azt írtam válaszul, hogy már tíz éve próbálok találni valami „hivatalos” partnert, hogy tessek a dolgom, még ki is kaptam: „Hát te tényleg egy csodapók vagy! Eszedbe

se jut, hogy hivatalos meghívást igazából senki sem kap, még Faludy György is csak már hazajötté után kapott Göncz Árpádtól egy lakást, még ha rengetegen hazavárták is. NEM várhatsz másokra, a húgod, vagy a fiad jóindulatára, szeretetére sem. Ennyi tapasztalat után tudnod kell, hogy noha sok ember örülne a hazajöttödnek, nem vállalhatják személyenként a felelősséget helyetted a megélhetésedért. Neked kell vállalnod a kockázatot - talán egy időnként nyomorgósabb, időnként vidámabb új, de itthoni életért.”

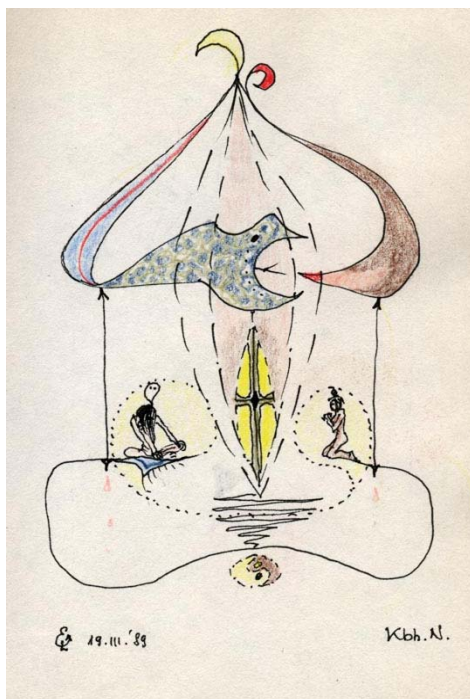
Válaszombul: „Nem „meghívást” vártam én, hanem alkalmazást, a felnőttképzéssel kapcsolatban a népjóléti, szociális, népművelő, stb. „felelősök” kötelességének teljesítését! Mai napig szolgálati lakást kapnak például a falusi tanítók, lelkészek, orvosok. Miután nyilvánvaló lett, hogy nálunk egyelőre (?) az „elit”-nek esze ágában sincs önállóan gondolkodó, hogy ne mondjam, szabad emberek képzése, önmaga ellenében (grrr!) akkor meg arrafelé próbáltam hatni, hogy valamely kisebb-nagyobb közösség, vagy intézmény láthassa be elemi érdekeként, hogy... igen, alkalmaznia kéne ez otthun majdnem egyedülálló tudással és tapasztalattal bíró figurát. Basta!

Amit különben csináltam, az Interneten például, mind ebből a tragikomikus helyzetből lett olyan, amilyen. Jobb híján... Kísérlet arra, hogy valami példát adjak rá, hogyan IS lehet meghívás, társadalmi megbízás nélkül tartalmas életet alkotni. Ennek ippege ellentéte a piaci hajsza. Abba sem egyezek bele, hogy bármi értéket csakis erőlködve, az ár ellen, a kapari hülyék, és manipuláltak valamilyen „kijátszásával” lenne szabad megcsinálni. Ráadásul, amiben én utazom. (személyben;-) a „tanításban” nem is lehet ily módon. „Szükség” van a többiek részvételére, önkéntességére hozzá! „Megélhetés”?! Ha ez lenne az érdekes eszembe sem jutna hazaköltözni. Ha kegyelemkenyér, akkor inkább „idegenektül”. Öreg vagyok már bohócnak a hamis megélhetési cirkuszban (ahol semmi sem anynyiba kerül, amennyit ér, vagy fordítva) mások profitjáért cigánykerekezni. Mondhatnám, sokkal fontosabb dolgaim vannak. Búúúuuu...És most nehogy azt hidd, hogy netán „lenézem” azt, amit te csinálsz például! Csak más a dolgod, ha nem is alapvetően, mert az nem lehet, de mégis... Hm?!”

A még mindig mintha kicsit értetlen viszontválaszból: „Akkora közösség, amelyik a pedagógusnak szolgálati lakást ad, soha nem tud kigazdálkodni egy „önkéntes” feladatot. Ezek az önkormányzatok kötelező feladatai, amit iszonyú nehézségek árán és csakis kényszer hatására oldanak meg. Amire te gondolsz, ahhoz nem egy közösség kell, hanem egy multimilliomos megszállott, mint pl. S. és Gy. munkáltatója, vagyis nem szabad emberek összefogása, hanem egy szabad nábob sugallata. Persze, lehet egy ügyes menedzserrel is, akit évek óta nem találok, de ha megtalálom, akkor meg frászt kapok tőle, hogy hogyan lők a tőke karmaiba és tesz egyenirányítottá.”

Nesze nekünk pályázati tarhonya - válaszomból: „Ami a csodapók elvárásokat

illeti, nem maradhatnánk abban, hogy egy tipikusan közösségi, társadalmi, állami feladatról van szó! Dacára a legutóbbi időszak, „pályáztatásos” cigánykerekezésének. Soha nem lett volna dán népfőiskola, ha az állam a népfőiskola törvényekben nem vállalta volna, hogy a tanulók létszámának megfelelően, a többi oktatási intézményhez hasonlóan fizeti az oktatási költségek komolyabbik részét. (vagy száz éve már legalább!) Ennyi. Bevallom nem is egészen értem, hogy az „értelmiség” otthun hogy mehetett bele ebbe az alamizsnás rendszerbe, ahelyett, hogy kikövetelte volna a költségvetésből a létfontosságú feladataihoz a JUSSÁT. Persze ez sokkal nehezebb harc, és eszméletlenül nagyobb kitartást kívánna, mint a szétszórt „partizánháború”. Na de ez a „normális” felfogás is lassan már atavizmusnak számít; vagy mi;-)”

Azt persze sürgősen ide kell írnom, hogy levelezőpartnerem azon kevesek közé tartozik, aki tényleg átélte az iskolát, és azóta is folyamatos munkakapcsolatban vagyunk, és már a tizedik tanfolyamot, „beavatást” csináljuk együtt! Persze, hogy látom magam is, milyen délibábos távolságba került még a gondolata is annak, hogy valaki személyesen, valami közösségi szempontból tényleg fontos képessége, munkája révén alkalmazásba kerüljön. Tessék csak izlelgetni ezt a mondatot kicsit. Előbb-utóbb cement, vagy pénz ízű lesz. Mert mi a gyakorlat ma nagy vonalakban? Mi a fontos? Az, hogy miből lesz profit. Amikor ezt a vonalat megszavazzuk (ha másként nem hát hallgatólag), azt is vázoljuk milyen „munkakörök”-re lehet ez ügyben majd pályázni. Oszt különféle, nem éppen egyértelműen tiszta szabályok szerint

összeállított kuratóriumokban megszavazzuk a pályázók közül azt, aki ezért, azért, amazért zsebünk legkedvesebbje. (Tisztelet a kivételeknek!)

Igazán zavaró lehetne, hogy az emberlét legfontosabb kérdései és ügyei nem éppen profitábilisak. Hm?!

Pontosan lehet látni, hogy mit akar az „ellenfél”. Csakis olyan tevékenységet,

amiből profitálhat. Teljesen mindegy mi az, mire jó, mire rossz, vagy mire nem. A piac termékeinek minimum egy harmada(?), szerény becsléseim szerint, nem csak teljesen fölösleges, hanem testileg-lelkileg, környezetileg többnyire súlyosan mérgező.

MI, akik állítólag emelkedettebb szellemek vagyunk, miért nem tudjuk mit, miképpen is AKARUNK?! (Megint csak tisztelet a kivételnek, mint az Összefogás a fennmaradásért műhelynek példáu!) Tüntetőnk itt-ott, dűnyögünk, szenvedünk, mondogatjuk, hogy mit nem akarunk, de hajtunk tovább. Miért hagyjuk belecsavarni magunkat egy olyan életmenetbe, olyan politikai „valóságba”, ami semmi másról nem szól, csakis és kizárólag a pénzről (és leginkább a Kajmán szigeteki másokérő!)? Még ha olykor másról is fecseg a felszín, mint szabadság, és demokrácia például, miközben mindenki tudja, mitől döglök a hal, és hogy az árral szemben veszélyes. Akkor is, amikor robotolunk, de akkor is, amikor úgymond szórakozunk. Akkor is, ha iskolába járunk, ha betegek vagyunk, az ágyban, és egyáltalán mindenütt. Egy mondat a zsarnok-

ságról? Money.

No de itt azután mintha már tényleg elkanyarodtam volna az eredeti szándékomtól. Attól, hogy miközben egy remélhetőleg valamennyire másnak is tanulságos személyes „járkáló” beszámolót írok, szokás szerint megpróbálok fölhívni a figyelmet az iskolaügyre (egy kis reklámmal e figurának is;-).

De lassan úgy néz ki, a hazaköltözés gondolatától kezdve a tanítás-tanulás kérdéséig, és mégis csak pénzkérdés az egész. Tényleg?!?

Utóirat:

Természetesen sok kisebb-nagyobb találkozás, (egyáltalán nem érdektelen) élmény, konzultáció kimaradt e palackpostából, amint persze egészen más stílusban, koordináta rendszerben is meg lehetett volna írni a dolgot. (Arról nem is beszélve mennyivel jobban!;-) Azoktól, akik akár azért mert, és ahogyan szerepelnek itt, akár azért mert nem - netán kicsit kínosan érintve érzik magukat, elnézést kérek. Ez időtájt ennyi teltt tőlem.

László Ervin Járkáló

Hamvas Béla Klub, Kopenhága, 2002. augusztus-szeptember

* Ezen írás mindenekelőtt a skandináv-magyar alkotók lapjába, a Tar Károly Transsylvaniaicus által indított Ághegybe, és annak is e sorok írójáról elnevezett Járkáló rovatába készült.

** „Angyalállami Hivatal” Azon tünet-együttes „felelőseinek” (amennyiben vagynak ilyenek persze;-) fedőneve, amikor is valahogy megmagyarázhatatlanul, netán hirtelen és meglepően összetalálkoznak dolgok, helyzetek és emberek, valamely jó ügy, vagy jó megközelítés felől nézve. Baráti körben újabban „Az angyalba”, és hasonló felkiáltással figyelmeztetjük egymást valamely ígéretes tünetre. Az ellenfeleket illetően pedig ez azt jelzi, hogy jómagunk is ügynökök vagyunk (ha már.) ügynökei vagyunk, nem csak valamely jó ügynek, de még egy vitán felül a közjón dolgozó „hálózatnak” is (legjobb reményeink szerint). Az sem baj, ha valaki gyerekes játéknak tartja az egészet.

*** Az ATTAC (a svédországi egyesület honlapja alapján) egy olyan nemzetközi népmozgalom, amely szembe fordul a domináns nemzetközi pénzügyi csoportok, a tömegmédiá és a politikusok által képviselt kizárólag gazdasági gondolatmenettel. A mozgalom, összefogva a felelős politikusok, kutatók, civil egyesületek laza hálózatát, különös hangsúlyt fektet a spekuláns valuta-tranzakciók megadóztatására, a „Tobin-adóra”, amit a névadó Nobel-díjas nemzetgazdász fogalmazott meg először. Az ATTAC négy fő követelése (a dán Information vitafórumáról): a) az ún. Tobin-adó bevezetése; b) a 'szegény' országok adósságainak eltörlése; c) az ún. adóparadicsomok megszüntetése; d) a nyugdíjpénztárak befektetéseinek társadalmi ellenőrzése.

**** A Koppenhágai Hamvas Béla Klub honlapjának (<http://hjem.get2net.dk/hamv.laz>) „Csontváry Szellemi Csontkovács Műhely” rovatában vagy egy bő éve hosszú vitába keveredtem egy volt munkásör-vezetővel, többek között a „besúgók” kérdéséről. Emiatt is hagytam abba a párbeszédet vele. Nem mondom, a nyelve, szlenge néha több volt, mint elég, de talán ma sem érdektelen a szomorú fejtegetései közül néhány. Most is megtalálható a dokumentáció a rovat „régébbi csontkovácsolások” linkjén keresztül.

***** 'Régi tanítvány' - hát igen. Még bevonulásom előtt, '72-'73 táján jártam a ma már legendás rajszakkörbe az újpesti Ady (?) művelődési házba.

Nemcsak a véletlen műve, hogy a magyar származású Nobel-díjasok közül többen is zsidó eredetűek. Figyelnünk kell arra, hogy ők és számos magyar zsidó szerzett és szerez dicsőséget hazánknak. Illene jobban megbecsülnünk őket. A körünkből származó első Nobel-díjas írónk erdélyi, innen hurcolták el. Elie Wiesel néven angolul megírt emlékezéseiért kapta a díjat. És az 1915-ben Nobel-díjjal kitüntetett Bárány Róbert szülei várpalotaiak voltak. A ma mindenütt, de az anyaországunkban különösen fellelhető irigység és egymással szembe fordított gyűlölet Svédországba, ahol leszármazottait is – tehetségük szerint – nálunknál jobban megbecsülik.

A magyar származású Nobel-díjas stockholmi unokája*

Budapesti beszélgetés Anders Báránnyal, a Svéd Fizikai Társulat elnökével, a fizikus Nobel Bizottság titkárával

– Anders Bárány a vezető svéd fizikusok egyike, először jár Magyarországon, de névjegyén ott szerepelnek a magyar ékezetek. Kérem, beszéljen gyökereiről!

– Rokonaimtól tudom, hogy ükapám Magyarországon született, Várpalotán tanított. Legalább két fia volt. Egyik volt dédapám: Bárány Ignác, ő költözött el Magyarországról Bécsbe, ott banktisztviselő lett. Volt egy rokonom Magyarországon, Bárány János, nemrég halt meg.

– Okiratokból kitűnik, hogy a Bárány-család 1750-ben telepedett meg Várpalotán. Bárány Ignác iskolaszéki tag volt Budapesten. Bárány József pedig, aki korábban elemi iskolai tanító volt, 1887-ben iskola-felügyelő, majd 1890-ben rabbi lett Kecskeméten.

– Köszönöm, nagyon érdekelnek ezek az információk. Dédapám, Bárány Ignác Bécsben egy prágai történész, Simon Hock leányát, Máriát vette feleségül. Simon Hock egyébként a közép-európai zsidóság történetét dolgozta fel könyvében. Ignácnak és Máriának hat gyermeke született. Köztük a legidősebb Bárány Róbert volt, a nagyapám. Bécsben született 1876. április 22-én. Ott érettségizett 1894-ben, majd Bécs, Frankfurt, Heidelberg egyetemeken tanult. Orvos lett belőle, 1900-ban doktorált. Elsősorban a belső fül titkai, nevezetesen a labirintusnak egyensúlyérzékelő szerepe foglalkoztatta. Kutatásait világszerte elismerték, például 1912-ben a bostoni Nemzetközi Fülészeti Kongresszuson Politzer-díjat kapott.

– És ezért kapta meg az élettani Nobel-díjat 1915-ben. Nobel-előadásából tudjuk, hogy ismerte Hőgyes Endre munkáit az ember egyensúly-érzékelésére vonatkozóan. Márpedig Hőgyes Endrének minden írása csak magyarul jelent meg. Jelenlheti ez azt, hogy a Bécsben született Bárány Róbert értett magyarul?

– Bárány Ignác biztosan beszélt magyarul, hiszen Magyarországon született. Bárány Róbert volt a legidősebb fia. Természetes föltételezésnek tűnik, hogy értett magyarul. Ő osztrák leányt vett feleségül, így gyermekük, édesapám anyanyelve már német volt. Én Svédországban születtem, Svédországban nevelkedtem, de szüleimmel sokat beszéltem németül is. Édesanyám mindvégig erős osztrák kiejtéssel beszélt a svéd nyelvet.

– Hőgyes Endrének nagy tekintélye van ma is Magyarországon. Bárány Róbert is hivatkozott föltre vonatkozó munkáira. Békésy György mindkettejükre támaszkodik Nobel-előadásában. Mindhárman (orvosok és fizikusok) az emberi füllel foglalkoztak. Bárány Róbert például fölhasználta a fizikus Ernst Mach egyes kutatásait is. Kísérleteit és gondolatmenetét egyszerre lehet orvosinak és fizikainak tekinteni. Egyensúly-érzékelési kutatásai különösen fontosak lettek ma az űrhajósok számára, a különleges gyorsulások és súlytalanság élettani hatásai miatt. Mintha a magyargyökerű emberek egyik jellemzője lenne az interdiszciplináris érdeklődés. Térjünk hát vissza a nagypapához és a Nobel-díjhoz- elég érdekes a története.

– Nagypám képzettsége orvos volt, a belső fül meg az agy együttműködése érdekelte. Amikor kitört az I. világháború, azért is jelentkezett frontszolgálatra, hogy fejsérülést szenvedett katonákkal foglalkozhasson. Przemysl erődjében dolgozott, mint katonaoorvos. Amikor a körülzárt erőd hosszú ostrom után 1915. áprilisában elesett, Bárány Róbert orosz hadifogságba került. Turkesztánba, a Merv város mellett lévő hadifogoly-táborba szállították, közel Afganisztán határához. Viszonylag jó dolga volt, mert orvosként hadifoglyokat és orosz katonákat egyaránt kezelte. Ezenközben történt, hogy a Svéd Tudományos Akadémia Bárány Róbertnek ítélte az élettani Nobel-díjat. Erről egy táviratot küldtek Mervbe, annak eredetije most is megvan az Uppsalai Egyetem könyvtárában. A táviratra válasz is érkezett a messzeségből, azt is ez a könyvtár őrzi. A svédek megpróbálták Bárány Róbertet kihozni a hadifogságból. Károly herceg, a Svéd Vöröskereszt elnöke kapcsolatba lépett Konzstantin nagyherceggel, az Orosz Tudományos Akadémia elnökével. Így Bárány Róbertet Turkesztánból Moszkvába szállították. De szabadon bocsátására nem volt formális ok. Tudnunk kell, hogy Bárány Róbert fiatalkorában tbc-fertőzést kapott a térdén, ezért bicegett. Egy orosz doktor tanácsolta neki: jelentse azt, hogy lába állapota rosszabbodik a fogságban. Ő ezt megtette. Ekkor egy orosz tábornok hadirokkantnak nyilvánította és elrendelte szabadon bocsátását. Mikor Bárány Róbert magyarázni kezdte, hogy ez nem háborús

sérülés, a tábornok rákiabált: „Hogy ki hadirokkant, azt én döntöm el, és nem maga!” – Bárány Róbertet Finnországba szállították és az orosz-svéd határon átengedték. Így 1916, szeptemberében személyesen átvehette a Nobel-díjat a svéd királytól. (Az arany Nobel-érmét a család egy uppsalai bank páncélszekrényében őrzi.)

Gunnar Holmgren professzor, Stockholm, Svédország

A svéd követőtől értesültem arról a nagy szerencséről, hogy nekem ítéltek a Nobel-díjat: Önnek és Önön keresztül a stockholmi orvosi karnak a legszívélyesebb köszönetemet fejezem ki.

dr. Bárány, hadifogoly

– A Nobel-díj átvétele után Bárány Róbert visszatért Bécsbe, de ott egy plágitümper középpontjában találta magát, mert az osztrák orvosprofesszorok időközben bevádolták. A bécsi egyetem tanácsa leszavazta professzori kinevezését. (Ma már az osztrákok is önkritikusan elismerik Bárány személyes prioritását, sőt emlékbélyeget is kiadtak Bárány Róbert tiszteletére.) Ő bíróság előtt tisztázta magát, majd - élve a minden Nobel-díjasnak fölkinált lehetőséggel - Svédországba ment, svéd állampolgár lett. Politikai viharok miatt így tett Hevesy György is, sőt 1944-ben - az illegalitás idején - Szent-Györgyi Albert zsebében is volt egy svéd útlevél.

– Nagyapám a stockholmi egyetem tiszteletbeli doktorává avatta 1924-ben, majd az uppsalai egyetem fülész-professzora lett 1926-ban. Bárány Róbertnek osztrák felesége volt, Ida Berger. Három gyermekük volt. A legfiatalabb volt Ingrid Bárány, akiből pszichiáter lett Amerikában. A középső, Franz Bárány a stockholmi egyetem orvosprofesszora volt. A legidősebb fiú, Ernst Bárány fiatalon a rádió iránt érdeklődött, első tudományos cikkét vákuumsövekről írta 18 éves korában. Fizikus akart lenni, de Bárány Róbert apai nyomására végül is az uppsalai egyetem orvoskarára iratkozott be. Az emberi fej akusztikája kezdte érdekelni. Az, hogy hogyan halljuk saját hangunkat? A hang a külső levegőben is terjed, de a koponyacsonton át is. Ebből írta a disszertációját. Fizikus opponense egy szót sem értett belőle, de azért megkapta a doktorátust. Uppsalában lett orvosprofesszor, később a szemmel és annak betegségeivel foglalkozott. Ő volt az apám. Nagyapám, Bárány Róbert 1936. április 8-án halt meg Uppsalában. De Stockholmban temették el, mert Uppsalában nincs zsidó temető. En már nem ismertem, mert 1942-ben születtem. Apám, Ernst Bárány 1991-ben halt meg Uppsalában.

– *A fia, Anders Bárány pedig fizikus.*

– Igen, a családban én vagyok a fekete Bárány, hiszen nagyapám, apám, bátyám, húgom, nagybátyám, nagynéném, élő unokatestvéreim egytől egyig orvo-

sok. Én elméleti fizikusnak indultam, de bekapcsolódtam a stockholmi kísérleti fizikus csoport munkájába. Stockholmban 100 éven át a spektroszkópia dominált – minden hullámhosszon. Nem foglalkoztak azonban az atom dinamikájával. Mi az atomi ütközéseket kezdtük tanulmányozni, és 15 év alatt elég eredményes csoportot alakítottunk ki. Sok rokontémájú külföldi intézettel van alkotó kapcsolatunk, így az ATOMKI-val, Pálinkás Józseffel is. Debreceniek dolgoztak nálunk, a mi embereink Debrecenben.

– *Anders Bárány most a Svéd Fizikai Társulat elnöke.*

– A Svéd Fizikai Társulatot 1920-ban alapították, jelenleg 1000 tagja van. Többségük, 600, fizikatanár, akárcsak a magyar Eötvös Társulatban. Egyetemi és kutatóintézeti fizikus a többi. Társulatunk szakosztályai évente tartanak konferenciákat. Társulatunk lapja évente hatszor jelenik meg, nem vásárolható példányonként, de tagdíj fejében minden tagunk megkapja. Ezen az úton jutnak el a fizika (és a svéd fizikusok) legújabb eredményei a tanárokhoz is. De a lap nem csak kvarkokkal foglalkozik, hanem például a svéd fizika történetével, társulatunk életével.

– *Anders Bárány mellékállásban a Nobel Bizottság fizikus bizottságának a titkára is. Érdekes munka lehet.*

– Alfred Nobel eredeti elképzelése az volt, hogy a fiatal, de eredményes kutatóknak adjon az alapítvány támogatást, így téve lehetővé munkájuk folytatását. De az alapítvány szövegében végül is nem ez fogalmazódott meg. Nobel Alfréd 1895-ben tett végrendeletében a díj odaitélését a Svéd Tudományos Akadémiára bízta. Az akadémia eredetileg nem akarta ezt elvállalni, nem akart ilyen ügyekkel vesződni, de végül is a Nobel-díj hívei győztek.

– *Fred Hoyle nagyon kritizálta a Nobel Bizottságot, amikor a pulzárrok fölfedezéséért Antony Hewish professzor kapott Nobel-díjat, pedig a pulzárokat hallgatója vette észre, és a professzor sokáig nem akarta neki elhinni. 1993-ban azután nagyon örültek egyetemi hallgatóim, amikor egy pulzár kettőscsillag gravitációs sugárzása, fékeződésének kimutatásáért 1993-ban R.A. Hulse hallgató és professzora, J.H. Taylor kapta meg a fizikai Nobel-díjat.*

– A Nobel Bizottság szereti, szeretné jutalmazni a fiatalokat. A Svéd Tudományos Akadémia szeretné mindig a valós eredményeket elismerni. Ha valaki viszszatekint a század nagy fölfedezéseire, és nem találja a hozzá tartozó Nobel-díjat, annak az lehet az oka, hogy technikailag nem lehetett bizonyítottan azonosítani a fölfedezőt. Ez különösen nehéz most, amikor egy közleménynek húsz vagy akár száz szerzője is van. A Nobel-díj alapokirata szerint egy díjat egy vagy kettő esetleg három fizikus nyerhet el, több nem.

– *Vannak nagyon nagy tiszteletben álló, nagy hatású, sok kiváló tanítványt nevelt tudósok, akik nem kaptak Nobel-díjat, valószínűleg azért, mert nem lehetett egyetlen kiemelkedő felfedezést a nevükhöz kapcsolni. Hadd ne mondjak neveket.*

– Ez így van. A Nobel Alapítványnak nem életművek kitüntetése a célja, hanem a valós tudományos felfedezés elismerése.

– *Van olyan kivételes elméleti fizikai lángelme is korunkban, akinek gondolatai messze a kor előtt járnak. Következtetései igazolására talán csak 100 év múlva lesz lehetőség, de ideái már ma alakítják mindnyájunk gondolkodását.*

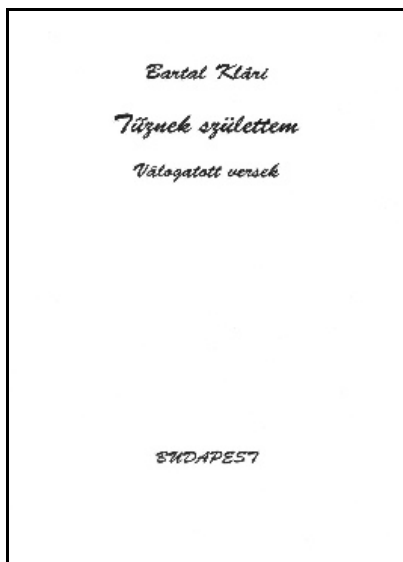
– A mi gyakorlatunk szerint az olyan idea, amit még nem igazolt tapasztalat, nem tekinthető felfedezésnek. Yukawának is ki kellett várni, amíg az általa megjósolt mezont Powell megtalálta a kozmikus sugárzásban.

– *Világszerte több gazdag ember létrehozott már alapítványt, nem egy nagyobb összegű, mint a ma 1 milliárd dollárt jelentő Nobel-díj, mégis ha egy fizikusnak választania kellene, biztosan a szerényebb Nobel-díjat választaná. Nagy felelősség a Nobel-díj odaítélése, mert a minőség adja a díj egyedülálló tekintélyét.*

– Magam is érzem ezt a felelősséget, mint a Fizikai Bizottság titkára. Az odaítélést másfél éves munka előzi meg. Az előző év őszén felkérünk fizikusokat Nobel-díj jelölésre. Felkérést kap minden Nobel-díjas, a svéd egyetemek fizika-professzorai, a Svéd Tudományos Akadémia tagjai, továbbá évente 25 kiválasztott egyetem fizikaprofesszorai (évente más és más csoport) és több kiválasztott kutatóintézet vezető tudósai. Összesen 2500 ember minden évben. A jelölőlapokat januárra kell visszaküldeni. Nem mindenki küldi vissza. Január végén összeül a Fizikus Nobel Bizottság a jelölések első áttekintésére. Ezután a titkár számítógépen feldolgozza, összesíti a jelöléseket. Egy hónap múlva a Bizottság újra összeül, hogy megismerje az évi mezőnyt. Az ígértes jelöltek munkájának megvizsgálására a Bizottság szakértőket alkalmaz, akik a jelölt felfedezése minden fontos részletének utánanéznek (prioritás, munkatársak stb.) Szigorú szabály, hogy csak olyan jelöltek jöhetnek szóba, akiről valaki abban az évben jelölőlapot töltött ki. Ha valakinek Magyarországon van jó jelöltje, őt is kérjük: a kapott lapon ismételje meg korábban megtett javaslatát, mert a jelölés csak arra az évre érvényes. Ilyen előkészítés után júliusban hozza meg a Nobel Bizottság állásfoglalását. Ezt követi szeptemberben a Svéd Tudományos Akadémia fizikai osztályának szavazása. Ez esetleg el is térhet a Nobel Bizottság ajánlásától. A végleges döntést a Svéd Tudományos Akadémia októberi szavazása hozza meg. Novemberben nyilvánosságra hozzák a díjazottak nevét. Ők decemberben veszik át a Nobel-díjat a svéd királytól.

(M. Gy.)

* *A Fizikai Szemle VÁRPALOTÁTÓL UPPSALÁIG című írása, 1996/4. 114. o.*

Bartal Klári: Tűznek születtem

Válogatott versek

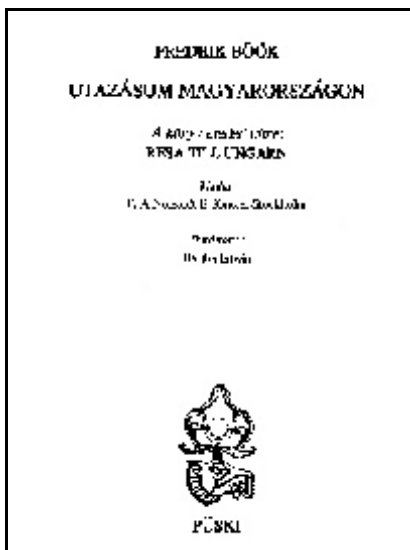
A magát eke- és tollforgató emberek utódjának valló Bartal Klári válogatott verseinek gyűjteményét a budapesti Püski Kiadó jelentette meg 2001-ben. A címadó verset akár jelképesnek is felfoghatjuk. Kettős értelemben is. Mintegy sugall valamit a költemények vissza-visszatérő gondolat-, illetve érzelemvilágából: személyes sors és a zaklatott XX. század egyéni és nemzeti létet meghatározó momentumainak összefonódásáról. Ugyanakkor előlegezi a lírai élmény felfokozottságát, személyes átéltségét. Azt a fajta művészi magatartást, amelynek számos versében

részesévé avat bennünket a szerző. Hogy csak néhány sort idézzek: „Tűznek születtem, nem paráznak!” (Tűznek születtem); „Álmokat üző, tikkadt nyári este” (Álmokat üző); „Az ördög játszott velem akkor este” (Békás szorosi emlék); „Dobáltál, Uram / Kövel, nem kenyérrrel” (Csíksomlyói fohász) – és folytathatnám a térben és időben egymástól távol eső versek idézését. Távol esőt mondok, hisz a legkorábbi vers még 1957-ből való, a legfrissebb alatt az 1996-os évszám olvasható. A szűkebb haza, a koronázó város (Székesfehérvár), Erdély, a „nagyvilág” (Párizs, Klagenfurt, Norrköping), közvetlen élmények és a múlt az ihletői ennek, a hagyományos verselési formákat – strófaszerkezetet, ritmust és rimtechnikát – egyéni módon érvényre juttató, gyakran a népdalok könnyed fordulataira, költői képeire emlékeztető lírai utazásnak. Művészilag hitelesebben akkor, amikor „ellentétes” élményrétegek: közvetlen megfigyelés és meditáció, egy-egy konkrét léthelyzet és emlékezés, bizonyosság és kétely, múlt és jelen együtt alakítják a verset. Valahogy úgy, ahogy a „Mert ideje...” című indításában történik: „Ideje volt a félelemnek, / Ideje volt a rettenésnek, / A lopva mondott imádságnak, / És eltemetett reménységnek.” Ideje van ebben a lírában – Bartal Klári jelképeit kölcsönözve – a könnybe fulladt kacagásnak, a fagyhalálból ébredésnek, a némaságnak és kiáltásnak, az elbizonytalanodásnak és a töretlen reménynek. Ahogy egyik, törekeny hangulatú költeményének képsoraiba sűríti a költő: „Csillagtalan éjben / Holdsugarat áhít –/ Úttalan utakon / Dermedt csend világít.” (Úttalan utakon).

Az egyes szám első személy tágabb értelművé, a személyesség jelképevé, az én belső világa egyetemes létállapottá teljedik a gyűjtemény verseiben. Nem annyira új versbeszéd teremtésével, mint inkább a hagyományos kifejezési eszközök egyéni felhasználásával, változatos nyelvi fordulatokkal.

Azt is mondhatnám: meghitt bensőségesség és önfaggató töprengés, szorongás és szókimondás, egyéni és közösségi sors esélyei fonódnak egygyé Bartal Klári gyakran érzelmi feszültségektől fűtött, a tárgyiasságot és látomást ötvöző, nyelvi-leg cizellált költeményeiben. Úgy vélem, már ezért is esztétikai élményt kínálnak a verskedvelők számára.

Kozma Dezső

Fredrik Böök

Utazásom Magyarországon (Resa till Ungarn)

A fordító előszava

Ady írta egyik versében, hogy ki egyszer rúg a magyarba, az kedvet kap a rúgáshoz...

Színigazság valóban, hogy sokan rúgtak és ma is rúgnak belénk, még olyanok is, akik egyébként „magyar”-nak vallják magukat! Hogyne rúgnának akkor azok, akik idegenek és hosszú idő óta ellenünk uszítják őket sovíniszta politikusok és egyéb kalandorok!

Hála Istennek azonban vannak sokan, akik velünk nem rugdosódnak, hanem szeretnek minket magyarokat, és szeretettel, de tárgyilagosan értékelnek. Ilyen volt Fredrik Böök, svéd publicista, író, a Lundi Egyetem irodalomtörténeti tanszékének professzora is, aki a 20-as évek végén hosszabb látogatást tett Magyarországra és Trianon által elszakított területeinkre.

„Utazásom Magyarországon” című könyve, melynek magyar fordítását tartja kezében a tisztelt olvasó, oldalról oldalra azt fejezi ki, hogy a magyarság milyen nagyszerű tagja az európai népeknek, s hogy a trianoni kéjlakban hozott statáriális döntés mennyire megcsúfolta, meggyalázta ezt az Európáért annyit vértett és

szenvedett, igazságszerető, bátor népet.

Amikor először olvastam Böök könyvét, az volt a meggyőződésem, hogy már rég lefordították magyarra, hogy annyira igaz és annyira meggyőző minden szava, hogy a legjobb érveket szolgáltatva volna a 30-as évek magyar politikusainak, akik Trianon ellen tiltakoztak.

De nemcsak magyarra kellett volna lefordítani, hanem angolra, franciára. Bezzeg, ha valamely fiatalabb szomszédnépről írtak volna hasonló tanulmányt, minden bizonnyal még bantu-nyelvre is lefordították volna, hogy lássa a világ!

Böök nemcsak történelmünkkel, irodalmunkkal, zenénkkel és minden egyéb kulturális, szociális megnyilvánulásunkkal volt tisztában, de nagyszerűen látta és értette a húszas évek magyar politikáját is. Nagyra értékelte és csodálta azt a küzdelmet, amely a szétdarabolt és kifosztott országban folyt, hogy új hazát teremtsenek a magyarok számára.

Mélyen elítéli a nagy hatalmakat és az általuk dédelgetett új kis államok hazug politikusait, akik álmunkban sem merték elképzelni, hogy akkora területet szakítsanak ki országunkból, mint amekkorát Nyugat, a magyarok meghallgatása nélkül nekik ajándékozott.

A hazugságokra, a népességi, a földrajzi hamisításokra számos példát hoz fel, minden egyes elszakított területtel kapcsolatban. Néhol még humorba burkolt, kemény gúnnyal, sőt fényképekkel is leplezi le a sovinszta politikusok machinációit. Így például északi határaink meghúzásával kapcsolatban megemlíti, hogy elleneink milyen becstelenül átejtették a nagy hatalmak képviselőit, de főleg Amerika elnökét és híres stábját, amikor az Ipoly folyóról azt merték állítani, hogy hajózható, s ily módon alkalmas arra, hogy határvonalat képezzen a megcsontkítandó ország és az újonnan létrehozandó Csehszlovákia között. Hogy megvetésének még nagyobb nyomatékot adjon, fényképet is közöl erről a „határfolyóról”, amely nevetséges módon a benne húsörlő marháknak még a bokájáig sem ér. A képen látható munkásokról, akik sódert és iszapot talicskáznak megjegyzí, hogy „minden bizonnyal csehszlovákok lehetnek, akik a folyó medrét igyekeznek kimélyíteni, hogy méltóvá tegyék a békeszerződésben foglalt hajózhatóságához”. A marhákra vonatkozólag viszont esküvel meri állítani, hogy „nem magyar revizionisták zavarták be a patakba”, hanem csupán a meleg ellen menekültek oda.

Sajnos a hazugságok és a nagy hatalmak „hiszékenysége” és elégtelen földrajzi tudása azt eredményezte, hogy a hajózható pataktól északra, egy körülbelül negyven kilométeres sávban 400.000, egy tömbben lakó tiszta magyar etnikumot szakítottak le a nemzet testéről és kényszeríténék súlyos megpróbáltatásokkal mindmáig tartó kisebbségi sorsba.

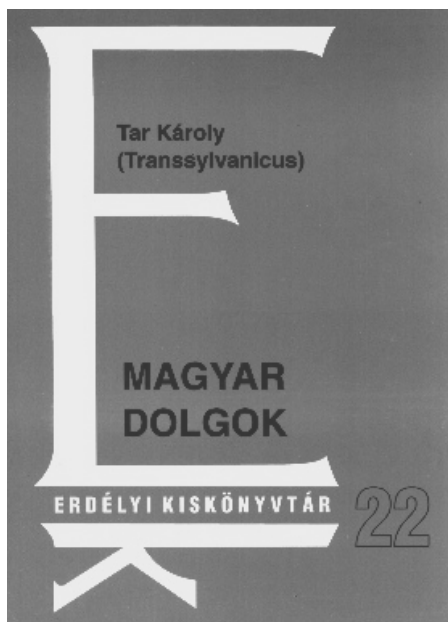
Nemrégiben, még Meciar uralkodási ideje alatt, találóan jegyezte meg egy riporter, hogy „mit panaszkodik Meciar, hogy mennyi baja van a magyarokkal?”

Javasolta, hogy tolják Szlovákia határát 40 kilométerrel északabbra, s akkor mindjárt megszűnnek a magyar problémák...

Nagyon nagy kár, hogy a nagyhatalmak képviselői nem méltóztattak sétahajózázni az Ipolyon! Akkor Meciamak nem lett volna baja a felvidéki/szlovákiai magyarokkal. Talán még Meciár sem lett volna!

Az a nagyszerű egység, amelyet Ausztria-Magyarország képviselt gazdaságilag, kulturálisan, geológiaiilag, ökológiaiilag, a maga számos nemzetiségével, igen alkalmas lett volna a továbbélésre, mint egy közös Európa-mag. Csupán a Habsburg császári önkényuralmat és a népeket egymás ellen ugrató kamarillát kellett volna felszámolni, nem pedig esztelen, bosszúvágytól, kapzsiságtól hajtva feldarabolni. Szent István koronája a medence népeit egyesítette, összekovácsolta és évszázadokon át hűségesen védte minden külső ellenség ellen, Trianon viszont kiszolgáltatottá és védtelenné tette őket. Arra a kérdésre, hogy az Európai Unió tud-e segíteni abban, hogy ezt a hajdani egységet legalább eszmeileg feltámassza, majd az elkövetkezendő évek adhatnak választ.

Bartha István

Tar Károly
(Transsylvania)

Magyar dolgok
Közírások

„Kik követték el a magyar nemzetlopást? Neveket említhetnénk és vitatkozhatnánk apróságokon. De ne tegyük. És ne higgyünk a „nemzetlopás nem elévülő büntett” meghatározásra építők igazságszolgáltatásában.”
(Felelet a Trianonozásra)

Megjelent a szerző által alapított és szerkesztett könyvsorozatban a NIS Kiadónál, az Erdélyi Kiskönyvtár 22. és a Nis Electronics Graphi Center nyomdájának első könyveként Kolozsváron, 2002-ben.

Több helyen is megfordult és sikeres fellépéseivel gazdagította a magyar előadóművészek svédországi jó szereplését a csikszeredai Harmónia kamarakórus. Vezetője Gergely-Simon Ibolya elmondta, hogy ittlétüket Szalay Zoltán népzenezakértő és Fodor Béla lundi ITEK elnök évek óta ápolt jó kapcsolatának köszönhetik. Felvételünk a lundi Idősek Otthonában tartott bemutatkozáson készült.

A kolozsvári bábosok **Keljfeljancsi Komédiás Komániája** a SMOSZ szervezésében a svéd-magyar gyermekek örömeére Mikulás környékén járt Svédországban.

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata svédországi turnéján Görgey Gábor: *Komámasszony, hol a stukker?* című komédiájával öregbítette sikereit. Az előadás Gali László Jászai Mari díjas rendezte. A szereplők: Ferenczy István, Szentgyörgyi-díjas, Nagy József, Kárp György, Tatai Sándor és Györffy András.

■ Ingyen Sorstalanság a svéd gimnazistáknak. Kertész Imre Nobel-díjas író Sorstalanság című főművét adományozza a svéd Norstedts kiadó minden egyes végzős svéd gimnazistának. A kiadó képviselője szerint a díj története során most először történik meg, hogy egy díjazott művét ajándékba adják.

■ A magyar miniszterelnök bejelentés szerint, a magyar állam az idei filmalkotásra szánt összegéből egy milliárd forintot a Sorstalanság megfilmesítésére kívánnak fordítani.

■ A Magyar Kultúra Napján „a magyar kultúra külföldi szolgálataért” indoklással a Magyar Kultúra Lovagja címet adományozták Tar Károlynak, a Magyar Liget és az Ághegy szerkesztőjének.

■ Ölveczky Cecília beszélgetett Zsámbéki Gáborral, a Katona József Színház igazgató főrendezőjével az oslói Nemzeti Színházban rendezett Kis Eyolf darab kapcsán.

■ Az oslói Portrécsarnokban Martinovits Gézátt mutatja be Kasselbauer Gyöngyvér. „A Magyarok Baráti Körének első alelnöke volt, öt országban élt, öt nyelven beszél, amerikai doktorátusa van, 65. születésnapját Dél-Afrikában ünnepelte...”

■ Bendes Rita: Jeles napok c. cikke az őszi ünnepekről szól. Szent Mihály, Szent Márton és Szent Erzsébet napjáról, a svéd Szent Brigitta ünnepéről.

■ Az évek óta működtetett oslói Csincsele gyermekcsoport több előadást rendezett és közös éneklésre hívta az oslói magyarokat. Népzene és néptánc Gyimesből: Zerkula János és Fikó Regina csángó népzeneészek adtak műsort az MBK novemberi rendezvényén.

■ Tavaly októberben az eddigieknél gazdagabb tartalommal megjelent a Két évszak 5. száma. A CD-lemezről meghallgatható Maros Miklós és Sólyom János egy-egy műve, Tálás Ernő három dalt ad elő, képzőművészeink közül Morvay László és Patachich Csilla és Kovács Ferenc munkáit láthatjuk valamint Nemes Endre svéd tanítványai mutatkoznak be. Dusa Ödön előadóművész videó-képpel illusztrált versmondóként van jelen. Az irodalmi részben pedig Gergely Tamás, Gulyás Miklós, Lukács Zoltán, Márky Ildikó, Molnár veress Mária, Nyulasi Zsolt, Szalóky Melinda, Tar Károly, Tóth

Ilona, Tóth Károly Antal és mások írásait olvashatjuk.

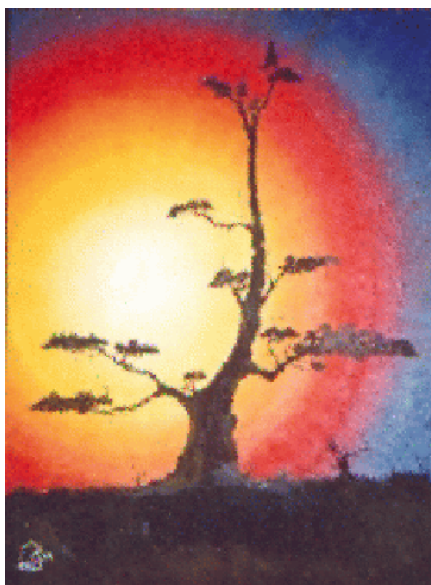
■ Lundban októberi megemlékezésünk keretében Kenéz Ágnes Olivia budapesti festőművész mutatta be néhány munkáját és a Zerkula János vezette csángó muzsikosok szerepeltek nagy sikerrel.

■ A lundi bevándorlókat egyesítő Övergranser (Határok nélkül) szövetség egy órás vasárnapi magyar rádióadásának műsorában, irodalmi műsort is tervez, amelyet Tar Károly író szerkeszt majd.

A skandináv országokban élő magyar irodalmi és művészeti alkotók, kritikusok, fordítók és előadóművészek:

Arvidson Sára, Bartal Klári, Bartha István, Békássy N. Albert, Benczédi Ilona, Bender Rita, Benedekné Szőke Amália, Benyő Krisztina, Bernát Béla, Bíró János, Bíró-Sey Katalin, Bitay Zsolt, Blénessy Zoltán, Bodoni–Lindh Anikó, Bodoni János, Bodor Attila, Bozsodi László, Buday Károly, Burányi Gyula, Csák János, Csiki Levente, Csíkzsögödi Szabó Zoltán, Dániel Éva, Deák Csaba, Dobos Éva, Dohi Alexandru, Domonkos István, Dőri Tibor, Drúz György, Dusa Hella, Dusa Ödön, Erdős Irma, Eszterhás Péter, Fábián Mihály, Farkas István, Farkas Jenő, Fáskert Katalin, Fodor Béla, Fodor Imre, Fülöp Éva, Gaál Zoltán, Garam Katalin, Gábor Imre, Gergely Edit, Gergely Tamás, Gulyás Miklós, Hegedűs Zsolt, Horváth Attila, Homoki Mária, Inczédi Gombos András, Járai János, Jankovics Irén, Jávorszky Béla, Kasza Anna, Kasza Imre, Kaufmann Ildikó, Kemény Ferenc, Kiss Pál László, Kesselbauer Gyöngyvér, Klein Elisabet, Klein Éva, Klein György, Kovács Ferenc, Kulich Károly, Lahováry Pál, László Patricia, Lázár Ervin, Lázár Oszkár, Lipcsey Andersson Emőke, Lisztes István, Löffler Ervin, Lukács Zoltán, Marina Cristian, Maros Miklós, Márky Ildikó, Márton Zoltán, Mervel Ferenc, Mihály Ferenc, Mikudin István, Mikola Nándor, Mokus Ádám, Molnár Attila, Molnár-Broander Éva, Molnár István, M. Veress Mária, Neufeld Róbert, Ortman Mária, Pál Zsolt, Palotai Mária, Patachich Csilla, Perger Dénes, Rosenberg Ervin, Rózmán Ákos, Sall László, Sall Veselényi László Márton, Schapira Székely Zoltán, Sebestyén Éva, Solymossy Péter, Solyom János, Stuber György, Szalontai Éva, Sulyok Vince, Svéd Frans, Szabó Magdolna, Szalay Sándor, Sente Imre, Szilágyi László, Szinnyi Kiss Ildikó, Szöllösi Antal, Szűcs András, Tamás Gábor, Tamás György, Tanító Béla, Tanító Béláné, Tálás Ernő, Tar–Bengtsson Zsuzsanna, Tar Károly, Tatár Mária Magdolna, Thurman Zoltán, Tinglezán József, Tompa Anna, Tóth Ildikó Irma, Tóth Ilona, Tóth Károly Antal, Ungváry Tamás, Újvári Tünde, Veress Biborka, Veress Zoltán, Vető János, Vető Jenő, Vincefi Sándor, V. Telegdi Magda, Wolf Judit, Zsigmond Gyula.

Kérjük és várjuk az érdekeltek jelentkezését és olvasóink kiegészítéseit!

Csiki Levente: Együtt (55x35 cm, olaj) Csiki Levente: Bonsai (65x50 cm, olaj)

Csiki Levente: Hydra (65x50 cm, olaj)

Csiki Levente: Hajnal
(81x60 cm, olaj)

Csiki Levente: Kundalini
(61x50 cm, olaj)

Csiki Levente: Telihold
(70x45 cm, tempera)

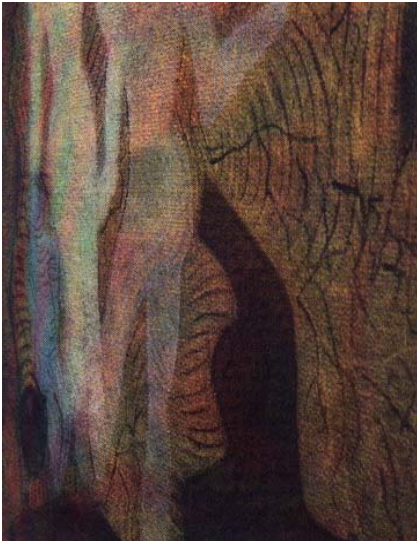
Csiki Levente: Lótusz
(55x38 cm, olaj)

Szabó Magdolna munkája (40x50 cm, szitanyomat)

Szabó Magdolna munkája (140x700 cm, akvarell)

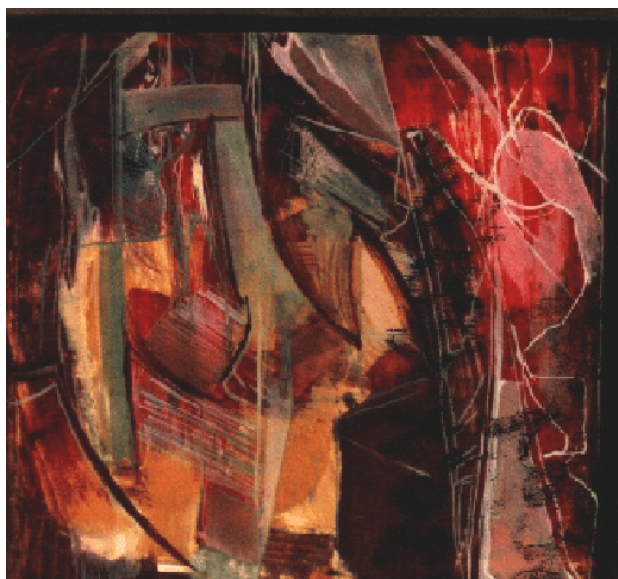
Dániel Éva: Változatok (többdimeziós kompozíció, olaj)

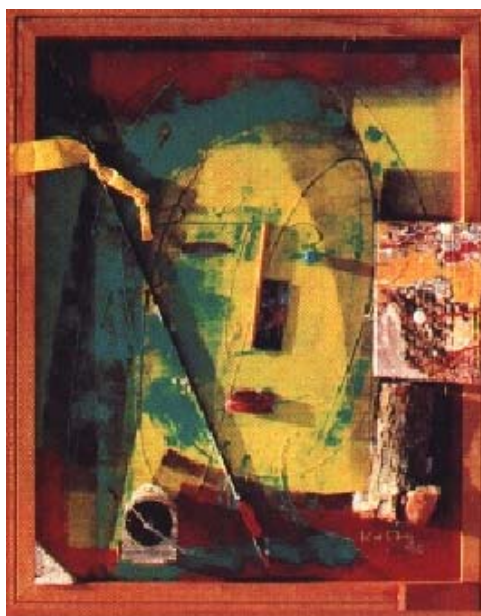
Dániel Éva: Fürdőzők (háromdimenziós, Hillman-technika)

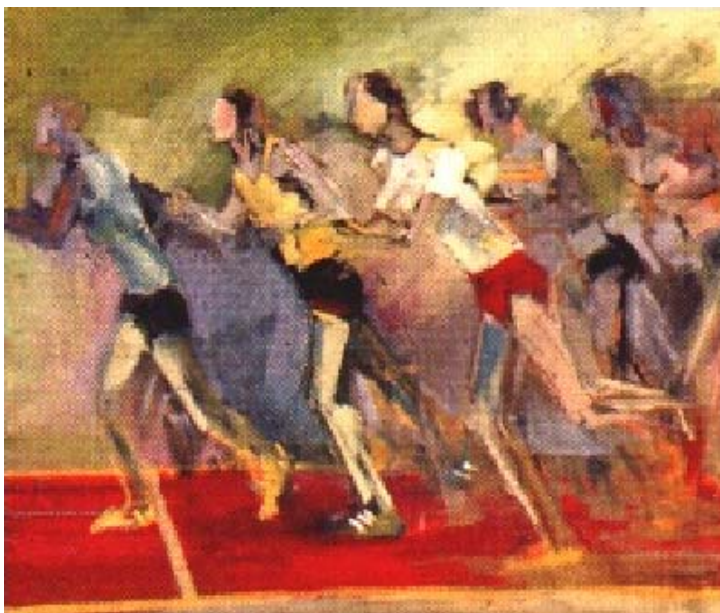
Dániel Éva: Magasban (háromdimenziós, Hillman- technika)

Kasza Imre: Naplemente (80x 80 cm, olaj)

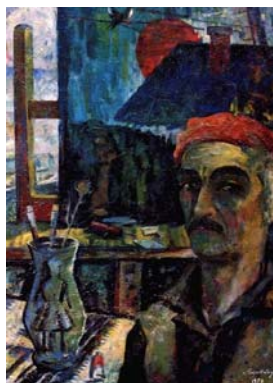
Kasza Imre: A híres, 1996

Kasza Imre: Versenyzők, 1972

Macskássy József műtermében, 1991

Macskássy József: Önarckép

Benczédi Sándor
kisplasztika

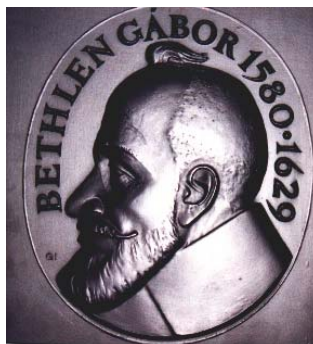
Macskássy József:
Pásztorkunyhó, 1987

Macskássy József:
Gesztenyevirág
(80x70 cm, olaj, 1984)

Kozma István: Nagybánya

Gergely István: Bethlen Gábor
(28x28 cm, gipsz)

Kasza Imre: Oden, 1995

Ághegy

Skandináv magyar irodalmi és művészeti lapfolyam

3-4. szám – 247-486 oldal.

ISSN 1650 – 8483

Megjelenik félévenként

Honlap: www.hhrf.org/aghegy

Számítógépes tanácsadó: Kónya Balázs

Honlapszerkesztő: Balázs Viktória

Szerkesztőség: 222 40 LUND, Landsdomarevägen 1, Svédország

Telefon / fax: 00 46 46 145 364

tar@ebox.tninet.se